

NIETZSCHE’NİN PLATON ELEŖTİRİSİ

Ebru ÖNER

Doktora Tezi

Felsefe Anabilim Dalı

Prof. Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ

2017

Her Hakkı Saklıdır

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI**

Ebru ÖNER

NIETZSCHE’NİN PLATON ELEŞTİRİSİ

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ**

ERZURUM-2017

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

23/10/2017

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Nietzsche'nin Platon Eleştirisi" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin/Raporumun 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

23/10/2017

Ebru ÖNER

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sebahattin ÇEVİKBAŞ danışmanlığında, Ebru ÖNER tarafından hazırlanan bu çalışma 23/ 10 / 2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Felsefe Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Ali UTKU

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Abamüslim AKDEMİR

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Hüseyin Subhi ERDEM

Jüri Üyesi : Yrd. Doç Dr. Zafer YILMAZ

İmza:
İmza:
İmza:
İmza:
İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

23 / 10 / 2017

Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
ÖN SÖZ.....	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

PLATON VE NIETZSCHE FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI

1.1. PLATON’UN FELSEFE TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ.....	12
1.2. PLATON FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI	17
1.2.1. İdealar Kuramı	17
1.2.2. Hakikat	20
1.2.3. Tanrı	22
1.2.4. İyi-Kötü	24
1.2.5. Ruh-Beden.....	25
1.2.6. Öteki Dünya	27
1.2.7. Güzel	28
1.2.8. Devlet	29
1.3. NIETZSCHE’NİN FELSEFE TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ.....	31
1.4. NIETZSCHE FELSEFESİNDE TEMEL KAVRAMLAR.....	34
1.4.1. Nihilizm.....	34
1.4.2. “Tanrı Öldü” Sözü.....	36
1.4.3. Üstün İnsan.....	38
1.4.4. Ebedi Dönüş	41
1.4.5. Amor Fati	43
1.4.6. Apollon ve Dionysos.....	45
1.4.7. Deccal (Anti Hristiyan).....	46
1.4.8. Güç İstenci	48
1.4.9. Perspektivizm.....	50

İKİNCİ BÖLÜM

NIETZSCHE VE ANTİK YUNAN FELSEFESİ

2.1. NIETZSCHE VE ANTİK YUNAN TRAGEDYASI.....	52
2.2. NIETZSCHE VE ANTİK YUNAN FELSEFESİ.....	54
2.3. NIETZSCHE VE SOKRATES	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NIETZSCHE’NİN PLATON ELEŞTİRİSİ

3.1. BİR NİHİLİST TARAFINDAN NİHİLİZM ELEŞTİRİSİ	76
3.2. NIETZSCHE’DE PLATONCU HAKİKAT ELEŞTİRİSİ.....	79
3.3. PLATONCU DEĞERLERİN TEKRAR DEĞERLENDİRİLMESİ	99
3.4. AKIL MI? İÇGÜDÜ MÜ? (KURTARICI SANAT).....	122
3.5. NIETZSCHE’DE DİN ELEŞTİRİSİ	130
3.6. SİYASET ALANINDA PLATON ELEŞTİRİSİ.....	146
SONUÇ.....	156
KAYNAKÇA	164
ÖZGEÇMİŞ.....	173

ÖZET

DOKTORA TEZİ

NIETZSCHE’NİN PLATON ELEŞTİRİSİ

Ebru ÖNER

Danışman: Prof. Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ

2017, 173 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ

Prof. Dr. Ali UTKU

Prof. Dr. Prof. Dr. Abamüslim AKDEMİR

Prof. Dr. Prof. Dr. Hüseyin Subhi ERDEM

Yrd. Doç Dr. Zafer YILMAZ

Platon ve Nietzsche’nin felsefe tarihindeki yeri ve önemini belirlemeyi, Nietzsche’nin Platon Eleştirisi’nin hangi alanlarda ve ne yönde olduğunu detaylı bir şekilde ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmamızda, ana hatlarıyla Platon ve Nietzsche felsefelerinin temel kavramları tanıtılmış, Nietzsche’nin genel olarak Platoncu felsefeye, özel olarak da Platon’a yönelik eleştirilerinden bahsedilmiştir. Nietzsche varoluşun anlamını arıyordu. Platon’a göre varoluşun amacı idealar dünyasına ulaşmaktı ve bu içgüdüleri yok sayarak sadece akıl aracılığıyla mümkün olabilirdi. Platon’un aksine Nietzsche, var olmanın insanın tüm içgüdüleriyle, duyularıyla birlikte diri ve özgür olması, bu dünyayı ve oluşun ebedi tekerrürünü olumlaması, yaşamın tüm yönleriyle onaylanması demek olduğunu düşünür. Ancak bu şekilde *décadance* halindeki insan aşılı olarak üstün insan’a ulaşılacaktır. Bu dünyanın dehşetine ve saçmalığına karşı varoluşa anlam kazandırmak ise sadece sanat ile mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eleştiri, hakikat, varoluş, nihilizm, Tanrı, iyi, kötü, ahlak, sanat, tragedy.

ABSTRACT

Ph. D. DISSERTATION

NIETZSCHE'S CRITIQUE OF PLATON

Ebru ÖNER

Advisor: Prof. Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ

2017, Page: 173

Jury: Prof. Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ

Prof. Dr. Ali UTKU

Prof. Dr. Prof. Dr. Abamüslim AKDEMİR

Prof. Dr. Prof. Dr. Hüseyin Subhi ERDEM

Assist. Prof. Dr. Zafer YILMAZ

This research that aims to establish the place and importance of Plato and Nietzsche through the history of philosophy and to put forth the extent and the aspects of Nietzsche's critique of Plato in detail, focuses on explaining the basic concepts of Plato and Nietzsche's philosophies, generally Nietzsche's approach to Plato based philosophy and specially Nietzsche's critique of Plato. Nietzsche was searching for the meaning of the existence. According to Plato, purpose of existence was to reach the world of ideas and this can be only be accomplished with mind by ignoring instincts. Unlike Plato, Nietzsche thinks of existence as affirmation of this world and eternal recurrence, approval of life with all aspects, and humans being alive and free with all of their senses and instincts. Only this way humans can exceed the decadence form and become the overman. Yet giving meaning to existence against the world's terror and absurdity, can only be possible with art.

Key Words: Critique, truth, existence, nihilism, God, good, evil, morals, art, tragedy.

KISALTMALAR DİZİNİ

a.y	: Aynı yer
bkz	: Bakınız
bl	: Bölüm
çev	: Çevirmen
Ed.	: Editör
s	: sayfa
ss	: sayfa sayısı
sy	: sayı

ÖN SÖZ

Felsefenin farklı düşünce ve iddiaların temellendirildiği, savunulduğu ve tartışıldığı bir alan olduğu; filozofların da bu farklı düşünce ve iddialardan hareketle kendi düşünce ve iddialarını oluşturdukları söylenir. Sistematik olmasa da hiçbir felsefe ve filozof bu genel kabulün dışında tutulamaz. Felsefeye ve filozofa özgü olan bu tavır, aynı adı taşıyan felsefeler ile bu felsefeleri temsil eden filozoflar arasında bile neredeyse kaçınılmaz bir durumdur. Felsefe ve filozoflar "eleştiri" denilen bu tavrı geliştirir ve farklılaşırlar. Bu eleştirel tavır bazı felsefelerde ve filozoflarda çok belirgin olmasa da bazılarında çok açıkça görülebilir. Hatta bazı felsefeler ve filozoflar bu eleştiri ve karşıtlık niyetini en başından açık ederler. Bunu görebileceğimiz en iyi örnek, Nietzsche ve düşüncesidir. Nietzsche, zamanının Avrupa kültürü ve düşüncesinin içinde bulunduğu krizden Platon'u, onun yorumları olan Platonculuğu ve halkın Platonculuğu dediği Hristiyanlığı sorumlu tutar. Nietzsche'nin eleştirisi başta ontoloji, epistemoloji, etik ve estetik olmak üzere Platon felsefesinin hemen her alanında görülür.

Platon ile Platonculuk'un Avrupa kültürü ve düşüncesine musallat olmuş bir düşünce biçimi olduğunu düşünen Nietzsche, bir yandan içinde doğup büyüdüğü, yaşadığı toplumun sahip olduğu ahlaki, dinî, siyasi değerlere şiddetle karşı çıkması nedeniyle kusursuz bir nihilist; diğer yandan da nihilizmin toplumun çöküş nedeni olduğunu söyleyerek, onu aşmayı amaçlayan bir eylem adamıdır. Nietzsche'ye göre nihilizmin temelleri aynı zamanda Batı metafiziğinin de temeli olan idealist filozof Platon tarafından atılmıştır. "İdealar Kuramı" ile Platon, içinde yaşadığımız dünyanın, sanal, gelip geçici, oluş ve yok oluşa tabi bir fenomenler dünyası olduğunu; asıl, hakikat, ezeli-ebedi olan dünyanın ise idealar dünyası olduğunu söylemiştir. Böylece Nietzsche'ye göre Platon bu dünyayı yok saymış, inkâr etmiş ve nihilizm batağına sürüklemiştir.

Fenomenler dünyasının dışında bir idealar dünyası ya da herhangi bir başka öte dünyanın varlığını reddeden Nietzsche, Platon'un idealar dünyasında olup akıl yoluyla ulaşılabilmesini söylediği hakikatin yalnızca fenomenler dünyasının kaotik akışında bulunduğunu, duyularla elde edilebileceğini ve öznel yorumlardan ibaret olduğunu savunur. Ayrıca Nietzsche "Tanrı", "ölümsüz ruh", "iyi", "kötü", "öte dünya" gibi Platoncu değerlerin insanları sürü haline getirdiğini, Nietzsche'nin insanlığın en büyük

hedefi olması gerektiğini düşündüğü “üstün insan”a ulaşma yolunda bütünüyle engel olduklarını ve ayrıca politik açıdan bakıldığında da güç istencinin tezahürleri olan bu değerlerin tiranlaşmalarının engellenmesi gibi nedenlerle “değerlerin yeniden değerlendirilmesi” gerektiğini iddia eder.

Bu çalışmada amaç, Platon ve Nietzsche’nin felsefe tarihindeki yeri ve önemini belirlemek, Nietzsche’nin Platon Eleştirisi’nin hangi alanlarda ve ne yönde olduğunu detaylı bir şekilde ortaya koymaktır.

Tezimiz üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm’de Platon ve Nietzsche’nin felsefe tarihi içindeki yerleri, kendinden önceki hangi filozof ve görüşlerden etkilendikleri ortaya konmuş, felsefelerini oluşturan temel kavramlar açıklanmış, ayrıca kendilerinden sonra gelen filozoflara ve günümüz felsefesine nasıl etkide bulundukları irdelenmiştir. İkinci Bölüm’de Platon eleştirisinin temellerinin anlaşılması için Nietzsche’nin büyük ölçüde etkilendiği Antik Yunan Tragedyası ve Antik Yunan Felsefesi hakkında bilgi verilmiş, ayrıca Nietzsche’nin Antik Yunan’a kimi zaman destekleyici kimi zaman da eleştirel olan bakışı ortaya konulmuştur. Daha sonra Nietzsche ve Sokrates ilişkisi incelenmiştir. Üçüncü Bölüm tezimizin ana konusu olan Nietzsche’nin Platon eleştirisi üzerinedir. Bu bölümde sırasıyla varlık, bilgi, ahlak, sanat, siyaset ve din alanındaki eleştirileri ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir.

Bu çalışmayı hazırlarken, desteklerini esirgemeyerek çalışmamı baştan sona kadar takip edip sistemli bir hale getirmemi sağlayan danışman hocam Prof. Dr. Sebahattin ÇEVIKBAŞ’a ve değerli görüşleriyle tezimin oluşmasına katkı sağlayan, Prof. Dr. Ali UTKU’ya, Prof. Dr. Hasan AYIK’a ve Yrd. Doç. Dr. Gül EREN’E çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

Başlangıcından günümüze kadar felsefe, evrenin mahiyetini, insanın aslını, evrenin ve insanın yazgısını bilmek istemesi bakımından teorik, insanların nasıl davranmaları gerektiğini söyleyen ahlakı araştırması yönüyle de pratik bir disiplin olarak varlığını sürdürmektedir. Teorik felsefe metafizik varolanı ve hakikatin kaynağını araştırırken, pratik felsefe yaşamın anlamını ve amacını araştırır.¹ Zaman zaman da teori ve pratik iç içe geçmekte, söylem ve yaşam birbirini etkilemektedir. Felsefeyi “bilmek için bilmek” olarak tanımlayarak teoriyle özdeşleştiren Aristoteles bile teorik bir yaşamın insanın varlığını sürdürebileceği en iyi yaşam olduğunu söylemiş² insanlara nasıl yaşamaları gerektiği konusunda önerilerde bulunarak, teorinin pratiğe uygulanması gerekliliğini vurgulamıştır. Buna göre felsefe, kabul görmesi ve saygınlığı bir yana yaşamın, özellikle de insani yaşamın, her alanına nüfuz etmiştir. İnsanla ve insani yaşamla ilişkisi kurulamayacak bir düşünce ve düşünür yoktur elbette; ancak bazı felsefelerin ve filozofların yaşamla daha iç içe oldukları görülür.

Çok farklı zaman ve kültürde ortaya çıkan Platon ve Nietzsche’nin felsefeleri de yaşamla iç içe geçmiş, yaşamı anlamaya ve açıklamaya yönelmiş felsefelerdir. Platon’un felsefesi çok teorik konuları ele almakla birlikte erdem ve bilgi arasında kurduğu doğrudan ilişki, ölümsüz ruhun öte dünyada bu dünyadaki yapıp etmeleriyle bağlantılı olarak ödül ya da ceza alacağı, insanların mayasına göre devletin kademelerinde yer almaları gerektiği, felsefi yaşamın en iyi yaşam olduğunu ve herkesin gücü yettiğince bu şekildeki tek bir tarzda yaşamaya çalışması gerektiği gibi söylemleriyle insanların yaşantısına pratik anlamda etkiye bulunmaktadır. Nietzsche’nin felsefesi, Platon’unkine göre daha az teorik daha fazla pratik öge içermektedir. Onun öğretileri evrensel ya da tek tip bir yaşam tarzını önermez; aksine örneklerini Platon ve Platunculukta gördüğü tek tip yaşam modeliyle toplumun sürü haline geleceğini; insanların kendi benliklerini geliştirmeleri gerektiğini, başkalarını taklit etmemeleri,

¹ Ernst Von Aster, *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*, (Çev.: Vural Okur, İm Yayınları, İstanbul 2005, 49.

² Alexander Nehamas, *Yaşama Sanatı Felsefesi, Platondan Foucault’ya Sokratik Düşünümler*, (Çev.: Cem Soydemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2002, 16

estetikğin yeni ve çarpıcı sanatlar üretmesi gibi insanların da farklı yaşam tarzları geliştirmeleri³ ve özgür birey olmaları gerektiğini söyler.

Nietzsche *Putların Alacakaranlığı* başlıklı çalışmasının “Hakiki Dünya Sonunda Nasıl Masal Oldu: Bir Yanılgının Tarihi” bölümünde Platon’dan kendi çağına kadar gelen felsefe tarihini özetler.⁴ Nietzsche’ye göre bu tarih, Hakikatin Hiç’e dönüşmesinin tarihidir. İdeallardan oluşan “hakiki” dünyanın bilge kişi için ulaşılabilir olduğu birinci dönem, ‘Platon’ dönemidir. İkinci dönemde hakiki dünyanın görünen ya da içinde yaşadığımız dünyadan büsbütün ayrıldığı; ulaşılamaz, ama sadece vadedilen bir dünya haline geldiği Hristiyanlık vardır. Üçüncü dönem, kanıtlanamaz ve ulaşılamaz olan hakiki dünyanın bir ödev, bir buyruk olarak düşünüldüğü ‘Kant’ın felsefesi’ dönemidir. Dördüncü dönem, bilinemez ve ulaşılamaz olan hakiki dünyanın, tam da bu nitelikleri dolayısıyla bir ödev, buyruk olarak da düşünülemeyeceğini ifade eden pozitivizmin ortaya çıktığı dönemdir. Beşinci dönem, Nietzsche’nin “öğle vakti, en kısa gölge anı, en uzun yanılgının sonu, insanlığın en üst noktası” dediği ve “Tanrı’nın Ölümü”nde ifadesini bulan ‘nihilizmin kapıda görüldüğü’ dönemdir. Bu dönemde Tanrı’dan boşalan yere insan konularak bir süre nihilizm tehlikesi savuşturulmaya çalışılır. Altıncı dönem Tanrı ve insanın birbirlerinin koşulu olduklarının anlaşıldığı dönemdir. Bu dönemde gerçek dünya ile birlikte görünen dünya da, Tanrı ile birlikte insan da ortadan kaldırılacaktır, nihilizm artık kaçınılmazcasına Avrupa’nın gündemine yerleşecektir. Nietzsche Avrupa kültürü ve düşüncesinin bu kadrinden Platon’u sorumlu tutar. Nietzsche’ye göre Platon Antik Yunan kültürünün çöküşüne ve bu yolla Avrupa kültürünün adım adım nihilizm bataklığına saplanmasına neden olmuştur.

Ondukuzuncu yüzyıl Avrupa’sında insanın ve yaşamın değersizleşmesi, anlamını kaybetmesi Nietzsche’yi derinden etkiler. Sokrates-Platon çizgisiyle başlayan tüm Batı metafiziği, Batı metafiziğine dayalı bir inanç sistemi olan Hristiyanlık ve onun ahlaki insanı ve yaşamı değersizleştirmektedir. Bu yüzden Nietzsche’nin yaşadığı çağın Avrupa’sı sarsıcı bir değer krizine tanıklık etmektedir. Bu değer krizi ile anlam

³ Nehamas, *Yaşama Sanatı Felsefesi, Platondan Foucault’ya Sokratik Düşünüm*, 28.

⁴ Friedrich Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı- Çekiçle Felsefe Yapmanın Yolları*, (Çev.: İsmet Zeki Eyüboğlu), İstanbul 2002, 35; İngilizcesi için ayrıca bk. Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, (Ed. Antony M. Ludovici), Wordsworth Classics of World Literature, London 2007, 22.

duygusundan yoksun Avrupa insanının hayatında bir boşluk, hiçlik ve hedefsizlik başgöstermiştir.

Nietzsche'nin Platon'a yönelik eleştirisinin temelinde, Platon'u hayran olduğu Antik Yunan kültürünün çöküş nedeni olarak görmesi ve bunun devamı olarak da Avrupa'yı nihilizm batağına sürüklemesinden sorumlu tutması yatmaktadır. Sokrates ve Platon'un ortaya koyduğu değerlerden oluşan Antik çağ ahlaklılığı, Yunan dünyasının yozlaşarak yavaş yavaş yok olmasına yol açmıştır. Yunan dünyası Platoncu değerlerin etkisiyle yok olurken Avrupa'da Platoncu bir din olan Hristiyanlık ortaya çıkmış ve böylece de Avrupa nihilizme saplanmıştır. Varoluşun anlamının öte dünya'da olduğunu, ona ancak akıl ve metafizik aracılığıyla ulaşılacağını savunan Platon ve onun takipçisi olan Platoncu Hristiyanlık; Nietzsche'ye göre, duysal dünyadaki varoluşu hiçleştirerek saplandıkları nihilizm ile varoluşsal bir krize yol açmışlardır.

Nietzsche *İyinin ve Kötünün Ötesinde* adlı eserinin Ön söz'ünde Avrupa'nın içinde bulunduğu bu tehlikeli durumun nedenlerinden şöyle bahseder:

Kesinlikle kabul etmeliyiz, gelmiş geçmiş hataların en kötüsü, en uzun süreli yıpratıcı olanı, en tehlikelisi dogmacı hatadır, yani Platon'un saf ruhu ve kendi başına iyiyi buluşu. Ama şimdi, o ortadan kaldırılıp Avrupa bu kâbustan sonra yeniden nefes aldığı anda, en azından sağlıklı bir uykunun keyfini çıkarmaya durduğunda görevi uyanıklığın kendisi olan bizler, bu hatayla olan kavgamızın büyütüp beslediği tüm gücümüzü devralmış oluyoruz. Doğrusu Platon'un yaptığı gibi ruhtan ve iyiden söz etmek, hakikati baş aşağı çevirmek, onu kafa üstü tutmak ve bütün yaşamının temel koşulu olan gerçek görüşünün kendisini yadsımak demek oluyor; evet şimdi bir doktor gibi soralım: Geçmişin en sevgili ürünü başına bu bela hastalık nasıl geldi? Yoksa şu kötü Sokrates mi çarkına okudu onun? Gerçekten Sokrates gençliği kötü yola iten biri miydi? Ama Platon'a karşı savaş ya da halk için daha basit söylersek, bin yıllık Hristiyan – kilise baskısına karşı savaş – çünkü Hristiyanlık halkın Platonculuğudur. Avrupa'da yeryüzünde daha önce eşi görülmemiş bir ruh gerginliği yaratmış bulunuyor.⁵

Peki neden Nietzsche'ye göre Platon Antik Yunan dünyasını yok etmiş ve Avrupayı nihilizme sürüklemiştir? Nietzsche felsefenin temel alanları olan “ontoloji”, “epistemoloji”, “aksiyoloji”, “din felsefesi” ve “siyaset felsefesi” alanlarında Platon'un ortaya koyduğu düşüncelerin bu sonu hazırladığı kanaatindedir. Sokrates-Platon ile başlayarak tüm Batı metafiziğine hâkim olan felsefî çizgi, Nietzsche'nin çokça övünüp

⁵ Friedrich Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, (Çev.: Ahmet İnam), Say Yayınları, İstanbul 2010, 14.

gurur duyduğu Antik Yunan bilgeliğinden uzaklaşmıştır. Bu felsefi çizgide insan, Antik Yunan bilgeliğinden farklı olarak, hastalıklı ve sadece bir akıl ve ahlak varlığı olarak görülür. Nietzsche için bunun anlamı, ‘insanı değersizleştirme’dir. İnsanlığa karşı işlenen bu suça bütün Batı metafiziği ortak olmuştur.

Platon, hocası Sokrates’in de araştırmış ve cevapsız bırakmış olduğu, insan yaşamının anlamı, insan bilgisi, insansal gelenekler gibi soruları açıklama amacı gütmüştür. Bu sorulara hakikatin anlamı sorunu ile bağlantılı olarak geliştirdiği bilgi, devlet ve evren kuramı ile çözüm bulmuştur. Kendinden önceki filozoflarla işbirliği yapmış, duyu bilgisine güvenilmezlik noktasında sofistler ile, duyusal dünyanın sürekli değişim içinde olması konusunda Herakleitos ile, hakikatin değişmez olduğu konusunda Parmenides ile, nousun dünyadaki dinamik bir öge oluşu bakımından Anaxsagoras ile, hakikatin rasyonel olduğu konusunda da hemen hemen tüm Yunan düşüncesi ile hemfikir olmuştur. Platon’un felsefesi, Yunan felsefe tarihinin meyvesi ⁶ olarak tanımlanabilecek bir sentez oluşturmuş, felsefeyi sistematik hale getirmiştir.

Platon felsefesinin derin etkileri son dönem Yunan düşüncesinde, Hristiyan felsefesinde, Hristiyan teolojisinde büyük ölçüde görülmektedir. İnsan ve yaşamsal eylemlerine ilişkin hemen her alanda Platon’un dünya görüşü sezilmektedir. Hristiyanlık için de büyük bir hazine olan Platon’un idealizmi; Tanrı bilimi, fenomenler dünyasının örneği ve arketipi olarak idealar kuramı içeriği, dualizmi, mistisizmi, yaratılışın kaynağı anlayışı, ahlak kaynaklı devleti, ruhun ölümsüzlüğü gibi tüm öğretileri inanç oluşumu için uygun kaynaklardır. Geçmişten günümüze tüm Avrupa felsefesinde Platon idealizminin yaşam gücü görülmektedir.⁷ Hristiyanlık ve Avrupa felsefesine olan etkilerinin yanında, Platon Türk İslam felsefesine de büyük bir etkide bulunmuş, tüm felsefe tarihine damgasını vurmuştur.

Bir yaşam felsefecisi olan Nietzsche, 19. yüzyıldan itibaren düşünce ve kültür alanında çok önemli bir şahsiyet olarak yer almaktadır. Heidegger’in de belirttiği gibi bugün düşünen herkes, gerek izinde, gerek karşısında olsun onun aydınlattığı yolda veya gölgesinde düşünmektedir. Nietzsche insan olmanın ne anlama geldiğini araştırmış, insan kimliğine ilişkin bu varoluşsal sorgulamasını başta ahlak olmak üzere

⁶ Frank Thilly, *Felsefeye Yolculuk*, (Çev.: İbrahim Şener), 47 Numara Yayıncılık, İstanbul 2009, 86.

⁷ Thilly, 108-109.

tarih, kültür ve politika⁸ ile de bağlantı içerisinde yapmıştır. Nietzsche'nin genel amacı Platon ile başlayan Batı metafiziği ve Hıristiyanlık ile hesaplaşmak, Batı düşüncesinin tüm temellerini radikal bir biçimde sorgulamak,⁹ değerlerini yeniden değerlendirmek, Avrupa'yı sürüklemiş oldukları nihilizm krizinden kurtarmaktır.

Nietzsche; felsefesinin genelinde kendiliğinden olan bireyselliğe düşmanlık besleyen ve insanlığı makine yapımı eşyaların monotonluğuna ya da sönük tek biçimliliğine indirmeye çalışan her şeye karşı, insanların hoşnutsuzluklarını dile getirmektedir. Onun düşünceleri, yaşam ve davranış problemi, ahlaki ya da moral problemlere yöneliktir.¹⁰ Bu nedenle de amacı iyinin ve kötünün ötesinde bir ahlak sistemi kurmak, ahlaksal yargının yanılması temelden yakalamaktır. Ona göre, ahlaka özgü nesnel olgular yoktur. Ahlaka özgü yargı, dinselde olduğu gibi, bilinmezliğin bir basamağıyla bağlantılıdır, bu basamakta somut gerçek kavramı, somut gerçeklerin ve simgesellerin ayrımı yoktur çünkü böyle somut bir nesne basamağında, bugün bizim 'kurgular' dediğimizi 'gerçeklik' belirleyip gösterir. Bundan dolayı ahlaka özgü yargı boş bir sözcük diye alınmaz: Bu ancak bir anlamsızlık sayılır.¹¹ Dolayısıyla gerçekliğini bilinmez ötelerden alan bir ahlak yerine; anlamını bu dünyadan alan, ayakları yere basan, insanca, pek insanca bir ahlaka göre hareket edilmelidir.

Nietzsche kendisini Antik Yunan çağının bir bireyi olarak görmekte, Antik Yunan Tragedyası ve pre-Sokratik düşünürlere karşı yaşamı onaylayıcı tutumlarından ve Dionysosça bilgelige sahip olmalarından ötürü hayranlık duymaktadır. Sokrates'i ise rasyonelliğe verdiği önem yüzünden tragedyayı yıkmakla suçlamaktadır. Ayrıca Nietzsche, Sokrates ve Platon'u bir çöküşün belirtileri olarak, Antik Yunan çözülüşünün araçları olarak, düzmece olarak, Antik Yunan anlayışına karşı olarak¹² görmektedir.

Nietzsche insanlığı Sokrates'in başlattığı ve Platon'un daha güçlü ve sistematik bir şekilde devam ettirdiği çöküşten kurtarma amacı gütmektedir. Bu amaçla Nietzsche

⁸ Keith Ansel-Pearson, *Kusursuz Nihilist*, (Çev. Cem Soydemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998, 18.

⁹ Bryan Magee, *Büyük Filozoflar – Platon'dan Wittgenstein'e Batı Felsefesi*, (Çev.: Ahmet Cevizci, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2008, 243.

¹⁰ Abraham Wolf, *Nietzsche'nin Felsefesi*, (Çev.: Sebahattin Çevikbaş - Subhi Erdem), Babil Yayınları, Erzurum, 2003, 70.

¹¹ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, 57; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 37.

¹² Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, 21; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 11.

kendince Platon’u neden bir *décadance* olarak gördüğünü, Platon ve onun devamı olan Batı metafiziği ve Hristiyanlık ile mücadelesini, felsefenin temel alanları olan “ontoloji”, “epistemoloji”, “aksiyoloji”, “din felsefesi” ve “siyaset felsefesi” bağlamlarında ortaya koymuştur. Bu mücadelesi ve eleştirisi sonucunda Nietzsche, Heidegger’in söylediği gibi kendisi metafizikten kurtulamamış olsa da, Batı metafizik geleneğinin yıkımına yol açmış, akla duyulan güveni sarsmış, evrensel bir hakikatin varlığına dair inancın yerine perspektivist hakikatlerin varlığı düşüncesine öncülük etmiş, böylece modernist akımların yerine postmodernist akımın ve “kendisini yaratan insan” söylemiyle de egzistansiyalizm akımının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Nietzsche’nin ilk eleştirisi Platon’un “İdealar Kuramı” olmuştur. Çünkü Platon bu kuramıyla “idealar” dünyası ve “fenomenler” dünyası olmak üzere iki ayrı dünyanın varlığını savunur. Böylece olmayan bir dünyayı yani “idealar” dünyasını uydurarak “fenomenler” dünyasını masallaştırmış, hakikat olarak “idealar” dünyasını göstermiş, bu dünyayı önemsizleştirerek, taklit ya da kopya durumuna düşürerek nihilizme yol açmıştır. Bu nedenle Nietzsche, yaşamın ağırlık noktasının yaşamın içine değil, öte’ye yerleştirilmesinin aslında yaşamın ağırlık noktasının hiçliğe yerleştirilmiş yani toptan kaldırılmış olması anlamına geldiğini savunur. Nietzsche’ye göre, öte dünya yalanı aynı zamanda bireysel ölümsüzlük konusundaki büyük yalana da yol açar ve bu yalan, içgüdülerdeki her ussallığı, her doğallığı yıkarak, içgüdülerde var olan olumlu, yaşamı ilerletici, geleceği sağlamlaştırıcı şeylere karşı artık güvensizlik uyandırır. Artık yaşamın hiçbir anlamı yok diye yaşamak, yaşamın anlamı haline gelir.¹³ Halbuki Nietzsche’ye göre yaşamı anlamsız kılan bir öte dünya yoktur. Tek bir dünya vardır. O da içinde yaşadığımız dünya olan fenomenler dünyasıdır.

Platon ile başlayan evreni ‘gerçek’ ve ‘görünümler’ olarak ikiye ayırma, yaşanan bu dünyayı yadsıyarak bu dünyanın dışında gerçek bir dünyayı yaşanan dünyadan üstün tutma, oluşun ardında kalıcı ve değişmez bir öz arama, ereksellik ile mahkûm etme yaşamı değersizleştirmiştir. Duyularımızın tanıklığına dayalı, sürekli değişen oluş dünyası sahte olduğu için buradaki yaşamın yadsınması, küçümsenmesi gerekir. Bu yüzden Nietzsche, Platon’un nesnel gerçeklik karşısında korkak olduğunu bundan

¹³ Friedrich Nietzsche, *Deccal – Hristiyanlığa Lanet*, (Çev.: Ayça Kaya), Say Yayınları, İstanbul 2017, bl. 43, 54; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 133.

dolayı da ideal olana sığındığını düşünür. İdeal bir dünya uydurulduğu müddetçe gerçekliğin anlamının, değerinin, doğruluğunun çalındığını öne süren Nietzsche için ‘gerçek dünya’ ve ‘görünür dünya’ ayrımı gerçekliğin üzerinde dolaşan lanetli bir duruma işaret eder. Bu ayrım ile insanlık, en köklü içgüdülerine varıncaya kadar aldatılarak yalanlara gömülmüştür.

Nietzsche’nin bir diğer eleştirisi, Platon’un “hakikat” anlayışıdır. Nietzsche’nin *Dionysos Dithrambosları* adlı eserinde yazdığı ilk dithrambos olan “Sadece Deli! Sadece Şair!” başlıklı şiir, hakikat anlayışı açısından onun Platon ve Platon’un öncülüğünü yaptığı Batı metafiziği ile olan derin tarihsel hesaplaşmasının¹⁴ şiirsel bir özetini oluşturmaktadır.

Sadece Deli! Sadece Şair!

... Hakikatin yavuklusu sen ha? diye alay ederdi
 hayır! bir şair sadece!
 bir hayvan, kurnaz, yırtıcı, sürünge,
 yalan söylemesi gereken,
 bilerek, isteyerek yalan söylemek zorunda,
 av arzusunda,
 elvan elvan maskelenmiş,
 kendine maske,
 kendine av
 bu ha hakikatin yavuklusu?
 Sadece deli! Sadece Şair!
 Sadece parlak parlak laflar eden,
 deli maskelerinden dışarı renkli renkli konuşan,
 yalancı söz köprülerine tırmanan,
 yalandan gök kuşakları üstünde
 sahte gökler arasında
 dolanıp duran, sürünüp duran
 sadece deli! sadece şair!¹⁵

Şiirde açıkça görüldüğü gibi Nietzsche’ye göre, hakikate talip olan şair, yakalayamayacağını bile bile hakikat ateşiyle yanar. Bu nedenle yalan söylemesi gerekir ve dolayısıyla hakikat uğruna bilim, sanat, din ve felsefeyi uydurur. Şair, yalanın

¹⁴ Ali Utku, “Friedrich Nietzsche, “Sadece Deli! Sadece Şair!” ”, *Ayraç Aylık Kitap Tahlili ve Eleştiri Dergisi*, 2010, sy, 6, 8.

¹⁵ Friedrich Nietzsche, “Sadece Deli! Sadece Şair!” *Dionysos Dithrambosları*, (Çev.: Oruç Aruoba), İthaki Yayınları, İstanbul 2003, 11; Friedrich Nietzsche, *Dionysos Dithrambosları*, çev. Murat Batmankaya, Say Yayınları, İstanbul 2010, 7; Friedrich Nietzsche, *Wagner Olayı*, (Çev.: Aslı Yarbaş), İlyay Yayınları, İzmir 2008, 103; Utku, *Friedrich Nietzsche, “Sadece Deli! Sadece Şair!”*, 7.

ötesine gidemediği, bu çaresizliği duyup yaşadığı, olağan yaşamın dışına çıktığı için, sadece deli, sadece şairdir. Ona göre hakikate ulaşması yasaklanmış olan insan, tüm hakikatin uzağında kalmaya mahkûmdur ve bunu anladığı için deli olmuştur.¹⁶ Nietzsche kendisini tam da bu dithyrambosta vurguladığı gibi “sadece deli, sadece şair” olarak¹⁷ nitelendirmiş, hakikatin kutsallığına inanmakla birlikte böyle bir hakikate ulaşamayacağını fark etmiştir. Her ne kadar Platon şairlere ve sanatçılara karşı olup devletinden kovmuş olsa da, Nietzsche Platon’un kendince metafizik hakikatler uyduran bir sanatçı olduğunu iddia eder.

Nietzsche’ye göre, Platon’un hakikat olduğunu iddia ettiği hayat sadece bir inançtır. Nietzsche, mücadelenin, büyük uğraşların, ihtişam ve karanlıklarla dolu şu andaki varoluşun tamamının kötü, sahte olduğunu ve bu nedenle görevin bu sahte varoluştan alınması gerekliliğini savunan Platoncu görüşe karşı çıkarak, asıl gerçeklikte var olmayan üstün gereklilikler dünyasının eleştirilmesini¹⁸ ve hakikat dünyasının yok edilmesi gerektiğini savunur.

Aksiyolojik alanda Nietzsche Platon’u hem ahlak hem de sanat alanlarında eleştirmektedir. Ahlaki alandaki eleştirisinde Nietzsche, Platon’un ortaya koyduğu “idealar dünyası”ndan kaynaklandığını savunduğu ahlaki değerlerin nihilistçe olduğunu söylemektedir. Ona göre Platon ideal değerlerini, en yüksek idea olan “iyi” ideasına ya da bir Tanrı iradesine dayandırmaktadır. Böylece insan tanrısal olan “ebedi ahlaki yasalar”a, hakikat için hakikate ya da erdem için erdeme ulaşma çabası içinde kendi nefsinden vazgeçerek içgüdülerine zincir vuracak, sanal görevleri yerine getirmek için ideal bir amaca hizmet ederek iyi bir insan olduğunu zannedecektir. Halbuki bu teorik bir yanılgıdır ve bu yanılgı içerisinde hareket edenler yaşama zarar vererek onu zayıflatmaktadırlar. İdeallerin asıl kaynağı içgüdülerdir ve Tanrı’nın vahyettiği sanılan erdemler içgüdülerin kendilerini tatmin etmek üzere uydurduğu, kaynağının nereden

¹⁶ Ahmet İnam, “Şen Bilim Şiirlerinde Şen ve Özgür Olan”, Friedrich Nietzsche, *Şen Bilim (Şiirler)*, (Çev.: Ahmet İnam), Say Yayınları, İstanbul 2009, 11-12-13.

¹⁷ Utku, *Friedrich Nietzsche, “Sadece Deli! Sadece Şair!”*, 8.

¹⁸ Friedrich Nietzsche, *Güç İstenci*, (Çev.: Nilüfer Epçeli), Say Yayınları, İstanbul 2010, bl, 224, 168; İngilizcesi için ayrıca bk. Friedrich Nietzsche, *The Will To Power*, (Ed. Walter Kaufmann-R. J. Hollingdale), Vintage Books, New York, 1967, 130.

geldiği unutulmuş olan insan icatlarıdır.¹⁹ Nietzsche'ye göre “ideal” sözcüğü yürürlükten kaldırılmalıdır ve bu da gerekliliklerin eleştirisi ile mümkün²⁰ olacaktır.

Platon'a göre bu dünyada yaptığımız en ahlaki davranış, idealar dünyasındaki en yüksek idea olan “iyi idea”sına, yani Tanrı'ya en uygun olan davranıştır. Yapıp ettiklerimizden sorumluyuz. Çünkü sonsuz olan ruhumuz öldükten sonra yaptığımız iyi davranışlar için Tanrı tarafından ödüllendirilirken, kötü davranışlar için de cezalandırılacaktır. Öte dünya sonsuz, bu dünya ise sonludur. Bu nedenle sonsuz olan öte dünyada mutlu olabilmek için bu dünyada “iyi” olmalı, “kötü” olmamalıyız. Kötülük eden olmaktansa kötülük edilen olmayı tercih etmeliyiz.

İşte bu ve buna benzer düşünceleri nedeniyle Nietzsche'ye göre Platon, çileci ahlakı savunmaktadır. Çileci ahlak ise bu dünyada acı çekmenin, “iyi” olmanın bu dünyayı yaşamaktan daha önemli olduğunu savunur. Öte dünya için bu dünyayı reddetmek ya da hiçe saymak ise Nietzsche'ye göre nihilistçe bir tutumdur ve yanlıştır. Önemli olan bu dünyayı onaylamak, kendini de, herhangi bir şeyi de olduğundan başka bir şekilde istememek²¹ demek olan “amor fati” görüşünü benimsemektir.

Nietzsche'nin Platon'u sanat alanında eleştirmesinin birçok nedeni vardır. Bunlardan ilki şöyledir: Nietzsche'nin, bu dünyadaki anlamsızlığın çaresi ya da var oluşun dehşeti ve saçmalığına karşı bir kurtuluş olarak gördüğü ve bu nedenle hayati değer verdiği sanatı, Platon'un “taklidin taklidi” olarak görmesi ve bu nedenle de sanata yönelik küçümseyici bir tutum takınmasıdır. Ayrıca Nietzsche Antik Yunan'daki Apollon'cu ve Dionysos'cu sanatlardan, tutku ve heyecanların, içgüdülerin ve ölçsüzlüğün sembolü olan Dionysos'tan yana tavır takınırken, Platon'un erdem ve ölçülülüğün sembolü olan Apollon'cu sanattan yana olması Nietzsche'nin diğer bir eleştiri sebebidir. Bunun yanında, Nietzsche'ye göre içgüdüye karşı akılcılık, tehlikeli ve yaşam yıkıcı bir güçtür.²² Nietzsche Tragedyanın Doğuşu'nda hakikatin keşfedildiği varsayımı üzerinden hareket ederek “sanat ve felsefi düşünceden hangisinin insanlık durumunu ve kozmos hakkındaki bilgiyi kavramaya ve iletmeye daha uygun olduğu”

¹⁹ Rudolf Steiner, *Nietzsche Özgürlük Savaşçısı - İnsan Kendi İçgüdülerinin Uşağı mıdır?* (Çev.: Sevinç Çekli, Omega Yayınları, İstanbul 2004, 47- 48.

²⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, 226, bl, 330; Nietzsche, *The Will To Power*, 180.

²¹ Friedrich Nietzsche, *Ecce Homo*, (Çev.: Can Alkor), İthaki Kitapları, İstanbul 2003, 44; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 200.

²² Nietzsche, *Ecce Homo*, 59; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 213.

sorusunu sorar. Nietzsche bu soruyu, sanatın daha uygun ve sonuç olarak da felsefeden daha bilge olduğunu²³ söyleyerek cevaplar. Bu nedenle de felsefenin sanattan daha bilge olduğunu savunan Platon'a karşı çıkar.

Nietzsche'nin dine başkaldırışı, özelde Platon'un kurmaya çalıştığı din ve Platoncu bir din olan Hristiyanlığa olmakla birlikte, genelde tüm nihilistik özellik gösteren dinlerdir. Ama yine de Nietzsche en yıkıcı eleştiri oklarını, dinler arasında en nihilist olarak gördüğü Platoncu dine, yani Hristiyanlık dinine doğrultur. Bu nedenle tezimizde Nietzsche'nin Hristiyanlığa yönelik yaptığı eleştiriler Platon'a yönelik eleştiriler olarak da değerlendirilecektir.

Nietzsche'ye göre Platon insanlara dünya ötesi umutlar dağıtmaktadır. Bunu yaparak Platon bir din kurucusu rolü oynamaktadır. Nietzsche'ye göre ayak takımının işi olan din kutsal bir yalandır ve başta Platon olmak üzere bazı filozof ve din adamları gizli amaçlarıyla insanlığın yönünü tayin etme niyeti ile kendilerinde yalan söyleme hakkını bulmaktadırlar.²⁴ Halbuki Nietzsche öte dünya umutlarına inanılmaması ve içinde yaşanan dünyaya sadık kalınması gerektiğini, aksi taktirde yaşamın zehirlendiğini savunur.

"Tanrı'ya elden geldiğince benzemek" gerektiğini ancak insan olarak yetilerimizin buna izin vermeyecek derecede hiçliği ve değersizliği nedeniyle bunun mümkün olmadığını²⁵ savunan Platon'a karşı Nietzsche, insanın Tanrı'ya elden geldiğince benzemesi hatta daha iyisi onun efendisi olma isteğinin²⁶ devam etmesi gerektiğini savunur. Ona göre insan bu şekilde üstün insan'a ulaşacaktır.

Nietzsche Antik Yunan dindarlığının, soylu insana yakışacak şekilde doğayı ve yaşamı şükranla karşılamasının hayranlık verici olduğunu, ancak sonrasında Platon ile birlikte Yunanistan'da aşağı sınıfın insanların üstünlüğü ele geçirdiğini, korku dininin orayı istila ettiğini ve böylece Hristiyanlığın doğduğunu savunur.²⁷ Platon bir Hristiyan olmamasına rağmen öğretileri Hristiyanlık ile büyük ölçüde örtüşmektedir.

²³ Peter Berkowitz, *Nietzsche Bir Ahlak Karşıtının Etiği*, (Çev.: Ertürk Demirel), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2003, 81.

²⁴ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 141, 120; Nietzsche, *The Will To Power*, 89.

²⁵ Platon, "Theaitetos", *Diyaloglar 2*, bl.176c, Remzi Kitapevi, İstanbul 1986, 224-225.

²⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 958, 598; Nietzsche, *The Will To Power*, 503.

²⁷ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 65. bk. Nietzsche, *Beyond Good And Evil*, (Ed. Rolf-Peter Horstmann, Judith Norman), Cambridge University Press 2002, bl. 49, 47.

Nietzsche Batı'nın bugünkü yozlaşmasını, bozulmuşluğunu Platon'a ve onun öncülük ettiğini düşündüğü Hristiyanlığa bağlamaktadır. İşte bu nedenlerle Nietzsche Platon'un din anlayışını eleştirmektedir.

Nietzsche'nin Platon'a olan eleştirisinin başka bir noktası siyaset alanındadır. Nietzsche'nin politik görüşüne göre, zayıflar güçlülere karşı doğrudan savaşamadıkları için mücadelelerini imgelem alanında verdiler. Güçlülerin acımasız ve ahlaksız gerçek dünyasına karşı, acımasızlığa karşı acıma, bencilliğe karşı dayanışma, güce karşı öznellik, şiddete karşı iyilik gibi ters değerleri yücelten Platoncu “metafizik” bir “öte dünya” yarattılar. Zafere ulaşmak için tersine çevrilmiş bu dünyaya ve onun değerlerine inanmaları, gerçek yaşamın dünyasını aşağılamaları gerekti. Zayıfların iktidarı ele alışlarının tarihi gelişimi işte böyle gerçekleşmiştir. Nietzsche'ye göre, bu insanlık için hastalıklı bir durumdur ve bu hastalığı iyileştirmek için doğayı insanlık-dışılaştırmak ve insanı yeniden doğallaştırmak gerekir.²⁸ Böylece doğal insan gücünü kendinden alacak, yaşadığı dünyayı onaylayacak ve üstün insan olma yoluna girecektir.

²⁸ Edelman, Bernard, “Nietzsche: Kayıp Bir Kıta”, (Çev.: Ferhat Taylan), *Cogito*, 25, 2001, 60.

BİRİNCİ BÖLÜM

PLATON VE NIETZSCHE FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI

1.1. PLATON'UN FELSEFE TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

“Bütün bir düşünce tarihi Platon’a düşülmüş dipnotlardan ibarettir.”

Whitehead

Platon (MÖ 427-347) Thales’le başladığı kabul edilen felsefe tarihinde, kendinden önce gelen filozoflar gibi kozmoloji (evrenbilim) ile ilgilenmiş, “çokluğun arkasındaki birlik” ya da “arkhe” sorununa fizik prensipleri ile değil, mantığa, metafiziğe ve ahlak kurallarına dayalı²⁹ olan İdealar Kuramı ile çözüm bulmuştu. “Gerek Müslüman, gerekse Hristiyan Hikmetlerinin, kendilerine *Eflatun** *el-İlahî* unvanıyla baş tacı kıldıkları” Platon, yaklaşık Galilei’ye kadar, müteakip Batı medeniyetlerinin temel belirlenimi olarak geçerliliğini sürdürecektir olan evren hakkındaki şu ifadeyi ortaya koymuştur:³⁰

... Acaba ezelden beri var mıydı, bir başlangıcı olmadı mı yoksa doğmuş, bir başlangıcı olmuş mudur? Doğmuştur, çünkü gözle görülür, elle tutulur haldedir, bir de teni vardır. Bu gibi şeyler duygundur, duyumla beraber kanaatin tasarladığı duygun şeylerde, gördük ki var olmaya, doğuma mahkûmdur. Öte yandan doğan her şeyin mutlaka bir neden yüzünden doğduğunu da söylemiştik. Bu evreni yaratana babasına gelince, onu bilmek zordur. Bildikten sonra herkese tanıtmak ise imkânsızdır.³¹

Platon Antik dönemde ortaya çıkan Sistematik Felsefenin kurucusudur. Çünkü o, insanın bilgiye ulaşırken kullandığı güç ve yetilerin güvenilirlik ve yeterliliklerini sorgulamaya başlamış ve dolayısıyla eleştirel, sorgulayıcı ve analitik bir tutum takınmak anlamında sistematik felsefeyle uğraşmıştır. Başta, Pythagoras (MÖ 570-495, Parmenides (MÖ 515- 460) ve hocası Sokrates (MÖ 469-399) olmak üzere, kendisinden

²⁹ Hare, R.M, *Platon Düşüncesinin Ustaları*, (Çev.: Işık Şimşek, Bediz Yılmaz, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2002, 20.

* Platon’un İslam dünyasında kullanılan adı.

³⁰ Ş. Teoman Duralı, *Çağdaş Küresel Medeniyet Anlamı-Gelişimi- Konumu*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2015, 93.

³¹ Platon, *Timaios*, Erol Güney-Lütfi Ay, Sosyal Yayınlar, İstanbul 2001, bl. 28c, 24.

önceki tüm filozoflardan etkilenmiş ve geliştirdiği özgün metafizik sisteminde, etkilendiği tüm bu filozofların sentezini yapmıştır.³²

Eflatun tarihte ‘bilgelik’ten ‘felsefe’ye daha dar anlamda felsefenin merkezi durumundaki ‘metafizik’e sıçrayan adımı atmıştır. Şu durumda gerçeklikten, yani yaşama tarzından hakikate; demek ki yaşama ve onun biçimi üstünde düşünüşe geçiş çabası anlamına gelen bilgelikten gerek ‘yaşama-üslubu-üstünde-düşünme’yi, gerekse ‘düşüncenin-kendi’ni konu alan ‘sistemli düşünme’ sahası metafiziğe intikali ilk gerçekleştiren *Eflatun*’dur.³³

Platon’un etkilendiği filozoflardan biri olan Pythagoras İtalya’da doğmuştur. Çok kesin olmamakla birlikte Platon, ilk olarak kozmolojiyi matematiğe (özellikle geometriye) dayandırmakla, ikinci olarak hayat ve ölümün bir arada düşünülemeyeceği ve dolayısıyla ruhun asla yok olmayacağı inancıyla, üçüncü olarak ruhun maddesel dünyadaki yerine karşı olan mistik yaklaşımıyla, dördüncü olarak ruh göçüne olan inancıyla, beşinci olarak ruhun doğmadan önce bile nesnelerle sonsuz bir alanda iletişim içinde olduğunu ve matematikten diyalektiğe varana kadar tüm bilgileri dünyada yeniden kazandığını savunmasıyla ve son olarak da, bedeni ve onun alt yapısını kötölemesi ve buna bağlı ortaya çıkan tüm zevklerden elini eteğini çekmeyi savunan çileci görüşlerinde Pythagoras’ı³⁴ takip etmiştir.

Platon “tek ile çok” sorunsalı konusunda birbirine zıt iki farklı görüşe sahip olan Ephesos’lu Herakleitos (MÖ 535-475) ile Elealı Parmenides arasındaki çatışmada Parmenides’ten yana olmuştur. “Her şey değişir, değişmeyen tek şey değişmenin kendisidir” görüşünü savunan Herakleitos Platon’a göre evrensel akışa ilk inanandır, ona göre duyularımızın algılamamızı sağladığı tamamen değişken olan çok sayıda olay, bu kaynaktan gelir. Parmenides ise, görüntünün gerçekliğini inkâr etmiştir. Ona göre, dünyadaki şeyler değişken ve hareket halinde görünse de bu mantıken böyle olmayabilir.³⁵ İdealar Kuramında Herakleitos gibi görüntüler dünyasının akış içinde olduğunu, durmadan değişen evrende duyuların aldatici olduğunu ve bize hakikati veremeyeceğini³⁶ söyleyen Platon, Parmenides gibi hakikat’in tek ve değişmez

³² Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi Thales’ten Baudrillard’a*, Say Yayınları, İstanbul 2009, 81.

³³ Ş. Teoman Duralı, *Sorun Nedir*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011, 123.

³⁴ Hare, 22-23.

³⁵ Hare, 23-24.

³⁶ Alfred Weber, *Felsefe Tarihi*, (Çev.: H. Vehbi Eralp), Sosyal Yayınlar, İstanbul 1998, 51.

olduğunu savunur. Aldatıcı duyularla algılanan çokluk dünyasının arkasında, akılla kavranabilen Varlık Bir'dir.

Platon'un en çok etkilendiği filozof Sokrates'tir. Ne var ki kendisinin yazılı bir metin bırakmaması, felsefesinin devamlılığı ve bilim adamlarının bile hangi fikrin Sokrates'e, hangi fikrin Platon'a ait olduğunu net olarak ayıramamalarından ötürü³⁷ Sokrates ve Platon'a ait fikirler arasındaki ayrım hakkında çok fazla net bilgiye sahip değiliz. Ancak yine de Sokrates'in yaşamı hakkında ipuçlarını ve felsefesinin özünü Platon'un diyaloglarında bulmak mümkündür.

Platon *Sokrates'in Savunması* adlı eserinde, Delphoi kahininin en bilge kişinin Sokrates olduğunu söylemesi üzerine Sokrates "tek bir şey biliyorum, o da hiçbir şey bilmediğimdir, dolayısıyla ben en bilge kişi olamam" düşüncesi ile kahinin ne demek istediğini anlamak ya da söyleminin yanlışlığını göstermek amacıyla en bilge kişiyi bulma çabasına girmiştir. Bu nedenle her şeyi bilmekle ünlenmiş kişilerle diyalog kurmuş, değişik sorularla bilgi ve bilge kişi arayışına girmiş, kullandığı "ironi" ve "maiotik"i içeren diyalektik yöntemiyle aslında onların bildiklerini sandıkları şeyin bilgelik seviyesinde bir bilgi değeri olmadığını ortaya çıkartmıştır. Her sorgulaması sonucunda şu kanaate ulaşmıştır:

Bu adamdan daha bilgeyim, doğrusu ikimizin de güzel, iyi bir şey bildiğimiz yok belki; ama o hiçbir şey bilmezken bildiğini sanıyor, oysa ben bilmiyorsam bildiğimi de sanmıyorum. Öyleyse sanıyorum ki, ben ondan biraz daha bilgeyim, çünkü bilmediğim bir şeyi biliyor diye geçinmiyorum.³⁸

Ancak Sokrates'in bu bilgi arayışı ve sorgulaması, kendini bilge sanan dönemin devlet adamlarını, ozanlarını ve zanaatçılarını rahatsız etmiş, bu nedenle de "Sokrates gençlerimizi yoldan çıkarıyor, tanrılarımızla dalga geçiyor" gibi iftiralarla Sokrates'i ölüme mahkûm etmişlerdir. Aslında Sokrates tanrılarla ilgili uyduruk masallara inanmamaktadır. Onun tanrılara karşı yaklaşımı bir agnostisizmden değil, ozanların tanrıları kanlı, canlı ve ahlaksız olarak göstermesinden kaynaklanmaktadır. Sokrates böyle ahlaksız tanrılar yerine, rezilliklerden tümüyle arınmış tanrılara inanmaktadır.³⁹

³⁷ Hare, 26.

³⁸ Platon, "Sokrates'in Savunması", *Diyaloglar 1*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1989, bl. 21d, 15.

³⁹ Louis-André Dorion, *Sokrates*, (Çev.: M. Nedim Demirtaş), Dost Yayınları, Ankara 2005, 16.

Menon adlı diyalogda “erdem ona sahip olanlara bir Tanrı vergisidir” ve öğretilemez⁴⁰ diyen Sokrates, Protogoras adlı diyalogda, erdem bir bilgi ise öğretilir,⁴¹ sonucuna varmıştır. Erdem bir bilgidir ve hiç kimse bilerek kötülük yapmaz, tezini savunan Sokrates’in yaşamı boyunca en büyük amacı, insanlara erdem’i öğretmek olmuştur. Sokrates için hayatı, erdemi ve başka konuları araştırma, tartışma ve sorgulama anlamına gelen felsefe yapılamayacaksa -ki bu ona göre tanrısal bir görevdir- o hayat yaşanmaya bile değmeyecektir. Kendi ifadeleriyle:

... Benim sokaklarda dolaşarak genç yaşlı, hepinizi bedeninize, paraya, pula değil, her şeyden önce canın, tinin eğitimine, yetkinliğine önem vermeniz gerektiğine inandırmaktan başka bir ereğim yok... zenginlikle, parayla, pulla elde edilemez erdem. Ama zenginlik, genel olsun, özel olsun her türlü iyilik ancak erdemden gelir... Bir değil bin kez ölmem gerekse bile hiç mi hiç değiştirmeyeceğim yolumu.⁴²

diyerek, yasalara uymak, erdemli ve tutarlı olmak, kötülüğe karşı kötülükle cevap vermemek, kendine ne yapılırsa yapılsın hiç kimseye kötülük etmemek⁴³ adına gönüldaşlarının yaptığı kaçırılma tekliflerini reddederek ve ölümün kendisi için daha hayırlı olduğunu düşünerek ölümü tercih etmiştir. O ölümün kendisi için üç nedenden ötürü hayırlı olduğunu savunur: Bunların birincisinde Sokrates, kendisine tanrısal bir ses olarak gelen Daimon’un, her konuda işine karıştığını ve yol gösterdiğini, ancak bu konuda sessiz kaldığını, bu sessizliğin sebebinin de kendisi için ölümün iyi olduğu düşüncesine bağlar. Sokrates’e göre ikinci neden, ölümün ne olduğunu bilmediğimizden kaynaklanmaktadır. Ölüm ya mutlak bir uyku anlamına gelir ki eğer ölüm mutlak deliksiz bir uyku ise, dertsiz tasasız bir uyku çok güzel olur. Ya da ölüm üçüncü hayır nedeni olarak öteki dünyaya göç anlamına gelir Sokrates’e göre. Eğer ölüm öteki dünyaya geçiş ise de orada mutlak adalet ve ölümsüzlük olacağı için bundan daha büyük bir iyilik olmaz.⁴⁴

Daha önce de belirttiğimiz gibi Platon felsefi sistemini oluştururken Sokrates’in gerek düşüncelerinden, gerek yargılanması ve ölüme mahkûm edilişinden büyük ölçüde

⁴⁰ Platon, “Menon” *Diyaloglar 1* (Çev.: A. Cemgil, pp. 137-188). Remzi Kitabevi, İstanbul 1989, bl. 100a, 187.

⁴¹ Platon, “Protogoras”, bl. 361b, 175.

⁴² Platon, “Sokrates’in Savunması”, bl. 30, 26.

⁴³ Platon, “Kriton”, bl. 49c, 18.

⁴⁴ Platon, “Sokrates’in Savunması”, bl. 40d-e, 37-38.

etkilenmiştir. Platon'un varlık, bilgi, ahlak, sanat ve devlet anlayışları Sokrates'in izlerini taşımaktadır. Zaten Platon da kendisini Sokrates'in doğal ve mantıksal devamı olarak nitelendirir.⁴⁵ Sokrates, Platon için bir dönüm noktası ve idoldür.

Platon içinde bulunduğu toplumun ve çağın problemlerini doğru anlayıp onlara bir çözüm getirmeye çalışma anlamında “çağının çocuğu”dur. Yunan uygarlığının merkezi olan Atina'nın merkezi, politik, askeri ve siyasi gücünü kaybedip sadece eğitim merkezli olduğu sırada yaşanan politik krize çözüm getirmeye çalışmıştır. Kriz tespitinde Sokrates ile hem fikir olan Platon krizin çözümünde Sokrates'in politik gücü olmadığı ve sorunu salt akıl ve felsefe yoluyla çözmeye çalıştığı için yetersiz kaldığını ve bu nedenle de öldüğünü belirtir. Platon'a göre, filozofun bir ahlak reformcusu olarak başarıya ulaşabilmesi için politik iktidara sahip olması, filozof olduğu kadar kral da olması gerekir. Aksi takdirde güçten yoksun bir ahlak reformcusu Sokrates gibi başarısız olacaktır.⁴⁶

Platon bu krizi, iyiyi kötüden ayırma yeteneği ya da bilgisi olarak *phronesis*'ten yoksun bir özgür seçim düşüncesine dayanan ve Sofistlerin temsilciliğini yaptığı “açık toplum”un yarattığına inanıyordu. Bu nedenle krizi aşmak için “*phronesis*”e, “dünya üzerinde imtiyazlı bir bakış açısına” ve “hakikat”ın bilgisine sahip filozofların yönetici olduğu “kapalı toplum” modeli önerir.⁴⁷

“Devletler ya da insanlar yaşamlarını bilgelikle geçirmezlerse, doğuştan ya da dindar öğretmenler tarafından kazandırılan erdemler bir işe yaramaz, hiçbir şekilde mutlu olamazlar”⁴⁸ diyen Platon'da etik ve politikanın iç içe girdiği pratik felsefe, teorik felsefesinin tüm gücüne rağmen öne çıkar. O, mevcut ahlaki ve politik krizi aşmanın çözümü olarak filozofların yönetimini, ruhun ve devletin eğitimcisi rolünü üstlenmeleri gerektiğini savunur.⁴⁹ Platon devlet'e ve devlet yönetimine dair görüşleri ile, bugünkü anlamda bir yasa koyucu gibi yasa uzmanı değildiyse de bu alanda önemli düşünürler arasında tek başına yer alır ve kendinden sonraki düşünüşün temelini oluşturur.⁵⁰

⁴⁵ Ernst Von Aster, *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*, (Çev.: Vural Okur, İm Yayınları, İstanbul 2005, 191.

⁴⁶ Cevizci, *Felsefe Tarihi Thales'ten Baudrillard'a*, 82

⁴⁷ Cevizci, *Felsefe Tarihi Thales'ten Baudrillard'a*, 82-83

⁴⁸ Platon, *Mektuplar*, (Çev.: Furkan Akderin, Say Yayınları, 2010, bl. 335d, 65.

⁴⁹ Cevizci, *Felsefe Tarihi Thales'ten Baudrillard'a*, 85.

⁵⁰ Platon, *Yasalar*, (Çev.: Candan Şentuna-Saffet Babür), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1998, 33.

Felsefe’yi “tanrısal bir faaliyet”⁵¹ olarak gören Platon’daki Tanrı’ya benzeme ve onu taklit etme kavramı idealist filozofların, dinlerin ve mistik ekollerin çok kullandığı bir konudur. Özellikle neoplatonizmin kurucusu Plotinus tarafından benimsenen “tanrısal faaliyet olarak felsefe” görüşü, Ortaçağ İslam ve Hıristiyan dünyasında çok taraftar toplamıştır.⁵²

Nasıl ki Sokrates Platon için bir dönüm noktasıysa, Platon da felsefe tarihi açısından bir dönüm noktasıdır. Whitehead’ın deyişiyle “bütün bir düşünce tarihi Platon’a düşülmüş dipnotlardan ibarettir.” Gerek Platoncuların yaptığı gibi savunarak, gerek Nietzsche gibi eleştirerek ama ona uğramadan felsefe yapmak neredeyse imkânsızdır.

1.2. PLATON FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI

1.2.1. İdealar Kuramı

Platon felsefi sistemini oluştururken hemen her alanda, özellikle de metafizik, bilgi teorisi ve ahlakın temellerinin oluşumunda “İdealar Kuramı”na dayanmaktadır.⁵³ Platon İdealar Kuramı ile “idealar dünyası” ve “fenomenler dünyası” olmak üzere iki ayrı dünyanın var olduğunu savunur. Ona göre hiç doğmadığı halde her zaman var olan, akıl yoluyla sezilebilen, hakikat olan dünya idealar dünyasıdır. İdealar tanrısaldir ve tanrısal şeyler değişmeden oldukları gibi kalırlar.⁵⁴ İçinde yaşadığımız evreni barındıran, doğan ve ölen ama hiçbir zaman hakikatte var olmayan fenomenler dünyası ise onun bir gölgesidir ve değişim içindedir.

Platon İdealar dünyasının varlığını *Devlet* adlı eserinin Yedinci Kitabında vermiş olduğu ünlü mağara benzetmesi şu şekilde açıklamaktadır:

Yeraltında mağaramsı bir yer, içinde insanlar. Önde boydan boya ışığa açılan bir giriş... İnsanlar çocukluklarından beri ayaklarından, boyunlarından zincire vurulmuş, bu mağarada yaşıyorlar. Ne kımıldanabiliyor, ne de burunlarının ucundan başka bir yer görebiliyorlar. Öyle sıkı sıkıya bağlanmışlar ki, kafalarını

⁵¹ Platon, “Theaitetos”, bl.176b, 224.

⁵² Ekrem Sevil, *Platon’un Tanrı Anlayışı*, Birey Yayınları, İstanbul 2007, 75.

⁵³ Anthony Kenny, *Brief History of Western Philosophy*, Blackwell Publishers, Great Britain, 1998, 40.

⁵⁴ Platon, *Devlet Adamı*, (Çev.: Behice Boran – Mehmet Karahasan), Sosyal Yayınlar, İstanbul 2001, bl. 269e, 32.

bile oynatamıyorlar. Yüksek bir yerde yakılmış bir ateş parıldıyor arkalarında. Mahpuslarla ateş arasında dimdik bir yol var. Bu yol boyunca alçak bir duvar, hani şu kukla oynatanların seyircilerle kendi arasına koydukları ve üstünde marifetlerini gösterdikleri bölme var ya, onun gibi bir duvar... Bu alçak duvar arkasında insanlar... Ellerinde türlü türlü araçlar taştan, tahtadan yapılmış; insana, hayvana ve daha başka şeylere benzer kuklalar taşıyorlar. Bu taşıdıkları şeyler bölmenin üstünde görülüyor. Bu durumdaki insanlar... ancak arkalarındaki ateşin aydınlığıyla mağarada karşılırlarına vuran gölgeleri görebilirler...⁵⁵

Buradaki mağara bizim içinde yaşadığımız fenomenler dünyası, mağarayı aydınlatan ateş de güneşin yeryüzüne vuran ışığı iken mağaranın yukarısı idealar dünyasıdır. Mağarada yaşayan insanlar mağaradaki gölgelere verdikleri adlarla gerçek nesneleri anlattıklarını sanırlar. Bu adamların gözünde gerçek, yapma nesnelerin gölgelerinden başka bir şey değildir. Mağaradan bir insan kurtulur da yukarıya çıkarsa onun ruhunun idealar dünyasına yükselişi söz konusudur. İdealar dünyasının sınırlarında “iyi” ideası vardır.⁵⁶ İyi ideasını görebilmek kolay değildir. İnsanın onu görebilmesi için dünyada iyi ve güzel ne varsa hepsinin ondan geldiğini anlamış olması gerekir.⁵⁷ İyi ideasını kavrayabilen insan ruhu, karanlıktan aydınlığa çevrilmiş yani hakikati kavramış demektir.

Metafizik açıdan ele alındığında Platon İdealar Kuramı ile evrenin, ilksiz örnek olan ideaların bir kopyası ya da taklidi olduğunu, işçi, mimar ya da sanatkâr Tanrı olan Demiourges’un, fenomenler dünyasını, idealar dünyasını örnek alarak düzenlediğini şu cümleleriyle açıkça ortaya koymuştur:

.... Bu evren güzelse, onu yapan iyi ise gözlerini ilksiz örnekten ayırmamış olduğundan şüphe yoktur: Aksi halde ki bunu farz etmeye bile hakkımız yoktur, doğmuş örneğe bakmış olacaktır. Halbuki yapıcının gözlerini ilksiz örnekten ayırmamış olduğunu herkes açıkça görür çünkü evren doğmuş olan şeylerin en güzeli; yapıcısı da nedenlerin en yetkinidir. Demek ki evren bu şekilde yapılmışsa akılla mana tarafından sezilen, her zaman aynı kalan örneğe göre yapılmış demektir.⁵⁸

İdealar Kuramı epistemolojik açıdan ele alındığında; hakikatin bilgisinin İyi’ye dayanmış olan bilgi⁵⁹, ideaların bilgisi, yani episteme olduğunu savunan Platon’a göre

⁵⁵ Platon, *Devlet*, bl. 514a-b-c/ 515a, 199.

⁵⁶ Platon, *Devlet*, bl. 517b, 200-201.

⁵⁷ Platon, *Devlet*, bl. 517c, 202.

⁵⁸ Platon, *Timaios*, bl. 29a, 24-25

⁵⁹ Sevil, 28.

görünümlerinin bilgisi, sanı ya da doksa'dır. Hakikatin bilgisine sadece bilgelik sevenler, yani filozoflar ulaşabilir. Çünkü onlar ilahi doğadan pay almışlardır. Dolayısıyla filozof, hakiki varlığı bilen tek kişi olduğu için herkese yükümleyici bir eylem içeriği getirebilir. Platon felsefesinde “doksa” terimi iki anlamda kullanılmıştır: İlk olarak doksa, episteme'ye karşıt olarak belirli türden bir bilgi etkinliğine karşılık gelmektedir. Burada doksa bilgisi, duyu algısıyla (aistheta) kazanılan bir bilgi türüdür. İkinci olarak doksa terimi hüküm ve hüküm vermek (doksadsein), bir konu hakkında düşünmek anlamında da kullanılmıştır. Hüküm episteme'den (gerçek bilgi) doğru yahut yanlış olmasıyla ayrılır.⁶⁰

Platon'a göre bilmek ideaların bilgisini anımsamaktır ve o, hayatın ölümden doğmasının, bilginin anımsamak olduğunun bir delili olduğunu ileri sürer. Çünkü ona göre ruhumuz, bir insan şekli ile birleşmeden önce, bir yerde var olmamış olsaydı, bu olamazdı. Bundan da ruhun ölümsüz olduğu fikri çıkarılabilir. Ayrıca bütün insanlar iyice sorguya çekildikleri zaman, her şey hakkında hakikati kendileri bulurlar. Halbuki kendilerinde bilim ve şaşmaz bir akıl bulunmamış olsaydı bunu yapamazlardı. Bir şeyi anımsamak için o şeyi görmüş olmamız gerekir.⁶¹ Dünyaya gelmeden önce kazanmış olduğumuz bilgileri dünyaya gelirken unuttur, daha sonra da duyuların yardımıyla önce bildiğimizi, yeniden elde ederiz. Öğrenmek adını verdiğimiz şey, zaten bizim olan bilgiyi yeniden elde etmektir.⁶² Dolayısıyla aslında öğrenmek yeni bir bilgi elde etmek değil, ruhumuzda var olan ideaları anımsamaktır.

İdealar kuramını ahlaki açıdan ele aldığımızda Platon bu dünyadaki ahlaki davranışlarımızın İdealar dünyasındaki örneklerine ne kadar benzerse o kadar iyi olacağını savunur. Eylemlerimizde eninde sonunda idealar dünyasına döneceğimize ve orada bir hesabın bulunacağına dikkat çeker ve ona göre davranmamızı öğütler.

Hepimiz ölümlüüz. Ölümsüz olan biri olsa bile, bilgisiz insanların sandığı gibi güzel bir şey değildir bu. Çünkü ruhu olmayan bir şey için iyi ya da kötü yoktur. Sadece ruh bedenle birleştiği zaman iyi veya kötü diye bir şey olabilir. Ruhun ölümsüz olduğuna ve ölümden sonra sorgulanacağına dair olan eski kutsal

⁶⁰ Cengiz Çakmak, “Platon'da Gerçekliği Tasvir Eden Önergelerin Yapısı Hakkında Bir Çalışma”, *Felsefe Arkivi*, sy. 30, İstanbul 1997, (ss. 123-139), 130.

⁶¹ Platon, *Phaidon*, (Çev.: Hamdi Ragıp Atademir-Kemal Yetkin), Sosyal Yayınlar, İstanbul 2001, 36, bl. 72e/73a.

⁶² Platon, *Phaidon*, bl. 75e, 43.

geleneklere gerçekten de inanmalıyız. Bu yüzden haksız cinayetler ya da kötülükler yapmaktansa, bunlara maruz kalmak daha iyidir.⁶³

Platon varlık, bilgi ve ahlakın yanında sanat ve siyaset alanında da idealar kuramından yararlanır. Ona göre sanat; ideaların taklidi olan bu dünyanın taklidi, yani taklidin taklidi iken iyi bir devlet adamının ya da yöneticinin de ideaların bilgisine sahip olması gerektiğini, dolayısıyla kralın filozof olması gerektiğini savunur.

1.2.2. Hakikat

Platon'un epistemolojisi, rasyonalitenin doğrudan doğruya kendi ruhumuza dönmek suretiyle gelişebileceğini var sayan bir psikolojizme dayanır. Dolayısıyla bu psikolojizmle belirlenen epistemoloji de bir dizi inanca dayanır. Öncelikle ruhun varlığının kabul edilmesi gerekir. Daha sonra epistemolojiye uygun düşen, insan ruhunun ölümsüz olduğunu savunan bir metafizik teorisine gerek vardır. Platon bu metafizik teorisi ile mutlak gerçeklikler olarak İdealar ve insan ruhunun maddi hayatımızdan önce var olduğunu öne sürer.⁶⁴

Platon'a göre bir varlık hakkında bilgi edinmek isteyen kimse ilk olarak onun ismini, ikinci olarak tanımını, üçüncü olarak da imgesini bilmelidir. Örneğin, daire şeklindeki bir şeklin ismi dairedir. Onun isim ve fiillerden oluşan -tüm uçların merkeze aynı uzaklıkta olan şey- bir tanımı vardır. Daha sonra silinebilir, çizilebilir, tornayla yapılabilir ya da bozulabilir bir nesne gelmektedir. Oysa daire denen şey tüm değişimlerin dışındadır. Varlık hakkındaki bu üç şeyin akıl yoluyla kavranması ile de bilgi oluşacaktır. Bilgi ilk üç şeyden farklı olarak maddi olarak değil ruhta bulunurlar. Yakınlık ya da benzerlik olarak beşinciye en yakın olan akılla kavranabilendir. Bu dört öge kavranmadan beşincisi kavranamaz. Varlıkta öz ve nitelik olarak iki ilke bulunmaktadır ve ruhun istediği şey özün kendisidir. İlk dört öge bize varlığın niteliğini vermektedir ve niteliklerde mutlak değişmezlik yoktur. Nitelik bilgisinde duyu organları yoluyla çürütme, bozulma, kuşku ve kararsızlık söz konusudur. Bilgi ancak bu dört ögenin çeşitli zahmetlerle incelenmesi sayesinde elde edilebilir. Bu da tanınması gereken nesne ile tanıyan aklın iyi olması koşuluyla sağlanabilir. Yoksa ruh bilgi elde

⁶³ Platon, *Mektuplar*, bl. 335a, 64.

⁶⁴ Cevizci, *Felsefe Tarihi Thales'ten Baudrillard'a*, 85

etmede yeteneksizse en keskin gözlere bile sahip olsanız hiçbir şey göremezsiniz. Öze ulaşma dikkatli ve zahmetli bir incelemeyi gerektirir. Hakikate herkes ulaşamaz ancak bir kere kavrandı mı öze ait olduğu için asla unutulmaz.⁶⁵

Benim ilgilendiğim konularla ilgili olarak benden ya da başka birinden bir şeyler öğrenen insanların yazdıkları konuları anladıklarını söyleyemem. Zaten benim de bu konularla ilgili yazılı bir eserim bulunmamakta. Çünkü bunu diğer bilimlerle aynı sınıfa sokamayız. Bu konular çok uzun süre düşünüldükten sonra hakikat ruhta bir anda parıldar, sonrası da kendiliğinden gelişir. Eğer öğrenim konusu sözle ya da yazıyla ortaya konulsaydı, bunu benden daha iyi bir şekilde kimse yapamazdı, hem başarısızlık halinde hiç kimse benden daha fazla üzülemezdi. Eğer bu konuları yazmak gerektiğine ve halkın bu yolla anlayabileceğine inansaydım, hayatımı insanlara bu kadar faydalı olacak bir işle geçirmez miydim? Böylece insanları olayların özü hakkında aydınlatmış olurum. Fakat olayları kanıtlama yoluyla açıklamaya çalışmak doğru olmayacaktır.⁶⁶

Platon'un epistemolojisine göre duyularla alınan izlenimlerde bilgi bulunmaz, fakat bu izlenimler hakkındaki düşüncelerde, bizim onlar için gösterdiğimiz nedenlerde gizlidir.⁶⁷ Bu nedenleme bizi tümün birlik içinde olduğu ölümsüz idealarla karşı karşıya getirir.⁶⁸

Ruh, bakışlarını gerçeğin ve varlığın aydınlattığı bir nesneye çevirdiği zaman onu kavrar, bilir ve tam bir anlayışa varır. Ama karanlıkla karışık, doğan ve ölen geçici şeylere çevrildi mi, yarım yamalak, bulanık görür onları. Bir görünüşten ötekine, bir uçtan öbür uca atlar; aklını işletemez olur...

İşte, nesnelere gerçekliğini, kafaya da bilme gücünü veren iyi ideasıdır... Bilinen şeyler olarak gerçeğin ve bilimin kaynağı olur. Ama bilim ve gerçek ne kadar güzel olursa olsunlar... iyi ideası onlardan ayrı, onların çok üstündedir.⁶⁹

Hakikatin bilgisi ideaların bilgisidir. Hakikatin ne olduğunu görememiş olan bir ruhun insan şekline bürünmesi mümkün değildir. Çünkü insan olabilmek için duyumların çokluğunu bir düşünce ile bire indiren idea'yı anlamak lazımdır. Bu, ruhumuzun vaktiyle bir Tanrı'nın ardından gittiğini, şimdiki varlığımızda gerçeklik sıfatını verdiğimiz şeylere yukarıdan baktığını, gerçekten gerçek olana doğru başını uzattığı zaman görmüş olduklarını anımsamasından ibarettir. Anımsamadan

⁶⁵ Platon, *Mektuplar*, bl. 342-342-344, 73-74-75-76.

⁶⁶ Platon, *Mektuplar*, bl. 341d, 72.

⁶⁷ Platon, "Theaitetos", bl. 186d, 237.

⁶⁸ Hare, 57.

⁶⁹ Platon, *Devlet*, bl. 508e/509a, 195-196.

faaydalanmasını iyi bilen, en üstün gizemlere eren insan gerçekten yetkinleşir. Ancak bu dünyadan el etek çektiği, Tanrı'ya bağlandığı ve Tanrı'nın peşinde kendinden geçtiği için halk onu anlayamaz.⁷⁰ Çünkü her insanın, ruhunun tabiatı bakımından daha önceden gerçek varlıkları temaşa etmiş olmasına rağmen, yeryüzüne inince gerçekleri yeniden hatırlaması kolay değildir.⁷¹ Hakikati hatırlayabilmek için, ruhun kötülüklerden arınıp iyiye yönelmesi, doksa'nın değil episteme'nin peşinde koşması gereklidir.

Platon hakikate sahip olma ve hakikati arama konusunda bilge, filozof ve cahil insan arasında ayırım yapar. Bunun yanında bir de üç türlü varlıktan söz eder: iyi, kötü ve bir de ne iyi ne kötü varlık.⁷² Ona göre iyi olan Tanrı ve bilge kişi hakikati aramaz. Çünkü onlar zaten hakikat bilgisine sahiptirler. Kötü olan cahil kişi güzellikten, iyilikten, akıldan yoksun olduğu halde hepsini kendisinde toplanmış sandığı için hakikat peşinde koşmaz. Ne iyi ne kötü olan filozof ise bilge ile bilgisiz arasında yer alır⁷³ ve hakikate talip olur.

1.2.3. Tanrı

Platon insanın gerek kendine, gerek topluma, gerekse evrene yönelişinde, anlama kabiliyetini ve kavrayışını olabilir kılacak kalıcı bir sarsılmaz ölçüye ihtiyaç duyduğunu vurgulamıştır. Böylece Antik Yunan Felsefesinin gündemindeki doğayla ilgili araştırmaların, bireye eğilmenin, toplum ile devlet işlerine ilişkin incelemelerin yanında, Tanrı ile inanç konularına da büyük bir önem vermiş, maneviyatçılığı akılla temellendirmiştir.⁷⁴

Platon Tanrı'nın varlığı ile âlemin varlığı olmak üzere varlığı ikiye ayırmıştır. Ancak öz'de ikinciye birinciye geri götürebiliriz. Çünkü ikincinin zatı birincidedir; ikinciye yapan, yaratan birincidir.⁷⁵

... Yaratan iyi idi. İyi olanda da hiçbir şeye karşı hırs uyanmaz. Hırs duymadığından her şeyin de elden geldiği kadar kendine benzemesini istedi. ...

⁷⁰ Platon, *Phaidros*, (Çev.: Hamdi Akverdi), MEB Yayınları, İstanbul 1990, 58.

⁷¹ Platon, *Phaidros*, 59.

⁷² Platon, *Şölen-Dostluk*, (Çev.: Sabahattin Eyüboğlu- Azra Erhat), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008, bl. 217, 96.

⁷³ Platon, *Şölen-Dostluk*, bl. 204a-b, 46-47.

⁷⁴ Ş. Teoman Duralı, *Felsefe-Bilim Nedir*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014, 80- 81.

⁷⁵ Ş. Teoman Duralı, *Sorun Nedir*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011, 85.

Oluşun, evren düzeninin en esaslı ilkesi budur. ... Gerçekten Tanrı her şeyin elden geldiği kadar iyi olmasını, kötü olmamasını istediğinden, hareketsiz olmayan, kuralsız, düzensiz bir hareket içinde olan, gözle görünen şeylerin bütünü ald; düzenin her bakımdan daha iyi olduğunu düşünerek onu düzensizlikten düzene soktu. Ama her şeyden üstün olanın yaratacağı nesnenin en güzel nesne olmamasına imkân yoktu ve yoktur. Biraz düşününce farkına vardı ki gözle görünecek şekilde yaratılmış şeylerden, hiçbir zaman zekâsı olan bir bütünden daha güzel, zekâsız bir bütün çıkamaz. Bundan başka hiçbir varlıkta ruh olmayınca zekâ bulunamayacağını da anladı. Bu düşüncenin sonunda zekâyı ruha, ruhu da bedene koydu ve evrene özü bakımından mümkün olduğu kadar iyi bir eser yaratırcasına şekil verdi. İşte bu temelin yakın düşünüşe göre gerçekten bir ruhu, bir zekâsı olan bu evrenin, bu canlı varlığın, Tanrı kayrasıyla yaratıldığını söylemek gerektir.⁷⁶

Platon'a göre Tanrı, başlangıcın ve nedenlerin sonsuz kudretine⁷⁷ sahiptir. Ona göre Tanrı hakkında ne yeter derecede bilgimiz ne de deneyimimiz olduğu için, bir ruhu bir de vücudu olan ve ruhu ile vücudu tabiatıyla üstün bir ebedilik süresince birleşmiş bulunan ölümsüz bir canlı olarak düşünür ve böylece kendimize göre bir Tanrı tasarımı kurarız.⁷⁸

Platon'un Tanrı'sı mutlak anlamda tek, sonsuz, insan biçimli özelliklerden arınmış, iyilikçi, yaratıcı ve felsefi bir Tanrı'dır. Bu nedenle o, halkı batıl inançlardan kurtararak gerçek bir Tanrı inancı sistemini kurmayı kendine vazife edinmiş, mitolojik tanrılar ortamında savaşlar, kavgalar ve büyük düşmanlıklar kurgulayan şairleri eleştirmiştir.⁷⁹ Çünkü ona göre Tanrı, yaptığında da, dediğinde de açık ve gerçek bir varlıktır. Biçim değiştirmez. İnsanı ne uyanıkken ne de düşünde değişik görüntüler ve sözlerle aldatır.⁸⁰

⁷⁶ Platon, *Timaios*, bl. 29 e-/30a-b, 25-26.

⁷⁷ Platon, *Mektuplar*, bl. 323d, 51.

⁷⁸ Eflâtun, *Phaidros*, (Çev.: Hamdi Akverdi), MEB Yayınları, İstanbul 1990, 52.

⁷⁹ Cevdet Kılıç, "Platon'un Metafizik Terminolojisi ve Mağara Allegorisinin Mistik Temelleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(33), 572; Platon, *Euthphron-Küçük Hippias*, (Çev.: Pertev Naili Boratav), Sosyal Yayınlar, İstanbul 2000, bl. 6c, 15.

⁸⁰ Platon, *Devlet*, bl. 382e, 74.

1.2.4. İyi-Kötü

En yüksek bilimin konusu iyyinin ta kendisi yani iyi idea'sıdır. Doğruluk ve bütün öteki değerler, insanı iyiye götürürlerse, yararlı olabilir. Amaç iyiye varmaktır. İyiye varmadıkça varılan her şey boşunadır.⁸¹

Platon'a göre, bilge olmak ve bilgelik, kendini bilmek; neyi bildiğini ve neyi bilmediğini bilmektir.⁸² Bilgelik, zekâ, bellek ve aynı özden olan her şey, düzgün düşünce, doğru uslamlama, haz duygusundan daha iyi ve daha değerlidir. Bunlardan pay almak da, bütün varlıklar için, dünyanın en iyi şeyidir.⁸³

Bilge olmayı erdemli olmak veya erdemi bilgelik olarak değerlendiren Platon erdemli yaşamın en iyi yaşam biçimi olduğunu savunur. Erdemli yaşam, ölçülü, akıllı, yiğitçe ve sağlıklı yaşamı kapsamaktadır. Bunun karşıtı olan kötü ve erdemsiz yaşam ise ölçüsüz, aptalca, korkak ve sağlıksız bir yaşamdır. Bedensel ve ruhsal açıdan erdemli olan yaşam, güzellik, doğruluk, erdem ve iyilik açısından diğerinden çok üstündür ve böyle bir yaşam süren insan karşıtına göre her bakımdan daha mutlu olur.⁸⁴

Platon'a göre, insanların en mutlu olanı, ruhunda hiçbir kötülük taşımayandır çünkü ruh kötülüğü kötülüklerin en büyüğüdür. Mutlu olmada ikinci sırayı kötülükten kurtulmuş olan alır. Ve bu insan da kendisine uyarıda bulunulan, azarlanan ve cezasını çeken biridir. En mutsuz yaşamı süren insan kötülükten kurtulmak yerine onu kendi içinde saklayan kimsedir.⁸⁵

Platon insanda var olan iyi ve kötü özellikleri ruh ve beden ayırımı ile orantılı olarak açıklar. Ruh'un akıllı olan yönünü bir arabaya benzetir. Ruhun canlı ve iştahsal parçaları ise iki ata benzetilir. Atlardan biri siyah gözlü beyaz bir attır. Güzel ve güçlü, temkinli, ılımlıdır ve iyidir. İyi olan yön ruhun canlılık tarafını temsil eder. Ölçülülüğü, alçak gönüllülüğü, erdemi sever ve bedende bulunarak içine düştüğü kötü durumdan, asli yerine dönme eğiliminde olan boyutunu ortaya koyar. Bu yön, arabayı doğru yolda götürmek isteğindedir. Ruhun iştahsal yönünün temsil eden öteki at siyah ve gözleri gri,

⁸¹ Platon, *Devlet*, bl. 505a, 191.

⁸² Platon, "Kharmides", bl. 167a, 45.

⁸³ Platon, *Philebos*, (Çev.: Sabri Esat Siyavuşgil), Cumhuriyet Yayınları, 1998, 13.

⁸⁴ Platon, *Yasalar*, bl. 734b-c-d, 195-196.

⁸⁵ Platon, "Gorgias", bl. 478d, 84.

kötü bir hayvandır. Bu yön başkaldırışın ve arsızlığın dostudur. Ruhu, kötü olan beden içinde tutmak ve ruhun asli yerine, geldiği yere dönmesi için elinden geleni yapar. Bedensel tutkunun esiri olan ruhun bir bölümünü oluşturan bu atın, kamçı ile sürekli kontrol edilmesi gerekir. Aksi takdirde arabayı uçuruma yuvarlar.⁸⁶

1.2.5. Ruh-Beden

Platon'a göre ruh ve beden birlikte olduklarında, tabiat bedene köleliği ve boyun eğmeyi, ruha da komutanlığı ve efendiliği verir. Dolayısıyla ruh en çok tanrılığa, ölümlü olmayana, düşünebilene, yalın olana, dağılmayana, her zaman aynı kalana benzer; ten de en çok insanlık olana, ölümlü olana, düşünülemez, çok şekilli olana, dağılana, asla kendisinin aynı kalmayana benzer. Bu nedenle beden çarçabuk dağılabilecek iken, ruhun mutlak bir dağılmazlık ya da buna yakın bir durumda olması gerekir.⁸⁷

Platon'a göre ruhun amacı tanrısal olana ulaşmaktır. Bu nedenle, ruh tenden çıkarken, kendisiyle birlikte bedenden hiçbir şey alıp götürmez. Çünkü hayatta iken onunla isteyerek, bilerek hiçbir ilişkide bulunmadığı gibi ondan kaçmaya çalışmış, böylelikle de kendi içine kıvrılmıştır. Böylece ruh, felsefeden başka bir şey yapmamış, kendisini kolayca ölmeye gerçekten sürüklemiş demektir. Bu şekilde hareket eden ruh kendisine benzeyene doğru, görülmeyene, tanrılık olana, ölmeyene ve bilgeye doğru gider. Onlara erişince de mutlu ve saçmalamaktan, manasızlıktan, korkulardan, yabani sevgilerden ve insanın bütün öteki kötülüklerinden kurtulmuş olur. Ömrünün geri kalanını tanrıların yanında geçirir.⁸⁸

Buna karşılık, bazı ruhlar dünyadaki yaşayışına bağlı olarak tenden çıkarken saflığını kaybederler. Çünkü her zaman onunla birlikte olup, onu koruyup sevmiştir. Böyle ruhlar tenin istek ve zevkleriyle büyülenmiştir. Ayrıca onlar felsefe ile kavranılabilenden tiksilmeye, korkmaya, kaçmaya alışmıştır. Bu durumdaki ruhların tenden çıktığında saf olmaları imkânsızdır. Onlar tenden ayrıldıkları zaman, ruh karaltılarına benzeyen ruh hayaletleri gibi, anıtlar veya mezarlar arasında dolaşırlar. Bunlar kötü ruhlardır ve geçmişteki kötü yaşayışlarının cezasını çekerler. Takılıp

⁸⁶ Eflâtun, *Phaidros*, (Çev.: Hamdi Akverdi), MEB Yayınları, İstanbul 1990, 51; Kılıç, "Platon'un Metafizik Terminolojisi ve Mağara Allegorisinin Mistik Temelleri", 578.

⁸⁷ Platon, *Phaidon*, bl. 80b, 51-52.

⁸⁸ Platon, *Phaidon*, bl. 80e, 52-53.

kaldıkları ten sevgisi onları yeniden bir tene sürükleyinceye kadar serseri dolaşırlar ve sonuçta ömürleri boyunca tuttıkları yol gibi birtakım varlık şekilleri içinde kapanıp kalırlar. Mesela kendilerini oburluğa, zevklere, içkiye vermiş olan ruhlar birtakım eşek veya başka hayvanların tenlerine girer.⁸⁹ Haksızlığa, zulme, çapulculuğa değer verenler, kurt, kuzgun tenlerine girerler. Onların en iyi yere gidenleri, felsefeden, zekâdan mahrum olarak alışkanlık, çalışmanın verdiği ölçülülük ve doğruluk denen yurttaşlık ve toplum erdemini işleyenlerdir. Öldükten sonra iyi ruhlar, arılar, karıncalar, hatta insan bedenleri gibi geçimli ve yumuşak huylu hayvanların tenlerine girerler. Filozoflar ise tanrılar sırasına yükselebilirler. Çünkü onlar felsefe ile uğraşır, bütün ten isteklerinden korunurlar. Onları ne fakirlik, ne de namlarının kötüye gitmesi üzer. Onlar sadece felsefenin yolunu tutar.⁹⁰ Felsefe de tutkuları yatıştırır, akli dinler ve ondan ayrılmaz. Felsefe sayesinde gerçek olanı, tanrılık olanı doya doya temaşa eder⁹¹ ve yaşam sırasında ancak ölümle elde edilebilecek bir duruma ulaşabilir.

Platon'a göre beden ölümlü iken ruh ölümsüz bir varlıktır. Ruhun ölümsüzlüğünü Platon birkaç şekilde temellendirmektedir: Birincisi “bilginin bir anımsama” olduğu düşüncesi, ruhun bu dünyaya gelmeden önce yaşadığını göstermektedir. İkincisi, ruhun öldükten sonra bu dünyadaki yaşantısına göre tekrar başka bedenlere girmesi, yani reenkarnasyon inancıdır. Üçüncüsü, öldükten sonra ruhun bu dünyadaki yapıp etmelerine göre ödüllendirileceği ya da cezaya çarptırılacağı düşüncesidir. Ayrıca Platon *Phaidros* adlı eserinde ruhun ölümsüz oluşunu şu cümleleri ile temellendirir:

Her ruh ölümsüzdür. Çünkü daima hareket halinde olan şey ölümsüzdür. Başkasından hareket alan ve kendisi başkasını hareket ettiren şey ise, hareket durunca yaşamaz olur. Yalnız kendiliğinden hareket eden varlıktır ki, kendi kendisini terk edemeyeceği için, hep hareket halindedir. Hatta bütün öteki varlıklar için bir hareket kaynağı ve ilkesidir. Bir ilkenin doğuşundan bahsedilemez, çünkü doğan her şeyin bir ilkesi olduğunu kabul etmek zorundayız, ilkenin kendisi ise hiçbir şeyden doğamaz. Öyle ya, ilke bir şeyden doğmuş olsaydı ilkeliliği kalmazdı. İlkenin mademki doğuşu olamıyor, öyleyse sonu da olamaz. Çünkü ilke yok olsaydı hiçbir zaman kendi kendine ve bir hiçten tekrar doğamazdı ve her şeyin bir ilkeden doğması gerektiğine göre, kendinden de hiçbir şey doğamazdı. O halde kendi kendine hareket eden varlık hareketin ilkesidir ve bu varlığın ne yok olması mümkündür ne de yeniden doğması. Başka türlü olsaydı üstümüzde gök ve bütün

⁸⁹ Platon, *Phaidon*, bl. 81b-c-d-e, 53-54.

⁹⁰ Platon, *Phaidon*, bl. 82a-b-c, 55.

⁹¹ Platon, *Phaidon*, bl. 84b, 58.

canlı varlıklar hareketsiz kalır, yok olurdu ve artık bir daha hareket edebilmeleri, yeniden doğmaları mümkün olmazdı.⁹²

1.2.6. Öteki Dünya

Ölüm beden ile ruhun ayrılmasıdır ve nasıl ki beden yaşam boyunca yaptıklarının izlerini taşıyorsa ruh da taşımaktadır. Bedenden ayrılan ruh yargıç katına çıkınca yargıç bu ruhun dünyadaki eylemlerinin izlerini görür ve ona çekmesi gereken cezayı verir. Platon'a göre, ceza iki yönden işe yarar: Haklı olarak cezalandırılan bir kişi, cezalandırıldığında, cezadan yararlanıp daha iyi olmaya bakmalı ya da çektiği acıyı görüp de korksunlar ve iyi insan olsunlar diye başkalarına örnek olmaya uğraşmalıdır. Tanrıların ya da insanların verdiği cezalardan yararlanmasını bilen insanların günahları geçicidir. Bununla birlikte, cezadan yararlanmak, gerek bu dünyada, gerekse öteki dünyada ancak acı ve eziyet çekmekle olur; çünkü, acı ve eziyet çekmek haksızlıktan kurtulmanın tek yoludur. En kötü cinayetleri işleyip de sonunda iyileşemeyecek olanlar asıl örnek olacak kimselerdir. Çektikleri acının kendilerine hiçbir yararı yoktur ama, yaptıkları hatalardan dolayı en büyük, en acı veren ve en korkunç cezaları çekenleri görenlere örnek olur ve onlara iyilik ederler.⁹³

Platon'a göre bir insanın "öteki dünya"ya ruhunda kötülüklerle gitmesi, bütün fenalıkların en büyüğüdür.⁹⁴ Bu nedenle hesap günü ruhumuzu yargıca temiz ve bozulmamış olarak sunabilmek için, herkesin amaç bildiği üstünlüklerden vazgeçerek doğru ve iyi bir insan olarak yaşamak, iyi bir insan olarak ölmek gereklidir. İnsanları bu yola çağırarak için çalışmalıdır. Kötülük etmek, kötülük görmekten daha kaçınılması gereken bir şeydir. Özel yaşamımızda ve devlet işlerinde erdemi her şeyden üstün tutmalı, doğruluktan ayrılanı cezalandırmalıdır.⁹⁵

Platon'a göre öteki dünya bu dünyada yaptıklarımızın karşılığını fazlasıyla aldığımız bir dünyadır. Bu dünyada işlenen suçların, aldatılan insanların sayısı kaç olursa olsun kötüler bunların cezasını kat kat öderler. İnsanların kanına girenler, devletleri, orduları aldatıp köleliğe düşürenler, herhangi bir felakete yol açanlar, her suç

⁹² Eflâtun, *Phaidros*, 49-50.

⁹³ Platon, "Gorgias", bl. 525a, 133.

⁹⁴ Platon, "Gorgias", bl. 522d, 130.

⁹⁵ Platon, "Gorgias", bl. 527b, 134-135.

için on kat ağır ceza çekerler. İnsanlara iyilik etmiş, doğruluktan ayrılmamış olanlar da aynı ölçülerde⁹⁶ ödüllendirilirler.

Her iyiliği, her kötülüğü yapmak insanın elindedir Platon'a göre. Ruhun ölümsüzlüğüne inanırsak, hep bizi yukarılara götüren yolda yürür, hiçbir zaman doğruluk ve bilgelikten ayrılmayız. Böylece hem kendimizle, hem tanrılarla barış içinde yaşar, doğruluklarımızın karşılıklarını da alırız. Hem bu dünyada hem öteki dünyada mutlu oluruz.⁹⁷

1.2.7. Güzel

Platon'a göre görünen dünyadaki çokluğun güzelliğinin arkasındaki birliğin bilincine varan kişi artık beden güzelliğini değil can güzelliğini üstün görmeye başlar. Güzelliğin yaşayış ve davranışta olduğunu fark eder ve buradan da bilimlere geçip onlardaki güzelliği görür. Bütün güzel şeyleri birbiri ardınca gerekli düzen içinde gördükten sonra birdenbire eşsiz bir güzellikle, güzelliğin özü ile karşılaşır. Bu güzellik hep var olan, artmaz, eksilmez bir güzelliştir. Öyle bir güzellik ki ne canlıda, ne varlıkta, ne yerde, ne gökte, hiçbir yerde, kendi var, kendinden var, kendisi ile hep bir örnek olarak var. Tüm güzellikler ondan pay alır ancak ondan pay alanların parlaması, kendisinden bir şey eksiltmez, arttırmaz ve yahut onu herhangi bir değişikliğe uğratmaz.⁹⁸ Güzelden pay alanlar da her birine belli bir güzellik eşlik etse de güzelin kendisinden farklıdır.⁹⁹

Asıl güzellik insanın tenine, bedenine, bunlar gibi ıvır zıvıra bulanmış güzellik değil Tanrı'nın güzelliğidir ve bu güzelliğe ulaşmak için bu dünyanın güzelliklerinden başlayarak, hiç durmadan basamak basamak yüce güzelliğe yükselmek, bir güzel bedenden ikisine, ikisinden de bütün güzel bedenlere, sonra bütün güzel bedenlerden güzel işlere, güzel işlerden güzel bilgilere, güzel bilgilerden de sonunda tek bir bilgiye varmak gereklidir. Bu şekilde ulaşılan bilgi tek başına var olan salt güzelliğe varmak, asıl güzelin özünü yani Tanrı'yı tanımaktır. Sadece Tanrı'nın güzelliğine bakan kişi

⁹⁶ Platon, *Devlet*, bl. 615b, 301.

⁹⁷ Platon, *Devlet*, bl. 621c, 306.

⁹⁸ Platon, *Şölen-Dostluk*, bl. 211a-b, 55-56.

⁹⁹ Platon, *Euthdemos*, çev. Halil Vehbi Eralp, Sosyal Yayınlar, İstanbul 2000, bl. 301a, 67.

taslak erdemler değil, gerçek erdemler yaratabilir. Yalnız gerçek erdemi yaratan ve besleyen Tanrı'nın sevgisine nail olur ve insanın erebileceği ölümsüzlüğe erebilir.¹⁰⁰

Platon'a göre konusu güzel olan sanat bir taklidin taklididir. Çünkü içinde yaşadığımız dünya ideaların bir taklidi iken, bu dünyanın taklidi olan sanat ikinci dereceden bir taklidi oluşturmaktadır. Bunun bir sonucu olarak sanatın tanrısal ve insansal olmak üzere iki türlü olduğunu savunan Platon'un düşüncesinde, doğa nesneleri tanrısal sanat ile yaratılmışlar, buna karşılık insanın bunlardan oluşturduğu şeyler insansal sanat ile yaratılmışlardır.¹⁰¹

1.2.8. Devlet

Devlet'in doğal bir kurum olduğunu söyleyen Platon, insan ve devletin benzer yönlerinin ve bu yönlerle bağlı olan ortak erdemlerinin bulunduğunu savunur. Şöyle ki insanda, bilgelik erdemine sahip olan akıl yönü, devletteki yönetici sınıfına; yiğitlik ve cesaret erdemine sahip olan irade ve kızgınlık yönü, koruyucular sınıfına; kendine özgü bir erdeme sahip olmayan arzu ve istek yönü de, üretici sınıfına tekabül etmektedir. Bir devlette bilgelik ve yiğitliğin yanında ölçülülük ve adalet erdemlerinin de olması gerektiğini savunan Platon'a göre ölçülülük erdemi, yönetici ve koruyucuda bulunması gerekirken adalet erdemi, toplumun tamamında bulunmalıdır. Platon'a göre adalet, her sınıfın üzerine düşeni yerine getirmesi ve herkese hak ettiğinin verilmesidir.¹⁰²

Platon insanları mayalarında altın bulunanlar, gümüş bulunanlar ve tunç ya da demir bulunanlar olmak üzere üçe ayırır ve mayasına göre devlet'te farklı görevler üstlenmeleri gerektiğini şöyle bir hikâye ile temellendirir:

Yaratan Tanrı aranızdan önder olarak yarattıklarının mayasına altın katmıştır. Onlar bunun için baş tacı olurlar. Yardımcı olarak yarattıklarının mayasına gümüş, çiftçiler ve öbür işçilerin mayasına da demir ve tunç katmıştır. Aranızda bir hamur birliği olduğuna göre sizden doğan çocuklar da her halde size benzeyeceklerdir. Ama arada bir, altından gümüş, gümüşten de altın doğduğu olabilir. Bunun için Tanrı, her şeyden önce önderlere, doğan çocuklara iyi bekçilik etmelerini, içlerine bu madenlerden hangilerinin katılmış olduğunu dikkatle araştırmalarını buyurmuştur. Kendi çocukları tunçla, ya da demirle katışık doğmuşlarsa hiç

¹⁰⁰ Platon, *Şölen-Dostluk*, bl. 212a, 56.

¹⁰¹ Platon, "Sofist", bl. 265e, 351.

¹⁰² Platon, *Devlet*, bl. 429/434, 118-123.

acımayıp hamurlarına uygun işlere koyacak onları; çiftçi ya da işçi yapacak. Çiftçi ve işçi çocukları arasında mayaları altın ve gümüşle katışık doğan olursa, onları gözetecek, kimini önderliğe, kimini bekçiliğe yükseltecek; çünkü mayasında demir ya da tunç katışık olanların önderlik edeceği gün şehrin yok olacağını Tanrı buyurmuştur.¹⁰³

Doğaya uygun olarak kurulmuş bir devlet, akıllı olmasını kendini yöneten küçük bir toplumun bilgisine, yani bilgelik bilgisine borçludur.¹⁰⁴ Bu nedenle devletin felsefeyi ele alıp filozof-kral yetiştirirken şu yolu izlemesi gereklidir:

Gençlikte, çocuklukta yaşa uygun bir öğretim, bir felsefe vermeli; üstünde asıl durulacak olan, gençlerin gelişen, erginliğe yaklaşan bedenleri olmalı. Beden felsefeye iyi bir hizmetçi olarak yetiştirilmeli. Yaş ilerleyip de kafa olgunlaştı mı ona uygun çalışmalar arttırılmalı. Sonunda yuttaşlar kuvvetten düşüp politikaya, savaşa katılamaz olunca onları kutsal hayvanlar gibi başıboş otlamaya bırakmalı. O zaman tek kaygıları felsefe olsun. Böylece mutlu yaşar öldükten sonra da ötede, yaşayışlarına denk bir mutluluğa ererler.¹⁰⁵

Platon'a göre bir devletin, bir düzenin hatta bir tek insanın bile olgunluğa erişebilmesi için filozofların gönüllü ya da zorunlu olarak yönetime gelmesi veya kralın oğullarının bir Tanrı yardımıyla aniden felsefeye gönül vermesi gereklidir.¹⁰⁶ Dolayısıyla Platon'un ütöpik Devlet'inde filozofun kral ya da kralın filozof olması, yani yöneticinin filozof-kral olması gereklidir.

Platon'a göre en iyi yönetim şekli krallıktır. Ancak adaletsizlik yapmadan tek başına yönetecek bir insan bulmak olanaksızdır. Bu nedenle toplumsal ve kişisel yaşamımızda evlerimizi ve kentlerimizi akla uygun kanunlarla yönetmeliyiz.¹⁰⁷ Dolayısıyla kanunların konması zorunludur. Bu nedenle de krallık kanunlarla sınırlanmalıdır. Böylece insanlar kanunların değil, kanunlar insanların egemeni olacaktır.¹⁰⁸ Çünkü kentlerin bir yöneticiye değil, kanunlara boyun eğmeleri gerekir.¹⁰⁹ Kanunların yapılışında, düşünce ve istekleri kazanç ve zenginliğe değil, ruh, beden ve zenginliğe önem verilmelidir. Öncelikle ruhun erdemine, sonra ruhtan daha aşağı beden erdemine ve son olarak da ruh ve bedene hizmet etmesi gereken zenginliğe

¹⁰³ Platon, *Devlet*, bl. 415a-b-c, 105.

¹⁰⁴ Platon, *Devlet*, bl. 429a, 118.

¹⁰⁵ Platon, *Devlet*, bl. 498c, 185.

¹⁰⁶ Platon, *Devlet*, bl. 499b, 185-186.

¹⁰⁷ Platon, *Yasalar*, bl. 713c- 714a, 170-171.

¹⁰⁸ Platon, *Mektuplar*, bl. 354b-c, 87.

¹⁰⁹ Platon, *Mektuplar*, bl. 334d, 63.

önem verilmelidir. Kanunlar bu şekilde yapılırsa ülkeye güzel bir şekilde hizmet edilmiş olunur.¹¹⁰

1.3. NIETZSCHE’NİN FELSEFE TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Nietzsche (1844-1900), Skolastik Felsefenin kabullerine karşı kuşkucu ve eleştirel bakış geliştiren Aydınlanma felsefesi geleneği içinde yer alarak “hakikat öte dünyadadır” fikrini reddederken bir yandan da Aydınlanma Felsefesine şiddetli eleştirilerde bulunmaktadır. Descartes gibi Aydınlanmacılar akıl aracılığı ile mutlak ve evrensel bilgilere ulaşabileceğimizi iddia etmesine karşılık Nietzsche nesnel bir hakikatin varlığı fikrini reddetmektedir. Ayrıca Kant gibi Aydınlanmacıların Hristiyan etik anlayışını güçlendirmek için kurguladıkları pratik aklın, evrensel ve mutlak ahlaki yasalar ortaya çıkarmasına, bunların ebediyen doğru ve dolayısıyla herkes için bağlayıcı bir niteliğe sahip olmaları fikrine karşı çıkmıştır.¹¹¹ Nietzsche, Aydınlanmacı rasyonalizmin karşısında aklın yetersizliğini savunmuştur. Ancak Nietzsche sanıldığı gibi irrasyonalist bir filozof değildir. Ona göre akıl; düşünce, kavramlaştırma ve yargılama vasıtasıdır. Ama bu yetiyi diğer biyolojik süreçleri bastırıp organizmayı küntleştirmedi kullanmak *décadance*’ı artırır.¹¹²

Nietzsche, Kantçı ve Kartezyenci felsefenin dünyaya özne-nesne ayrımı açısından bakmalarına ve Kartezyen cogito’ya şiddetle karşı çıkmıştır. Nietzsche’ye gelinceye kadar Descartes sonrası tüm filozoflar, felsefenin temeline cogito’nun değişik yönlerini koyarak felsefe yapmışlar. İlk kez bu geleneğe karşı koyan, cesurca tartışan ve reddeden Nietzsche, Heidegger’in deyimiyle son Batı metafizikçisidir.¹¹³

Nietzsche’nin kendisi gibi, Aydınlanmanın toplumsal, ahlaki ve siyasi teorisinin yetersizliğini fark eden Romantiklerle de ilişkisi vardır. Romantik filozoflar, Aydınlanmanın beklenen sentezi sunamaması üzerinde odaklanarak, kendi dönemlerine hakikatin yerleşikliği noktasında sadece bir geçiş dönemi olarak bakıyorlardı.¹¹⁴ Nietzsche ve İlk Romantik Okulun öncülerinden olan Schlegel arasında oldukça benzer

¹¹⁰ Platon, *Mektuplar*, bl. 355b, 88.

¹¹¹ Hüseyin Subhi Erdem, *Nietzsche Perspektivizm, Anlam ve Yorum*, Bilge Adam Yayınları, Van 2007, 18.

¹¹² Fehmi Baykan, *Nietzsche’nin Felsefesi*, Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2008, 70.

¹¹³ Abdulkadir Çüçen, *Heidegger’de Varlık ve Zaman*, Asa Yayınları, Bursa 2000, 14; Erdem, 22.

¹¹⁴ Erdem, 30.

yönler bulunmaktadır. Bunlar, bir mitoloji kültü, sanatın kutsallaştırılması, kültürel zevksizlik karşısında duyulan benzer bir hor görme, fragman ya da aforizmalara dayalı üsluba yönelik benzer bir tercih, Grek ruhunun yeniden canlandırılmasına yönelik estetik bir düşünce arayışı ve felsefenin geleceğinin bir şekilde sanat kaynaklarına bağlı olacağı yolundaki benzer beklentilerdir.¹¹⁵

Romantik bir filozof olan Schiller saf biçimsel güzellikten alınan keyfin hakikatin özerkliğini koruduğunu ve benzetiyi gerçeklikten uzak tutarak aynı zamanda benzetiyi de gerçeklikten kurtarır. Nietzsche estetik içinde hakikate yer bulmasıyla ilgili yaklaşımına öncülük etmesi nedeniyle Schiller'den etkilenmiştir. Bunun yanında Felsefenin estetik bir doğrultu almasını sağlayan Schelling de, Nietzsche'nin gerçekliğin estetik karakteri hakkındaki görüşlerini incelemiştir. Nietzsche'nin en yakın öncüsü, Schopenhauer dünyayı fikir ya da tasarım olarak görürken, Nietzsche tıpkı Schelling gibi dünyayı bir sanat eseri olarak görmüştür.¹¹⁶

Nietzsche sanatı insanın gerçekten yaşamını onaylayan ve yükselten bir etkinlik olarak görmüştür. Ona göre sanat var oluşun komedisidir. Çünkü o var oluşun dehşeti ve saçmalığı karşısında sanatın insanlara “metafizik teselli” sağladığını savunan Hristiyan ve romantik anlayışa karşı, var oluşçu perspektiften bakar. Sanata insan yaşamını yücelttiğine dair bir işlev yüklemesine karşılık, ahlaka olumsuz bir rol verir.¹¹⁷

Nietzsche tez konumuzu oluşturan Platon'a yönelik eleştirilerinin yanında onun, büyük ölçüde etkilenmiş olduğu sekiz önemli filozoftan biri olduğunu söyler ve kendisi için bu filozofların değerini şu cümleleriyle ifade eder:

Ben de Odysseus gibi cehennemde oldum ve daha birçok kez oraya döneceğim. Ölülerle konuşmak için sadece koyunlar kurban etmekle kalmayıp kendi kanımı da esirgemedim. Kurbanlar veren, benim karşıma çıkmaktan çekinmeyen dört çift vardı: Epikür ve Montaigne, Goethe ve Spinoza, Platon ve Rosseau, Pascal ve Schopenhauer. Uzun süre yalnız gezdikten sonra onlarla tartışmak zorundayım, onların haklılıklarına ve haksızlıklarına boyun eğeceğim ve kendi aralarında kendilerini haklı veya haksız çıkarsalar, onları dinleyeceğim. Ne dersem, hangi kararları alırsam ve kendim ve başkaları için ne düşünürsem düşüneyim, gözlerimi bu sekizliye dikiyorum ve onların da gözlerin kendi üzerimde hissediyorum. Yaşayanlar bana kimi zaman birer gölge gibi, öylesine sönük ve asık yüzlü,

¹¹⁵ Erdem, 31.

¹¹⁶ Erdem, 32-33.

¹¹⁷ Erdem, 34; Ansel-Pearson, *Kusursuz Nihilist*, 111.

öylesine huzursuz ve ah! yaşama karşı öylesine susamış göründükleri için beni affetsinler. Diğerleri ise öldükten sonra sanki hiçbir zaman yaşamdan bıkmayacakmış gibi canlı görünüyorlar bana. Önemli olan zaten ebedi canlılık değil midir? “Ebedi yaşam” ve sonunda yaşamın kendisinde zaten ne önemi var ki!¹¹⁸

Bu filozofların dışında Nietzsche ayrıca, asil değerleri cisimlendirilmiş olan bir grup kültür ve birey arasından seçtiklerine kısa bir saygı gösterisinde bulunur. Bunların arasında Antik Yunan, Roma İmparatorluğu, Lukretius, İslamiyet, Rönesans ve Cesare Borgia da vardır.¹¹⁹

Nietzsche’nin kendinden önceki felsefe tarihinde bulunan felsefi akım veya filozoflardan etkilendiği gibi, kendisi de sonraki felsefe tarihine etkide bulunmuş, filozofların felsefi görüşlerini oluşturmalarının temeli olmuş ya da yeni akımların kurulmasına neden olmuştur. Örneğin Nietzsche, modern dönemin insanı ittiği kaostan ortasında sanatın yaşamı iyileştirici etkisi olduğunu ve insanın iç deneyimsel yaşantısını anlaşılmasını sağlayacak dili geliştirmenin de sanatla mümkün olabileceğini savunmaktadır. Bu bağlamda edebi üslupları kullanma onun için kaçınılmaz bir zorunluluk doğurur.¹²⁰ İşte Nietzsche edebiyat ve felsefe arasında kurduğu bu ilişki nedeniyle Camus, Derrida, Heidegger ve Foucault’ya etkide bulunmuştur. Ayrıca Nietzsche varoluşun anlamını araştırması nedeniyle Varoluşçuluk (Egzistansiyalizm) akımının, otoriteye, kültürel ve politik normlara karşı şüpheci tutumuyla da Postmodernizm akımlarının da öncüsü olmuştur. Stuart Sim’in ifadeleriyle:

Postmodernizm, muhtemelen en önde geleni, “bütün değerlerin yeniden değerlendirilmesi” yönündeki çağrısı, hareket için bir savaş narası oluşturan 19. yüzyılın put kırıcı Alman filozofu Nietzsche olan anti-temelci filozofların ortaya koyduğu örnekten güçlü bir biçimde esinlenir.¹²¹

Bu nedenlerle Nietzsche postmodern inançların büyük babası olarak ¹²² da adlandırılmaktadır.

¹¹⁸ Friedrich Nietzsche, *İnsanca Pek İnsanca 2. Kitap*, (Çev.: Nilüfer Epçeli), Say Yayınları, İstanbul 2008, 141- 142.

¹¹⁹ Berkowitz, 178.

¹²⁰ Erdem, 35.

¹²¹ Stuart Sim, *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*, (Çev.: Mukadder Erkan-Ali Utku), Ebabil Yayınları, Ankara 2006, 4.

¹²² Dave Robinson, *Nietzsche and Postmodernism*, Totem Books USA, New York 2000, 34.

1.4. NIETZSCHE FELSEFESİNDE TEMEL KAVRAMLAR

1.4.1. Nihilizm

Nietzsche'ye göre nihilizm, Avrupa kültür tarihinin büyük değer ve ideallerinin en son mantıksal sonucunu temsil eder.¹²³ Nihilizmin iki sebebi vardır: Birincisi bitmek tükenmek bilmeyen verimliliği ve gücü ile insandaki inancı ayakta tutanların gittikçe tükenmesi ve ikincisi sürü, kitle, toplum gibi daha aşağı türlerin alçak gönüllüğü unutup, ihtiyaçlarını kozmik ve metafizik değerlere üflemeyle varoluşun tamamının bayağılaşmasıdır. Kitle baskın çıkınca istisnalar bastırılır. O zaman bastırılan istisnalar kendilerine inançlarını kaybederler ve nihilist olurlar. Böylece de daha yüce türleri düşünme çabaları hep başarısız olur ve bunun sonucunda daha yüce türlere karşı bir direnç oluşur.¹²⁴

Nietzsche'ye göre nihilizm psikolojik bir durumdur ve ona üç şekilde ulaşılabilir: Öncelikle nihilizme, tüm olaylarda var olmayan bir anlam bulmaya çalıştığımızda ulaşırız. Çünkü varoluşun hiçbir amacı yoktur. İkinci olarak, tüm olayların arkasında bir birlik, bütünlük, sistem ya da Tanrı aradığımızda varırız. Ama böyle bir genel yoktur. İnsan kendi değerine inanabilmek için böyle bir bütünlük arar.¹²⁵

Nihilizme ulaşmanın üçüncü ve son biçimi ise, insan varoluşun hiçbir hedefi olmadığını ve varoluşun arkasında da bir birliğin bulunmadığını göz önünde bulundurduğunda, varoluş dünyasını bir aldatma olarak kabul etmek ve onun ötesinde gerçek bir dünya bulmak istediği zaman, bulduğu bu gerçek dünyanın sadece psikolojik bir ihtiyaçtan kaynaklandığını ve üzerinde bir hakkı bulunmadığını fark ettiği anda ortaya çıkar.¹²⁶ Nihilizmin nedeni olan “amaç”, “birlik”, “varoluş”, ve “neden” kategorileri, insanlar tarafından kurulan egemenlik yapılarını muhafaza etmek ve arttırmak için tasarlanmış yararlılığın değişik perspektiflerinin sonuçlarıdır ve

¹²³ Sebahattin Çevikbaş, “Nietzsche ve Nihilizm: Tarihsel Bir Yazgı Olarak Nihilizm: Avrupa Nihilizminin Tarihi, Kökeni ve Egemen Olma Aşamaları”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2011, 69; Sebahattin Çevikbaş, *Nietzsche ve Nihilizm Avrupa Nihilizminin Tarihi: Tarihsel Bir Yazgı Olarak Nihilizm*, Felsefe Tartışmaları, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, sy. 48, İstanbul 2013, 15.

¹²⁴ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 27, 39; Nietzsche, *The Will To Power*, 19.

¹²⁵ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 12, 30-31; Nietzsche, *The Will To Power*, 12.

¹²⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 12, 31-32; Nietzsche, *The Will To Power*, 12,13.

yanlılıkla nesnelerin özüne dahil edilmişlerdir. Halbuki Nietzsche'nin nihilizminde gerçek yoktur, nesnelerin mutlak doğası yoktur ve “kendi içinde nesne” yoktur.¹²⁷

Dürüstlüğün terbiye edilmesinin sonucunda ortaya çıkan, ‘kutsal’ veya ‘ahlaki’ olarak cisimlenmiş şeylerin ötesinin olabileceğini öne sürme hakkından bile mahrum olduğumuzu idrak ediş olan ‘aktif nihilizm’ ya da ‘radikal nihilizm’, kişinin kabul ettiği en yüce değere ulaşan varlığın mutlak savunulmazlığına duyulan inançtır.¹²⁸ Ruhun gücünün artmasının bir ifadesi olan ‘aktif nihilizm’in karşısında, ruhun gücünün azalması ve gerilemesi olarak ‘pasif nihilizm’¹²⁹ bulunmaktadır. Değerlerin, anlamın ve arzu edilebilirliğin radikal bir biçimde reddedilmesi demek olan nihilizmin kökleri Platoncu Hristiyan ahlak yorumunda yatar. Çünkü öteki taraf diye bir yere kaçmaya çalışan bu yorum ile birlikte, artık hiçbir yaptırım gücü olmayan dünyanın ahlaki yorumunun sonu gelmekte ve bu da bizi nihilizme götürmektedir.¹³⁰ Böylece gelişen pasif nihilizm ile şimdiye kadar ahlaki yargılara dayanan bütün değerler değersizleşir; yaptırımsız kalan ahlakla felsefe ve halka ait idealler de değerlerini yitirmiş olur.¹³¹

Pasif nihilizmin kurmaca varsayımları aracılığıyla yaşamın inkâr edilmesi, değersiz kılınmasıyla yaşam bir hiçlik değeri kazanır. Tanrı, öz, iyi, doğru vb. bütün formlarıyla duyu-üstü bir başka dünya fikri, yaşamın üstünde yer alan değerler fikri, her türlü kurmacanın kurucu ögesidir.¹³² Geleneksel değerlerin çökmesi sonucu ortaya çıkan pasif nihilizmi aşma çabasını Nietzsche, ‘aktif felsefe yapma’ ya da ‘geleneksel değerlerden ve bunların çöküşünün yarattığı krizden kurtulma yolu’¹³³ olarak tanımlamaktadır. Bu nihilizmde Tanrı, iyi, doğru ve üst duyarlılığın tüm formları inkâr edilir. Hiçbir şey doğru ya da iyi değildir. Tanrı ölmüştür.¹³⁴ Pasif nihilizmin değerleri aktif nihilizm ile yeniden değerlendirilecektir.

¹²⁷ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 12, 32-33; Nietzsche, *The Will To Power*, 13-14.

¹²⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 3, 27; Nietzsche, *The Will To Power*, 9.

¹²⁹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 22, 37; Nietzsche, *The Will To Power*, 17.

¹³⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 1, 25; Nietzsche, *The Will To Power*, 7.

¹³¹ Sebahattin Çevikbaş, “Nietzsche ve NihilizmKalkanına Yaşamın Yadsınmasını Kazımış Olan Bir Felsefe”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2010, 34.

¹³² Gilles Deleuze, *Üstüninsan: Diyalektiğe Karşı*, Cogito, sy. 25, İstanbul 2001, 111.

¹³³ Baykan, 84.

¹³⁴ Deleuze, *Üstüninsan: Diyalektiğe Karşı*, 112.

1.4.2. “Tanrı Öldü” Sözü

Şöyle demişti şeytan bir zamanlar bana: “*Tanrının da vardır bir cehennemi: Onunkisi insanlara duyduğu sevgidir.*”

Ve en son şöyle dediğini duydum. “*Tanrı öldü; insanlara duyduğu acıma yüzünden Tanrı öldü.*”¹³⁵

“Tanrı öldü” sözüyle Hristiyan Tanrı’sına olan inancın artık inanılmaz¹³⁶ hale geldiğini anlatmak isteyen Nietzsche, Tanrı’nın ölümüyle Hristiyan Tanrı’nın ölümünü kasteder ve o “Tanrı” ve “Hristiyan Tanrı’sı” terimleri ile duyu üstü olanı işaret eder. Tanrı, Platon’dan beri fikirler ve idealler alanı için bir isimden¹³⁷ ibarettir. Anlam ve değerın kaybolması anlamına da gelen Tanrı’nın ölümü Nietzsche için insanlık tarihinin en önemli olayıdır. Bu ölüm Hristiyanlıkla birlikte Platoncu ideaların ve metafiziğin de sonunun geldiğini iddia eder.¹³⁸

Antik çağın kinik bir filozofu olan, gündüz vakti eline bir fener alıp “bir insan arıyorum!” diye bağırarak Atina sokalarında dolaşan Diogenes gibi, Nietzsche’nin *Şen Bilim* eserindeki kahramanı “kaçık adam” da gündüz vakti eline fener alarak insanı değil ama “Tanrı”yı aramaktadır. Çünkü Nietzsche iki bin beş yüz yıldır inanılan Tanrı’nın kendisine inananlar tarafından öldürüldüğünü iddia eder.¹³⁹

Öğlen öncesi aydınlığında bir fener yakan, pazar yerinde koşarken durmadan “Tanrıyı arıyorum! Tanrıyı arıyorum!” diye bağırın kaçık adam..... “Tanrı nerede?” diye sorar. Şunu da söyleyeceğim onu biz öldürdük, sizlerle ben! Onun katiliyiz hepimiz. Ama bunu nasıl yaptık? Denizi kim içebilir? Bütün çevreyi silmemiz için bize bu süngerı kim verdi? Onu güneşinin zincirlerinden kurtarıırken ne yaptık biz yeryüzünde? Nereye gidiyor şimdi dünya, biz nereye gidiyoruz? Bütün güneşlerden uzağa mı? Sürekli boş yere geriye, öne, yana, bütün yönler e atılıp durmuyor muyuz? Üst alt kaldı mı? Sanki sonsuz bir hiçte yolumuzu yitirmiyor muyuz? Boş uzağın soluğunu duymuyor muyuz? Hava giderek soğumuyor mu? Giderek daha çok daha çok gece gelmiyor mu? Öğleden önce fenerleri yakmak gerekmiyor mu? Tanrıyı gömen mezar kazıcılarından başka bir ses duyuyor muyuz? Tanrısal çürümeden, Tanrının çürümesinden başka bir koku duyuyor muyuz? Tanrı da çürüdü. Tanrı öldü! Tanrı ölü! Onu öldüren biziz!

¹³⁵ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 320, Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 190.

¹³⁶ Nietzsche, *Şen Bilim La Gaya Science*, bl.343, 211; Nietzsche, *The Gay Science*, 279.

¹³⁷ Martin Heidegger, “Nietzsche’nin Sözü “Tanrı Öldü”, *Nietzsche ve Din*, (Der. ve Çev.: Ahmet Demirhan), Nirengi Kitap, Ankara 2012, 67.

¹³⁸ Kasım Küçükalp, “Nietzsche’nin Nihilizmi Alt Etme Projesi”, *Uludağ Üniversitesi Felsefe Topluluğu Dergisi Kaygı*, sy. 1, İstanbul 2002, 39.

¹³⁹ Senail Özkan, *Nietzsche Kaplan Sirtında Felsefe*, Ötüken Yayınları, Ankara 2007, 46.

Bütün katillerin katili olan biz nasıl avunacağız? Dünyayı şimdiye dek elinde tutan en kutsal, en güçlü olan bizim bıçaklarımızla kana bulandı. Kim temizleyecek bu kanı bizden? Hangi suyla arıtabiliriz kendimizi? Nasıl bir kefalet törenini düzenlesek, hangi kutsal oyunu oynasak? Bu eylemin büyüklüğü bizim için fazla büyük değil mi? Bu ancak eylemi gerçekleştirene yaraşır sayıldığı için bizim Tanrı olmamız gerekmiyor mu? Hiçbir zaman daha büyük bir eylem olmadı, şu da var ki bizden sonra doğacak olan, bu eylem yüzünden şimdiye kadarki tarihlerden daha yüksek bir tarihin bir parçası olacak!

Kaçık adam burada susar, dinleyenlere bakar: Onlar da suskun, söylenenleri yadırgamış halde ona bakarlar. Sonunda kaçık adam elindeki feneri yere atar, fener söner, parçaları çevreye dağılır. Sonra “çok erken geldim, daha zamanı değildi. Bu tekinsiz olagelme daha yolda, yolculuğunu sürdürüyor. O daha hâlâ insanların kulağına ulaşmadı. Şimşegin de gök gürültüsünün de zamanı var. Yıldızların, ışığın zamanı var, siz yaptıktan sonra bile işlerinizin görülmesinin, duyulmasının zamanı var. Bu eylem onlara hâlâ en uzak yıldızdan bile daha uzak, ama yine de bunu onlar yaptı!”¹⁴⁰

Nietzsche’nin “kaçık adam”ı daha doğrusu Zerdüş’tü etrafına toplanan insanlardan Tanrı’yı katlettikleri için şikâyet etmekte, suça kendinin de iştirak ettiğini kabul etmekte, cinayet işleyenlerle birlikte dehşet içinde bunu nasıl yapabildiklerini sormaktadır. “Nasıl içip bitirebildik denizi? Gökyüzünü silmemiz için elimize süngeri kim verdi?” sorularıyla bir taraftan cinayetin nasıl işlendiği sorgulanırken, diğer yandan cürmün büyüklüğü itiraf edilmektedir.¹⁴¹

Nietzsche’nin anlayışında varlığa karşı en büyük itiraz olan Tanrı,¹⁴² *décadance*’ın din ve felsefe alanlarında ahlaki dünya görüşünün sembolik tezahürüdür. Teolojide kilise babalarınca benimsenen, felsefede Platon’dan Kant’a, Hegel’e kadar devam eden bu bakış; organizmanın biyolojik gerçeğine ve hayata düşmandır. Böyle bir Tanrı anlayışının kökeninde, gerek halkın gerekse filozofların ve din adamlarının sağlıksız yaşama tarzları, psişik bozuklukları ve bünyelerinin çürüklüğü yatmaktadır.¹⁴³ Aktif nihilist olan insan, ‘Tanrı’nın ölümünü’ geleneksel dünya görüşünün sahte ve zararlı değerlerini aşma imkânı olarak kabul eder. İnsanın değerini değersizleştiren Tanrı fikrinin mevcudiyeti yerine artık insanın değeri doğal, biyolojik temeller üzerinde yeniden değerlendirilebilir. Aslında Nietzsche “Tanrı öldü” sözü ile Platoncu-Hiristiyan

¹⁴⁰ Friedrich Nietzsche, *Şen Bilim La Gaya Science*, (Çev.: Levent Özşar), Asa Kitapevi, Bursa 2003, 130- 131.

¹⁴¹ Özkan, 48-49.

¹⁴² Nietzsche, *Ecce Homo*, 35.

¹⁴³ Baykan, 84.

geleneği dünyayı yorumlama tarzının etkisini yitirmesini ve zihinlerin bu ahlaki empozeden kurtulmasını kast ediyor. Bu durumda zayıf, bezgin ve pasif nihilist, içine düştüğü korku, ümitsizlik ve boşluğu hayata yansıtıp, hayatın bir manası yok sonucuna varırken, aktif nihilist için köhne değerlerin yok olması, yeni değerlerin yaratılması için bir fırsattır.¹⁴⁴

1.4.3. Üstün İnsan

Üstün insan; “iyinin kötünün” (ahlakın) ötesinde, “Tanrı”nın (dini metafizik değerlendirmeler) ötesinde var olma imkânıdır. Nietzsche'ye göre geleceğin bu insanı bizi sadece şimdiye kadar hâkim olan idealden kurtarmayacak, keza bu idealden zorunlu olarak hasıl olan büyük bulantıdan, hiçliği istemeden, nihilizmden de kurtaracak; bu öğle vaktini bildiren çan, bu iradeyi tekrar özgürleştiren ve hedefi yeniden yeryüzüne ve insana ümide yönelten bu büyük karar; bu Anti-Christ ve anti-nihilist; bu Tanrı ve hiçliği yenmiş kişi gelmelidir artık bir gün.¹⁴⁵

İnsanın en temel duygusu her zaman insanın esaretler dünyasında özgür olan; ister iyi, ister kötü niyetle hareket etsin, ebedi mucize yaratan; hayret verici bir istisna; üstün nitelikli hayvan; neredeyse Tanrı; yaratılışın anlamı; olmazsa olmaz; kozmik bilmecenin çözümü; doğanın büyük hükümdarı ve aynı zamanda onu küçümseyen ve tarihini *dünya tarihi* olarak adlandıran yaratık olduğudur!¹⁴⁶

İnsanı, hayvan ile üstün insan arasında gerilmiş, uçurum üzerindeki bir ip olarak tanımlayan Nietzsche, insanın büyük yanının amaç değil, bir köprü olduğunu, insanın bir karşıya geçiş ve bir batış olması gerektiğini savunur. Ona göre seilmeyi hak eden insan, batmak ve kurban olmak için yıldızların ötesinde bir neden arayan değil, yeryüzü günün birinde üstün insan'a ait olsun diye kendisini yeryüzüne kurban eden, bilmek için yaşayan ve günün birinde üstün insan yaşasın diye bilmek isteyendir.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Baykan, 89.

¹⁴⁵ Friedrich Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne Bir Kavga Yazısı*, (Çev.: Ahmet İnam), Say Yayınları, İstanbul 2015, 112. İngilizcesi için ayrıca bk., Nietzsche, *On the Genealogy of Morality*, (Ed. Keith Ansell-Pearson - Carol Diethe), Cambridge University Press, New York 2007, 66-67, sc.24; Baykan, 90.

¹⁴⁶ Friedrich Nietzsche, *Gezgin İle Gölgesi*, çev. Murat Batmankaya, Say Yayınları, İstanbul 2010, 18.

¹⁴⁷ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, Ahmet Cemal, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2007, 15, İngilizcesi için ayrıca bk. Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, (Ed. Adrian Del Caro and Robert B. Pippin), Cambridge University Press, New York, 2006, 7-8; Friedrich Nietzsche, *Seçilmiş Düşünceler (Denemeler)*, (Çev.: Samih Tiryakioğlu, Assos Yayınları, İstanbul 1997, 52.

Nietzsche'ye göre insan yontucusunu bekleyen bir taş gibidir ve o, kendindeki yaratma isteği sayesinde çekici ile yontarak insanı tamamlayacağını, böylece üstün insan'a ulaşılacağını savunur. Dionysosça bir ödev olan çekiçle¹⁴⁸ insan yok edilerek üstün insan yaratılacak, böylece tanrılara gerek kalmayacaktır. Zaten ona göre "bütün Tanrılar ölmüştür ve şimdi üstün insan'ın yaşaması"¹⁴⁹ gereklidir.

Hayvan gibi hareket etmeyi unutması için insana birçok zincir vurulmuştur. Gerçekten de tüm hayvanlardan daha yumuşak, daha esprili, daha neşeli ve daha ihtiyatlı olmuştur. Bugün uzun zamandan beri zincirlerle gezdiği ve temiz hava ile özgürce hareketi tadamadığı için hâlâ acı çekmektedir. Yine de bu zincirler, sürekli olarak tekrarladığım gibi ahlaki, dinî ve metafizik düşüncelerin ağır ve mantıklı yanılgılarıdır. Ancak zincir hastalığı da aşıldıktan sonra ilk büyük hedefimize gerçekten ulaşmış olacağız: insanın hayvandan ayrılması. -Zincirleri atma görevimizin tam ortasında duruyoruz ve en büyük dikkati göstermek zorundayız. Tinin özgürlüğü sadece asilleşmiş insana verilmelidir; sadece onun için hayatın kolaylığı yakındır ve yaraları sarar. Başka bir hedef için değil, sadece sevinç için yaşadığını ilk O söyleyecektir. Başka ağızlarda seçim sloganı çok tehlikeli olabilir: Etrafımda barış ve en yakın şeylerden haz duymak. - Bireyler için hazırlanmış bu seçim sloganı, herkese hitap eden ve insanlığın tamamı üzerinde, bayrağını bu sözle fazla erken süsleyenlerin yok olacağı -ve Hristiyanlığın yok olduğu eski ve büyük bir söze dayanmaktadır. Gerçekten de sanki bütün insanlar için gökyüzünü üzerlerinde parlarken gören ve şu sözü duyan çobanlar gibi olma zamanı gelmemiş gibi görünmektedir. "Dünyaya barış ve insanlara karşılıklı haz." -Zaman hâlâ bireylerin zamanıdır.¹⁵⁰

Nietzsche felsefesinin temeline Darwin'in evrim teorisini yerleştirerek, tüm canlıların kendilerinden öte bir şey yarattıklarını, insanın da maymundan geldiğini ve kendini aşarak üstün insan'a ulaşması gerektiğini savunur ve bunu, "ben üstün insan'ı öğretiyorum sizlere, insan aşılması gereken bir şeydir"¹⁵¹ şeklinde ifade ettikten sonra;

En titiz olanlar sormaktalar bugün: "*insan nasıl ayakta kalır?*" Zerdüşt ise şunu soran tek ve ilk kişi: "*insan nasıl aşılır?*"

Üstün insandır benim için önemli olan, o benim için ilk ve tek olandır- yoksa insan değil: en yakınım değil, en yoksul değil, en çok acı çeken değil, en iyi değil.¹⁵²

¹⁴⁸ Nietzsche, *Ecce Homo*, 97; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 242.

¹⁴⁹ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 104, Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 59

¹⁵⁰ Nietzsche, *Gezgin İle Gölgesi* 155-156.

¹⁵¹ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 12; Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 5; Nietzsche, *Seçilmiş Düşünceler*, 51.

¹⁵² Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 388, Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 232- 233.

diyerek üstün insan'ın önemini vurgular. Böylece Tanrı'nın yerini üstün insanın alması gerektiğini çünkü, Tanrı'nın bir varsayım olduğunu ve yaratılamayacağını ama üstün insan'ın yaratılabilir¹⁵³ nitelikte olduğunu savunur. Ancak Nietzsche için üstün insan yolunda kendini - yaratma katı bir öz disiplin gerektiren zorlu bir görevdir. Üstünlüğe erişme yaşamın güçlerinin inkârı anlamında istememenin değil, arzuya nasıl hâkim olunacağını ve denetim altına alınacağını bilmesi anlamında istememenin öğrenilmesini gerektirir.¹⁵⁴

Yetkin insan duyularımıza hoş gelir; hem sert, hem körpe, hem de güzel kokulu bir odundan yontulmuştur. Kendine yarayan şeyden tat alır yalnız; yarama sınırı aşıldığı zaman tat alması da hoşlanması da biter. Zararlı olanın ilacı nedir kestirir; kötü rastlantıları kendi çıkarına kullanmasını bilir; onu öldürmeyen şey daha güçlü kılar. Gördüğü, işittiği, yaşadığı her şeyden kendi payını çıkarır içgüdüleriyle: ayıklayıcı bir ilkedir, pek çok şeyi geri çevirir. İster kitaplarla, ister insanlarla ya da yörelerle olsun, hep kendi çevresindedir: seçtiğini, izin verdiğini, güvendiğini onurlandırır. Her türlü uyarıma karşı yavaşlıkla, uzun bir kollamanın, istenmiş bir gururun içinde yer ettirdiği o yavaşlıkla tepki gösterir. Yaklaşan uyarımı önce gözden geçirir; onu karşılamayı düşünmez bile. Hem kendi kendisiyle, hem başkalarıyla baş eder; unutmaması bilir. Öylesine güçlüdür ki, her şey onun iyiliğine çalışır.¹⁵⁵

Nietzsche yaşadığı çağda efendi olarak kabul edilenleri küçük insanlar olarak; onların küçük erdemlerini, küçük kurnazlıklarını, kum tanelerinden farksız hürmetlerini, karıncalarınki gibi koşuşturmalarını, acınası rahatlıklarını ve “çoğunluğun mutluluğu” savlarını da üstün insanın önündeki en büyük tehlike¹⁵⁶ olarak görmektedir. Ona göre, mutlulukçu değer takdirlerinin yaygınlaşmaya başlaması bir dejenerasyon işaretidir. Daha yüce insan, daha düşük seviyedeki insandan korkusuzluğu ve talihsizliklerle mücadele etmeye hazır oluşuyla ayrılır. Kutsanmışlık perspektifine dayalı Hıristiyanlık, sefil ve zayıf bir insan türünün düşünce tarzına¹⁵⁷ sahiptir ve bu, üstün insan için çok rahatsız edici bir durumdur. Bu nedenle Nietzsche üstün insan'a ulaşmak isteyenlere; “dünya diye adlandırmış olduğunuz, ilk kez sizin tarafınızdan yaratılsın: aklınız,

¹⁵³ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 111; Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 65.

¹⁵⁴ Pearson, 75.

¹⁵⁵ Nietzsche, *Ecce Homo*, 16.

¹⁵⁶ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 389, Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 233.

¹⁵⁷ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 222, 167; Nietzsche, *The Will To Power*, 129.

görünüştünüz, istenciniz, sevginiz, dünyanın ta kendisi olsun! ve sizler bilenler için, mutluluğunuz olsun!”¹⁵⁸ öğüdünü vermektedir.

Nietzsche'ye göre üstün insan, yaşadığını aynen bir kez daha yaşamaktan korkmayacak,¹⁵⁹ yaşamın kaynağını yalnız kendi doğasından aldığını bilen, şahsi amacını kendi özüne uygun bir yaşam biçiminde gören¹⁶⁰ insandır. Ona göre insan bilinci üstün insan'ı yarattığı zaman doruk noktasına ulaşacaktır. Bu nedenle “hedef, insanlık değil üstün insan'dır!”¹⁶¹ Üstün insan, boğazına kadar girmiş olan yılanın başını ısırp kopartarak uzaklara tükürebilen insandır.

1.4.4. Ebedi Dönüş

Nietzsche'ye göre yetişkin kişi yaşamdan ve ölümden daha iyi anlar. Ölmekte de ölümden de özgürdür, evet demenin zamanı geçtiğinde artık kutsal bir hayır der. Yeryüzü daha çok sevilsin diye ölmek ister ve kendini doğuranda huzura ermek için yeniden toprak olmayı arzular.¹⁶²

Yolun iki yüzü var. İki yol burada birleşmekte: bugüne kadar kimse yolların sonuna kadar gitmedi.

Bu uzun sokaktan geriye, bir sonsuzluğa kadar uzanmakta. Ve dışarıya açılan öteki uzun sokak da bir başka sonsuzluk.

Birbirleriyle çelişmekte bu yollar; neredeyse kafa kafaya çarpışmaktalar: - ve birleştikleri yer ise burada, bu kapının altındaki yol. Bu yolun adı yukarıda yazılı: An.¹⁶³

Nietzsche'ye göre koşabilen ne varsa bu yoldan bir kez koşmak zorunda kalmış, olabilen ne varsa bir kez olmak, sonuçlanmak, sonra da geçip gitmek zorunda kalmıştır. Ve her şey daha önceden var idiyse eğer, bu yolun da daha önceden var olması gerekirdi. Böylece her şey, an'ın tüm gelecektekileri peşinden sürüklemesini sağlayacak biçimde kendi kendisine ve birbirine sımsıkı bağlıdır.¹⁶⁴

¹⁵⁸ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 112, Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 65.

¹⁵⁹ A.M. Celal Şengör, “Nietzsche ve ‘Akla’ İsyan”, *Cogito*, sy. 25, İstanbul 2001, 248.

¹⁶⁰ Steiner, 50.

¹⁶¹ Nietzsche, *Güç İstenci*, 615, Nietzsche, *The Will To Power*, 519.

¹⁶² Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 96- 97, Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 55.

¹⁶³ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 213, Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 125.

¹⁶⁴ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 213-214, Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 126.

Ne varsa koşabilen her şeyden, bu uzun sokaktan öteye bir kez koşmak zorundadır.

Ve şu ay ışığının altında ağır ağır ilerleyen örümcek, şu ay ışığının kendisi, sonra geçitte fısıldaşan, sonsuzluk hakkında fısıldaşan sen ve ben- hepimizin daha önce de var olmuş olmamız gerekmiyor mu?

-ve geri dönmek, önümüzde uzanıp duran öteki tüyler ürpertici sokaktan geçmek zorunda değil miyiz- sonsuzluğa kadar hep geri dönmek zorunda değil miyiz?¹⁶⁵

Nietzsche'ye göre her şey olur ve ebediyete kadar tekerrür eder, kaçmak mümkün değildir.¹⁶⁶ İnsanın tekerrür fikrine tahammül edebilmesi için ahlaklılıktan kurtulmaya, acı faktörüne karşı yeni araçlara, aşırı fatalizme karşı belirsizlik ve deneySELLİKLERİ koymaya, gereKLİLİK anlayışının, “İstencin”, “kendi içinde bilginin” kaldırılmasına ihtiyacı vardır. İnsan bilincinin en büyük yükselmesi, üstün insan'ı yarattığı zamandır.¹⁶⁷

Nietzsche'ye göre dünyanın ne bir amacı ne de bu amacına yönelik beklenmeyen son halleri bulunmaktadır. Eğer bir amacı ya da sonu olsaydı bunlara şimdiye kadar ulaşılmış olurdu. Bu sonlu amaç, dünyanın oluş sürecine herhangi bir şekilde ara vermeye ve bu varoluş yeteneğini sadece bir an için bile ele geçirmeye muktedir olsaydı, tüm oluş, tüm düşünceler, tüm tinler ile birlikte uzun zaman önce sona ererdi. Oluşun bir parçası olarak tin, dünyanın hiçbir hedefinin ya da sonunun oluşa muktedir olmadığını kanıtlamaktadır. Ancak bunun yanında dünya sınırsız bir güç kaynağı da değildir. Bu nedenle sonsuz yenilik kabiliyetinden yoksundur. Sonsuz güç yoksa enerji tasarrufu gereklidir ve bu enerji tasarrufu kanunu, ebedi tekerrürü gerektirir.¹⁶⁸

Nietzsche ebedi dönüş düşüncesi ile bizim yaşamımızda olup biten her şeyin, tüm yapıp etmelerimizin de iyinin ve kötünün ötesinde onaylandığını bildiriyor. Ebedi dönüş düşüncesini onaylamam demek, iyisiyle kötüsüyle yapıp ettiğim her şeyi onaylamam demektir. Bu, insana suç ve sorumluluk gibi ahlaki yaptırımların da atfedilememesini içerir ve insanı özgür kılar. Nietzsche'nin deyişiyle oluşun masumiyeti bu yoldan geri

¹⁶⁵ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 214, Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 126.

¹⁶⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 1058, 645; Nietzsche, *The Will To Power*, 545.

¹⁶⁷ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 1060, 646; Nietzsche, *The Will To Power*, 545-546.

¹⁶⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 1062, 648; Nietzsche, *The Will To Power*, 546-547.

döner.¹⁶⁹ Ebedi dönüşü olanaklı kılan şey, oluş'a evet demektir ve bu da "amor fati"yi gerektirir.

1.4.5. Amor Fati

Nietzsche'ye göre, varoluşun anlamı şu andaki deneyimin dolaylısızlığında yatar. Onun bir şekilde erişilebilir olanı olumlamayla ilgili en yüksek formül olan, bu ebedi dönüş öğretisi, halihazırdaki varoluşun değerinin olumlanmasıdır. Burada ebediliğin anlamı, zamanın sonsuz olmasında değil, anın yoğun niteliğinde bulunur. Güçlü ve yaşamı olumlayan bireyin sevinci, ifadesini, anın ebedi tekrarını olumlamak isteyen 'kader aşkı'nda yani 'amor fati'de bulur.¹⁷⁰

Nietzsche'nin insandaki büyüklüğün kalıbı olarak gördüğü amor fati, kadere katlanmayı değil ebediyen sevmeyi, güçlere karşı heyecanlı aşk türküsü ile kendi acı çılgınlığını vecd ile bastırmayı gerektirir. Böylece kaderin onu bırakmasını değil, daha büyük bir kadere ulaştırmasını¹⁷¹ diler.

Nietzsche'ye göre tek bir anı onayladığımızda, sadece kendimizi değil, varoluşumuzu da onaylamış oluyoruz. Çünkü ruhumuz mutlulukla titrediğinde ve bir kez olsun bir harp teli gibi ses çıkardığında, bu tek olayı yaratmak için ebediyetin tamamının kullanılması gerekmiştir ve yine bu tek onaylama anında ebediyetin tamamı iyi, kurtulmuş, haklı çıkartılmış ve onaylanmış kabul edilir.¹⁷²

Nietzsche "amor fati"yi anlatmak için tinin üç dönüşümünden söz eder ve bu dönüşümün sırasıyla; Platoncu ahlak geleneğine boyun eğen ve bu nedenle özgür olamayan insanı temsil eden deveye, özgür ve isteyebilen insanı temsil eden aslana ve yeni değerler yaratarak, hayatı olumlayan insanı temsil eden çocuğa doğru olduğunu savunur.

Tinin deveye dönüşmesinin sebebi en ağır olanı istemesidir. Peki nedir en ağır olan?

¹⁶⁹ Hilmi Yavuz, *Nietzsche ve Bengidönüş*, Cogito, sy. 25, İstanbul 2001, 146.

¹⁷⁰ David West, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, (Çev.: Ahmet Cevizci), Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2008, 221

¹⁷¹ Stefan Zweig, *Kendileri ile Savaşanlar: Kleist, Nietzsche, Hölderlin*, (Çev.: Gürsel Aytaç), Doğu-Batı Yayınları, Ankara 2012, 74-75.

¹⁷² Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 1032, 631; Nietzsche, *The Will To Power*, 532-533.

... Kendi büyülenişine acı vermek için kendini küçültmek? Bilgeliğiyle alay etmek için deliliği sergilemek?... Davamız zaferi kutladığı anda ondan ayrılmak? Sınayarı sınamak için yüksek dağlara çıkmak?... Bilginin meşe palamutlarıyla ve çimenleriyle beslenmek ve hakikat uğruna ruh açlığının acısını çekmek?... Hakikatin suyu kirli ise, kirli suya girmek ve soğuk kurbağalar ile sıcak kara kurbağaları kovmamak?... Bizleri aşağılayanları sevmek ve hayalete, bizi korkutmak istediğinde elimizi uzatmak değil midir?¹⁷³

Bütün bu ağırlıklarla çöle koşan tin orada ikinci dönüşümünü gerçekleştirerek, özgürlüğü yakalamak ve kendi çölünün efendisi olmak için aslana dönüşür. Burada tin Tanrı yerine Nietzsche'nin ejder adını verdiği “yapmalısın” buyruğunu koyar ve aslanın tını buna “istiyorum” diyerek cevap verir. Aslanın görevi değerlerin yaratıcısı olduğunu savunan ejdere karşı yeni yaratışlar için özgürlük ve görev karşısında bile söylenebilecek kutsal bir “hayır” yaratmaktır.¹⁷⁴

Yeni değerler yaratamayan ama yaratma hakkını ejderin elinden alan aslan, artık çocuğa dönüşerek tının üçüncü dönüşümünü gerçekleştirecektir. Çünkü aslanın yapamadığını çocuk yapacaktır.

Masumiyet demektir çocuk, unutmak, yeni bir başlangıç, bir oyun, kendiliğinden dönen bir tekerlek, bir ilk devrim, kutsal bir Evet demektir... Yaratma oyunu için kutsal bir Evet'in varlığı gereklidir: şimdi artık kendi istencini istemektedir tin, dünya yitiği, şimdi kendi dünyasını kazanmaktadır.¹⁷⁵

İşte bu dönüşümün en üst basamağındaki çocuk, hayatı olduğu gibi kabul ederek, kendini bir yazgı sayma ve kendini başka türlü istememe¹⁷⁶ durumuna yani, “amor fati” durumuna yükselecek, “üstün insan” konumuna erişecektir.

Nietzsche'ye göre bizim için duyularımız, ruhani ve metafiziksel iftiralar karşısında çok daha anlamlıdır. Bu nedenle iftiraları bir yana bırakarak Goethe gibi, gittikçe büyüyen bir keyif ve sıcaklıkla bu dünyadakilere sıkıca sarılmamız¹⁷⁷ dünyayı ve yaşamı onaylamamız gereklidir.

¹⁷³ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 28-29.

¹⁷⁴ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 29-30; Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 17.

¹⁷⁵ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 30,

¹⁷⁶ Nietzsche, *Ecce Homo*, 22; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 182.

¹⁷⁷ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 820, 517; Nietzsche, *The Will To Power*, 434.

1.4.6. Apollon ve Dionysos

Müziğin Ruhundan *Tragedya'nın Doğuşu* adlı eserinde Nietzsche; Grek ruhunun iki farklı yönünden biri olan Dionysos'ta kişiselleştirilen vahşi, irrasyonel aşk ve diğeri olan Apollon tarafından sunulan disiplin, ahenk ve güzellik arasındaki karşıtlığı sorgular.¹⁷⁸ Apollon hayal gücü zayıf, akılcılık ve düzenlilik; Dionysos ise çılgınlık, aşırılık ve değişkenlik ile ilişkilidir.¹⁷⁹ Apollon ve Dionysos iki Antik Yunan tanrısıdır ve sanatı oluştururlar. Apollon sanatta 'biçim'i, Dionysos 'uyum'u temsil eder.

Nietzsche'ye göre *Apollon*; mükemmel kendine yetmeye, tipik "birey"e, basitleştiren, ayırt eden, güçlü, açık, hırsı olmayan, tipik kılan her şeye duyulan arzu: kanunlar altında özgürlük anlamına gelir. *Dionysos* ise bir birlik olma arzusu, kişiliğin ötesine uzanma, faniliğin uçurumu karşısında günlük yaşam, toplum, gerçeklik; daha karanlık, daha dolu, daha yüzer durumlara tutkulu ve acı dolu bir taşma; yaşam karakterinin tamamının, bütün değişimleri boyunca aynı güçte ve aynı şekilde çok mutlu kalan bir şey olarak coşkulu bir onaylanma; kutsallaştıran ve yaşamın en korkunç ve en kuşkulu niteliklerinde bile iyi diye adlandırılan büyük panteist zevk ve üzüntü paylaşımı; ebedi üreme, verimlilik, tekerrür istenci; yaratıcılığın ve yok etmenin birlik olması gerektiğine dair bir duygu anlamına gelir.¹⁸⁰

Apollo'nun hilesi: güzel biçimin ebediyeti; aristokratik "sonsuz dek böyle olmalıdır!" yasası.

Dionysos: şehvet ve zulüm. Fanilik, üretici ve yok edici güçlerin zevki, sürekli yaratma olarak yorumlanabilir.¹⁸¹

Nietzsche Dionysos tarzı bakışa Apollon tarzı bakıştan daha fazla önem verir ve hatta Dionysos tarzı bakışı, kendi dünyaya bakışının sembolü olarak kullanır.

Benim yaşadığım gibi deneysel bir felsefe, deneysel olarak en temel nihilizm ihtimallerini bile önceden tahmin etmektedir; ama bu, bir inkâr, bir Hayır, bir inkâr istenci gördüğünde durmak zorunda olduğu anlamına gelmez. Aksine onu aşır, karşıtına gitmek ister - dünyanın olduğu gibi, kesintisiz, istisnasız veya seçimsiz bir Dionysos tarzı onayına gitmek ister - ebedi devridaimi ister: - aynı şeyleri, karışıklıkların aynı mantığını ve mantıksızlığını. Bir filozofun erişebileceği en

¹⁷⁸ Kenny, 301.

¹⁷⁹ Robinson, 66.

¹⁸⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 1050, 638- 639; Nietzsche, *The Will To Power*, 539.

¹⁸¹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 1049, 638; Nietzsche, *The Will To Power*, 539.

yüksek derece: varoluşla Dionyssos tarzı bir bağıntı halinde olmaktır - bunun için benim formülüm, *amor fati*'dir.¹⁸²

Nietzsche'ye göre özünde Dionyssos olan Zerdüşt, çevresine çemberler ve kutsal sınırlar çizen sonsuz bir merdivendir. O herkesten daha ötesini görmüş, daha ötesini istemiş ve daha ötesini başarmıştır. Tüm karşıtlıkları içinde barındıran bu olumlu düşünce insanı aşmış, üstün insan kavramını gerçekleştirmiştir.¹⁸³ Nietzsche Zerdüşt'ün aslında Dionyssos'un ta kendisi olduğunu iki şekilde gösterir: Öncelikle Zerdüşt, en derinlere ve en yükseklerle gidebilen, kendi içinde dolanabilen, en zorunlu olan, rastlantının içine seve seve atılan, kendini seven, içinde her şeyin ileri geri aktığı, alçalıp kabardığı, oluşu isteyen, varlıklı ve bilge olan en büyük ruhu temsil eder. İkinci olarak da Zerdüşt, gerçeği en katı yüreklilikle, en korkunç olarak görür ve uçurum gibi derin düşünceyi düşünür ve ebedi dönüşü olumlamanın, sonsuz evet ve amin deyişinin ta kendisi¹⁸⁴ olduğu için onda yine Dionyssos'a varırız.

1.4.7. Deccal (Anti Hıristiyan)

*Bizi farklı kılan tarihte, tabiatla veya tabiatın arkasında hiçbir tanrı tanımamız değil, ama tanrı diye hürmet edileni "tanrıya benzer" bulmamızdır.*¹⁸⁵

Bir çağ aşımı olarak Hıristiyanlık, Tanrı'nın oğlu olduğunu söyleyen ve iki bin yıl önce çarmıha gerilen bir Yahudi'den kaynaklanıyor. Böyle bir iddiayı doğrulayacak kanıt ise bulunmamaktadır. Nietzsche'ye göre inanmamız beklentisiyle karşımızda çocuklarını ölümlü bir kadınla yaratan bir Tanrı; bizi çalışmamaya, yargıda bulunmamaya, yalnızca dünyanın kaçınılmaz yıkımının alametleri için beklemeye davet eden bir bilge; masum olanı bir kurbanın temsilcisi olarak kabul eden bir adalet; bir Tanrı'ya karşı işlenen ve başka bir Tanrı tarafından karşılığı ödenen günahlar; kapısı ölüm olanın sonrasında duyulan korku ve bir sembol olarak haç¹⁸⁶ bulunmaktadır.

O saklı bir Tanrıydı, sırlarla doluydu. Gerçekten de bir oğula dahi ancak gizli yollardan geçerek ulaştı. Onun inancının kapısında zina vardı.

¹⁸² Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 1041, 635; Nietzsche, *The Will To Power*, 536.

¹⁸³ Nietzsche, *Ecce Homo*, 91-92; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 237.

¹⁸⁴ Nietzsche, *Ecce Homo*, 92,93; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 239.

¹⁸⁵ Nietzsche, *The Dawn of Day*, bl. 47, 61; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 140; Baykan, 141.

¹⁸⁶ Nietzsche, *İnsanca Pek İnsanca 1. Kitap*, 112.

Onu bir sevgi Tanrı'sı diye öven, sevginin hakkını yeterince vermiyor demektir. Bu Tanrı aynı zamanda yargıç da olmak istemiyor muydu? Oysa seven ödülün ve cezanın ötesinde sever.

Doğudan gelme bu Tanrı gençken, sert ve öç alma düşünüydü ve gözdelerini eğlendirmek için kendisine bir cehennem kurdu.

Ama sonunda yaşlandı, yumuşadı, merhamet eder oldu, bir babadan çok bir büyükbabaya benzedi, fakat en çok da sarsak bir büyükanneye benzedi.

Öylece solmuş, ocağının başında oturdu, zayıf bacaklarından ötürü acı çekti, dünyadan yorgun düştü, istenci yoruldu ve günün birinde aşırı merhametinden ötürü boğulup gitti.¹⁸⁷

Nietzsche bunun gibi inançları, “antik geçmişin mezarından gelir gibi korkunç bir şekilde tepemizden geçen”¹⁸⁸ şeylere benzetir ve bütün bunlara inanmak bir yana, inanıldığına bile inanmanın mümkün olamayacağını iddia eder.

Hristiyan Katolik âlemde, meşruluklarının kaynağını Tanrı'da bulduklarına, dolayısıyla da Tanrı'dan el almış olduklarına inanılan Ruhban, din kadar dünya meselelerinden dahi kendini sorumlu saymış, dünyevi meselelerin çarelerini Papa ile papalıkta bulunabileceğini iddia etmiş, böylece Katolikliği gitgide dünya ile ilişkilendirmek suretiyle ideolojileştirmiştir. Nietzsche, “Tanrı öldü” derken kastettiği, ideolojileştirilmiş Hristiyanlığın baş ilkesidir.¹⁸⁹

Nietzsche düşünülebilir yozlukların en yükseği, olanaklı en son yozluğun istenci olarak gördüğü Hristiyanlığa şimdiye dek herhangi bir savcının ağzından çıkan en korkunç suçu yönelttiğini ve onu mahkûm ettiğini söyler. Ona göre insancıl olduğu iddia edilen ancak yozluğunu bulaştırmamış hiçbir şey bırakmamış olan Hristiyan kilisesi, her değeri bir değersizlik, her hakikati bir yalan, her dürüstlüğü bir ruh alçaklığı haline sokmuştur. En derin çıkarına aykırı olduğu için o, herhangi bir zorluk, felaket durumunu ortadan kaldırmak yerine felaketle birlikte yaşar. Hatta kendisini ölümsüz kılmak için zorluklar yaratır. Nietzsche Hristiyanlık hakkındaki “günah kurtçuğu gibi sıkıntılarla katkıda bulundu Kilise insanlığa! ‘Ruhların Tanrı önünde eşitliği’ gibi

¹⁸⁷ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 352, Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 211.

¹⁸⁸ Friedrich Nietzsche, “Dinsel Hayat”, *Nietzsche ve Din*, (Der. ve Çev.: Ahmet Demirhan), Nirengi Kitap, Ankara 2012, 39

¹⁸⁹ Duralı, *Küresel Medeniyet Anlamı-Gelişimi- Konumu*, 96.

düzenbazca, patlayıcı Hıristiyan dinamitleri geliştirdiler insancıl! nimetleriyle”¹⁹⁰ ifadeleriyle Hıristiyanlığın hümanizm maskesi altında aslında insanlığa kara çalan, yokedilmesi gereken bir lanet olduğunu savunur.

Nietzsche Hıristiyanlığı insanlığın tek silinmez utanç lekesi olarak görür. Ona göre Hıristiyanlık, kilise'nin biricik etkinliği olarak asalaklık; kutsanmışlık idealiyle, tüm kanı, tüm sevgiyi, her yaşam umudunu emip yutan; her gerçekliği değilleme istemi olarak, öte dünya; şimdiye dek kurulmuş en yeraltı komplo'nun nişanesi olarak, haç; sağlıklılığa, güzelliğe, nasıplılığa, yürekliliğe, tıne, ruh iyiliğine, yaşamın kendisine karşı tek büyük lanet, tek büyük içsel yozluk, hiçbir aracının yeterince zehirli, gizli, yeraltı, küçük gelmediği tek büyük intikam iç güdüsüdür.¹⁹¹

Nietzsche'ye göre Hıristiyan Tanrı'sı, tanrılar arasında belki de en yozlaştırılmış, batış sürecindeki en düşük Tanrı'dır. Çünkü Hıristiyan Tanrı'sı yaşamı ebedi olarak evet'lemek yerine yozlaştırmaktadır. Bu nedenle Nietzsche Tanrı'da yaşamın, doğanın, yaşama istencinin düşman ilan edildiğini, Tanrı'nın, “dünyevi”liğin yalanlanması için, “öte dünya”lık yalanı için formül haline getirildiğini, Tanrı'da hiç'in ve hiçlik istencinin tanrısallaştırıldığını¹⁹² savunur.

1.4.8. Güç İstenci

"Bizi yok etmeyen şey daha güçlü kılar"¹⁹³ görüşünü savunan Nietzsche'ye göre, basit insan alçak olanı, yoksul insan doğal olmayanı, sürü vasat olanı daha yüce olarak görmektedir. Böylece onlar, ahlaklılığın tarihinde artık kölelerin ve ezilenlerin, hastalıklı ve sıradan olanların kendileri lehine olan değer yargılarını yerleştirmeye çalıştıkları bir güç istenci¹⁹⁴ ortaya çıkarmışlardır. Bu güç istenci ile en zayıf, en kurnaz yaratıklar egemen hale gelir ve daha aptal güçlere boyun eğdirirler.¹⁹⁵ Burada görüldüğü

¹⁹⁰ Nietzsche, *The Dawn of Day*, bl. 62, 88; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 162-163.

¹⁹¹ Nietzsche, *The Dawn of Day*, bl. 62, 89; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 163.

¹⁹² Nietzsche, *The Dawn of Day*, bl.18, 24; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 107.

¹⁹³ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 934, 584-585; Nietzsche, *The Will To Power*, 493, Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı* 12; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 5.

¹⁹⁴ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 400, 268; Nietzsche, *The Will To Power*, 216.

¹⁹⁵ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 856, 543; Nietzsche, *The Will To Power*, 457.

gibi Nietzsche için güç istenci, dünyevi güç arzusuna eş değer değildir. Aksine Nietzsche'in psikolojik araştırmaları, engellenmiş olan karşı konulmaz güç arzularıyla başkalarına zarar verme ihtiyacı duyanların güçsüzler olduğunu gösterme amacı güder. Çünkü güçlünün böyle davranmaya ihtiyacı yoktur. Güçlü birey ufak tefek zorbanın veya binbir dolap çeviren nevrotiğin tam tersidir. Onun eylemleri ve erdemleri bağımsızlık ve kudretin tezahürleridir.¹⁹⁶

Nietzsche'de hakikat, kökeni tarihsel sürece dayanan, ancak güç istencinin içinden çıkarak kendi istediği evrene ait olan, değişmeden kalan serveti koruma aracıdır; işte bu servet "güç istenci"dir.¹⁹⁷ Güç istenci, Nietzsche'nin felsefesinin merkezi sayılabilecek bir öneme sahiptir. Nietzsche'ye göre evrenin her türlü devinimindeki en temel istenç, güç istencidir ve tüm evreni kaplamaktadır. Her şey bu istencin farklı kisvelere bürünmüş halidir. Her detayda bu istencin izleri bulunmaktadır.

Nietzsche'ye göre güç istenci, "özgürlük", "adalet", "sevgi" ya da "merhamet" şeklinde görünür. "Özgürlük" istenci olarak ezilenler ve her türlü köle arasında; "adalet istenci" olarak daha güçlü insan türleri arasında; "insanlık sevgisi", "halk", "ilke", "gerçek", "Tanrı sevgisi", "sempati", "kendini feda etme" olarak, aşırı güçlenme, hizmetine alma, sahiplenme vb. şekillerde en güçlüler, en zenginler, en bağımsızlar, en cesurlar arasında görünür.¹⁹⁸ Platon'un, ruhu zayıflatmak olarak gördüğü ve bu nedenle yiğit ve değerli insanlar ya da ünlü kahramanlara değil, kadınlara ve aşağılık erkeklere bırakılması¹⁹⁹ gerektiğini savunduğu kendine ve başkasına acıma ya da merhamet duygusu, Nietzsche'ye göre de ruhu zayıflatıcı bir unsurdur. Bununla birlikte Nietzsche'ye göre, kişi merhamet sergilemeli ama ona sahip olma karşısında tetikte olmalıdır. Merhamet duygusu talihsiz kişilerin, tüm güçsüzlüklerine rağmen, hâlâ en azından acı verme gücüne sahip olduklarını kabul etmeleri koşuluyla güçsüzler ve acı çekenler için bir rahatlama değildir. Yaptığı merhamet gösterisinin kendi bilincine çıkardığı

¹⁹⁶ West, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, 218

¹⁹⁷ Pınar Demirtaş, "Nietzsche ve Felsefesi", *Uludağ Üniversitesi Felsefe Topluluğu Dergisi Kaygı*, sy. 1, İstanbul 2002, 30.

¹⁹⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 776, 485-486; Nietzsche, *The Will To Power*, 407.

¹⁹⁹ Platon, *Devlet*, 78-79, 387e-388a.

bu üstünlük duygusundan bir tür haz elde eder, düş gücü artar, kendisini hâlâ dünyaya acı verecek kadar önemli²⁰⁰ ve güçlü hisseder.

Nietzsche'ye göre, bir şeyin özü sadece "bir şey" hakkında bir kanıdır, bir yorumdur. Yorumun kendisi de güç istencinin bir biçimidir ve bir "varlık" olarak değil bir süreç, bir oluş olarak vardır.²⁰¹ En üstün güç istenci, oluşa varlık karakterini zorla kabul ettirmektir.²⁰²

1.4.9. Perspektivizm

Nietzsche'nin perspektivizminde var olan gerçek bulgular değil, sadece yorumlardır. Herhangi bir gerçeği "kendi içinde" kuramayız. Bilgi sözcüğü bir anlama sahip olduğu derecede bilinebilirdir; ancak diğer taraftan yorumlanabilirdir de; arkasında bir anlam yoktur, sadece anlamlar vardır. Dünyayı yorumlayan bizim ihtiyaçlarımız ve dürtülerimizdir. Lehimize ve aleyhimize olanlardır. Her dürtü bir hükmetme arzudur ve her biri, tüm diğer dürtüleri kendisini bir norm olarak kabul etmeye zorlamak ister.²⁰³

Nietzsche'ye göre "kendi içinde bir anayasası olan şeyler" fikri kesinlikle kırılması gereken dogmatik bir fikirdir. Bir şeylerin, yorumdan ve sübjektiviteden uzak bir anayasaya sahip olduğu tamamen asılsız bir hipotezdir.²⁰⁴ Bütün duyularımız kesin olarak niteliklere, yani bakış açısı olan ve sadece bize ait olup hiçbir şekilde başkası tarafından "bilinemeyen " "gerçeklere" bağlıdır. Bizden farklı olan her yaratığın içinde yaşadığımız dünyadan farklı yaşamlar duyumsadığı açıktır. Bu nedenle insani yorumlarımız ve değerlerimizin evrensel ve belki de anayasal değerlerini istemek insan kibrinin kalıtsal deliliklerindendir.²⁰⁵ Dolayısıyla tek bir hakikat değil, farklı yorumlara dayalı birçok gerçeklik vardır.

Kant tarafından kendi kendini sorgulayacak güçte olduğu savunulan akla, Nietzsche böyle bir güven duymamakta, aklın kendisinin sorgulanması gerektiğini

²⁰⁰ Friedrich Nietzsche, *İnsanca Pek İnsanca 1. Kitap*, (Çev.: Cemal Atilla), Say Yayınları, İstanbul 2010, 67, Nietzsche, *Human, All to Human*, 38.

²⁰¹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 556 s.365; Nietzsche, *The Will To Power*, 302.

²⁰² Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 617, 398; Nietzsche, *The Will To Power*, 330.

²⁰³ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 481, 326; Nietzsche, *The Will To Power*, 267.

²⁰⁴ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 560, 366; Nietzsche, *The Will To Power*, 302-303.

²⁰⁵ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 565, 369; Nietzsche, *The Will To Power*, 305.

düşünmektedir. Bunu yapacak olan ise akıl değildir. Nietzsche; geleneksel yaklaşımın, aklın saf olarak gördüğü kavramları aslında özel bir dilin gramerinin şeması olarak görür. Ona göre akıldan ve aklın merkeze alındığı yaklaşımların sunduğu dilin ifade edemeyeceği, insana ve onun duyumsamasına ilişkin iç-deneyssel alanlar vardır.²⁰⁶ Bu alan öznel deneyim alanıdır. Bu nedenle Nietzsche'ye göre, dilin ötesine uzanan bir felsefenin, yani yaşama felsefesinin üretilmesi gerekmektedir.²⁰⁷ Mevcut dil ile insanın varoluşunun anlaşılması mümkün değildir.

Dünyanın yorumlanabileceği şekillerin hiçbir sınırı yoktur; her yorum bir büyümenin veya bir düşüşün semptomudur.

Atalet, birim (monizm) gerektirir; yorumların çokluğu, gücün bir işaretidir. Dünyayı rahatsız edici ve muamma gibi karakterinden yoksun bırakma arzusu değildir!²⁰⁸

Görünürdeki dünya, yani değerlere göre görünen bir dünya gerçek dünyadır. Bakış açısı, görünüşün karakterini belirler, bakış açısı çıkartılırsa var olan bir dünya kalmaz. Görünürdeki dünyanın ve gerçek dünyanın antitezi, "dünya" ve "hiç" antitezine indirgenmiştir. Gerçek dünya hayali varlıklar tarafından oluşturulan katıksız bir kurgudur, görünüşün kendisi ise gerçekliğe aittir, varlığın bir biçimidir. Görünüş bizim için mükemmel biçimde gerçektir ve biz onun içinde yaşıyoruz.²⁰⁹ Platon'un aksine asıl olan görünürdeki dünyadır.

²⁰⁶ Erdem, 23

²⁰⁷ Erdem, 24

²⁰⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 600, 393; Nietzsche, *The Will To Power*, 326.

²⁰⁹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 567, 369-370; Nietzsche, *The Will To Power*, 305.

İKİNCİ BÖLÜM

NIETZSCHE VE ANTİK YUNAN FELSEFESİ

2.1. NIETZSCHE VE ANTİK YUNAN TRAGEDYASI

Antik Yunanlıların dünya görüşü Nietzsche'yi kendini kendi çağının bir çocuğundan çok Yunanlılar gibi daha eski çağların eğittiği bir kişi olarak hissettiği bir başlangıçtan, Grekleri “şimdiye kadar gelmiş geçmiş en yüksek insan tipi” olarak düşündüğü bir sona kadar etkiledi.²¹⁰ Nietzsche'nin Antik Yunan hayranlığının temel sebebi onların yaşamı onaylayıcı tutumudur.

İlk Yunanlılar hem dünyayı, hem yaşamı oldukları haliyle kabul ediyor ve en korkunç yönlerini bile kutsuyorlardı. Özellikle de trajedi, Yunanlıların en büyük sanatı, tüm büyük bireylerin dünyanın yazgımızla tamamen ilgisiz olan ve açıklayamadığımız boyutlarını insani amaçlarla ehlileştirme ve kullanma yönündeki kaçınılmaz olarak yok olmaya mahkûm çabalarını yüceltti. Nietzsche'ye göre trajedi, insan eyleminden etkilenmeyen bir dünyaya beyhude karşı koyan bireyi kahraman kişiliğinde yüceltir, ama bununla beraber koro kisvesinde, nihayetinde bu bireyin de bir parçası olduğu bu dünyadan hoşnuttur. Bireyler doğaya aittir, yanı sıra bizatihi doğaya boyun eğdirme çabaları da doğaldır ve alt etmeye niyetlendikleri doğanın ürünüdür. Birey ve kollektivite arasındaki, kültür ve doğa arasındaki çatışma yalnızca görünüştedir. Nietzsche'ye göre kendilerini doğayla mücadelele sokan bireyler tıpkı tarihin seyrini değiştirmeye çalışan tüm kültürler gibi, bizzat dünyanın *sanatsal* yaratılarından başka bir şey değillerdir.²¹¹

Nietzsche sanatın gelişimini Apolloncu ve Dionysosçu olan ikiliğe bağlamaktadır. Apollon, görünüş içinde kurtuluşa gerçekten ulaşmanın biricik ilkesini ululayan bir deha; Dionysos, mistik sevinç çılgılığıyla bireyleşmenin efsununu parçalayan ve varlığın analarına, şeylerin en içteğine giden yolu açan bir tanrıdır.²¹²

Nietzsche'ye göre Yunanlılar, "ruhun kaderinin" nihai gizemlerini ve eğitimle arınma hakkında bildikleri her şeyi, özellikle Dionysos tarzı deneyimlere dayanarak,

²¹⁰ Wolf, *Nietzsche'nin Felsefesi*, 67

²¹¹ Alexander Nehamas, *Yaşama Sanatı Felsefesi, Platondan Foucault'ya Sokratik Düşünüm*, (Çev.: Cem Soydemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2002, 246

²¹² Friedrich Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, (Çev.: Mustafa Tüzel), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, 96, İngilizcesi için ayrıca bk. Nietzsche, *The Birth of Tragedy Out of the Spirit of Music*, (Ed. Ian Johnston), Vancouver Island University Nanaimo, British Columbia, Canada 2008, 55

sabit rütbe düzeni ve insanla insan arasındaki değer eşitsizliği hakkında bildiklerini yorumlamaya çalışmışlardır. Burada büyük bir derinlik vardır ve Yunanlıların bütün konularda yer altındaki gizli girişleri gizli kaldığı sürece insan Yunanlıları tanıyamaz.²¹³

Beklemek ve kendini hazırlamak; yeni kaynakların meydana çıkmasını beklemek; yalnızlıkta kendini yabancı yüzlere ve seslere hazırlamak; ruhunu pazaryerinin tozundan ve bu çağın sesinden arındırmak; sadece kenara atmak değil, Hristiyan olan her şeyin üstesinden Hristiyanlık üstü bir şeyle gelmek. - Çünkü Hristiyan doktrini Dionysos tarzının karşı doktrindir. Güneyi keşfetmek ve üzerine parlak, parıldayan, gizemli bir güney gökyüzünü sermek; güney sağlığını ve ruhun gizli güçlülüğünü tekrar fethetmek; adım adım daha anlaşılabilir, daha uluslar üstü daha fazla Avrupalı, daha fazla Yakınoğulu, sonuçta daha *Yunanlı* hale gelmek - çünkü Yunanlılar, Yakınoğulu olan her şeyin ilk büyük birliği ve sentezidir ve bu açıdan Avrupalı ruhun başlangıcı açısından bizim "*yeni dünyamızın*" keşfidir.²¹⁴

Nietzsche'ye göre Antik Yunan sanat deneyimi, bize nihilizmin ütopycı bir politika ya da eskatolojik bir din aracılığıyla değil, varoluşun trajik karakterinin onaylanması aracılığıyla alt edilmesinin imkânını gösterir. Platon'un taklitçi sanat anlayışının aksine Nietzsche ve Antik Yunanlılar için sanat, basitçe doğanın taklit edilmesi değil, alt edilmesini ve kabuk değiştirmesini sağlamak için doğanın gerçekliğinin metafizik tamamlanmasıdır.²¹⁵

Nietzsche'ye göre Yunanlıların trajik halk bilgeliği çok önemlidir. Nietzsche en yüce bilgeliğin ifadesi olarak gördüğü şu efsaneyi örnek verir:

Kral Midas bilge Silenos'u,* Dionysos'un eşlikçisini uzunca bir süre ormanda kovalamış ama yakalayamamış. Nihayet, bir gün eline düştüğünde sormuş Silenos'a kral, insanlar için en iyi ve en mükemmel şeyin ne olduğunu. Kaskatı ve kıpırtısız durarak susmuş daymon, kral tarafından zorlanıncaya kadar; sonunda kulakları çınlatan bir kahkahayla birlikte şu sözler dökülmüş ağzından: "Zavallı bir günlük ömürlü tür, rastlantının ve kederin çocukları, duymamanın senin için en hayırlı olduğu şeyi söylemeye niye zorlarsın beni? En iyi şey senin için tamamen ulaşılmazdır: Doğmamış olmak, var olmama, hiç olmak. En iyi ikinci şey ise senin içindir. En kısa zamanda ölmek."²¹⁶

²¹³ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 105,1 s.641; Nietzsche, *The Will To Power*, 541.

²¹⁴ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 1051, 641; Nietzsche, *The Will To Power*, 541-542.

²¹⁵ Pearson, 93.

* Mitoloji'de Satir, Eski Yunan mitolojisinde yer alan yarı keçi yarı insan kır ve orman iyesisidir. Yaşlanan satirlere de Silenos adı verilir.

²¹⁶ Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, 27.

Yunan trajik sanatı Nietzsche'ye göre insanın hakikatının ortaya çıkarılabilmesi için en önemli araçtır. Trajik sanatın değerlendirilmesiyle birey kişisel varoluşunun ötesinde bir bakış açısına ulaşabilir ve Dionysosça içgörü kazanabilir. Hakikat olarak sanat bize insan olma koşuluna ilişkin içgörü kazandırdığı gibi, aynı zamanda varoluşun dehşetine ve saçmalığına da anlam ve önem kazandırır.²¹⁷

2.2. NIETZSCHE VE ANTİK YUNAN FELSEFESİ

Nietzsche Antik Yunan filozoflarından Thales, Herakleitos, Empedokles gibi pre Sokratik filozoflara hayranlık duymuştur. Çünkü onlar asil, özgür, yaratıcı ve tutkulu filozoflardır. Ancak mutlak bir ahlak, ruhun ölümsüzlüğü, aşkın gerçeklikler ve insan aklının gücü vb. farklı şeylere inandıkları için²¹⁸ aynı hayranlığı Sokrates sonrası Platon, Aristo gibi Antik Yunan filozoflarına duymamış, bilakis onları daha aşağı görmüştür.

Nietzsche'ye göre “su, her şeyin kökeni ve ana kaynağıdır” diyen Thales (MÖ 624-546) üzerinde durmak, üç sebepten dolayı önemlidir: İlkin, şeylerin kökeninin su olduğunu söylemesi Thales'i din ve batıl inanç ile bir arada gösteriyor. İkincisi bu yargıda bulunurken tasvire ve masala değil, deney ve gözlemlerine dayandığı için onu doğa araştırmacısı olarak tanıtıyor, üçüncüsü de içinde örtülü olarak ‘her şey birdir’ düşüncesini taşıdığı için ilk Yunan filozofu sayılıyor.²¹⁹ O her ne kadar metafizikten tam sıyrılamamış, “‘her şey bir’dir” gibi bir soyutlamaya yükselecek kadar uyanamamış olsa da tabiata derinliğine bakmayı ilk denemiş olan yaratıcı bir üstattır. Bu nedenle onun düşüncesi değerlidir.²²⁰

Thales'in çokluk âlemini basitleştirerek, onu var olan bir tek niteliğe, suyun açılıp gelişmiş veya örtülü şekli derecesine indirmek ihtiyacını, Anaksimandros (MÖ 610-546) iki adımda aşmaktadır Nietzsche'ye göre. Birincisi, “ebedi birlik varsa bu çokluk nasıl oluyor?” sorusudur. Anaksimandros cevabı, çokluğun çelişkili, kendini yiyen karakterinden alıyor. Çokluğun var olması onun gözünde bir ahlak olgusudur. Meşru olmayan bu var olma, yok olma yoluyla durmadan cezasını çekmektedir. İkinci adım ise

²¹⁷ Pearson, 21; Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, 28.

²¹⁸ Robinson, 8

²¹⁹ Friedrich Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, (Çev.: Turan Erdem), Arya Yayıncılık, İstanbul 2010, 43.

²²⁰ Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 46-47.

“Mademki şimdiye kadar ebedi denecek kadar uzun bir zaman geçmiştir, neden bütün olmuş olanlar çoktan yok olup gitmemiştir? Oluşun akımı neden durmadan tazeleniyor?” Anaksimandros bu sorudan “ebedi oluşun kökeni, ancak ebedi varlıkla olabilir” şeklindeki mistik bir cevapla kurtulabilmektedir. Ancak Nietzsche’ye göre Anaksimandros bu noktada durmuş, muhteşem bir âlem görüşü, dağının “devasa” bir hayalet gibi düşen gölgesinde kalmıştır. Belirsiz olandan belirli olanın, ebedi olandan, süreli olanın, doğru olandan haksızlığın düşüş yoluyla nasıl meydana geldiği probleminde çözüm bulamamıştır.²²¹

Nietzsche’ye göre oluş probleminin Anaksimandros’ta gömüldüğü mistik gecenin ortasına Herakleitos girdi ve selevinin öğretilerini iki adımla aştı. İlk adımla Anaksimandros’un fizik ve metafizik, belirli ve belirsiz olarak ayırdığı iki âlemi inkâr eder.²²² İkinci adımda ise “varlık yoktur, oluş vardır” iddiasıyla tüm varlığı inkâr eder.

Oluştan başka hiçbir şey göremiyorum.

Aldanmayınız.

Oluş ve yok olma denizinin herhangi bir yerinde sağlam toprak gördüğünüzü sanıyorsanız, bu şeylerin kendilerinde değil, sizin kısa görünüşünüzdendir.

Şeylerin kaskatı bir süresi varmış gibi onlara adlar takıyorsunuz: Ama ikinci defa içine girdiğiniz ırmak bile birinci defa girdiğiniz ırmak değildir.²²³

Herakleitos’a göre bir yandan bütün deneylerimizde çevremizi saran, durmadan değişen âlemi, bir de bu âlem üzerinde elde edilecek her deneyi mümkün kılan zaman ile mekânı akıl ile değil sezgi ile kavrarız. Gerçek, yalnızca etken olarak zaman ve mekânı doldurur. Gerçeğin bütün varlığı ve özü, birinin bir parçasının, başkasında meydana getirdiği ve kanunla kavranabilen değişimlerdir. Çokluğun kavgası bile doğruluğun ta kendisidir. Bir olan çok olandır. Âlem, Zeus’un bir oyunudur yahut ateşin kendi kendisiyle oyunudur. İşte bu anlamda “bir olan aynı zamanda çok olandır”²²⁴ Herakleitos tıpkı Anaksimandros gibi, âlemin sona ermesi ile, her şeyi yok eden dünya

²²¹ Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 54-55.

²²² Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 56-57.

²²³ Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 57.

²²⁴ Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 58-65.

yangınından daima yeni bir âlemin doğmasının, devirli olarak tekrarlandığına inanıyor.²²⁵

Nietzsche Herakleitos'u Dionyssosça yaşamı evetleyen trajik bilge kişi olarak tanımlar. Ona göre Herakleitos Dionyssosça felsefenin özünü oluşturan yok oluşu ve yok edişi olumlamış; karşıtlıklara, savaşa ve oluşa evet demiş; “varlık” kavramını kökünden yadsımıştır. “Ebedi Dönüş” öğretisi Zerdüş’ten yıllar önce Herakleitos tarafından da öğretilmiş olabilirdi.²²⁶

Herakleitos’un karanlık olmasından şikâyet edenlere karşılık, “ihtimal ki hiçbir insan ondan daha aydınlık, daha açık yazmamıştır”²²⁷ cevabıyla ve ayrıca:

Herakleitos adlı insanın ölümsüzlüğe ihtiyacı yok. Ama insanlığın ölümsüzlüğünün ona ihtiyacı var. Onun görmüş ve sezmiş olduğu:

Oluştaki kanun ve zorunlulukta oyun öğretisi, bundan böyle daima göz önünde bulundurulmalıdır.

Herakleitos, bu büyük oyunun perdesini kaldırmıştır.²²⁸

sözleriyle Nietzsche, Herakleitos’a ne denli hayranlık duyduğunu göstermektedir.

Hakikatin mantıkla değil sezgi ile kavranabileceğini savunan Herakleitos, pusuya yatmıyor ama hakikati, bir vecd içinde görüyor; hesaplamıyor ama biliyor. Buna karşılık çağdaşı Herakleitos gibi bir hakikat peygamberi olan Parmenides, ateşten değil buzdan yoğrulmuş, soğuk ışık saçan bir peygamber tasviri olarak onun yanında durmaktadır. Herakleitos gibi Anaksimandros’tan etkilenen Parmenides, âlemin iki parçaya bölünmesi karşısında yine Herakleitos gibi güvensizlik duymuştu. Her ikisi de çareyi, âlemi idare eden bir çift düzenin karşı karşıya bulunması ve birbirinden çıkmasında gördü. Anaksimandros’un oluş alanından belirsiz’e yaptığı atlama onlara yetersiz göründü. Anaksimandros’un günahın sahnesi olarak kötülediği ve oluşun haksızlığına karşı çekilen cezanın yeri olarak vasıflandırdığı bu âleme tekrar tekrar bakış sonucunda Herakleitos, her oluşta hayranlığa değer bir düzenin, güvenliğin hüküm sürdüğünü keşfetti ve bundan, oluşun kendi başına günah ve haksızlık olamayacağı sonucunu çıkarttı. Parmenides ise nitelikleri birbirleri ile karşılaştırdı ve

²²⁵ Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 67.

²²⁶ Nietzsche, *Ecce Homo*, 62-63; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 215.

²²⁷ Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 71.

²²⁸ Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 76.

hepsinin aynı türden olmadıklarını gördüğünde bunların aydınlık-karanlık, sıcak-soğuk vb. müspet ve menfi vasıflılar olarak iki grupta toplanması gerektiğine inandı. Menfi olanlar müspet vasıfların bulunmadığı anlamına geliyordu. O, müspet kavramını var olan, menfi kavramını da var olmayan anlamda kullanıyordu. Böylece Anaksimandros ile birlikte şu yargıya vardı:²²⁹

Bu âlemimiz var olanı- tabii var olmayanı da içinde taşımaktadır.
Var olan âlemin dışında, adeta ufkumuzun ötesinde aranmamalıdır.
Önümüzde her yerde, her oluştta var olan bulunur ve bu var olan faaliyettedir.²³⁰

İşte burada Parmenides “Oluş nedir?” sorusuna cevap veriyor. “Oluş için hem var olan, hem de var olmayan lazımdır, bunlar birlikte etken oldular mı oluş meydana gelir.” Birbirine karşıt olan var olan ile var olmayanı Aphrodite’in kudreti; karşı karşıya savaşan ve birbirinden nefret eden unsurları arzu bir araya getiriyor. Arzu doyunca, nefret ile iç çatışma var olanla var olmayanı uzaklaştırıyor, o zaman da var olan ortadan kalkıyor.²³¹

Nietzsche'ye göre, Parmenides, var olanın birliğine güya mantık sonucuna vararak erişmiş, bunu varlık ve var olmama kavramlarından kurmuş olan bir kişiliktir. “Var olmayan var değildir, var olan vardır” şeklindeki totolojik hakikati savunur. Ancak burada Parmenides, Herakleitos’un “biz varız, aynı zamanda da var değiliz”, “varlık ve var olamama, aynı zamanda aynı şeydir ve değildir” antinomisi ile karşılaşır. Bu noktada Parmenides korkunç soyutlamaların soğuk havuzuna dalarak, gerçekten var olanın ebedi bir “şimdi” içinde var olması gerektiğini ve onunla ilgili “idi”, “olacak” gibi ifadelerin kullanılamayacağını dile getirir. Var olan olmuş olamaz. Var olan sınırlı, mükemmel, hareketsiz, dengeli bir küre gibidir. Fakat o bir mekânda değildir, olsaydı mekân ikinci bir var olan olurdu. Halbuki birkaç tane var olan olamaz. O halde yalnız “ebedi bir” vardır.²³² İnsan oluş ve çokluk âlemini kavrayan duyulara değil, “ebedi bir”i kavrayan akla güvenmelidir.

Bu görüşleriyle Parmenides Nietzsche'ye göre, bir yandan duyuları, öte yandan soyutlamaları düşünmek yetisi olan akli, büsbütün ayrı yetilemiş gibi birbirinden uzağa

²²⁹ Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 77-81.

²³⁰ Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 81.

²³¹ Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 81-82.

²³² Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 84-88.

atmakla zekânın kendisini çürütmüş ve çok hatalı olan, özellikle Platon’dan beri felsefenin üzerine bir lanet gibi çöken “zihin-beden” ikiliğini kurmaya cesaret vermiştir.²³³

Nietzsche Parmenides’in yaptığı duyular âlemi ile kavramlar âlemini birbirinden mutlak olarak ayırmanın, varlıkla düşünüşü görmenin hakikate uygun olmadığını savunur. Öncelikle aklın kavramlarla düşünmesi bir gerçek ise, çokluk ve hareket de birer gerçek olmalıdır. Çünkü akıllı düşünüş hareketlidir ve bu hareket kavramdan kavrama, gerçekler çokluğu içinde bir harekettir. Duyulardan sadece aldanma ve görünüş geliyor ve hakikatte sadece varlık ile düşünüşün aynılığı bulunuyorsa, o zaman duyular nedir? Duyular düşünüş ile ve varlıkla bir düşmediğine göre duyular âlemi bir görünüştür. Duyular gerçek değilse nasıl aldatabilirler? Var olmayan, nasıl aldatıcı olabilir? Öyleyse aldatma ve görünüş nerden geliyor? Bu sorulara cevaben Nietzsche; oluşun, çokluğun, niteliklerin ve hareketin var olduğunu savunur. Ona göre; bu âlemin her anında, âlem içinde bulunan bütün doğru özlerin hepsi birden değişmemiş, azalmamış, büyümemiş, küçülmemiş olarak vardır. Âlemin bir defa başka, ikinci bir defa yine başka görünmesinin sebebi yanılma değil, ölümsüz hareketin bir sonucudur.²³⁴

Anaksagoras (MÖ 500-428), Parmenides’teki hareketli düşünüş ile görünüşün nerden geldiği konusunda şiddetle itirazlarda bulunsa da daha sonra gelen filozoflar gibi onun boyunduruğundan kurtulamamıştır. Nietzsche’ye göre bunların hepsi oluş ile yok olmanın olabileceğini inkâr ettiler ve böylece yoktan var olma, hiç’in içinde kaybolup gitme, hiç’in bu kadar keyfi bir şekilde bir şey oluvermesi, niteliklerin bu ölçüde keyfi olarak yer değiştirmesi, birbirini tepmesi, birbirini çekmesi manasız sayıldı. Bunun gibi, çokluğun Bir’den meydana gelmesi, türlü niteliklerin bir ilk nitelikten, âlemin bir tek ilk maddeden çıkması da manasız göründü.²³⁵

“Evreni oluşturan ana madde (arkhe) nedir?” sorusuna cevaben, “su”, “hava”, “ateş” gibi tek bir ilk madde olduğunu ileri süren filozoflara karşı Anaksagoras, eşitten hiçbir zaman eşitsizin çıkamayacağını, bir tek var olanla hiçbir zaman değişmenin açıklanamayacağını öne sürmüştür. Âlem türlü niteliklerle dolu ise, nitelikler salt

²³³ Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 88.

²³⁴ Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 99-101.

²³⁵ Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 102.

görünümler değil ise, bunların bir varlığı olmalıdır. Nitelikler, ebedi, yaratılmamış, yok olmaz ve daima birlikte var olmalıdır. Anaksagoras oluş imkânını kucağında taşıyan bir tek töz kabul ederek oluş problemini basitleştirmeye çalışan düşünürlerin aksine; azalmayan, çoğalmayan, yenileri meydana gelmeyen sayısız tözleri olduğunu iddia eder. Yalnız hareket, onları yeni yeni şekillerde bir araya toplar. Nietzsche'ye göre, Anaksagoras Parmenides'e karşı, hareketin görünüş olmayıp hakikat olduğunu da, düşünüşte tasarımlarımızın birbirini ardı sıra gelmesini de bu çürütülmez olaya dayanarak ispat etmiştir. O halde, Nietzsche'ye göre düşündüğümüzden ve tasarımlara sahip olmamızdan dolayı hareketin ve ard arda gelmenin aracısız bilgisine sahibiz. Böylece Parmenides'in katı, duran, ölü tek varlığı ortadan kaldırılmıştır. Kesinlikle birçok var olan vardır ve bu var olanlar hareket halindedir.²³⁶

Öyleyse hareketin kaynağı nedir? Anaksagoras'a göre, tasarımlar kendilerini hareket ettiriyorlar. Onları herhangi bir şey itmiyor. Hareketlerinin nedeni kendi dışında değil içindedir. Tasarım sadece kendini değil bedeni de hareket ettirir. Böylece Nietzsche'ye göre Anaksagoras'ın elinde âlemin hareketini açıklayan bir şema vardı. Bu şemayı yalnız gerçek özleri tasarımıyan Nous'un ya da Zihin'in yahut önceden hareket ettirilmiş olanın doğurduğu bir hareket olarak düşünüyordu.²³⁷

Ancak Anaksagoras bu düşüncesindeki tasarımların kendinde var olan tözler üzerine etkilerinin problemlili, hatta çelişkili olduğunu sezmiş ve bu etkileri kendisine açıklanabilir görünen itme ve çarpmaya indirgemeye uğraşmıştır. Anaksagoras'ın elinde kendini ve başkalarını hareket ettiren, hareketi dışarıdan gelmeyen ve hiç kimseye bağlı olmayan bir töz vardı. Fakat bu kendinde hareket nasıl tasarımlanacaktı?²³⁸ Bu durumda Anaksagoras kurtuluş çaresini kendini hareket ettiren bağımsız Nous'ta bulduğunu sandı. Ancak Nous'un özü, yanılmalara yol açacak kadar karanlık ve örtülüdür; varlığını kabul ise yasak olan “kendi kendisinin nedeni”ni kabul etmeyi içermektedir.²³⁹ Böylece Nietzsche'ye göre Anaksagoras, her türlü oluşun, yani ebedi tözlerle bunların parçacıklarının kayıp yeni yeni şekillerde tertiplenmesi demek olan değişimleri tohum olarak, zamandan da çok daha gerilerde meydana getirilmiş bir ilk hareket anını kabul

²³⁶ Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 103-104.

²³⁷ Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 112.

²³⁸ Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 113.

²³⁹ Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 114.

ediyordu. Kendisi ebedi olan Nous, ezelden beri taneciklerini şuraya buraya sürmenin önemli olmayan durumda, henüz maddeye etkide bulunmuyordu, madde hareketsiz duruyordu. İşte bu durum Anaksagoras'ın kaosudur.²⁴⁰

Anaksagoras “her şey her şeyden doğar” şeklindeki kaos öğretisine, doğadaki doğma ve meydana gelme olaylarını gözlemleyerek ulaşmıştır. Karşıt karşıttan doğabiliyorsa her şey mümkündür. Her şey her şeyde varsa, “nasıl oluyor da bir töz baskın çıkıyor ve bir şeyi başka tözlerden daha büyük kitlelerle dolduruyor?” sorusuna cevaben Anaksimandros, bu üstünlüğün yalnız hareketle ve yavaş yavaş, zamanla meydana geldiğini söyler. Her şeyin her şeyin içinde olması, hareketliliğin ön şartıdır ve oluştan önce gelir. Bunun yanında deney bize gösteriyor ki, beslenmede olduğu gibi, hep eş olandan eş olmayan çıkıp harekete geçmektedir. O halde türlü tözlerin karmaşıklığı, şeylerin yapısının zaman bakımından her türlü oluş ve hareketten önce gelen en eski şeklidir. Böylece Nietzsche'ye göre Anaksagoras, âlemin ilk varlığını, bu ön şartlara uygun olarak sonsuz sayıda içi dolu noktaların bütünü olan töz nevinden bir şey olarak tasarlıyor. Her belirli nitelik sonsuz sayıda noktada temsil edilmekte ve noktaların her bir kendine has bir tek niteliğe sahiptir.²⁴¹

“Şeylerin tohumları” olan bu noktaları Anaksimandros'un “bir tek ilk madde”si olan “belirsiz”i ile karıştırmamamız gerekir Nietzsche'ye göre. Çünkü birincisi maddelerin bir karması iken ikincisi kendine has birlikli bir kitledir. Her ikisi de nicelik ve nitelik bakımından belirsiz olması bakımından benzerdir. Fakat Anaksagoras'ın ilk karma'sı bileşik, Anaksimandros'un belirsiz'i bir'dir. Anaksagoras kaos'u kabul ederek “çoğu birden, oluş halinde olanı var olandan çıkarsamak” zorunda kalmadığı için Anaksimandros'tan daha ileri gitmiştir. Ancak o da bütün tohumların tam karmasına bir istisna olarak hiçbir şeye karışmamış olan Nous'u bir istisna olarak kabul etmek zorundaydı. Bu ise Nietzsche'ye göre son derece tehlikeli ve düşündürücüdür. Çünkü böyle olunca Nous'un mitolojik bir yönü varmış gibi görünür. Bu tehlikeyi aşmak için Anaksagoras'ın öncüllerine bakılacak olursa anlaşılır ki, bu istisna sıkı bir zorunluluğun ifadesidir.²⁴²

²⁴⁰ Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 115.

²⁴¹ Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 117- 119.

²⁴² Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 119-120.

Her madde gibi sonsuza kadar bölünebilen, ama başka maddeler tarafından değil, isterse kendisi tarafından bölünebilen, kendini böylece bölen ve bazen küçük, bazen büyük olarak toparlayan zihin, ezelden beri aynı kitleye, aynı niteliğe sahiptir.

Bu anda bütün dünyada hayvan, bitki ve insanlardaki zihni, bin yıl önce de, başka türlü dağılmış olmakla beraber, fazlası, eksigi olmadan yine bu idi; fakat o, başka bir tözle herhangi bir bağıntısı olduğu vakit, hiçbir zaman ona karışmamış, onu kendi isteği ile yakalamış, kendi keyfine göre hareket ettirmiş, ileri geri sürmüş, kısacası ona hâkim olmuştur.

Kendinden hareketli biricik varlık olan zihin, âlem üzerinde hüküm eden bir tek varlıktır ve bu hükmünü, töz tanelerini hareket ettirmekle gösterir.²⁴³

İşte Nietzsche'ye göre Anaksagoras'ın kaosundan var olan evrenin çıkması, Nous'un hareketi ile mümkün olmuştur. Nous'un bu kaos karmasının herhangi bir noktasından başlamış olan ve yuvarlanarak büyüyen devir hareketi, gittikçe genişleyen yörüngesi ile var olan bütün varlıklardan geçmekte, âlemi oluşturmaktadır.²⁴⁴ Nietzsche için Anaksagoras'ın Nous'unun önemi, belirlenmemiş ve kayıtsız şartsız olarak, kendine ve keyfine bağlı olma özelliğinden²⁴⁵ kaynaklanmaktaydı.

Nietzsche kozmoloji anlayışında evrenin temeline “arkhe”yi yerleştiren Pre-Sokratik (İyonyalı) filozoflardan etkilenmişti ve onların üç farklı anlamda kullandığı “arkhe” fikrine paralel görüşler ileri sürmüştür. Pre-Sokratikler için ilk olarak “tabiatın ana maddesi”, “asli unsuru” anlamına gelen “arkhe” Nietzsche için, “güç istenci”²⁴⁶ anlamına gelir.

Bu dünya: enerji canavarı, başlangıcı olmayan, sonu olmayan; sağlam ve demirden, büyümeyen veya küçülmeyen, kendini genişletmeyen, sadece dönüştüren bir güç büyüklüğüdür; bir bütün olarak, değiştirilemeyen boyutta harcamaları veya kayıpları olmayan, ama aynı zamanda artışı veya geliri de olmayan bir ev; bir sınır gibi etrafı “hiçlikle” çevrilmiş; bulanık veya harcanmış bir şey değil, sonsuza dek uzatılmış bir şey değil, ama belirli bir güç olarak belirli bir mekâna oturtulmuş ve orası burası boş olabilecek bir mekâna değil, her yerde güç olarak, güçlerin bir oyunu ve güçlerin bir dalgası olarak, aynı zamanda hem tek, hem çok, burada artan ve aynı zamanda başka bir yerde azalan; tekerrür yılları, kendi biçimlerinde bir med cezirle birlikte ebediyen değişen, ebediyen geri akan, birbirine akan ve koşturan bir güçler denizi; en basit biçimlerden en kompleks biçimlere doğru, en sessiz, en sağlam, en soğuk biçimlerden en sıcak, en karışık, en kendi içinde çelişkili biçimlere doğru gitmek için çaba göstermek ve daha sonra bu bolluklardan

²⁴³ Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 121.

²⁴⁴ Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 123.

²⁴⁵ Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, 133.

²⁴⁶ Baykan, 94

çıkıp, kendini hâlâ bu devir ve yılların aynı kalışında onaylayarak, kendini sonsuza dek geri dönmesi gereken bir şey, doymak bilmeyen, gizlenmek bilmeyen, tükenmişlik bilmeyen bir oluş olarak basite doğru, çelişkiler oyunundan uyum zevkine geri dönmek: bu benim ebedi kendini yaratmanın, kendini yok etmenin *Dionyssos tarzı* dünyamdır; benim iki kat haz veren gizemli dünyam; benim dairenin zevki bizzat bir hedef haline gelene kadar hedefi olmayan "iyinin ve kötünün ötesinde"liğimdir; bir halka kendine karşı iyi bir istenç hissedene kadar istençsiz - bu dünya için bir isim mi istiyorsunuz? Tüm bilmeceleri için bir çözüm? Siz kendini en iyi gizleyen, en güçlü, en yılmaz, en geceyarısı insanlar için bir ışık? -Bu dünya güç istencidir- ve başka hiçbir şey değildir! Ve siz kendiniz de bu güç istencisiniz - ve başka hiçbir şey değil!²⁴⁷

İyonyalılarda arkhe'nin ikinci anlamı olan oluşun ilkesi fikrinde Nietzsche en çok Herakleitos'tan etkilenmiştir. Herakleitos'taki varlığın ana unsuru olan ateş Nietzsche'de güç istenci'dir ve iki filozof da her şeyi gerginlik ve mücadele olarak görür. Herakleitos için ihtiyaç ve tatminden kaynaklanan oluş Nietzsche'de benzer bir anlamda, hayatın yıkılışı ve yükselişi ya da yeniden değerlendirilmesidir. Burada birleştirici ilke olan Dionyssos oluşun arkhe'sidir.²⁴⁸

Son olarak Pre-Sokratikler için "oluşun örüntüsü" anlamına gelen arkhe, Nietzsche'de "ebedi dönüş" fikrine tekabül etmektedir. Nietzsche'ye göre evrendeki atom sayıları ve uzay sınırlıdır. Ancak zaman sonsuzdur. Sonlu uzayda ancak sınırlı sayıda şekil bileşimi mümkündür. Bu nedenle her şey, her durum, her olay dairevi olarak tekrar edecektir.²⁴⁹

Her şey gider, her şey geri döner; varoluş çemberi sonsuzluğa kadar döner. Her şey ölür, her şey yeniden canlanır, varoluşun yılı sonsuzdur.

Her şey kırılır, her şey yeniden eklenir; varoluşun evi sonsuza kadar inşa halindedir. Her şey ayrılır, her şey birbirini yeniden selamlar, varoluşun yüzüğü kendine sonsuza kadar sadık kalır.

Her an varoluş başlar; "*Orada'nın küresi her Burada'nın çevresine yuvarlanır. Orta her yerdedir. Sonsuzluğun yolu dolambaçlıdır.*"²⁵⁰

Yunanistan'ın gerçek filozofları Sokrates'ten öncekilerdir. Onların hepsi asil insanlardır. Kendilerini halktan ve devletten ayrı tutarlar, gezerler, ağır bakışlı, ciddidirler, devlet işlerine ve diplomasiye yabancı değildirler. Olayların büyük

²⁴⁷ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 1067, 651; Nietzsche, *The Will To Power*, 550.

²⁴⁸ Baykan, 95

²⁴⁹ Baykan, 95-96.

²⁵⁰ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 297, Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 175.

görüşlerini önceden tahmin ederler. Bu görüşlerin temsilcileri olarak da kendilerine bir sistem getirirler.²⁵¹

Nietzsche'nin önem verdiği diğer Antik Yunan filozofları Sokrates ile aynı dönemlerde yaşayan Sofistlerdi. Sofistlerin Yunan kültürü, Yunan içgüdülerinin tamamından türemiştir ve bu kültür, Platon'un ait olmadığı Perikles çağının kültürüne aittir. Antik Yunan felsefesi, epistemolojik ve ahlaki bilgideki her ilerlemenin eninde sonunda Sofistleri geri getirmesi nedeniyle haklı olduğunu göstermiştir. Çünkü çağdaş düşünce tarzımız büyük ölçüde Herakleitosçu, Demokritosçu ve sofist filozof olan Protogorasçı düşünce tarzına benzer. Protogorasçı bir düşünce tarzı olduğunu söylemek de yeterlidir. Çünkü Protogoras (MÖ 481-420), Herakleitos ve Demokritos'un bir sentezini temsil etmektedir.²⁵²

Nietzsche'ye göre Sokrates ve Platon erdem ve adalet meselesini açtıklarında *Yahudi* ya da öyle bir şeydiler, Sofistler ise Yunan'dı ve onların onuru, büyük sözler ve erdemlerle herhangi bir dolandırıcılığa izin vermemektir.²⁵³ Sofistler, ilk kez ahlaklılığın ve ahlaki kavrayışın eleştirisine yönelmişler, ahlaki değer yargılarının çeşitliliğini ortaya koymuşlardır. Her ahlaklılığın diyalektik açıdan haklı çıkartılabileceğinin bilinmesini istemişler, bu nedenle de gerçek olarak "kendi içinde ahlaklılık", "kendi içinde iyilik" olmadığını, bu alanda "gerçekten" bahsetmenin dolandırıcılık olduğunu varsaymışlardır.²⁵⁴

Nietzsche'ye göre Luther ile başlayan tinselliğin protestosu ile Alman felsefesi bir karşı Reformasyonun, hatta Rönesans'ın, en azından Rönesans istencinin, eski çağların keşfine devam etme, eski çağlara ait felsefenin ve her şeyden önce Sokrates'ten öncekileri su yüzüne çıkartılmasına dair istencin bir parçası olmuştur.²⁵⁵ Böylece Anaksimandros, Herakleitos, Parmenides, Empedokles, Demokritos ve Anaksagoras aracılığıyla Yunan tin'i tarafından tasarlanan dünya yorumunun tüm temel biçimlerine yakınlaşıyor, günden güne daha fazla Yunan haline geliyoruz.²⁵⁶

²⁵¹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 437, 296-297; Nietzsche, *The Will To Power*, 240.

²⁵² Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 428, 288; Nietzsche, *The Will To Power*, 233.

²⁵³ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 429, 289; Nietzsche, *The Will To Power*, 234.

²⁵⁴ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 428, 288; Nietzsche, *The Will To Power*, 233.

²⁵⁵ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 419, 279; Nietzsche, *The Will To Power*, 225.

²⁵⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 419, 279-280; Nietzsche, *The Will To Power*, 226.

Nietzsche Antik Yunan filozoflarından en fazla Herakleitos'tan ve felsefe tarihinde ilk defa doğa felsefesinden insan felsefesine geçiş sağlayan Sofist filozoflardan, özellikle Gorgias (MÖ 483-376-374) ve Protogoras'tan etkilenmiştir. Nietzsche varlık anlayışı açısından Herakleitos gibi oluşçu, Gorgias gibi nihilist iken, bilgi anlayışı açısından "insanı her şeyin ölçüsü" yapan, Protogoras gibi duyumcu ve rölativisttir.

Nietzsche'ye göre Sokrates sonrası Yunan filozoflarından sonra en orijinal figür nihilist Pyrrhon (MÖ 360 - 272)'dur. Nihilist Pyrrho'nun felsefesi, sade olanlar arasında sade bir yaşam sürmek, kibir olmadan, yaygın şekilde yaşamak, herkesin inandığına saygı göstermek ve inanmak, bilime ve tıne, ayrıca suni olarak şişirilen her şeye karşı tetikte olmaktır. Tarif edilmez bir biçimde sabırlı, kaygısız, yumuşak ve ilgisizdir. Onun düşüncesinde, içgüdüleri inkâr etme isteği bulunmaz. Erdem açısından bile herkes eşittir ve nihai bir kayıtsızlık söz konusudur.²⁵⁷

Pyrrhon ve Epiküros Yunan çöküşünün iki biçimidir: O günlerde felsefe diye adlandırılan diyalektik ve tüm göstermelik erdemlere karşıydılar. İnsanın ne hasta ne de iyi olduğu, ne canlı ne de ölü olduğu bir durumu temsil ediyorlardı. Epiküros daha naif, daha hoş ve sakin, daha minnettardı; Pyrrhon daha deneyimli, daha nihilistti. Yaşamı "mutluluk=erdem=bilgi" doktrinine karşı bir protestoydu. Ona göre insan doğru yaşama yolunu bilimle ilerletemez, bilgelik insanı "bilge" yapmaz, doğru yaşam yolu mutluluğa sırt çevirir.²⁵⁸

Nietzsche mevcut anın değerini bilmek ve dünyaya bütün gerçekliği ile evet demek gerektiği²⁵⁹ konusunda ve ahlak anlayışı açısından Stoa felsefesinden de etkilenmişti. Bu etkiyi Nietzsche,

Praxis'e gelince, değişik ahlak okullarını, hatırı sayılır miktardaki yaşama sanatı reçetelerinin alabildiğine uygulandığı ve üzerlerinde sonuna kadar düşünüldüğü birer deneysel laboratuvar gibi görüyorum: Tüm okulların ve bunların tüm deneyimlerinin sonuçları bize yasal miras olarak aktarılmıştır. Daha önce Epikürosçu bir reçeteden yararlanmış olduğumuzu bahane ederek Stoacı bir reçeteyi benimsemekten utanç duymayız.²⁶⁰

²⁵⁷ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 437, 297-298; Nietzsche, *The Will To Power*, 240-241.

²⁵⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 437, 298; Nietzsche, *The Will To Power*, 241-242.

²⁵⁹ Pierre Hadot, *Yaşam İçin Felsefe*, (Çev.: Kağan Kahveci, Pinhan Yayınları, İstanbul 2015, 216.

²⁶⁰ Pierre Hadot, *İlkçağ Felsefesi Nedir*, (Çev.: Muna Cedden), Dost Kitabevi, Ankara 2017, 268.

şeklinde dile getirir.

Nietzsche'ye göre Antikite Platon ile Hristiyanlık tarafından fethedildi ve Hristiyan etiğinin Sokrates'in etiğinden daha derin olduğunu söylemek mümkündür.²⁶¹ Thales'ten Sokrates'e kadarki dahilerle karşılaştırılınca, Platon'dan bu yana gelmiş olan filozoflarda büyük bir eksiklik görülür Nietzsche'ye göre. Platon'a kadar olan filozoflar saf karakterler iken Platon, hem felsefesi hem de kişiliği bakımından muhteşem bir karma karakterdir. Onun idealar öğretisinde Sokrates, Pythagoras ve Herakleitos'tan unsurlar bir araya getirilmiştir. İnsan olarak da Platon, kral gibi çevresine çekilmiş olmakla beraber, aza kanan Herakleitos'tan, gamlı ve merhametli olup aynı zamanda kanun koyan Pythagoras'tan, ruh sinsarı diyalektikçisi Sokrates'ten alınmış karakter unsurlarını kendisinde toplamıştır.²⁶² Platon kendinden önceki filozofların bir sentezidir.

2.3. NIETZSCHE VE SOKRATES

Nietzsche'ye göre Sokrates, akıl ve ahlak aracılığı ile Yunan dünyasını ve sanatını yıkmış ve şimdi ne isek onun temellerini atmıştır. Ciddi anlamda ilk modern bireydir.²⁶³ Sokrates Atina'da aklın ve rasyonalitenin egemenliğini kurarak Apollon ögesini Dionysos ögesine karşı tek hâkim haline getirmiştir. Böylece insanlığı doğanın gerçeklerinden kopararak ona yalancı bir iyimserlik ve yalancı bir yaşam vermiştir.²⁶⁴

Nietzsche Sokrates'ten başlayarak Yunan filozofların ortaya çıkışını ve Yunan karşıtı içgüdülerin üste çıkmasını çöküş belirtisi olarak görmektedir.²⁶⁵ Nietzsche'ye göre Sokrates toplumun en düşük kesiminden olmakla birlikte, onun yüzünde ve ruhunda çöküşün belirtisi olan çirkinlik bulunmaktaydı. Sokrates'teki yozlaşma; doğal eğilimlerdeki verimsizlik ve karmaşadan, mantıksal bir çöküntüden ve 'Sokrates'in Daimon'u' denilen, dinsel olarak yorumlanan işitme dengesizliğinden kaynaklanmaktaydı.²⁶⁶ Nietzsche bunu şöylece açıklamaktadır:

²⁶¹ Friedrich Wilhelm Nietzsche, *"We Philologists"*, iBooks. <https://itun.es/tr/dLcDE.l> Translated by J. M. Kennedy . N. Foulis, Edinburgh - London 1911, 207-208.

²⁶² Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, s 37-38.

²⁶³ Nehamas, *Yaşama Sanatı Felsefesi, Platondan Foucault'ya Sokratik Düşünümler*, 246

²⁶⁴ Şengör, *Nietzsche ve 'Akla' İsyan*, 241.

²⁶⁵ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 427, 286; Nietzsche, *The Will To Power*, 231.

²⁶⁶ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı* 22 - 23. Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 12- 13.

Sokrates'in özüne ilişkin bir anahtarı, "Sokrates'in Daymonu" olarak tanımlanan o mucizevi görüngü sunuyor bize. Sokrates müthiş anlama yetisinin sendelediği özel durumlarda, böyle durumlarda dile gelen Tanrısal bir seste sağlam bir dayanak bulmuştu. Bu ses her gelişinde, bir şeyi yapmaması için uyarıyordu. İçgüdüsel bilgelik, bu tamamen kuraldışı yaratılıştaki, yalnızca bilinçli bilgiyi engellemek için karşısına çıkma amacıyla gösteriyordu kendisini. Oysa tüm üretken insanlarda içgüdü, özellikle yaratıcı, olumlayıcı güçtür ve bilinç eleştirel ve yapmamaya uyarıcı bir tavır içindedir: Sokrates'te ise içgüdü eleştirici, bilinç ise yaratıcı olmuştur. Tam anlamıyla per de fectum (kusuru, zayıflığı, güçsüzlüğü yüzünden) ortaya çıkmış bir canavarlık! Gerçi burada mantıksal doğanın, gizemciideki içgüdüsel bilgelik gibi bir üst üste dölleme yoluyla aşırı ölçüde gelişmesiyle, Sokrates'in özgül bir gizemci olmayan olarak tanımlanabileceği, her gizemci yeteneğin canavarca arızasını anlayabiliyoruz. Ne var ki diğer yandan, Sokrates'te görünen o mantıksal dürtünün kendine karşı yönelmesi tamamen başarısız kalmıştı; Sokrates bu dizginsiz akıp gidişte, yalnızca en büyük içgüdüsel enerjilerimizde tüylerimiz ürpererek ve şaşırarak gördüğümüz türden bir doğa gücünü koyuyor ortaya. Platon'un yazılarından, Sokrates'in yaşam çizgisindeki tanrısal hafiflik ve kesinliğin bir nebzesini bile sezmiş olan, mantıksal Sokratesçiliğin muazzam dürtüsü çarkının adeta Sokrates'in arkasında devindiği ve buna bir gölgenin içinden bakar gibi Sokrates'in içinden bakılması gerektiğini de duyumsayacaktır. Sokrates'in bu ilişkiden haberinin olduğu ise, kendisine tanrıların verdiği görevi her yerde ve yargıçlarının önünde bile öne sürerkenki onurlu ciddiyetinden anlaşılmaktadır. Sokrates'i bu konuda çürütmek aslında onun içgüdüleri yok eden etkisine iyi demek kadar olanaksızdır.²⁶⁷

Nietzsche'ye göre Sokrates "her şey rasyonel olsun" talebi ile trajik bakışı yıkmış, fakat o trajik bakışın yerine, insanın yalnızca bilgiyi elde edebildiği değil, ayrıca bu bilgi ile varlığını doğrulayabildiği yeni bir illüzyon yaratmıştır. Tragedyanın yıkıcısı olarak Sokrates; zorunlu, negatif, eleştirel ve yıkıcı gücü tanıtmıştır.²⁶⁸ İçgüdüden yana olan ve diyalektiği bir décadance belirtisi olarak gören Nietzsche'nin aksine, Sokrates bilgiyi akla dayandırmış, içgüdüünün önemini yadsımış ve bunun yerine aklın ve en önemli insan etkinliği addettiği diyalektiğin değerini vurgulamıştır.²⁶⁹

Nietzsche'ye göre Sokrates sayesinde avam takımı, zafere diyalektik ile ulaşmıştır. Sokrates'ten önce diyalektik usul, iyi toplumlarda reddedilirdi; onun şerefimizi tehlikeye attığına inanılırdı; gençler ona karşı uyarılırdı. Diyalektik sadece acil durum tedbiri olabilir. Diyalektiği haklarımızı zorla almak için kullanmalıyız. Elimizdeki acımasız bir

²⁶⁷ Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, 83.

²⁶⁸ Catherine Zuckert, "Nietzsche's Rereading of Plato" *Political Theory*, 13:3 (Mayıs- 1985) s- 214

²⁶⁹ Alexander Nehamas, *Yaşama Sanatı Felsefesi, Platondan Foucault'ya Sokratik Düşünüm*, çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2002, 244.

silah olan diyalektik sayesinde geri zekâlı olmadığımızı zaferimizle kanıtıyor, diğerlerini gözü dönmüş ve çaresiz bırakıyoruz. Bu esnada da biz soğuk, muzaffer makulsüzlüğün kendisi olarak kalıyor, rakiplerimizi iktidar zekâsından yoksun bırakıyoruz. Diyalektikçinin ironisi, avam takımının intikam biçimidir.²⁷⁰

Sokrates öncesinde iyi düzenlenmiş toplumda diyalektik yöntem dışlanıyordu. Bu yöntemler geçersiz değersiz sayılıyordu. Sokrates'le birlikte Grek beğenisi diyalektiğin en uygun durumuna yöneliyor. Çünkü Sokrates diyalektik ile, yeğlenen bir beğeni ve başarı sağlıyor. Nietzsche'ye göre insan elinde başka araç bulunmayınca diyalektiği seçer. Diyalektikle yanılmayı yerinden oynatarak doğruya çevirmeyi bilir.²⁷¹ Diyalektik insana bunu sağlayınca Sokrates de hedefine ulaşmış olur. Çünkü Nietzsche'ye göre seçkinlerden öç almak isteyen alt tabaka insanı Sokrates'in ironisi, bir başkaldırı belirtisidir. İnsan diyalektiği kullanarak zorbalık yapabilir, karşıtının aklını etkisiz kılabilir.²⁷²

Nietzsche'ye göre o dönemde akla uygunluk, kurtarıcıyı sezmek anlamındaydı, fakat ne Sokrates ne de onun hastaları bu gerçeği kavrayacak durumdaydılar. Bütün Grek düşüncesinin akla bağınazlıkla yönelmesi, sıkıntılı bir durum ortaya çıkardı. Grek kültürü ya çökecek ve yok olacak ya da yine çöküşle sonuçlanacak olan akla yönelecekti. Başka da bir seçenek yoktu. Grek bilgisinin Platon'dan sonra hastalıklı bir niteliğe bürünen ahlakçılıkla bir araya gelmesi diyalektiği koruyordu. Akıl = Erdem = Mutluluk eşitliği konusunda Sokrates'in ardında yürünüyor ve bu şekilde karanlık tutkulara karşı sürekli akılcı bir aydınlık gündemde tutuluyordu. Onlara göre insan doğal güdüler ve akla aykırı yönelimlerden sıyrılmalı; her değer karşısında akıllı, açık, aydın olmalıdır.²⁷³ Nietzsche'ye göre ise Sokrates'teki bu bilinçlilik, akla bu denli güven duyulması, doğal güdülerin reddi ve tüm içgüdülere karşı direniş; bir hastalıktı ve yetersizliğin kuralıydı. Buradan artık erdeme, sağlıklılığa ve mutluluğa dönüş yoktu.²⁷⁴

²⁷⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 431, 291; Nietzsche, *The Will To Power*, 235.

²⁷¹ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı* 23; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 13.

²⁷² Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı* 24; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 13-14.

²⁷³ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı* 25; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 15.

²⁷⁴ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı* 26; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 15.

Sokrates, kendisinin hiçbir şey bilmediğini itiraf eden biricik kişi olarak bu itirafıyla bilgi ve kavrayışa ne denli önem verdiğini kanıtlamaktaydı Nietzsche'ye göre. Bilmediğinin bilincinde olarak yaptığı bilgi arayışı sonucunda Sokrates, Atina'da yaşayan ve bilge sayılan devlet adamları, hatipler, şairler ve sanatçılarda bilginin kibriyle karşılaşmıştı. Onların bilgelikle alakaları olmadığı gibi, kendi meslekleri hakkında bile, doğru ve kesin bir kavrayıştan yoksun olduklarını, işlerini “yalnızca içgüdüsel olarak” yürüttüklerini fark etmişti. Bunun sonucunda rasyonalist Sokrates “yalnızca içgüdüsel olarak” yapılan mevcut sanatı da, mevcut etiği de yargılamaya başlamış; sınayan bakışlarını nereye yöneltirse, kavrayış eksikliğini ve kuruntunun gücünü görmüş ve bu eksiklikten, mevcut olanın en derininde çarpık ve aşağılık olduğu sonucunu çıkartmıştır. Böylece Sokrates bu şekildeki varoluşu düzeltmek gerektiğine inanmış; birey olarak, kaale almama ve üstünlük ifadesiyle tamamen başka türden bir kültürün, sanatın ve ahlakın öncüsü olmuş, doruk noktasını huşu içinde yakalamayı en büyük mutluluk sayacağı bir dünyanın içine,²⁷⁵ gerçek dünya ötesindeki Platon'un hakikat olarak adlandıracağı dünyaya girmiştir.

“Erdem bilgidir, ancak bilgisizlikle yitirilir; erdemli olan mutlu olandır”. İyimserliğin bu üç temel biçiminde tragedyanın ölümü yatar Nietzsche'ye göre. Çünkü şimdi erdemli kahramanın bir diyalektikçi olması gerekmektedir; şimdi erdem ile bilgi, inanç ile ahlak arasında zorunlu, görünür bir bağ olması gerekmektedir.²⁷⁶

Nietzsche'ye göre “her şeyin iyi olması için bilinçli olması gerekir” diyen Sokrates, tragedyayı anlamamış ve saygı da duymamıştır. Euripides de Sokrates'ten etkilenerек estetiğin ilkesi olarak “her şeyin güzel olması için bilinçli olması gerekir”²⁷⁷ ilkesini ortaya koymuştur. Ancak bu iki paralel görüş tragedyaya için öldürücü ilkedir.

Trajik sanat Sokrates'e “hakikati söylüyor” bile görünmemiştir: “Pek de anlama yetisi bulunmayan birine” hitap ediyor, yani bir filozofa hitap etmiyor oluşunun dışında: ondan uzak durmak için iki neden. Platon gibi Sokrates de trajik sanatı, yararlı olanı değil, yalnızca hoş olanı serimleyen yaltakçı sanatlardan saydı ve bu yüzden öğrencilerinden yetingen olmalarını ve böylesi felsefe dışı uyarılmalardan kesinlikle uzak durmalarını istedi. Öyle başarılı oldu ki bunda, genç tragedyaya yazarı Platon, Sokrates'in öğrencisi olabilmek için, ilk iş olarak yazdığı şiirleri yakmıştır. Ancak çok güçlü yeteneklerin Sokrates'in düsturlarına karşı savaştıkları

²⁷⁵ Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, 82, BT, 43

²⁷⁶ Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, 87, BT, 51.

²⁷⁷ Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, 80, BT, 43.

yerde, bu yeteneklerin gücü, o muazzam karakterin gücüyle birlikte, hâlâ şiir sanatını yeni ve o zamana dek bilinmeyen konumlara itecek kadar büyük olmuştur.²⁷⁸

Nietzsche'ye göre Sokrates'in, önceleri sanata karşı olan bu tutumu her ne kadar Dionysosçu tragedyanın parçalanmasıyla sonuçlandıysa da, sonradan Sokrates'in ince duygulu bir yaşam deneyiminin olması ve ölümünden önceki müziğe yönelik olan tutumu nedeniyle karşımızda "sanatçı bir Sokrates" in varlığını gösteriyor. O aslında despotik bir mantıkçı olmasına rağmen, sanata karşı zaman zaman bir eksiklik, bir yarı suçlama, belki de ihmal edilmiş bir görev duygusu taşıyordu.²⁷⁹

Çoğu kez zindandan dostlarına anlattığı gibi, kendisine hep "Sokrates, müzikle uğraş!" (Platon, Phaidon 60e) diyen düş görüntüsü geliyordu. Son günlerine kadar kendi felsefe yapış tarzının, musaların en üstün sanatı olduğu görüşüyle yatıştırıyor kendini ve bir Tanrı'nın ona "adi popüler müziği" (Platon, Phaidon 61a) anımsatacağına pek inanmıyor. Sonunda, zindanda, vicdanını tamamen rahatlatmak için, küçümsediği müzikle uğraşmaya da aklı yatıyor. Ve bu anlayışla, Apollon'a bir öndeyiş yazıyor ve Aisophos'un bazı fabllarını dizelere döküyor. Sokrates'i bu alıştırmaları yapmaya zorlayan şey, daymonik uyarıcı sese benzer bir şeydi; onun, soylu Tanrı imgesini tıpkı bir barbar kralı gibi anlamadığına ve -anlamayışı yüzünden- bu Tanrı'ya karşı günah işleme tehlikesiyle karşı karşıya olduğuna ilişkin Apolloncu kavrayışydı. Sokrates'e görünen düşsel görüntünün bu sözü, mantıksal doğanın sınırları hakkındaki bir tereddüdün biricik belirtisidir; belki de - diye sormalıydı kendine- bu benim anlamadığım, hemen aynı zamanda anlaşılamaz olan değil midir? Belki de mantıkçıların oradan kovulduğu bir bilgelik ülkesi var mıdır? Hatta belki de sanat, bilimin zorunlu bir bağlaşığı ve ilavesi midir?²⁸⁰

Nietzsche'ye göre bu sorular doğrultusunda Sokrates'in tüm geleceğe uzanan etkisinin yayıldığını; bu dünyayı metafizik, en derin ve en geniş anlamda sanatın yeniden yaratılmasına zorladığını ve kendi sonsuzluğunda, sanatın sonsuzluğuna da kefil olduğunu söylemek gerekir.²⁸¹

Nietzsche'ye göre Sokrates, kendisinden önce var olmayan bir varoluş tipi örneği olan "kuramcı insan tipinin" ilk örneğini temsil eder. Kuramcı insan ise mevcut olandan hoşnuttur ve o, kötümserliğin pratik etiğinden ve toprağın altı ile duvarların ötesini gören, yalnızca karanlıkta ışıldayan Lynkeus gözlerinden, bu hoşnutluk sayesinde

²⁷⁸ Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, 85, BT, 49.

²⁷⁹ Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, 88; BT, 51.

²⁸⁰ Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, 88-89; BT, 51-52.

²⁸¹ Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, 89; BT, 52.

sanatçının korunduğu gibi korunur. Sanatçı hakikatin örtüsünün kaldırılışına ve örtü kaldırıldıktan sonra da hâlâ örtüye odaklanır. Kuramcı insan ise örtünün kaldırılıp atılmasından haz alır. En dürüst kuramcı insanın amacı; kanıtlanmış bilgiye, doğa yasalarına ya da hakikate ulaşmak değil, hakikati aramaktır. Bu amacın itirafı bir kibirlilik değilse de ender bir bilgidir ve yanında ince duygulu bir kuruntu vardır. İşte Sokrates'in şahsında dünyaya gelen bu kuruntu, düşüncenin nedenselliğini ipucu olarak varoluşun temellerine ulaşacağına ve düşüncenin varlığı bilebileceğine ve üstelik düzeltilebileceğine duyulan inançtır. Bilim içgüdüğü olarak verilmiş bu metafizik kuruntu, bilimin hep sanata dönüşmesi gerektiği sınırlara gitmeye zorlar.²⁸²

Nietzsche bu meşalenin ışığında Sokrates'i yorumlayarak onun bilim içgüdüğü sayesinde sadece yaşayabilmiş biri değil, aynı zamanda ölebildiğini de söyler. Bu yüzden Nietzsche'ye göre "can çekişen Sokrates" imgesi, bilgi ve temelleri aracılığıyla ölüm korkusundan kurtulmuş insan imgesi olarak, bilimin giriş kapısına asılmış, herkese bilimin amacını, yani varoluşu kavranılabilir ve böylece haklı çıkarılabilir olduğunu anımsatan bir soyluluk arması levhasıdır.²⁸³ Nietzsche'nin ifadeleriyle,

Sokrates, şölene katılan en son kişiyken, yeni bir güne başlamak üzere şafağın ilk ışıklarıyla orayı terk ederek, Platon'un tanımladığı o sükûnetle ölüme gitmiştir. Oysa geride bıraktığı sıralara ve yerlere serilmiş halde uyuyan diğer konuklar düşlerinde onu, gerçek kahraman olarak görüyorlardı. Ölen Sokrates gençliğin seçkinleri için daha önce benzeri görülmemiş yeni bir ülküye dönüşür.²⁸⁴

Nietzsche'ye göre Sokrates, Atina'nın yönetici çevrelerini çitle çeviren ilk kişidir; kurnazlığın en yüce şeklini temsil eder; buna da "erdem" der. Sokrates'e göre erdemli olmak; kendini savaşa ani heyecanlara kapılarak değil nedenlerden dolayı gidecek kadar kontrol altında tutmak, içinde ani heyecanlar yarattığımız herkesi yakalayabileceğimizi ve ani heyecanların mantıksız ilerlediğini keşfetmek, kin duygusuna kökünden zarar vermek üzere kendisiyle alay etmektir.²⁸⁵

²⁸² Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, 91; BT, 53.

²⁸³ Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, 92, BT, 53.

²⁸⁴ Hadot, *İlkçağ Felsefesi Nedir*, 5.1

²⁸⁵ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 432, 292; Nietzsche, *The Will To Power*, 236-237.

Nietzsche'ye göre ahlaki değerlerin doğallıktan uzaklaştırılması, dejenere bir insan türünün tasarımıydı Sokrates; "iyi insan", "mutlu insan", "bilge insan" arayışı ile değerler tarihinde en derin sapkınlığın²⁸⁶ öncüsü olmuştur.

Nietzsche, Sokrates ve onun gibi yaşamın değersiz olduğunu düşünen sözde bilge insanların yanılgıda, hatta bir çöküş içinde olduklarını savunur. “Yaşamak, uzun uzadıya hasta olmak”²⁸⁷ diyen Sokrates’in akılsallığı Nietzsche’ye göre, acı çektiği hastalıktan kaçma çabasının hem semptomu, hem de sonucudur.²⁸⁸ O zaman çöküş ve hastalık içinde bulunan Sokrates’in başarısı nasıl açıklanacaktır? Bunun iki nedeni olduğunu savunur Nietzsche. Birincisi Sokratesçi diyalektiğin Yunanlar tarafından benimsenmiş olmasıdır. İkincisi ise, Sokrates’in mevcut bir kurumun genel yapısını alıp ona yeni bir içerik ve anlam kazandırmasıdır. O rekabetin ve Atinalıların oğlancılığının doğasını kendi amaçlarına uyarlayarak zaten var olan malzemeyi yeni ve farklı bir şekilde kullanma becerisi olan “güç istenci”nin kusursuz bir tezahürüdür. Bu, tarihteki tüm köklü değişiklikleri açıklayan mekanizmadır.²⁸⁹

Nietzsche Sokrates’in bu görüşlerini ve erdem-mutluluk denklemini kendini kaptırdığı bir kimlik doktrininin saçmalığı olarak görmektedir. Yunan filozoflar erdem-mutluluk denklemi konusunda Sokrates ile aynı temel gerçekler üzerine dayanmaktadırlar; aşırılıktan, anarşiden, taşkınlıktan sadece beş adım ötede ve hepsi çöküş adamıdır. Sokrates'e bir hekim olarak ihtiyaçları vardır; güç istenci, kendine hâkimiyet istenci, (mutluluk) istenci olarak mantığı kullanırlar. Sokrates'te içgüdülerin vahşeti, mantığın ve neden meraklığının yüceltilmesi çöküşün belirtileridir. Çöküş, "mutlulukla" yani "ruhun kurtuluşuyla" meşgul olarak kendi kendini aldatır.²⁹⁰

Nietzsche genel olarak Sokrates’in temsil ettiğini, savunduğunu kabul ettiği her şeyi yadsımasına, özellikle de Sokrates’in akla dayalı yaşamın herkes için en iyi yaşam olduğu görüşlerini şiddetle eleştirmesine, ona karşı katı bir nefret duymasına ve aradaki derin farklılıklara rağmen, sonuçta her ikisi de “kendi kendini biçimlendirme/yaratma”

²⁸⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 430, 290; Nietzsche, *The Will To Power*, 235.

²⁸⁷ Friedrich Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, 21, Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 11.

²⁸⁸ Nehamas, *Yaşama Sanatı Felsefesi, Platondan Foucault'ya Sokratik Düşünüm*, 251

²⁸⁹ Nehamas, *Yaşama Sanatı Felsefesi, Platondan Foucault'ya Sokratik Düşünüm*, 252

²⁹⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 433, 293; Nietzsche, *The Will To Power*, 237.

projesinin peşindedirler.²⁹¹ Sokrates için bu projeyi gerçekleştirebilmek, bilgeliğe ulaşmak demektir. Bu nedenle o, ömrü boyunca kendini tanıma, bilme ve bunun sonucunda da bilgelik yolunda çabalamıştır. Nietzsche de buna benzer şekilde insanın kendini tanıması, bilmesi ve “ne ise o olması”²⁹² gerekliliğini savunur. Bu gerekliliği de, “Zerdüşt’e inandığınızı söylüyorsunuz... Ne önemi var inananların? Sizler kendinizi aramamıştınız henüz: O sırada beni buldunuz. Şimdi ben sizlere beni yitirmenizi ve kendinizi bulmanızı söylüyorum”²⁹³ şeklinde ifade eder.

Görüldüğü gibi amaçlarını birbirlerinden tümüyle farklı yollarla gerçekleştirirler de şu ya da bu şekilde etraflarındaki insanların hayatlarının ahlaki niteliğini değiştirmeye uğraşan, son derece kişisel düşünür olan Nietzsche ve Sokrates’in projesi temelde örtüşmektedir. Sokrates durmaksızın, bugün felsefi olarak nitelediğimiz derin ve ciddi türde konular içerdiklerini göstermek için günlük olaylara başvururken, Nietzsche aynen bu tür soyut felsefi konuları yalnızca günlük hayatlarını doğrudan doğruya etkileyen sorular olarak beklenmedik bir şekilde okuyucuların kucağına atmak için ortaya koyar.²⁹⁴ Bununla birlikte

Sokrates amacına kişisel ve söyleşi yoluyla ulaşmaya çalışırken, Nietzsche yazma eğilimi göstermiştir. Sokrates yeterince soru sorulmadığına inanırken, Nietzsche çok fazla cevap verildiğinden korkar. Sokrates kişisel bilgiyi iyi hayatın başlangıcı olarak görürken, Nietzsche böyle bir benliğin varlığından veya bilgisinden kuşku duymuştur. Sokrates eylemin nesnel değere dayandırılması gerektiğini savunurken, Nietzsche değerlerin eylemlerde yaratıldığına ısrar eder. Sokrates açık seçik ve kolay anlaşılabilir rasyonel anlamayı insanlığın en büyük ve en ayırt edici başarısı sayarken, Nietzsche bilgiyi bütünleştirme ve içgüdüsel kılma görevinin insanın gözünde yavaş yavaş anlaşılmasına başlaması ve henüz açıkça fark edilememesinden ötürü yas tutmaktadır.²⁹⁵

Nietzsche ahlaki açıdan akla uygun davranabilmek için İncil’den ziyade Sokrates’in anılarını ele almamız gerektiğini söyler. Ona göre, uçları yaşam sevincine dayalı olan bütün farklı mizaç ve alışkanlıkların tüm sokakları Sokrates’e çıkar. Hristiyanlığın kurucusu İsa’da eksik olan, insanın en iyi ruh halini temsil eden

²⁹¹ Nehamas, *Yaşama Sanatı Felsefesi, Platondan Foucault’ya Sokratik Düşünümler*, 33.

²⁹² A. Nebil, B. Tevfik, M. Süleyman, *Nietzsche Hayatı ve Felsefesi*, (Ed. A. Utku, M.A. Arslan), Çizgi Yayınları, İstanbul 2013, 124.

²⁹³ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 103.

²⁹⁴ Alexander Nehamas, *Edebiyat Olarak Hayat, Nietzsche Açısından*, (Çev.: Cem Soydemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999, 49.

²⁹⁵ Nehamas, *Edebiyat Olarak Hayat, Nietzsche Açısından*, 49-50.

ciddiyetin neşeli tarzına ve yaramazlıklarla dolu bilgeliğe sahip olan Sokrates, bunun yanında en büyük kavrama yetisine de sahip²⁹⁶ olan kişiydi. Nietzsche'nin Sokrates'i bu şekilde betimlemesinden açıkça anlaşılıyor ki, Nietzsche Sokrates'i sadece eleştirmekle kalmamış, bunun yanında ona karşı büyük bir hayranlık da duymuştur.

²⁹⁶ Nietzsche, *Gezgin İle Gölgesi*, 58; Nietzsche, *Human, All to Human*, 330.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NIETZSCHE’NİN PLATON ELEŞTİRİSİ

Nietzsche; Platon’un Sokrates tarafından baştan çıkarıldığını ve onun da, içgüdüleri polisten, yarıştan, askerî etkinlikten, sanattan ve güzellikten, gizemlerden, gelenek ve atalara inançtan ayırdığını, asaleti alaşağı ettiğini söyler. Ona göre Platon; eski tür "asil Yunan" varsayımlarını çürütmüş, diyalektiği günlük bir uygulama haline getirmiş, zorbalarla komplolar kurmuş, geleceğin politikalarını izlemiş, Yunan karşıtı olan her şeyde derinden ve aşırı tutkulu²⁹⁷ davranmıştır. Platon’un bu tutumu nedeniyle Nietzsche, Platon’u kendisinin hayran olduğu Antik Yunan kültürünün çöküş nedeni olarak görmüştür. Ayrıca Nietzsche’nin Platoncu idealizm ile Platoncu Hıristiyanlığı da Avrupa kültürünün çöküşünün baş nedeni olarak görmesi ve onlara yönelik şiddetli bir eleştirisi söz konusu olmuştur.

Nietzsche’ye göre Platon; Yunan kültürünün temelini oluşturan Perikles’e, Homeros’a, Trajedi’ye, Retorik’e karşı onları kendisinin nedeni olduğu çöküşten sorumlu tutarak nankörlük etmiştir. Yunanistan’ın çöküşü, Yunan kültürünün temellerine karşı bir itiraz olarak anlaşılmaktadır; bu, filozofların temel hatasıdır. Yunan dünyasının yok olma nedenlerinin başında Antik çağ ahlaklılığı gelmekte²⁹⁸ ve Antik çağ ahlaklılığının başında da Platon’un ortaya koyduğu değerler bulunmaktadır.

Nietzsche’ye göre Platon’dan itibaren Batı felsefesi; transendental ve düalistik bir ahlaki dünya görüşü hastalığına tutulmuştur. Böyle bir hastalıklı zihniyetin ürünü olan Platoncu-Hıristiyan dünya görüşü, "yüksek değerler" adını verdiği bazı felsefi standartlar geliştirmiştir. Onlar düalist felsefe kavramlarının yaygın bazı örnekleri olarak oluşun karşısına bir olan Varlık’ı, görünüşün karşısına hakikati, zamana bağlı ve geçici olanın karşısına ezeli ve ebedi yani sonsuz olanı, değişmenin karşısına değişmeyi, duyum ile duygu ve içgüdülerin karşısına rasyonel olanı, çokluk’u birey ve tekil’in karşısına, Bir ve evrensel olanı cismani olan bu dünyanın karşısına, ilahi olan Tanrı’yı bedenın karşısına, ruhu ve günahın karşısına sevabı, günaha teşviğin karşısına kurtuluş ve mağfireti, fenomen ve görünüşün karşısına numen ve kendinde şeyi, kötü

²⁹⁷ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 435, 295; Nietzsche, *The Will To Power*, 240.

²⁹⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 427, 286-287; Nietzsche, *The Will To Power*, 231-232.

veya şerrin karşısına da iyi'yi koymuşlardır ve koydukları bu yeni kavramları öncekilere tercih etmişlerdir. Halbuki Nietzsche'ye göre bu şekilde birbirinin zıttı terimlerle düşünmek felsefecilerin yaptığı hatalardan biridir. Gerçekte var olan "ya o/ ya öteki" değil, "az çok"lardır. Dionsian açıdan hayat, süreç içerisinde olagelen bir enerji akışıdır ve katı, soyut düalistik kavramlarla ifade edilemez.²⁹⁹ Yorumlardan ibaret olan hakikatin nesnel bir gerçekliği olduğunu savunmak, hakikatin üstünü örtmek amacıyla masallar uydurmaktan farksızdır.

Platon fenomenler dünyasının bilgisinin duyularımızdan kaynaklandığını, duyularımızın da yanıltıcı olduğunu, en değerli varlık olan idealar dünyasının bilgisinin ise akıl ile kavranabileceğini³⁰⁰ söyleyerek rasyonalist bir tutum takınmıştır. Nietzsche'ye göre, Platon'un (hocası Sokrates'ten aldığı) bu tutumuyla felsefe entellektüalist bir yola girmiş, insanlık içgüdüsünü, yaşama içgüdüsünü hiçe sayan salt akılcı bir bilgiye önem vermiştir. Nietzsche'nin isteği insanı kurtarmak, onu kurucu akılcı uygarlıktan uzaklaştırıp kendisinin ne olduğu üzerine düşündürmektir. Avrupa'daki dogmatik felsefe olan Platonculuğu ucube bir anıta benzeten Nietzsche her ne kadar kendilerinin son oldukları iddiasıyla onca ağırbaşlı ve kutsal bir hava yaratsalar da felsefedeki tüm dogmalaştırmaların, soylu bir çocukluk ve toyluktan öte olmadığını, sahip oldukları şeyin özne ve ben gibi kör inançlar, bazı sözcük oyunları, gramer ayartmaları, çok kişisel, çok insani olgulardan kalkan atak genellemeler³⁰¹ olduğunu savunur.

Nietzsche felsefesinin oluşumunda, kökeni Platon ile başlayan Hıristiyanlığa ve Batı metafiziğine karşı olan tutumu büyük ölçüde önemlidir. Nietzsche'nin ortaya koyduğu felsefenin en temel alanları olan varlık, bilgi, ahlak, sanat, siyaset ve din anlayışlarının hepsinde önce Platon'a yaptığı eleştiri, Platoncu kavram ve değerlerin yıkımı ve ardından kendi ortaya koyduğu yeni kavram ve değerler mevcuttur. Bu nedenle denilebilir ki, Nietzsche felsefesinin büyük bir bölümü Platon ve onun halkın Platonculuğu adını verdiği Hıristiyanlık ile hesaplaşması oluşturmaktadır.

²⁹⁹ Baykan, 59-60-61.

³⁰⁰ Platon, *Devlet Adamı*, bl. 286a, 58.

³⁰¹ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 13-14; Nietzsche, *Beyond Good And Evil*, 3-4.

3.1. BİR NİHİLİST TARAFINDAN NİHİLİZM ELEŞTİRİSİ

*İnsanın kendini kaybetmemesi, aklını kaybetmemesi için yaşananlardan kaçması gerekir! Platon da gerçeklikten bu şekilde kaçmış ve konuları solgun düşünce imgeleriyle görmek istemişti.*³⁰²

Nietzsche'nin Platon eleştirisinin ilk temel noktası varlık alanındadır. Çünkü Nietzsche'de var olan nihilizmin temel nedenleri, Batı din ve felsefesinin tarihinde kök salmıştır. Dünyaya dair felsefi ve dinsel anlayış biçimimiz, yaşama yönelik hınç dolu bir tutum üzerinde temellenmektedir. Bu temel; hem Platoncu, hem Kantçı, hem de Hristiyanca bir metafizik gerçeklik alanına, “hakiki dünya” ya da gerçek dünya olarak itibar edilmekte iken, diğer bir gerçeklik alanına da “görünür dünya” ya da otantik olmayan daha az gerçek, sırf dış görünüş olarak değersiz addedilen “iki ayrı dünya” teorisi üzerinde kurulur.³⁰³ Burada belirtilen iki dünya ayrımıyla Nietzsche; içinde yaşadığımız gerçek dünya'nın masallaştırıldığını, hiçe sayıldığını ileri sürerek Platon'un idealar kuramını eleştirmektedir. Ona göre, gözle görünen dünya yegâne dünyadır. Platon'un hakikat dünyası ise sadece bir yalandan ibarettir.

Nietzsche ‘Hakiki Dünya’ savunucuları için şöyle der:

Ölümün vaizleri vardır: ve yeryüzü de, kendilerine yaşama sırt çevirmeleri yolunda vaaz verilmesi gerekenlerle doludur.

Doludur yeryüzü gereksizlerle, yaşam, çok-fazla-gelenler'le çığırından çıkmıştır. Bırakalım böyleleri 'sonsuz yaşam'la aldatılıp uzaklaştırılsınlar bu yaşamdan.³⁰⁴

İşte bunlar hakikat dünyası diye diye görünen dünyayı da tüketenler,³⁰⁵ dolayısıyla insanlığı nihilizm batağına sürükleyenlerdir.

Nietzsche; bir zamanlar Zerdüş'te bile dünyanın acı çekmekte olan bir Tanrı'nın eseri gibi, Tanrı'nın şiiri gibi, kutsal bir doyumsuzluğun gözlerinin önünde dalgalanan renkli bir duman olarak görüldüğünü savunur. Kendi deyişiyle;

Yaratıcı kendinden uzağa çevirmek istemişti bakışlarını ve dünyayı yaratmıştı.

³⁰² Friedrich Nietzsche, *Tan Kızılığı Ahlaksal Önyargılar Üzerine Düşünceler*, (Çev.: Özden Saatçi), Say Yayınları, İstanbul 2009, 236-237.

³⁰³ Pearson, 59.

³⁰⁴ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüş*, 55

³⁰⁵ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı* 36; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 23.

Kendi acılarını görmezlikten gelmek ve kendini yitirmek, bir esrikliğin zevkidir acı çeken için. Bir esrikliğin zevki ve bir kendini yitiriş gibiydi bir zamanlar dünya benim için.

Sonsuz eksik, sonsuz bir çelişkinin sureti ve eksik bir sureti - kendi eksik yaratıcısı için bir esrikliğin zevki: - buydu bir zamanlar dünya benim için.³⁰⁶

Halbuki bu ve bunun gibi yaratılan bütün tanrılar, insanın eseri ve insana özgü bir çılgınlıktı³⁰⁷ Nietzsche'ye göre. Bu nedenle insanın üstün insan'a ulaşarak kendini aşacağını ve uydurma hayaletlere kanmayacağını savunur.

Nietzsche'ye göre beden, acı çektiği ve güçsüz olduğu için yeryüzünden umudunu keserek öte dünyaları yaratmaktadır. Ancak "öteki dünya", insanlardan gizlenmiş, insanca olmaktan uzak, kutsal bir hiçlikten ibaret olan bir dünyadır. Varoluşun derinlikleri ise insanlara insan olarak seslenmenin dışında hitap etmez. Bu nedenle Nietzsche için ilahi şeylerin varlığına inanmak, başını kuma gömmek gibidir. Yeryüzü için anlam yaratmak ise özgür bir baş taşımayı gerektirir.³⁰⁸

Hastalar ve ölmekte olanlardı bedeni ve yeryüzünü aşağılayanlar; ilahi olanı ve kurtarıcı kan damlalarını onlar icat ettiler: ama bu tatlı ve karanlık zehirleri de bedenden ve yeryüzünden aldılar!

Sefaletlerinden kaçmaktı istedikleri ve yıldızlar onlara göre çok uzaktı. O zaman derin iç çekişleriyle şöyle dediler: "Ah bir başka varoluşa ve mutluluğa süzülebilmek için keşke ilahi yollar olsa!"- işte o zaman kendileri icat ettiler o dolambaçlı yolları ve kanlı içkileri!³⁰⁹

Nietzsche ruhun bedenin dışında bir şey olmadığını bilen kişinin uyanmış kişi olduğunu savunur. Beden bir büyük akıl, bedenin bir aracı ya da bir oyuncuğu olan tin ise bedene bağlı küçük bir akıldır. Bedenin diğer aracı da duyulardır. Bunların arkasında ben'in yöneticisi olan, duyular yolu ile duyumsayan, tin yolu ile algılayan benlik³¹⁰ vardır ve onun amacı üstün insan'a ulaşmaktır.

Uzun bir zaman boyunca "ezeli ve ebedi gerçekler" gibi şeylerin kavramlarına ve isimlerine inanan Platon gibi insanlar, kendilerini hayvandan üstün kabul etmelerini sağlayan onuru kendilerine ayırmışlardı Nietzsche'ye göre. Dile biçim veren şeylere yalnızca isim verdiklerini değil, tersine sözcükleri aracılığıyla, şeyler hakkındaki en

³⁰⁶ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 35; Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 20.

³⁰⁷ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 35; Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 20.

³⁰⁸ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 36; Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 20-21.

³⁰⁹ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 37; Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 21.

³¹⁰ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 39; Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 23.

önemli bilgileri ifade ettiklerinin hayalini kuruyorlar, gerçeği bulmuş olduklarına inanıyorlardı. Halbuki kavramların gerçek dünyada hakikaten var oldukları inancına dayanan mantık ve matematik de gerçek dünyada hiçbir şeye tekabül etmeyen ön kabullere dayanmaktadır.³¹¹

Platon'un idealarını ve buna bağlı olarak koyduğu değerleri put olarak nitelendiren Nietzsche, ödevinin bu putları yıkmak olduğunu belirtir. Çünkü ona göre insanlar, bu putları uydurmak adına yalana hakikat, gerçeğe de görünüş kavramlarını atfetmişler, böylece idealleştirme yoluyla gerçeğin değerini ve anlamını harcamışlardır.³¹² Halbuki Her türlü idealleştirme zorunluluğa karşı bir aldatmacadır. Zorunluluğa yalnızca katlanmak ya da yok saymak yetmez, onu sevmek de gerekir aynı zamanda. İnsanın hiçbir şeyi geçmişte de, sonsuza dek sürecek olan gelecekte de başka türlü istememesi şeklinde tanımlanabilen amor fati konumunda yaşaması onun büyüklüğünü belli eder³¹³ ve insanı yüceltir.

Eskiden Platon gibi filozoflar duyulardan korkarlardı. Oysa bugün Nietzsche'ye göre hepimiz duyumcuyuz; şu anın, geleceğin filozofları olarak kurama değil, pratiğe, uygulamaya inanıyoruz. Onlar, duyuların ideaları kendi dünyalarından, ideaların soğuk dünyasından tehlikeli güney adalarına götürerek, filozofun erdeminin güneydeki bu adalarda güneş görmüş kar gibi eriyebileceğinden korkuyorlardı. Bugün ise bizler tam tersi bir yargı vermeye eğilimliyiz. Bu yargı "idealar bir kez olsun bu kansız görünüşlerine rağmen değil, bütün soğuk, kansız görünüşleriyle, duyularımızdan daha baştan çıkarıcıdır" yargısıdır. Onlar hep filozofun kanı ile yaşayageldiler, her zaman onun duyularını hatta onun kalbini de yiyip bitirerek yaşadılar. Bu eski filozoflar kalpsizdi. Felsefe yapmak hep bir tür kan emicilikti. Bugüne kadar bütün felsefi idealizm, Platon'daki gibi aşırı varlıklı, tehlikeli bir sağlığın sakınımı, aşırı güçlü duyuların korkusu, sağduyulu Sokratesçinin sağduyusu değilse, hastalık gibi bir şeydi. Biz ise Platon'un idealizmine gerek duymuyor, duyulardan korkmuyoruz.³¹⁴

³¹¹ Nietzsche, *İnsanca Pek İnsanca 1. Kitap*, 29-30; Nietzsche, *Human, All too Human*, 16.

³¹² Nietzsche, *Ecce Homo*, 8; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 167-168.

³¹³ Nietzsche, *Ecce Homo*, 46; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 203.

³¹⁴ Nietzsche, *Şen Bilim La Gaya Science*, bl. 372, 251-252; İngilizcesi için ayrıca bkz. Friedrich Nietzsche, *The Gay Science*, (Translated: Walter Kaufmann), Vintage Books, New York, 1974, 332-333.

Nietzsche'ye göre her şey fani olamayacak kadar değerli, her şey ebedidir. Dünya vardır; oluşan her şey olur ve geçip gider; ama asla olmaya başlamamıştır ve asla geçip gitmeyi bırakmayacaktır. Kendini her ikisinde de muhafaza eder ve kendi içinde yaşar.³¹⁵ Nietzsche'ye göre dünya herhangi bir şekilde sağlam, kuru, ölü, hiç haline gelebilseydi ya da bir denge durumuna ulaşabilseydi veya dayanıklılık, değişmezlik, şimdi ve ebediyen'i kapsayan herhangi bir hedefi olsaydı, bu duruma ulaşmış olurdu. Ama ulaşamamıştır. Bu da *kendi içlerinde mümkün olan bir sürü dünya* hipotezini doğrulamaktadır. Eğer dünya belirli bir güç miktarı ve belirli sayıda güç merkezleri olarak düşünülebilirse onun, varoluşun zar oyununda bir dizi hesaplamalardan geçmesi gerekir. Sonsuz zamanda mümkün olan herhangi bir kombinasyon, herhangi bir zamanda sonsuz kez gerçekleşecektir ve her kombinasyonun sonraki tekrarı arasında mümkün olan tüm diğer kombinasyonlar yer alacaktır. Bu da dünyanın, kendini sonsuz kez tekrarlayan dairesel bir dünya olduğunu göstermektedir.³¹⁶

Nietzsche'nin ontolojik olarak geliştirdiği “ebedi dönüş” fikri Platoncu metafiziğe ve nihilizme karşı “düşünce deneyi” seviyesinde kalmıştır. Nietzsche'nin nihai amacı; oluşu Hristiyan ve nihilist ahlaki yorumlardan kurtarmak ve “iyi ve kötünün ötesinde”, ahlaki emirlerden bağımsız olan güç istencinin Dionysian hareketi hem yaratıcı, hem yok edici, hem yükselen hem alçalan, hem yeni hayat formlarının oluşması, hem onların çürümesi, dejenerasyonu, *décadence*'ı anlamına gelen “oluşun masumiyetini restore etmek”³¹⁷ olmuştur.

3.2. NIETZSCHE'DE PLATONCU HAKİKAT ELEŞTİRİSİ

*Zaman bir daire, tüm doğrular yalan, tüm hakikatler de eğridir.*³¹⁸

Nietzsche hakikat diye bir şeyin olmadığını ileri sürer. Ona göre hakikat, mutlak varoluş illüzyonu veren bir dil kullanarak dünyamıza anlam yüklemektedir. Fakat aslında bu bir bakış açısidir ve artık³¹⁹ Nietzsche için hakikat; “bir seyyar metaforlar, metanomiler, antropomorfizmler ordusu, şiirsel ve retorik olarak yüceltilmiş, aktarılmış

³¹⁵ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 1066, 649; Nietzsche, *The Will To Power*, 548.

³¹⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 1066, 650; Nietzsche, *The Will To Power*, 549.

³¹⁷ Baykan, 97.

³¹⁸ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 213; Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 125.

³¹⁹ Carol Diethe, *Historical Dictionary of Nietzscheanism*, The Scarecrow Press, United Kingdom 2007, 277.

ve süslenmiş ve uzun bir kullanımdan sonra katı kanonik ve bir ulusa bağlı görünen bir insan ilişkileri yekûnu”dur. Bir yanılsamadır hakikat, ancak yanılsama olduğu unutulmuştur. Duyumsal güçlerini yitirmiş ve aşınmış metaforlardır. Üzerindeki resimler silinmiş ve artık para değerini kaybetmiş olup sadece metal özelliği olan paralardır.³²⁰

Hiçbir şeyin hakikatten daha gerekli olmadığını, “hakikat istenci”nin “kendimin aldatılmasına izin vermiyorum” düşüncesinden değil, “kendimi bile aldatmayacağım” düşüncesinden kaynaklandığını belirten Nietzsche; “hakikat istenci”nin örtük bir ölüm isteği de olabileceğini ifade eder. Ona göre varlığını ön kabullere borçlu olan bilim bizi ahlak dünyasının varlığını da kabule zorlamaktadır.³²¹ Bilime inanmakla yaşamın, doğanın, tarihin dünyasından başka bir dünya onaylanmaktadır. Öteki dünyayı evetlediği sürece, böylece karşıtı olan bu dünya, dünyamız yadsınmak zorunda kalınacaktır. Bilime olan inancımızın altında yatan metafizik bir inançtır.³²²

Bizlerin, bugünün bilenlerinin; biz tanrısızların, metafizik karşıtlarının bile ateşimizi hâlâ binlerce yıllık bir inançla yanan alevden aldığımızı, Hristiyan inancının Platon’un da inancı olduğunu; Tanrı’nın hakikat olduğunu, hakikatin Tanrısal olduğunu... Ama bu giderek daha da inanılmaz olursa; bir yanılgı, bir körlük, bir yalan olmadıkça, hiçbir şey tanrısallığı kanıtlamazsa- Tanrı’nın kendisi bizim en kalıcı yalanımız olduğu kanıtlanırsa ne olur?³²³

Nietzsche hakikatin kutsallığına duyulan inancı kaybetme olasılığını doğuracak şekilde hareket etse de onun şen biliminin kökleri, bilmenin etiğinde ve hakikatin kutsallığına duyulan inançta yatar.³²⁴ Hakikat kutsaldır ama Hristiyanlığın ve Platon’un öğretileri hakikat değildir. Çünkü hakikat bu dünyanın dışında değildir.

Nietzsche’ye göre içinde yaşadığımız dünyadaki hakikate entellektüel vicdan ile ulaşabiliriz. Çünkü entellektüel vicdan, ahlaki vicdanın yargıdır. Bilgiye otorite ve gelenekten daha fazla değer veren entellektüel vicdan; geleneksel ahlakın temelinde

³²⁰ Friedrich Nietzsche “On Tuth and Lies in an Extra- Moral Sense”, *The Portable Nietzsche*, (Ed. Walter Kaufmann), Viking Press, New York 1954, 42; Friedrich Nietzsche, “Ahlakdışı Anlamda Doğru ve Yalan Üzerine” *Felsefe Tartışmaları*, (Çev.: Abdullah Onur Aktaş), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013, sy. 48, 6; Ali Utku, *Friedrich Nietzsche, “Sadece Deli! Sadece Şair!”*, 9.

³²¹ Nietzsche, *Şen Bilim La Gaya Science*, bl. 344, 212- 214; Nietzsche, *The Gay Science*, 281-282.

³²² Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, 171; İngilizcesi için ayrıca bkz. Friedrich Nietzsche, *On the Genealogy of Morality*, (Ed. Carol Diethe), Cambridge University Press, New York 2006, 112; Nietzsche, *Şen Bilim La Gaya Science*, bl.344, 214; Nietzsche, *The Gay Science*, 283.

³²³ Nietzsche, *Şen Bilim La Gaya Science*, bl.344, 214.

³²⁴ Berkowitz, 44-45.

doğa, akıl veya ilahi bir vahye dayandırılan aşkın değil içgüdü, beğeni ve koşulların tesadüflerinden doğduğunu açığa çıkartarak geleneksel ahlaki yargıların bağlayıcılığını yerle bir eder. Dolayısıyla insan artık kendi kanunlarını kendi koyacak yani kendini yaratacaktır. Bu yeni kanun koyuculuk geleneksel ahlaka değil ama fizik kanunlarına dayanmak zorundadır.³²⁵

Biz dünyada yasalı, zorunlu olan her şeyi en iyi öğrenenler, en iyi keşfedenler olmalıyız. Bu anlamda yaratıcılar olabilmek için fizikçiler olmalıyız. - Oysa şimdiye dek bütün değerlendirmeler, ülküler fizik konusundaki bilgisizliğe dayandı ya da ona karşıt biçimde kuruldu. Bu yüzden Çok yaşa fizik! Bizi fiziğe - onurumuza- dönmeğe zorlayanlar daha çok yaşasınlar.³²⁶

Bilimin ilk ve son şeyler hakkında kesin bilgiye ulaşacağına inanmak bir yanılgıdır. Bu inanç dinî bir dürtü veya metafizik bir ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Halbuki dolu ve çalışkan bir insanlık yaşamak için böyle kesin bilgilere ihtiyacımız yoktur. İhtiyacımız olmamasına rağmen bu en uçtaki sorulara büyük önem verilmektedir ve bunun kaynağı ahlaki ve dinî duyguların tarihinde yatmaktadır. Ahlak ve din tinsel gözün ulaşabildiği en dış bölgelere, içine girmeden suç ve ebedi ceza gibi terimleri yerleştirmiştir. Ezelden beri hiçbir şeyin tespit edilemediği bu karanlık yerlerde insanlar; cüretkar bir biçimde hayaller kurmuşlar, haleflerini bu hayallerini ciddi ve gerçek olarak kabul etmeye ikna ederek sonunda korkunç bir zafer kazanmışlar, inancın bilgiden daha önemli olduğu düşüncesini yerleştirmeyi başarmışlardır.³²⁷

Kibrin ıssız ateşi etrafında sürekli debelenmek öylesine bir kural ve yasadır ki, dürüst ve saf bir doğruluk dürtüsünün insanda nasıl olup da meydana gelebildiğine şaşmamak elde değildir. İnsanlar yanılsamalara ve hayal âlemlerine derinlemesine dalmış durumdadır; onların gözleri nesnelerin yüzeyinde sadece kayıp gitmekte ve sadece birtakım “formlar” görmektedir; algıları onları gerçeğe yöneltmemekte, tam tersine yalnızca algılanmış olmak ve nesnelerin arkasında adeta körebe oynamak onlara yetmektedir... Sahi insan kendisi hakkında ne bilir! Gerçekten o bir kerecik olsun kendisini, sanki aydınlatılmış bir vitrinde sergileniyormuşçasına, tamamıyla idrak edebilmiş midir? Doğa ondan pek çok şeyi, hatta kendi bedenini bile, saklamaz mı: Doğa bunu... onu gurur dolu ve yanıltıcı bir bilince hapsedip kilitleyebilmek için yapar! Sonra da anahtarları atar. Nihayet bir gün, bilincin odasındaki bir çatlaktan dışarıyı ve aşağıları gözetme gücüne erişebilecek ve

³²⁵ Berkowitz, 45.

³²⁶ Nietzsche, *Şen Bilim La Gaya Science*, 201-202.

³²⁷ Nietzsche, *Gezgin İle Gölgesi*, 20- 21, İngilizcesi için ayrıca bkz., Nietzsche, Friedrich, *Human, All to Human*, (Part Two the Wanderer and His Shadow), (Translated: R.J. Hollingdale) Cambridge University Press, New York 2005, 308.

sonra... cehaletin kayıtsızlığında insanın acımasız, açgözlü, doymak bilmez ve cani olana sırtını dayadığını sezen o ölümcül merakın vay haline! Durum buyken, bu âlemde insanın doğruluk dürtüsü nereden geliyor olabilir?³²⁸

Nietzsche'ye göre kaynağını hâlâ bilmediğimiz hakikat içgüdüleri hakkında tek işittiğimiz şey, toplumun varlığını sürdürebilmesi için ortaya koyduğu yükümlülüktür. Doğru olmak demek, alışıldık metaforları kullanarak kabul edilen sabit düzene göre yalan söylemek, sürüyle birlikte ve herkesi bağlayacak şekilde yalan söyleme yükümlülüğüdür. Ancak insan işlerin böyle yürüdüğünü unutarak bilinçsizce ve yüzyılların alışkanlığıyla yalan söyler. Böylece unutkanlığı ve bilinçsizliği sayesinde, rasyonel bir insan olarak içgüdülerinden uzaklaşarak, davranışlarını soyutlamaların kontrolüne bırakır ve bunun sonucunda hakikat anlayışına ulaşır.³²⁹

Metafizik bir dünya var olabilir; onun mutlak olasılığıyla kolay kolay rekabet edilemez. Biz tüm şeyleri insan kafası aracılığıyla görürüz ve bu kafayı koparamayız; yine de kafa gerçekten koparıldığında, dünyanın hangi kısmının hâlâ var olacağı sorusu cevaplanmamış olarak duruyor. Bu tümüyle bilimsel bir sorundur ve insanlar için hiç de gerçek bir kaygı değildir; fakat bugüne kadar metafizik varsayımları insanlar için değerli, korkunç, zevk verici kılan, böylesi varsayımları doğuran şey, tutku, hata ve kendini aldatmadır; tüm bilgi yöntemlerinin en iyisi değil, en kötüsü bize onlara inanmayı, öğretmiştir. Bu yöntemlerin mevcut tüm dinlerin ve metafiziğin temeli olduklarını ortaya çıkardığımızda, onları çürüttük. Diğer olasılık hâlâ var olmaya devam ediyor, ama mutluluğun, kurtuluşun ve yaşamın böyle bir olasılığın örümcekli yivlerinden fıskırması şöyle dursun, bu olasılık hakkında bir şey yapmaya başlayamayız bile. - Çünkü biz metafizik dünya hakkında onun ötekiliği, bizim için erişilmez ve kavranılmaz olan ötekiliği dışında hiçbir şey iddia edemeyiz; o negatif niteliklere sahip bir şey olacaktır. Böyle bir dünyanın varlığı mümkün olan en iyi şekilde kanıtlanırsa bile, onun hakkındaki her türlü bilgi şüphesiz ki hâlâ tüm bilgilerin en önemsizi olacaktır.³³⁰

Nietzsche'ye göre bilgi dünyasının kenarındaki karanlıklar ülkesi ile yapılan kıyaslama sayesinde yakınımızdaki bilgi dünyasının değeri artmaktadır. Yeniden bize en yakın şeylerle ilişki kurmalı ve onları hor görmemeliyiz. İnsan; binlerce yılın kültür basamakları olarak ormanlarda, mağaralarda, bataklık kıyılarında ve örtülü gökyüzü altında, çok azla yaşamış; bugünü, yaşamı ve kendisini küçük görmeyi öğrenmiştir.

³²⁸ Nietzsche, *Ahlakdışı Anlamda Doğru ve Yalan Üzerine*, 2-3.

³²⁹ Nietzsche, *Ahlakdışı Anlamda Doğru ve Yalan Üzerine*, 7.

³³⁰ Nietzsche, *İnsanca Pek İnsanca 1. Kitap*, 28-29.

Doğanın ve tinin daha aydınlık yerlerinde yaşayan bizlerin kanına bile bugün hâlâ bize en yakın şeyleri küçük görme zehri karışmaktadır.³³¹

Gerçek ve görünüşte olan dünya problemi hakikat istencinden kaynaklanmaktadır. Hakikat istenci; metafizikçinin yitip gitmiş konumunu koruma hırısı, gerçekten işe karışabilir bir avuç dolusu kesinliği, bir araba dolusu güzel olanaklara tercih eden, giderek belirsiz bir şey üzerine yatıp uzanmak yerine, güvenceli bir hiçlikte yatıp uzanmayı, ölmeyi yeğleyen, yorgun ruhun işareti olan nihilizmdir.³³² Hakikatin görünüşten daha değerli olduğu fikri bir ahlak ön yargısından başka bir şey değildir. Açısal değerlendirmeler ve görünebilirlik olmasaydı hiç hayat olmayacaktı. Çünkü görünen dünya tamamen ortadan kaldırılabilseydi hakikat olan hiçbir şey kalmayacaktı.³³³

Sokrates'ten beri, daha doğrusu her defasında yanılmanın dümen suyuna girmiş hakikat, farklı maskelerle boy göstermekte ve hayatı hiçe saymaktadır. Bazen bilim, felsefe, metafizik, estetik, bazen tarih, din ve musiki maskelerinde kendini kamufle ederek pençelerini hayatın bağrına geçirmiş olan bu dokuz canlı hayat düşmanı sayesinde, insan güç istencini kaybetmiş ve o yüzden de hayatı kapkaranlık görmektedir. Pesimizm, nihilizm, metafizik gibi eserlerin sahibi, acımasız bir hayat düşmanı olan bu hakikat yanılığısından kurtulmak gereklidir.³³⁴

Nietzsche, hakikati merkeze alan sorgulamalarında gerçeğin *ne*'liği ve gerçeğin kendisini büyük bir tutkuyla aramıştır. Bu konudaki problemlere verdiği yanıtların, kendimizi aldatma eğilimimize karşı açılan bir mücadele olarak anlaşılan doğruluğun yaşanılmasından dolayı olduğunu vurgular. Bu tür bir yanıt sonuna kadar götürüldüğünde ise doğruluğu tutkuyla arayan bir kimseyi, hakikatin rölatifliğine ve sonunda da hakikatin yadsınmasına dek vardır.³³⁵

Nietzsche, düzenli bir görünüşler dünyası fikrinin, uyumlu ve birlikli bir gerçeklik inancının koca bir yalan olduğunu, Batı metafiziğinin gerçekliği Sokrates'ten beri çarpıttığını, metafiziğin insanlığın temel yanlışlarını sanki onlar en temel hakikatlermiş

³³¹ Nietzsche, *Gezgin İle Gölgesi*, 21; Nietzsche, *Human, All to Human*, 309.

³³² Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 24; Nietzsche, *Beyond Good And Evil*, 11.

³³³ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 51; Nietzsche, *Beyond Good And Evil*, 33.

³³⁴ Özkan, 206.

³³⁵ Erdem, 79

gibi ifade eden sözde bir bilim olduğunu öne sürmüştür. Aklın da duyuların tanıklığını çarpıtmak için kullanıldığını söyleyen filozof, görünüşlerin fenomenal dünyası dışında hiçbir şeyin olmadığını savunmuştur.³³⁶

Halka ve halkın kör inançlarına hizmet ettiniz sizler tüm ünlü bilgiler! -ama hakikate değil! Ve işte bu yüzden saygı duyuldu sizlere...

Halkın, köpeklerin kurttan nefret etmeleri gibi nefret ettiği kimseye gelince, o özgür tindir, zincirlerin düşmanıdır, tapmayandır, ormanlarda yaşayandır.

Onu sığınağından kovup dışarı çıkartmak - bu, hep "*doğru olanı yapmak*" olmuştur halkın gözünde: halk onun üzerine hep burnu en keskin köpeklerini salar.

"Çünkü hakikat işte burada: halk da burada! Yazık, yazık hâlâ arayanlara!" -budur eskiden beri hep yankılanan.

Halkınızı duyduğu saygıda haklı çıkarmak istediniz; buydu işte "*hakikat istenci*" diye adlandırdığınız, siz ey ünlü bilgiler!

Ve yüreğiniz hep şöyle dedi kendi kendine: "*ben halktan geldim: Tanrı'nın sesi de oradan geldi bana.*"

Bir eşek gibi inatçı ve akıllı, sizler hep halkın sözcüleriydiniz.

Ve halkla iyi geçinmek isteyen kimi iktidar sahipleri de, atlarının önüne bir de eşek, yani ünlü bir bilgeyi koştular.³³⁷

Nietzsche, ölümsüzlüğün görüntüsünü kavrayan ve bir tür akıl bakışı olarak adlandırdığı bilgelik³³⁸ ya da bilgiye olan dogmatik yaklaşımından ötürü Platon ve Sokrates'e karşı büyük bir kuşku ile yaklaşır. Onlara görüşlerinin basit bir görüş değil, aslında kendisinin kabul edilmesini zorunlu kılan ve gerçek dünyanın kayıtsız şartsız herkesin onayını alan doğru bir tasviri olduğu görüşünü atfeder. Bu Nietzsche'nin Platon ve Sokrates'in sembolik olarak temsil ettiğine inandığı felsefecilere yönelik en temel eleştirilerden biridir.³³⁹ Nietzsche'ye göre bu felsefeciler "hakikat" diye vaftiz ettikleri önyargıların düzenbaz sözcüleridir.³⁴⁰

Nietzsche için hakikat, keşfedilebilecek bir şey değil yaratılması gereken sonsuz bir süreç ve güç istencini dile getiren bir sözcüktür. Hayat dayanıklı ve düzenli olarak

³³⁶ Cevizci, *Felsefe Tarihi Thales'ten Baudrillard'a*, 948; Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2005, 1230.

³³⁷ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 137, Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 79.

³³⁸ Hare, 55.

³³⁹ Nehamas, *Edebiyat Olarak Hayat, Nietzsche Açısından*, 57

³⁴⁰ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 20; Nehamas, *Edebiyat Olarak Hayat, Nietzsche Açısından*, 57.

yenilenen şeylere duyulan inanç üzerine kurulmuştur. Hayat ne kadar güçlüyse bilinebilir dünya da o denli geniş olmalıdır. Mantıksallaştırma, ussallaştırma ve sistematikleştirme hayatın harcamalarıdır. İnsan hakikat dürtüsü sebebiyle metafizik dünyayı, kendi içinde bir dünya ya da zaten var olan bir dünya olarak yansıtır.³⁴¹ Dolayısıyla insan metafizik dünyayı ihtiyaçlarını gidermek için yaratmaktadır.

Nietzsche'nin perspektivizmine göre, Platon'un, Hristiyanlığın ve Aydınlanma filozoflarının arzuladığı tek, objektif, numenal ve aşkın hakikatin bilgisi bir hatadır. Bu hatalı bilgi bir tür olarak insanlığın ihtiyaçlarını garantileyemez ve gereksizdir.³⁴² Bu nedenle Platon ve dogmatik düşünürlerin hakikat olduğunu savundukları evrensel iddialar, kökene inildiğinde sadece tikel görüşlerden ibaret olduğu görülür. Nietzsche'nin dogmatizm karşıtlığı, herhangi bir kişinin inançlarının doğru olduğunu düşünmenin yanlış olduğu yönündeki paradoksal görüşe dayanmaz, bunun yerine sadece ve sadece kişinin inançlarının herkes için doğru olmadığını ve doğru olması gerekmediği görüşüne dayanır. Nietzsche'ye göre, geleceğin filozofları hakikatin yeni dostlarıdır. Ama dogmatist değildirler. Eğer hakikatlerinin herkesin hakikati olması beklenirse, gururlarını kırar bu, beğenilerini incitir. "Benim yargım, benim yargımdır. Hiç kimse çıkıpta bu hakka kolayca sahip olamaz."³⁴³

Nietzsche'ye göre, hakikatin ne olduğunu anlamaya çalışmak yararsızdır. Bir hakikat tanımı yoktur ve doğru sandığımız görüşlerin doğruluğunu kanıtlayan aydınlatıcı bir açıklama yoktur. Herkesi bağlayıcı tek bir hakikat olmadığına göre sadece yorumlar mevcuttur. Ayrıca perspektivizmin savunduğu "insanların bir şeyi sırf yanlış olduğu için reddetmesi gerekmediği gibi, bu şeye sırf doğru olduğu için de inanmazlar" şeklindeki paradoksal görüş Nietzsche için çok önemlidir. Aksi halde Nietzsche, kendisinin şiddetle red ettiği, "hakikatin değerinin koşulsuz olduğu, başka hiçbir değer bununla boy ölçüşemeyeceği ve doğru olmadıkça hiçbir şeyin gerçekten değerli olmadığı"³⁴⁴ Platoncu görüşe bağlı kalmak durumunda olurdu.

³⁴¹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 552, 362; Nietzsche, *The Will To Power*, 298.

³⁴² Robinson, 57.

³⁴³ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 56; Nietzsche, *Beyond Good And Evil*, 40; Nehamas, *Edebiyat Olarak Hayat, Nietzsche Açısından*, 58.

³⁴⁴ Nehamas, *Yaşama Sanatı Felsefesi, Platondan Foucault'ya Sokratik Düşünüm*, 268.

Deleuze, Platon'da var olan bilgi idealinin ve hakikatin keşfinin yerine, Nietzsche'nin aforizmaları ile yorumlamayı, şiirleriyle de değerlendirmeyi koyduğunu ifade eder. Deleuze'a göre Nietzsche'nin felsefesinde aforizma, hem yorumlama sanatı, hem de yorumlanan şey iken; şiir, hem değerlendirme sanatı hem de değerlendirilen şeydir. Aforizmalarla konuşan, fizyolog ya da doktor iken şiir aracılığıyla değerlendirme perspektifi sunan sanatçıdır. Fizyolog, doktor ya da sanatçı... işte bunlar geleceğin filozoflarıdır, yasa koyuculardır. Geleceğin filozoflar aynı zamanda Sokrates öncesi düşünür, fizyolog ya da sanatçının, dünyayı yorumlayan ya da değerlendirenin imgesidir. Geleceğin filozofu düşüncenin ve yaşamın birliğini keşfetmiş, dolayısıyla yaşamı olumlayan, eski dünyaların, dorukların ve mağaraların kaşifidir.³⁴⁵ Geleceğin filozofları idealisttir ve "idealist: kendisi hakkında karanlıklarda yüzmek için nedeni olan ve bu nedenler hakkında da karanlıklarda yüzecek kadar sağgörülü olandır."³⁴⁶

Nietzsche'ye göre Yunan trajik sanatı seyirciye dünyanın gerçekte olduğunun bir anlık manzarasını sunarak bir yandan inanın doğru ama ölümcül öğretilerle yaşayabilmesini sağlarken öte yandan insan doğasının mükemmeliyetini ortaya koyar. Olimpos tanrılarını Yunanlılar yaratmıştır ve bunun sebebi trajik dramının, insan yaşamının değersizliğinin anlaşılmasına ve Dionysosca kutlamalarda ortaya çıkan büyük enerjiye gem vurarak, bunları insanın mükemmeliyetinin hizmetine sunmasıdır.³⁴⁷

Silenosca bilgeliğin özü olan "trajik içgörü", yani insan yaşamının "sonu olmayan aptalca bir oyun" ve insanın "anlamsızlığın oyuncağı" olduğunu anlatarak yaşam enerjisini körelten o öğreti, kefarete ulaştıran bilgeliğe dönüştürülür. Trajik drama korkutucu derinliklerin dolaylı görüntüsünü veren bir yansıma havuzu veya isli cam işlevi görür. Nietzsche bu yüzden Platon'un, bilgeliğin peşindeki kişinin loş mağaradan kaçışını, buna karşın gözlerinin kamaşmaması için doğrudan güneşe bakmaması gerektiğini anlattığı mağara alegorisini ters yüz eder. Platon bilgi arayışını baş döndürücü yüksekliklere çıkış olarak tasvir ederken, Nietzsche hakikat arayışını korkutucu derinliklere inmek olarak betimler. Bununla birlikte, her ikisi için de doğa düzeni hakkındaki bilgi insan mükemmeliyetinin temeli gibi gözüktür.³⁴⁸

³⁴⁵ Gilles Deleuze, *Nietzsche*, (Çev.: İlke Karadağ), Otonom Felsefe Yayıncılık, İstanbul 2005, 23-24.

³⁴⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 344, 236; Nietzsche, *The Will To Power*, 189.

³⁴⁷ Berkowitz, 93.

³⁴⁸ Berkowitz, 94.

Nietzsche hakikate duyulan aşk konusunda Platon ve Aristo ile hem fikirdir. Onlarla birlikte doğru şekilde kavranan felsefenin, hakikate duyulan aşk, ayırt edici bir işaret, insani arzuların gerçek ve belki de en görkemli şekli olduğunu öne sürer. Hakikatin bir kadın, tutkulu arzuların ele geçirilmesi zor nesnesi olduğunu varsayarak Nietzsche, hakikat aşkının kolayca veya yaygın biçimde tatmin edilmediğini ima eder.³⁴⁹

Nietzsche hem bir kadın düşmanı olarak kadını aşağılar hem de onu aklın egemenliğine karşı çıkan simgesel bir figür haline getirir. Ona göre yaşam ya da gerçeklik hakkında keşfedilebilecek tek bir birlikli hakikat yoktur; bu yüzden kadın hakkında da bulunabilecek bu tür bir hakikat yoktur; çünkü hakikat gibi kadın da mevcut değildir.³⁵⁰

Nietzsche'ye göre tarih boyunca boş inançlardan ve önyargılardan beslenen felsefi dogmacılık, ikibin yıl boyunca hakikat vaadini beraberinde taşıyarak hakikat aşkını canlı tutmuştur. Fakat şu ana kadar vaadinini yerine getirmeyi başaramadığı gibi felsefenin hakikat zannedilen hataların altında ezilmesine neden olmuştur. Nietzsche'nin amacı “uyanıklık halinin ta kendisine erişerek” hakikat vaadini gerçekleştirmektir.³⁵¹ Nietzsche, bu amacına ulaşabilmek için önce, “gelmiş geçmiş hataların en kötüsü, en uzun süreli, yıpratıcı olanı, en tehlikesi dogmacı hata... yani, Platon'un “saf ruhu ve kendi başına iyiye buluşu”³⁵² gibi hataları düzeltmek gerektiğini savunur. Ona göre Platon'un ruhtan ve iyiden söz etmesi, hakikati baş aşağı çevirmek, bütün yaşamının temel koşulu olan gerçek görünüşünün kendisini yadsımaktır. Halbuki bu hastalıklı bir durumdur ve bu nedenle Platon'a ve halkın Platonculuğu olan Hristiyanlığa karşı³⁵³ savaşılmaması gerekir.

Nietzsche'ye göre metafizikçilerin temel inancı, “değerlerin karşıtlığına olan inançtır”³⁵⁴ ve hakikatin değerini belirtmek için bu inanç sorgulanmalıdır. Bunun

³⁴⁹ Berkowitz, 327-328.

³⁵⁰ Jacques Derrida, *Nietzschelerin Şöleni*, (Der. ve Çev.: Ali Utku - Mukadder Erkan), Otonom Yayıncılık, İstanbul 2011, 46.

³⁵¹ Berkowitz, 328.

³⁵² Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 14; Nietzsche, *Beyond Good And Evil*, 4.

³⁵³ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 14; Nietzsche, *Beyond Good And Evil*, 4.

³⁵⁴ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 18.

yapılması, önyargıların alt edilmesini ve hangi değerlerin yüce ve temel olduğunun doğru olarak belirlenmesini sağlayacağı umudunu verir.³⁵⁵

Nietzsche hakikat istencinin bir önyargıdan ibaret olduğunu ilan ederek aslında hakikate sırt çevirmez, aksine ona olan sadakatini sergiler. Tüm filozofların üstünlük kurmaya çalıştıkları bu alandaki üstünlüğünü ilan eder. Ona göre hakikat istenci insanı tehlikeli maceralara sürükler. Bu maceralar öncelikle hakikat istencinin kökeni ve hakikate duyulan arzunun değeri ile ilgili cüretkâr sorular sormaktan oluşur.³⁵⁶ Bu soruları sorabilen, hakikate ulaşmak için çaba gösteren, kendinden öncekilerle zıt eğilimleri ve beğenileri olanlar, geleneksel olarak kötülen tutku ve değerlerin, geleneksel olarak saygı gösterilenlerden daha yüce bir değerde olma olasılığı gibi “tehlikeli bir belki” düşüncesine sahip olanlar ve Nietzsche’nin hayalindeki yeni filozof ırkını oluşturan “her açıdan o tehlikeli belki’nin filozofları”³⁵⁷ başka bir deyişle, geleceğin filozofları olacaktır.

Oysa bir gün, bu çürüyen, kendi kendinden kuşkulu çağımızdan daha güçlü bir çağda gelmeli o, büyük sevgi ve nefret adamı, kurtarıcı insan, zorlayıcı gücü onu her türlü sapmadan, sapmaların ötesine geçmekten alıkoyan kişi; bir başına oluşu, onun sanki hakikatten kaçtığı sanılarak yanlış anlaşılan yaratıcı ruh-: Yalnızca hakikate dalışı, gömülüğü, hakikatin içinde işleyişi, o yeniden gün ışığına kavuşunca, bu hakikatin kurtuluşunu yerine getirirken: Bugüne kadar egemen olmuş idealin sürüklediği yoldan kurtaracaktır bizi? Bizi, yalnızca egemen olmuş idealden değil de, ondan çıkarak gelişmek zorunda kalan şeylerden büyük tiksintiden, hiçlik isteminden, hiççilikten de kurtaran bu geleceğin insanı, istemeyi yeniden özgürleştirip, amacını yeryüzüne indiren, umudunu insana göre yeniden düzenleyen büyük kararların öğleyn çalan çanı, bu deccal ve hiçliğe karşı olan, bu Tanrı’ya ve hiçliğe karşı zafer kazanan- gelmeli artık bir gün...³⁵⁸

Yeni filozoflar felsefi düşünmeyi tam olarak kavramalı, felsefi düşünce dahil bilinçli düşünmenin büyük bir bölümünü içgüdüsel bir etkinlik olarak saymalıdır. Çünkü Nietzsche’ye göre, bir felsefecinin en bilinçli düşünmesi içgüdüleri aracılığıyla yönlendirilir ve belli kanallara itilir.³⁵⁹ Nietzsche böylece yüzeysel görünümün altını araştırarak, felsefi düşüncünün, mantığın hükümler emirleriyle yönetildiği iddiasının

³⁵⁵ Berkowitz, 330.

³⁵⁶ Berkowitz, 329.

³⁵⁷ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 19.

³⁵⁸ Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, 112.

³⁵⁹ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 19.

aksine, içgüdülerle yönlendirildiğini keşfetmiştir.³⁶⁰ Dolayısıyla Nietzsche, bilginin kaynağı olarak gördüğü içgüdüleri, akıl yetimizin daha üstünde bir yerde konumlandırmaktadır.

Heidegger'e göre

Nietzsche'nin metafiziği vasıtasıyla belirli bir anlamda kendisini temel imkânından mahrum bıraktığı için, metafiziğin diğer imkânları artık görünmez olmuştur. Nietzsche tarafından başarılan metafiziğin altüst edilmesi vasıtasıyla, metafizik için temelsizleşerek ve nizamsızlaşarak altüst olmak dışında hiçbir şey kalmaz geriye. Duyuüstü olan, duyusal olanın istikrarsız bir ürününe dönüşür. Kendi zıttı'nın böyle bir itibar kaybına uğramasıyla da duyusal olan kendi özünü inkâr eder. Duyuüstü olanın halledilmesi, duyusal olanı ve böylece de ikisi arasındaki farkı ortadan kaldırır.³⁶¹

Heidegger'e göre Nietzsche'nin "Tanrı öldü" sözü, duyuüstü dünyanın etkin gücü olmadığı, hiçbir hayat bahşedemeyeceği anlamına gelir. Nietzsche için Platonizm anlamına gelen Batı metafiziği artık sonuna ulaşmıştır.³⁶² Ancak Heidegger'e göre Nietzsche "Tanrı öldü" düşüncesiyle Batı metafiziğinin anlamsızlığını açığa çıkarmış fakat kendisi ondan çıkamamıştır. Açtığı gedik "güç istenci" ve "ebedi dönüş"ün benimsenmesiyle hemen kapanmış, bu benimseyiş onun Varlık'ın hakikatini keşfetmesini engellemiştir. Bu yüzden Heidegger'e göre Nietzsche Platon'a yönelik tüm eleştirisine rağmen Platon metafizik geleneğinin parçalanmamış yolunda durmuş, fikirleri bir ters Platonculuk biçimi şeklinde metafiziksel kalmıştır.³⁶³

Heidegger, *Nietzsche'nin Platonculuğu Tersine Çevirmesi* adlı makalesinde Nietzsche'nin Platon'un hakikat anlayışını nasıl yorumladığını şu şekilde açıklamaktadır:

Hakiki dünya, duyuüstü olan ve görünür dünya, duyusal olan, birlikte saf hiçliğin karşısında duranı oluşturur: Bütün var olan. İkisi de atılıp giderilince, her şey boş hiçliğin içine düşer. Nietzsche bunu kastediyor olamaz, çünkü nihilizmin her biçimiyle aşılmasını ister. Nietzsche'nin fizyolojik, estetik görüşü yoluyla, sanatı, bedeni temel alan yaşama dayandırmak istediğini anımsarsak, bunda, duyusal dünyanın evetlenmesi yatar, atılıp giderilmesi değil.³⁶⁴

³⁶⁰ Berkowitz, 330.

³⁶¹ Heidegger, "Nietzsche'nin Sözü "Tanrı Öldü"", *Nietzsche ve Din*, 60.

³⁶² Heidegger, "Nietzsche'nin Sözü "Tanrı Öldü"", *Nietzsche ve Din*, 67.

³⁶³ Ernst Behler, "Yirminci Yüzyılda Nietzsche", (Çev.: Kemal Atakay), *Cogito*, sy.25, İstanbul 2001, 45.

³⁶⁴ Martin Heidegger, "Nietzsche'nin Platonculuğu Tersine Çevirmesi", *Cogito*, sy.25, İstanbul 2001, 141.

Nietzsche ‘nin “görünür dünya atılıp gitmiştir” derken kastettiği şey Heidegger’e göre, “görünür dünya”nın yalnızca Platonculuğun yorumu yoluyla duyusal dünya olduğu, onun atılıp giderilmesiyle ilkin duyusal olanı ve onunla birlikte tinin duyusal olmayan dünyasını evetlemenin yolunun açılmasıdır.³⁶⁵ Bunu Nietzsche şöyle ifade etmiştir:

Kendim için ve yaşayan, yaşayabilen herkes için püriten bir vicdan tarafından işkence edilmeden, duyuların gittikçe büyüyerek tinselleşmelerini ve çoğalmalarını arzu ediyorum. Aslında duyularımızın inceliği, bolluğu ve gücü için onlara minnettar olmalıyız ve karşılığında tinsellik doğrultusunda sahip olduğumuzun en iyisini sunmalıyız.³⁶⁶

Buradan yola çıkan Heidegger'e göre Nietzsche’de, duyusal olanın da olmayanın da atılmasına gerek yoktur. Yapılması gereken, duyusal olan çarpıtılıp horlanmayacak, duyuyüstü de yüceltilmeyecek şekilde yeni bir düzenleme ve duyusalın yeniden yorumlanmasının yolunu açmaktır. Bu yeni düzen, eskisini yalın olarak tersine çevirmektir. Bu düzen en altta duranı en üste koymak istemeyecek, değerlerin düzenleniş çerçevesini dönüştürecektir. Platonculuğun tersine çevrilmesi ancak bu şekilde, ondan dönüp çıkma ile mümkün olabilir.³⁶⁷

Nietzsche'ye göre hakikate ulaşılmış olduğu inancı, inceleme, araştırma ve deney istencini felce uğratar. Bu inanç, insanı tembelleştirir çünkü düşünmek sıkıntılı bir iştir. İtaat etmek incelemekten daha kolaydır. “Hakikate sahibim” diye düşünmek, sadece etrafındaki karanlığı görmekten daha pohpohlayıcıdır. Şüpheleri giderir, güven verir, yaşamı hafifletir, güvensizliği azaltarak karakteri geliştirir. Ruhun huzurunu artırır, sessiz bir vicdan sağlar. Hakikat gerçektir çünkü insanı daha iyi yapar. İyi olan her şey, tüm başarılar hakikat adına yerleşmiştir. Bu ise Nietzsche için gücün kanıtıdır. Mutluluk, hoşnutluk, topluluğun ve bireyin refahı ahlaklılığa inancın sonucu iken bunun tersi olan kötü, inanç eksikliğine mal edilmiştir.³⁶⁸ Hakikate ulaşıldığına dair yapılan bu hata, insanın iyi ya da kötü niyetinden kaynaklanmaktadır. Örneğin insanın kaderinin yöneticisi olarak Tanrı düşüncesi iyi niyetin ilhamı ile ortaya çıkmaktadır. Ancak iyi

³⁶⁵ Heidegger, “Nietzsche'nin Platonculuğu Tersine Çevirmesi”, 141, İngilizcesi için ayrıca bkz. Heidegger, Martin, *Nietzsche Volume: I The Will To Power, as Art, Volume: II The Eternal Recurrence of the Same*, (Translated from the Germany by. David Farrell Krell), Harper Collins Publishers, San Francisco, 1991, 209.

³⁶⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 820, 517.

³⁶⁷ Heidegger, "Nietzsche'nin Platonculuğu Tersine Çevirmesi", 141; Heidegger, *Nietzsche Volume: I The Will To Power, as Art, Volume: II The Eternal Recurrence of the Same*, 209-210.

³⁶⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 452, 305; Nietzsche, *The Will To Power*, 248.

niyetten kaynaklanan bu hatalar insana en pahalıya mal olan hatalardır. Çünkü bunlar insanları uyutur ve uyuşturur.³⁶⁹

Ah şu iyiler! -iyi insanlar asla hakikati söylemezler; tin için böylesine iyi olabilmek bir hastalıktır.

Ödün verirler bu iyiler, teslim olurlar, yürekleri yineler, gönüllerinin derinlikleri söz dinler: Ne var ki söz dinleyen kendi kendini duymaz olur!

İyinin gözünde kötü olan her şey bir araya gelmelidir ki, bir hakikat doğsun...

Gözüpek atılganlık, uzun kuşku, acımasız Hayır, bıkkınlık, canlıya acı vermek - ne kadar enderdir bunların bir araya gelmesi! ama ancak böyle bir tohumdan hakikat üretilir!³⁷⁰

Hakikat zaman zaman kendi içinde acı dolu, zararlı, kaçınılmaz olabilse de ondan beklenen avantajlar, hakikate duyulan inançtan kaynaklanırken hakikatin yöntemleri de hakikatin güdülerinden değil gücün güdülerinden, üstün olma güdülerinden kaynaklanmaktadır.³⁷¹ Hakikat istenci hiçbir bilimsel yanı olmayan, kökeni inanç olan bir güç istencidir. Asla kanıtlanamayacak olan hakikat, ancak sonucunda getireceği avantajlar düşünülerek ileri sürülmüş önyargılardan oluşan varsayımlardır.

Nietzsche'ye göre insan, bu dünyayı karalayabileceği ve kirletebileceği başka bir dünya uydurabilmek için insanları hor görebileceği bir prensip arar. Gerçeklikte her zaman hiçliğe uzanır ve hiçliği “Tanrı” olarak, “hakikat” olarak tanımlar ve Tanrı’yı da yargıç ve kınayıcı olarak yorumlar.³⁷²

Nietzsche'ye göre Platon, ahlaklılıktaki doğayı görmeyi reddeden, Yunan tanrılarını daha önceden “iyi” anlayışıyla yozlaştırmış olan ve daha o zaman Yahudi bağnazlığının etkisi altında olan, yozlaşmanın büyük viyadüküdür.³⁷³ Platon’un bu düşüncesinin devamı olarak, hakikat uğruna Tanrı’nın anti-doğallığı insanlar tarafından şerefendirildiği oranda doğa ve doğal olan hor görülmüş ve küçük düşürülmüştür. Tanrı’ya en yüksek manevi niteliklerin gerçekliği olarak kaçınılmazcasına inanılmış, tüm güncel değerler inkâr edilerek sistematik bir şekilde değerden düşürülmüştür.

³⁶⁹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 453, 306; Nietzsche, *The Will To Power*, 248-249.

³⁷⁰ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 273-274.

³⁷¹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 455, 307; Nietzsche, *The Will To Power*, 249.

³⁷² Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 461, 311; Nietzsche, *The Will To Power*, 253.

³⁷³ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 202, 154; Nietzsche, *The Will To Power*, 118.

Böylece anti-doğallık tahta çıkmış, insan acımasız bir mantıkla doğayı kesin olarak inkâr etmiştir.³⁷⁴

Nietzsche'ye göre Platoncu ahlakçılar, yaşamın ters giden her şeyine karşı toplumun sorumlu olduğunu ve ayrıca bu yaşamların bedelini de ödemek zorunda olduğunu, dolayısıyla önlem almaları gerektiğini öne sürerler. Bu nedenle de onlara göre, sayısız durumda toplum soya, rütbeye, tıne bakılmaksızın, en sert sınırlama araçlarını, özgürlükten yoksun bırakma araçlarını ve hatta hadım etme araçlarını bile kullanarak üremeyi önlemelidir. Bu düşünce karşısında Nietzsche, İncil'deki "öldürmemelisin" yasağının bile, dekadanların bu şekilde verdiği "ürememelisin" şeklinde bir buyrukla yaşamın yasaklanmasının ciddiye ile karşılaştırıldığında, bir parça naiflik olduğunu belirtir. Ona göre, yaşamın kendisi, bir organizmanın sağlıklı ve dejenere parçaları arasında hiçbir birlik ya da hiçbir "eşit hak" kavramını onaylamamaktadır. Dejenere olan parça kesilip atılmalıdır. Yoksa bütün yok olacaktır. Dekadanlar için sempati uyandıran, zayıf olanlar için eşit haklar istenci ve bir anti-doğallık olan ahlaklılık, en derin ahlaksızlıktır.³⁷⁵

Nietzsche'ye göre felsefe tarihi, yaşamın ön koşullarına, değer duygularına ve yaşamı onaylayıcı tutuma karşı yükselen bir sırdır. Bu dünyayla çelişen ve önemsiz gören Platon gibi filozoflar, başka bir dünyayı tasdik etmekten çekinmemiş, bu dünyayı kötüleyip küçümseyebilmek için bir bahaneyle donatmışlardır. Bu yüzden felsefe tarihi bir nevi iftiracıların ekolü olmuştur. Ahlaki hakikatlere inanarak, orada üstün değerleri bulan bu iftiracı filozoflar, varoluşu daha sert bir biçimde inkâr etmişlerdir. Çünkü Nietzsche'ye göre, varoluş ahlaksızdır ve bu yaşam ahlaksız ön koşullara bağlıdır. Tüm ahlaklılıklar ise yaşamı reddederek,³⁷⁶ yaşamla birlikte bu dünyayı da hiçe sayar.

Nietzsche'ye göre bir görünüşteki dünya ve bir de yalanla uydurulan ve adına "hakikat" ya da "Tanrı" denen, "gerçek dünya", vardır. İşte bu ikincisinin feshedilmesi gereklidir. Nietzsche'nin bu anlayışının mantığında üstün değer olarak ahlaklılık ele alındığında bu dünya hiçbir şeye değmemekte, "gerçek dünya" olamamaktadır. Üstün değeri belirleyen ve güç istenci olarak ortaya çıkan ahlaklılık, aslında bir çöküş

³⁷⁴ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 245, 180; Nietzsche, *The Will To Power*, 141.

³⁷⁵ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 734 s. 464- 465; Nietzsche, *The Will To Power*, 389.

³⁷⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 461, 312; Nietzsche, *The Will To Power*, 253-254.

içgüdüdür. Üstün değer olarak ahlaklılığı savunan filozoflar da daima nihilist dinlerin hizmetindeki dekadanalardır. Bugüne kadar ortaya konan en yüce değerler ve onlara bağlı olarak oluşturulan ahlaklılık, güç istencinin özel durumlarıdır. Halbuki Nietzsche'ye göre bu durum yenilenmeli, ahlaki değerlerin yerine doğal değerler, sosyoloji yerine egemenlik biçimleri kuramı, toplum yerine kültür kompleksi, epistemoloji yerine perspektif kuramı, metafizik ve din yerine de ebedi dönüş kuramı gelmelidir.³⁷⁷

Nietzsche'ye göre, bilinci bir alet ve toplam yaşamın belli bir açısı olarak görmek yerine, üstün değerde yaşamın bir standardı ve koşulu olarak ileri sürmemiz tümevarım anlayışının hatalı bir sonucu ve bizim temel yanlışımızdır. Bu nedenle Platon dahil tüm filozoflar içgüdüsel olarak toplam bilinci, bütün yaşamlara ve istençlere, meydana gelen her şeye dahil olan bir bilinç, bir “tin”, bir “Tanrı” hayal etmeye çalışırlar. Ne var ki tam da bu yaşamı bir ucubeye çevirmekte; bir “Tanrı” ve toplam duyumsallık, yaşamın kınanmasını gerektirmektedir. Kurtuluş için sonlar ve anlamlar ileri süren toplam bilinci yok etmeliyiz. Tanrı'nın varoluşu, bizim varoluşa karşı en büyük sitemimizdir.³⁷⁸ Çünkü yaşama bu şekilde tanrısal bir amaç koymak yaşamı inkâr etmektir.

Tin, neden, düşünme, bilinç, ruh, istenç ya da hakikat diye bir şey yoktur. Bunlar işe yaramaz kurgulardan ibarettir. Sadece belirli rölatif doğruluklarla “özne ve nesne” meselesi vardır. Her şeyden önce algılarıyla gelişebilen ve bu sayede deneyim kazanabilen belirli hayvan türleri vardır. İnsanı da böyle bir hayvan türü olarak gören Nietzsche'ye göre bilgi, güç aleti olarak çalışır ve güç artınca bilgi de artmaktadır. Bir türün içinde güç istenci ne kadar büyükse bilgiye duyulan arzunun ölçüsü de o kadar büyüktür. Bir tür, belirli bir miktar gerçekliği, onu zorla kendi hizmetine almak ve onun efendisi olabilmek için³⁷⁹ ister.

Nietzsche'ye göre Platon, gerçekliğin derecesinin değer derecesi tarafından ölçüldüğünü ve ne kadar çok idea olursa, o denli varoluş olacağını söylemiştir. O, “gerçeklik” anlayışını tersine çevirerek “gerçek” kabul ettiklerimizin hata olduğunu, “idea” anlayışına ne kadar yaklaşırsak, “hakikate” o denli yaklaşacağımızı söylemiştir.

³⁷⁷ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 461, 312-313; Nietzsche, *The Will To Power*, 254.

³⁷⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 707, 450-451; Nietzsche, *The Will To Power*, 376-377.

³⁷⁹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 480, 325; Nietzsche, *The Will To Power*, 266-267.

Platon bir sanatçı olarak görünüşü varoluşa, yalanı ve uydurmaları hakikate, gerçek olmayana gerçek olana tercih ediyordu. Halbuki görünüşün değerine öylesine inanmıştı ki “varlık”, “nedensellik”, “iyilik” ve “hakikat”, kısacası insani değerlerin hepsini, ona sıfat olarak yüklemiştir.³⁸⁰

Nietzsche'ye göre felsefenin hatası, mantık ve neden kategorilerini yarar amacıyla dünyanın ayarının yapılması için araçlar olarak görmek yerine, gerçekliğin ve hakikatin kriterleri olarak görmesidir. Bir hayvan türü olarak kendini korumaktan daha önemli bir şey bilmediğinden burada hakikatten bahsetmesine izin verilebilecek olan insan için hakikatin kriteri, nadiren biyolojik yarar olmaktadır. İnsan merkezli bir özellik olan saflık; şeylerin ölçüsü olarak, kural olarak, bazı mutlak şeyleri şartlı hale getirir. Bunun sonucunda biz dünyanın “görünüş” dünyası ve “hakikat” dünyası olarak ikiye bölündüğünün aniden farkına varırız ve kesinlikle insanın neden olarak kurguladığı dünya için onun içinde yaşadığı ve yerleştiği dünya itibarsızlaştırılır.³⁸¹

Hakikat istencinin gerektirdiği hakikat dünyası kendi içinde çelişmeyen, oluş ve değişmeye kapalı olan, başlangıcı ve sonu olmayan bir dünyadır. Ancak böyle bir dünya tasarlamak dünya üzerinde şimdiye kadar yapılan en büyük hatadır. Çünkü “insan nedenler biçiminde bir gerçeklik kriterine sahip olduğunu düşünürken -aslında onlar, gerçekliğin efendileri olmak, gerçekliği kurnaz bir biçimde yanlış anlamak için insanlara sahiptiler.-”³⁸² Böylece gerçekliği oluşturan özellikler adına dünya sahteleştirilmiştir. Halbuki Nietzsche'ye göre her şey oluş içindedir. Mutlak hakikatler de, ezeli ve ebedi olgular da yoktur.³⁸³

İnsan kendisiyle çelişkili olmayan, aldatıcı olmayan, değişmeyen, hakiki bir dünyayı, insanın ıstırap çekmediği bir dünyayı arar. Çünkü Nietzsche'ye göre var olan dünyada bulunan çelişki, aldatma, değişim ıstırapın nedenleridir. Olması gereken dünyada ıstırap verici bu nedenler olmadığı için insan böyle bir dünyanın varlığından şüphe etmez ve ona giden yolu bulmak³⁸⁴ için çaba gösterir. Halbuki Nietzsche'ye göre varoluşun temelini oluşturan “güç” kavramı ile “dinlenme”, “aynı kalma” ya da

³⁸⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 572, 373; Nietzsche, *The Will To Power*, 308.

³⁸¹ Nietzsche, *İnsanca Pek İnsanca 1. Kitap*, 25; Nietzsche, *Human, All too Human*, 11; Pearson, 56.

³⁸² Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 584, 380-381; Nietzsche, *The Will To Power*, 314-315.

³⁸³ Pearson, 56.

³⁸⁴ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 585, 382-383; Nietzsche, *The Will To Power*, 316.

“değişmeme” kavramları birbirleriyle çelişmektedir. Büyüklük olarak gücün ölçüsü sabittir, ama özü değişim içindedir. Bir güç, zamanın herhangi bir anında yeni dağılımlar yapmak zorundadır. Hareketsiz kalması mümkün değildir. Zamansallık da değişim de öze aittir ve her ikisi de birer gerekliliktir.³⁸⁵

Nietzsche'ye göre hakikat istenci, değişmeyen dünyaya duyulan bir arzudan kaynaklanır. Hakikati arayan insan için, duyular iyi bir kaynak teşkil etmezler. Aldatıcı, yanıltıcı ve yok edici olmalarından dolayı onlar, talihsizlik sebebidir. Oluş ve yok oluşa tabi değişim olgusu ile ancak sürekli bir varoluşla garanti edilebilen mutluluğun birbirlerini dışarıda bırakmalarından ötürü bir arada olmaları düşünülemeyeceği için hakikat istencine sahip insana göre, en yüksek mutluluğa ulaşmayı sağlayacak, olması gerektiği gibi bir dünya olmalıdır; içinde yaşadığımız dünya ise bir hatadır ve var olmamalıdır.³⁸⁶ Nietzsche'ye göre bu şekildeki gibi bir hakikat istencine sahip olan insan türü verimsiz, ıstırap çeken ve hayatından bezmiş bir türdür. Bu türün uydurduğu bu hakikat kurguları, psikolojik hileler ve yorumlardan ibarettir.³⁸⁷

Nietzsche'ye göre zalim, çelişkili, baştan çıkartıcı ve anlamsız olan şekilde tek dünya vardır. Bu dünya gerçek dünyayı oluşturur. Bizim bu gerçekliği fethetmek için, hakikat için, yaşamak için yalanlara ihtiyacımız vardır. Yalanlara duyulan bu ihtiyaç, varoluş karakterinin korkunç ve şaibeli bir parçasıdır. Sadece yalanların çeşitli biçimlerinden ibaret olan metafizik, ahlaklılık, din ve bilimin yardımıyla insan yaşama inanc duyabilir ve bunların hepsi insanın sanat, yalan, hakikatten kaçma, hatta hakikati inkâr etme istencinin birer ürünüdür. Mükemmel insanın sanatsal yeteneğinden doğan yalanların anlamlandırılması ile insan gerçeği ihlal eder. Her şeyden önce gerçekliğin, hakikatin, doğanın bir parçası olan insan, aynı zamanda yalan söyleme dehasının da bir parçasıdır.³⁸⁸

Erdem, bilim, dindarlık ve sanatçılığın arkasındaki en bilge ve üstün sırta sahip olma güdüsü; varoluş karakterinin yanlış anlaşılmasına yol açar. İnsanın kendisini kandırmasının, yaşama karşı duyduğu inancın ve yaşamın baştan çıkarıcılığının, sevgi, coşku ve Tanrı gibi çok fazla incelikli yönleri vardır, insan yaşama inandığı zamanlarda

³⁸⁵ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 1064, 648; Nietzsche, *The Will To Power*, 547.

³⁸⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 585, 383; Nietzsche, *The Will To Power*, 316-317.

³⁸⁷ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 585, 383; Nietzsche, *The Will To Power*, 317.

³⁸⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 853, 536-537; Nietzsche, *The Will To Power*, 451-452.

kendini aldatır ve kendinden geçmiş hisseder, bu haz güç istencinden kaynaklanır ve bu güç duygusuyla zafer kazanan insan hakikatin efendisi olur³⁸⁹ diyen Nietzsche, insanın böylece, kendi güç biçimi olarak yalandan zevk aldığını savunur.

Nietzsche'ye göre filozofları, özellikle de Platon'u kuvvetinin ne kadar uzağa eriştiğini test etmek için çaba gösteren insanlar olarak tasavvur edebiliriz. Fakat onlar bunu bireyler olarak yaparlar. Belki de Sezar ve onun gibi devletleri kuranların içgüdüleri filozoflardan daha büyüktü çünkü insanın evriminde ve uygun koşullar altında ne dereceye kadar ilerleyebileceğine kafa yoruyorlardı. Ancak onlar da bu koşulların doğası hakkında yeterli bir anlayışa sahip değildiler.³⁹⁰

Bilinmeyeni tanrısalılaştırmaktan feragat ettiğimiz zaman, değer duygularımızın ne derece yaratıcı olduklarını fark edebiliriz Nietzsche'ye göre. Böylece hakikate duyulan inanç bizde nihayete erişebilir ve bizler, tapınılması gereken bir şey varsa onun görünüş olduğu, hakikatin değil de yalanın kutsal olduğu sonucuna ulaşırız.³⁹¹

Nietzsche Felsefe Tarihinde dört büyük yanılmanın ortaya çıktığını savunur. Bunlardan birincisi neden sonuç karmaşasından doğmaktadır. Aklın gerçek çöküşünün kökeninde de sonuçla nedenin birbirine karıştırılması yanılması yatmaktadır. İnsanlar tarafından kutsallaştırılan bu yanılma 'din' ya da 'ahlak' adını taşımaktadır. Dinin ve ahlakın biçimlendirdiği her yargı bir yanılma içerir. Dolayısıyla papazlar ve ahlak yasa koyucuları aklın çöküşünün baştaki nedenleridir.³⁹² Nietzsche her ahlakın ve dinin buyruğa dayandığını ve bunun aklın büyük bir temel günahı ve ölümsüz bir çılgınlık³⁹³ olduğunu savunur.

İkinci yanılma yanlış bir nedensellikten kaynaklanmaktadır. Nietzsche'ye göre insanlar önceden tüm davranışlarımızın nedenlerinin bilinçte bulunduğu inanırdı. Daha sonra bilincin kavrayış gücü olan neden, ben'in nedeni olarak ortaya çıkmıştır. Ama artık biliyoruz ki bu nedensellik bir yanılma ibarettir ve bu yanılma "ruhtan

³⁸⁹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 853, 537; Nietzsche, *The Will To Power*, 452.

³⁹⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 973, 606; Nietzsche, *The Will To Power*, 511.

³⁹¹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 1011, 620; Nietzsche, *The Will To Power*, 523.

³⁹² Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı* 47; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 29.

³⁹³ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı* 48; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 30.

çıkan yanlış bir neden olarak gerçeklikle karışmıştır! Ve nesnel gerçekliğin yoğun toprağını oluşturmuş. Ve buna *Tanrı* denmiştir!”³⁹⁴

Üçüncü yanlış simgesel nedenlerin yanlışısıdır. Bizde var olan her türlü engelleme, baskı, gerilim gibi genel insani duygular, bizim nedensel güdülerimizi kımıldatır ve biz bir neden arayışına gireriz³⁹⁵ ve böylece simgesel nedenlerin var olduğunu hayal etmeye başlarız.

Sanı bağımsızdır artık, tasarımlar, onlarla birlikte yürüyen bilinç öncüleri nedenler kılıfına girer, böylece anımsama onlar aracılığıyla aydınlığa çıkarılır. İşte belirli neden- yorumlama bağlamına dayalı bir alışkanlık öyle doğar, sonra da gerçeklik içinde, bir neden araştırmasını engeller ve kendini sağlama alır.³⁹⁶

Simgesel nedenlerin yanlışısını oluşturan, ruh bilimsel bir açıklama da vardır. Bu açıklama bilinmeyi bilene indirgeyerek insana sevinç ve güç duygusu verir. Bilinmeye yönelik tedirginlik ve kaygı giderilmeye çalışılır.³⁹⁷ Böyle bir kaygı ile ortaya çıkan “ahlakın ve dinin tüm alanı bu simgesel nedenler kavramına bağlıdır.”³⁹⁸

İnsan Tanrı’ya güvenir, çünkü dolgunluk ve güçlülük duygusu ona esenlik verir- Ahlak ve din kesinlikle yanlışın ruhbilimine bağlıdır: Her bireysel durumda neden ve etki birbirine dönüşür ya da inanılmışın etkisiyle doğruluk birbirine dönüşür; ya da bir bulunç durumu bu durum nesnelliğiyle yer değiştirir.³⁹⁹

Nietzsche’ye göre dördüncü yanlış özgür istençten kaynaklanmaktadır. Burada sorumluluk yaratmanın ruh bilimi söz konusudur.

Sorumluluğun arandığı her yerde cezalandırma güdüsü etkisini gösterir... İstenç öğretisi ceza amacıyla bulunmuştur, bu da suçlu çıkarma bağlamındadır. Bütün eski ruhbilim, istenç ruhbilimi varsayımının kurucuları, din görevlileri eski dinsel topluluğun tepesinde cezalarla bağlantılı bir hukuk oluşturmak istediler – ya da Tanrı bağlamından bir hukuk aratmayı tasarladılar... İnsanların ‘özgür’ oldukları yargılanmak, cezalandırmak amacını güdebilmek için: buna göre her davranış istenmiş olmalıdır.⁴⁰⁰

³⁹⁴ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı* 49- 50; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 30-32.

³⁹⁵ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı* 50; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 32.

³⁹⁶ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı* 51.

³⁹⁷ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı* 51; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 33.

³⁹⁸ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı* 52.

³⁹⁹ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı* 52- 53.

⁴⁰⁰ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı* 53.

Tanrı bilimcilerin savunduğu ahlaksal dünya düzeninde var olmanın suçsuzluğunu ‘ceza’ ve ‘suç’ yoluyla görme hastalığı vardır. Böyle bir ahlaki düzeni savunduğu için Hristiyanlık, bir cellat metafiziğidir. Nietzsche’ye göre Tanrı kavramı nesnel varoluşa karşı en büyük karşıtıktır ve o, Kant ve bir bakıma da Platon tarafından düşünülür bir özgürlük olarak açıklanan Tanrı’yı ve Tanrı’ya karşı sorumluluğu yadsıyarak dünyayı kurtardığını⁴⁰¹ iddia eder.

Tanrısal varlığa ulaşmanın ve duyularla algılanabilen her şeyin giz perdesini kaldırmanın tek yolu olarak diyalektiği gören Platon, Nietzsche’ye göre yanılmaktadır. Çünkü bize yolunu göstermek istediği şey zaten yoktur.⁴⁰² Ayrıca Platon “iyi” ve “adil” anlayışlarını “fikir” olarak özgürleştirerek diyalektiğin konusu haline getirmiştir. Böylece insan onların içinde gerçeği aramış, onları birer varlık veya varlığın işareti kabul etmiş, kökenlerinin olduğu bir dünya uydurmuş, dolayısıyla fesatlık doruk noktasına Platon ile ulaşmıştır.⁴⁰³

Nietzsche’ye göre hakikat vardır. Ancak onu iyi ya da güzel ile özdeş olarak görmemek gerekir. Hakikat çirkindir ve bizler hakikati yok etmemek için sanata sahibiz.⁴⁰⁴ Bu yüzden Nietzsche içinde bulunduğu çağı hazırlayan hakikat anlayışlarına karşı çıkmakla birlikte çirkin de olsa sanatla biçimlendirebileceğimiz bir hakikatin varlığını savunur.⁴⁰⁵ Bu da Stanley Rosen’in ifadesi ile “Nietzsche’nin Platonculuğu”dur.⁴⁰⁶

⁴⁰¹ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı* 53-54; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 35.

⁴⁰² Nietzsche, *Tan Kızılığı Ahlaksal Önyargılar Üzerine Düşünceler*, 247; Nietzsche, *The Dawn of Day*, 492.

⁴⁰³ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 430, 290; Nietzsche, *The Will To Power*, 234-235.

⁴⁰⁴ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 822, 519; Nietzsche, *The Will To Power*, 435.

⁴⁰⁵ Çevikbaş, Sebahattin, “Nietzsche’nin Düşüncesinde Tanrı’nın Ölümü”, *Felsefe Tartışmaları*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, sy. 43, İstanbul 2009, 20.

⁴⁰⁶ Berkowitz, 41, 38. dipnot.

3.3. PLATONCU DEĞERLERİN TEKRAR DEĞERLENDİRİLMESİ

Her kim iyi ve kötü'de yaratıcı olmak ister, en önce bir yok edici olmalı, değerleri parçalamalıdır.

En yüksek kötülük böylece en yüksek iyiliğe girer: Bunun da adına yaratıcılık denir.⁴⁰⁷

Nietzsche Platon'un ortaya koyduğu, bugüne kadar hükümdarların ve onlara özgü içgüdülerin hesabına, iyi durumda olanların ve onların güzel mizaçları hesabına ve bir şekilde bağımsız ve ayrıcalıklı olanların hesabına gelişen ahlaklılığın; doğanın daha yüce bir türe ulaşmak için gösterdiği çabalara karşı bir hareket olduğunu söyler. Ona göre bu tür bir ahlaklılığı savunanlar, iç güdüsel eğilimleri ahlaksız kabul ettikleri oranda yaşama karşı güvensizlik oluştururlar ve iç güdülere karşı üstün değerleri yücelterek duyulara karşı düşmanlık beslenmesine yol açarlar. Böylece daha yüce mizaçlar dejenere olur ve kendi kendini yok eder.⁴⁰⁸ Bu nedenle Platoncu değerlerin yeniden değerlendirilmesi, üstün insan'a giden yolun açılması gereklidir.

Nietzsche kendisinde cisim bulunduğunu ve bir deha olduğunu savunduğu insanlığın en yüce kendine geliş eylemini, “değerlerin yenilenmesi” olarak adlandırır. Yalanın yalan olduğunu fark ederek Platon'a ve uydurduğu binlerce yıllık yalana karşı olduğunu ve Platon'un bu yalanını çürütmek için iyi ve kötü'de yaratıcı olmak, bunu yapabilmek için de önce Platoncu değerleri parçalayarak yok etmek⁴⁰⁹ gerektiğini savunur. Çünkü ona göre Platoncu ahlak, gerçek ahlaka aykırıdır ve güç istencinden⁴¹⁰ kaynaklanmaktadır.

Nietzsche'ye göre insanlık “iyi” ve “kötü” kavramlarını, aynı zamanda atalarının tanrılarını, hâlâ ödenmemiş borçları ve onlardan kurtulma isteğini de kavimsel soyluluktan kâh zorla, kâh boyun eğerek miras almış ve daha sonra bu miras onlardan her yöne taşımıştır.⁴¹¹ Nietzsche, Sokrates ve Platon'dan beri kabul gören bir iyi ve kötünün varlığına inanamaz ve iyi ve kötüye karşı en ağır saldırıları gerçekleştirir. Ona göre iyi ve kötü Sokrates'in uydurmasıdır ve Hristiyanlık ondan miras kalmıştır. İyi ve

⁴⁰⁷ Nietzsche, *Ecce Homo*, 114.

⁴⁰⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, 268.

⁴⁰⁹ Nietzsche, *Ecce Homo*, 113-114; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 253.

⁴¹⁰ Karl Jaspers, *Nietzsche*, (Çev. Murat Batmankaya), Alkım Yayınları, İstanbul 2008, 231.

⁴¹¹ Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, 106; Nietzsche, *On the Genealogy of Morality*, 60-61.

kötü iki bin beş yüz yıldır öğretilen bir tortudur ve mutlak surette yıkılması gerekir. Burada iyi ve kötü ile birlikte yıkılacak olan Batı'nın iki bin beş yüz yıldır varoluş değerlerini üzerine inşa ettiği metafizik bir zemin, felsefi bir teoloji ve teolojik bir felsefedir.⁴¹²

Nietzsche iyi ve kötü kavramlarının bir yanılsama olduğunu ve aslında şimdiye kadar öz olarak bilinemediğini şu cümleleriyle ifade etmektedir:

Eski bir yanılsama vardır, adı da İyi ve Kötü'dür. Bu yanılsamanın çarkı, bugüne kadar kâhinlerin ve münecimlerin çevresinde dönmüştür.

Bir zamanlar kâhinlere ve münecimlere inanılırdı: ve o yüzden şu inanç vardı. *“Her şey kaderdir: yapmalısın çünkü mecbursun!”*

Ama daha sonra bütün kâhinlere ve münecimlere kuşkuyla bakıldı: ve o yüzden şuna inanıldı. *“Her şey özgürlüktür: Yapabilirsin, çünkü istemektesin!”*

... yıldızlar ve gelecek üzerine bugüne kadar yalnızca yanlış tahminler yürütüldü, ama bilinmedi; ve o yüzden de İyi ve Kötü üzerine bugüne kadar yalnızca yanlış tahminler yürütüldü, ama bilinmedi!⁴¹³

Nietzsche'ye göre şimdiye kadar kötü olarak nitelendirilen çalmak ve öldürmenin karşısına konan, iyi olarak nitelenen ve bu nedenle kutsal sayılan “çalmamalısın” ve “öldürmemelisin” emirleri, aslından hakikatin kendisini öldürmektedir. Nietzsche bunu

“Çalmamalısın! Öldürmemelisin!” -böyle vecizeler kutsal sayılmıştı bir zamanlar; onların önünde dizler kırılır, başlar eğilir ve ayakkabılar çıkarılırdı.

Ama sorarım size: dünyada böyle kutsal vecizlerden daha iyi soygunculara ve katillere rastlanmış mıdır hiç?

Her şeyiyle yaşamın kendisi - adam soyma ve öldürmeden ibaret değil mi? Ve böyle vecizelerin kutsal sayılmasıyla hakikatin kendisi- öldürülmüş olmadı mı?

Yoksa bütün yaşama aykırı düşeni, onunla çelişeni kutsal sayan ölümün bir vaazı mıydı?⁴¹⁴

ifadeleri ile belirtir. Ona göre adam soymak, öldürmek ve bunun gibi şeyleri içeren yaşam için, iyi ve kötü levhalarını yıkmak gereklidir. Nietzsche'ye göre kötü, insanın en iyi gücüdür. İnsan hep daha iyi ve daha kötü olmak zorundadır. Çünkü en kötü, üstün insan'ın en iyisi için gereklidir.

⁴¹² Özkan, 71.

⁴¹³ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 275

⁴¹⁴ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 276

Nietzsche'ye göre ahlaki değer ve yargıların varsaydığı hakikat iddialarının doğruluğu veya yanlışlığı üzerinde değil, güçlü ya da zayıf, tükenmiş ve yozlaştırıcı yaşam biçimlerini yansıtıp yansıtmadığı sorusu üzerinde yoğunlaşılmalıdır. Ancak bu şekilde radikal bir perspektivizm kapsamında iyinin ve kötünün ötesinde düşünülürse insanın bilgi biçimlerinin koşulluluğu kabul edilir ve ahlaki ya da başka türdeki mutlaklarla ilgilenilmez.⁴¹⁵

Nietzsche'ye göre, iyi ve kötünün ötesinde düşünmek, yaşamın sürekli yaratıcılığının ancak yıkım sayesinde mümkün olabileceğini fark etmektir. Nietzsche bir savaş ve yıkım felsefecisi değil, yaşamın sonsuz yaratıcılığının ateşli bir savunucusudur. Ona göre yaşama karşı ahlaki bakış açısındaki sorun yaşamın bütün olarak onaylanmaması, yaşamın temel ve en güçlü koşullarının olumsuzlanmasıdır.⁴¹⁶

Platon'un aksine Nietzsche, hakikat olmayanı yaşam koşulu olarak tanımının alışılmış değer duygularına tehlikeli bir şekilde karşı çıkmak olduğunu savunur. Felsefe ancak bunu başarabildiği zaman kendisini, Nietzsche'nin oluşturmaya çalıştığı yeni değerlere ulaştırarak iyinin ve kötünün ötesine koyar.⁴¹⁷

Nietzsche'ye göre dünya yeni değerleri bulanların çevresinde görünmeden döner. Ama aktörlerin çevresinde halk ve şan döner. Böyledir dünyanın gidişatı. Oyuncunun tını vardır, ama tının vicdanı azdır. O daima her neyle en güçlü bir şekilde halkı kendine inandırabilecekse ona inanır. O yalnızca hassas kulaklara süzülen bir hakikati yalan ve değersiz diye nitelendirir. Gerçekten de o yalnızca dünyada büyük gürültüler çıkaran tanrılara inanır.⁴¹⁸ Değerlerin yaratıcıları değiştikçe değerler de değişir. Yaratıcılar önce halklardı, bireyler ancak ondan sonra yaratıcı oldular. Halklar bir zamanlar üzerlerine, hükmetmek isteyen sevgi ile itaat etmek isteyen sevginin birlikte yarattıkları iyiyi içeren levhalar asmıştı. Burada sürüden duyulan zevk, insanın ben'den duyduğu zevkten daha önemlidir ve iyi vicdan sürü diye adlandırıldığı sürece, yalnız kötü vicdan ben der. Aslında kendi yararını çoğunluğun yararında arayan kurnaz ve sevgisiz ben, sürünün kaynağı değil yıkımıdır. İyiyi ve kötüyü yaratanlar her zaman

⁴¹⁵ Pearson, 35.

⁴¹⁶ Pearson, 79-80.

⁴¹⁷ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 20.

⁴¹⁸ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 65-66, Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 37.

sevenler ve yaratıcılar olmuştur. Sevginin ve gazabın ateşi bütün erdemler adına yanar ve yeryüzünde sevenlerin eserleri olan “iyi” ve “kötü”den daha büyük bir güç yoktur.⁴¹⁹

Nietzsche ahlaki değerlerin kaynağı sayılan “iyi” ve “kötü”nün, Platon’un savunduğu gibi insan dışında bir idealar dünyasında olduğu fikrine şiddetle karşı çıkar. Ona göre iyi ya da kötü insan varlığının dışında değil insanla vardır ve insan eylemlerinin içindedir. İnsanın bittiği, artık eylemde bulunmadığı yerde onlar da yok olurlar. Eylemler değerlerin düzenlenmesinde başlıca etkindir ve insan davranışının uyacağı ölçüyü kendisi seçer. Sadece bu eylemlere iten yaratıcı, geleceği yapıcı güç genelgeçerdir ve felsefenin görevi, bu gücün yorumlaması ve aydınlanatılmasıdır. Platon felsefesi gibi, konusunu insandan bağımsız olarak var olduğuna inanılan ideallardan alan bir felsefe geçerli değildir. Bu şekildeki geçersiz felsefi görüşlerin uydurdukları gibi metafizik bir hakikat yoktur. Bu yüzden insanı metafizik hakikat olarak derinleştirdiğini, aydınlattığını sanan bu tür öğretiler; aslında aydınlığı karanlık yapmakta, başka bir deyişle gerçek insanı öldürmekte, düşte yaşayan insana yönelmektedir.⁴²⁰

Amacı metafizik düşlerle uyutulmuş insanları uyandırmak olan Nietzsche, yaşadığı dönemde kimsenin kolay cesaret edemeyeceği bir şey olan ahlaka duyulan güveni yok etmeye çalıştığını şu cümleleriyle ifade eder:

O dönem herkesin yapamayacağı bir şeyi yaptım: derine inip zemini deldim, eski bir inancı, biz filozofların birkaç bin yıldan beri hiç bıkmadan şimdiye kadar her bina çökmüş olmasına karşın- sanki en sağlam zeminmiş gibi üzerine inşa etmeyi alışkanlık haline getirdiğimiz inancı incelemeye ve araştırmaya koyuldum. Ahlaka olan güvenimizi sarsmaya başladım.⁴²¹

Nietzsche'ye göre arka planında yaşamdan öç alma düşüncesi bulunan ahlak, *décadance*'ların özel tepkisidir. Çünkü onlar ahlak kisvesi altında tüm değerleri yaşama düşman değerlere dönüştürdüler. Nietzsche böyle bir ahlakın açığa çıkarılmasını bugüne dek “doğru” denilen ne varsa yalanın en zararlı, en kalles, en sinsi biçimi olarak ortaya konması ve “doğrunun yıldırımının şimdiye kadar en yüksekte olan şeyin üzerine düşmesi” şeklinde tanımlar. Ona göre ahlakın ne olduğunu bulan, tüm değerlerin

⁴¹⁹ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 76, Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 43.

⁴²⁰ İsmet Zeki Eyüboğlu, *Nietzsche: Eylem Ödevi*, Broy Yayınları, İstanbul 2002, 71-72.

⁴²¹ Nietzsche, *Tan Kızıllığı Ahlaksal Önyargılar Üzerine Düşünceler*, 10.

değersizliğini de bulmuş demektir. “Tanrı”, “öte yan”, “gerçek dünya” kavramları, var olan biricik dünyayı değerden düşürmek, yersel gerçekliğimiz için bir amaç ve ödev bırakmamak için, “ruh”, “tin”, “ölümsüz ruh” kavramları bedeni hor görmek, yaşamda önemsenmeye değer ne varsa hepsine karşı umursamazlık koymak için uydurulmuştur. Sağlık yerine “ruhun selameti”, günah kavramı ve ona bağlı işkence aracı olan “özgür istenç” kavramı ile içgüdülere karşı güvensizlik ortaya konmuş, “çıkar gözetmezlik” ve “kendini yadsıma” kavramları yoluyla *décadance* belirtisi zararlı olana doğru eğilim, kendi kendini yıkarak “tanrısal yan” katına yükseliş söz konusu olmuştur. En korkuncu da iyi insan kavramıyla tüm zayıfların, hastaların, kusurluların, kendi kendinden acı çekenlerin, yok olması gereken ne varsa sahip çıkılmış, gururlu, yetkin, olumlayan, geleceğe güvenen, geleceği doğrulayan insana kötü denmiş, bunlara da ahlak diye inanılmıştır.⁴²²

Nietzsche binlerce yıllık yaşam tarzı ile kıyaslandığında, kendi yaşadığı çağda insanların çok ahlaksız bir dönem içerisinde bulunduğunu savunur. Bunun nedeni olarak geleneğin gücünün azalması ve ahlak duygusunun neredeyse buharlaşıp yok olacak derecede geliştirilip yüceltilmesini görür. Nietzsche’nin düşüncesinde, ahlakı ‘geleneklere itaat’ olarak gören değerlendirme biçimine göre geleneğin emretmediği konularda ahlak söz konusu değildir. Bu nedenle davranışlarını geleneğe değil, kendisine bağlı kılmak isteyen özgür insan ahlaksızdır. İnsanlığın başlangıcından beri “bireysel”, “özgür”, “başına buyruk”, “alışılmamış”, “şaşırtıcı”, “değişik” olan durumlar “kötü” olarak nitelendirilmiştir. Geleneğin oluşumunun kökeninde kişisel çıkarlar vb. değerler olsa da, Nietzsche’nin çağında bir davranış gelenek buyurduğu için değil de kişisel çıkarlar gibi başka nedenlerle yapılıyorsa bu davranış ahlak dışı kabul edilirdi. Geleneği “bize yararlı olanı emrettiği için değil, yalnızca emrettiği için itaat ettiğimiz üst düzey bir otorite”⁴²³ olarak tanımlayan Nietzsche’ye göre gelenek ahlakı, bireyin kendini feda etmesini gerektirir. Buna karşılık bireyin kendi yararını mutluluğun kişisel anahtarı olarak empoze eden ahlakçılar, gelenek ahlakçılarının tüm temsilcileri tarafından kınanmalarına rağmen yeni bir yol izlerler. Ahlaksızlar olarak topluluktan

⁴²² Nietzsche, *Ecce Homo*, 121- 122; IAH; s. 260.

⁴²³ Nietzsche, *Tan Kızıllığı Ahlaksal Önyargılar Üzerine Düşünceler*, 19-20, İngilizcesi için ayrıca bkz. Friedrich Nietzsche, *The Dawn of Day* (Translated: John McFarland Kennedy, The MacMillan Company, New York 1911, 17-18-19.

koparlar ve gelenekçilerin gözünde tam anlamıyla kötüdürler.⁴²⁴ Ama asıl onlar Nietzsche'nin üst insanına ulaşma yolunda, yani doğru yoldadırlar.

En katı ahlakın hüküm sürdüğü, sürekli tehlikelerle karşı karşıya bulunan savaş durumundaki insan için, yani güçlü, kinci, düşmanca, hain, güvensiz, en kötü şeyleri yapmaya hazır, yoksunluğun ve ahlakın katılaştırdığı ruhlar için en büyük haz, acımasızlığın verdiği hazdır. Böyle bir ruhun acımasızlık konusundaki yaratıcılığı ve doyumsuzluğu erdem olarak kabul edilir. Zalimin eylemleri ile topluluk rahatlar. Acımasızlık insanın en eski görkemli mutluluklarından biri olduğu içindir ki, tanrılara acımasızlık örnekleri sergilenirse, onların da rahatlayıp neşelenecekleri düşünülür. Böylece de insanın gönüllü olarak acı ve işkence çekmeyi seçmesinin anlamlı ve değerli olduğu düşüncesi üstü örtük bir şekilde dünyaya yayılır. Toplumsal gelenek zamanla bu düşüncüyü uygulamaya geçirir. “En ahlaklı insan” kavramına, acı çekmenin, mahrumiyetin, zor yaşam tarzının, acımasızca nefsi köreltme işkencesinin erdemi dahil edilir. Ve bu terbiye, kendi kendine hâkim olma ve bireysel mutluluk özleminin aracı olarak değil, topluluğa kötü tanrılar katında iyi bir ün sağlamanın ve sunakta uzlaşma adına dirençli bir kurban gibi onlara ulaşma çabalarının erdemi olarak ortaya konur. Geleneklerin ruhani liderleri inanç bulmak ve öncelikle kendilerine inanmak adına gönüllü işkenceyi gerekli görürler.⁴²⁵

Nietzsche bugün bile bizlerin gönüllü işkence isteğinden kurtulamadığımızı, özgür düşünce adına yaşamda atılan her adımın ruhsal ve bedensel işkencelere maruz kalarak, savaşılarak elde edildiğini; ilerleme, değişim ve gelişim uğruna çok insanın canını feda ettiğini belirtir. Ona göre sadece son yeniliklerin şamatasından ibaret olan dünya tarihinin içinde bile, bataklığı kımıldatmak uğruna ölenlerin trajedilerinden daha önemli bir konu yoktur. Hiçbir şey şimdi gurur kaynağımız olan insan akli ve özgürlük hissi kadar pahalıya mal olmamıştır. Ama bu gurur, insanlığın karakterini saptayan acı çekmenin, acımasızlığın, aldatmanın, intikamın, aklın inkârının birer erdem olarak görüldüğü ve buna karşılık mutluluğun, öğrenme arzusunun, barışın, acımanın, merhamet görmenin ve çalışmanın küfür, çılgınlığın tanrısallık, değişimin ahlaksızlık

⁴²⁴ Nietzsche, *Tan Kızılığı Ahlaksal Önyargılar Üzerine Düşünceler*, 20-21; Nietzsche, *The Dawn of Day*, 19-20.

⁴²⁵ Nietzsche, *Tan Kızılığı Ahlaksal Önyargılar Üzerine Düşünceler*, 26-27; Nietzsche, *The Dawn of Day*, 26-27.

olarak kabul edildiği “ahlak geleneği” dönemini duyumsamamızı olanaksızlaştırır.⁴²⁶ Ve Nietzsche'ye göre bu durum ne yazık ki hâlâ devam etmektedir.

Gelenek, ilk insanların sözde yararlı ve zararlı olanlara ilişkin deneyimlerini yansıtır ama gelenek duygusunu oluşturan ahlaklılık bu tür deneyimlerle değil, geleneğin geçmişi, kutsallığı ve tartışılmazlığı ile ilişkilendirilir. Bu yüzden ahlaklılık, insanın yeni deneyimler edinmesine ve gelenekleri düzeltmesine engel olur. Yani ahlak, yeni ve daha iyi geleneklerin ortaya çıkmasına karşı koyar ve insanları aptallaştırır.⁴²⁷

Nietzsche'ye göre halkın mutluluğa ve erdeme ilişkin öğretileri, azla yetinmek olan alçak gönüllü bir erdemden ibarettir. Bu nedenle halk gittikçe küçülmektedir. Aslında insanlar keyfetmek istedikleri için erdem bakımından azla yetiniyorlar. Çünkü ancak alçak gönüllü bir erdem keyif ile uyuşabilir. Onlar alçak gönüllülükle küçük bir mutluluğu kucaklamaya “Kadere rıza” diyorlar. Ama bu arada da göz ucuyla ve alçak gönüllülükle yeni bir küçük mutluluk aramayı da ihmal etmezler. Aslında en çok istedikleri şey, kimsenin onlara acı vermemesidir. Bu yüzden herkesten önce davranıp herkese iyilik yaparlar. Aslında her ne kadar adına “erdem” dense bile bu korkaklıktan⁴²⁸ ve iki yüzlülüğün başka bir şey değildir. Bu iki yüzlü insanlar, insanları alçak gönüllü ve uslu kılan erdem sayesinde kurdu köpeğe, insanı da insanoğlunun en evcil hayvanına dönüştürmüşlerdir. Böylece kendilerini tehlikelerden uzak tutarak güvence altına alırlar. Bu ise adına ölçülülük dense bile sıradanlıktan⁴²⁹ ibarettir.

Nietzsche'ye göre en yüce erdem; sıradanlıktan da yarar düşüncesine hizmet etmekten de uzaktır, parlaktır ve parıltısı da yumuşaktır. Armağan eden erdemdir en yüce erdem. Kötü ve en kötü olan şey yozlaşmadır ve nerede eksikse armağan eden ruh, orada yozlaşma olduğu sonucuna varılır. Beden tarih boyunca türden üstün-türe uzanan, yükselen bir yolu kat eder. Tin ise bedeninin savaşlarının ve zaferlerinin habercisi, yoldaşı ve yankısıdır. İyinin ve kötünün bütün adları birer mecazdır ve konuşmayıp işaret ederler yalnızca. Onlardan bilgi bekleyen ancak bir deli olabilir.⁴³⁰

⁴²⁶ Nietzsche, *Tan Kızılığı Ahlaksal Önyargılar Üzerine Düşünceler*, 27-28; Nietzsche, *The Dawn of Day*, 27-28.

⁴²⁷ Nietzsche, *Tan Kızılığı Ahlaksal Önyargılar Üzerine Düşünceler*, 28, Nietzsche, *The Dawn of Day*, 28.

⁴²⁸ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 229-230; Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 135.

⁴²⁹ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 230; Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 135.

⁴³⁰ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 98-99-100; Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 56-57.

Nietzsche'nin oluşturmak istediği yeni bir değer olarak ortaya koyduğu erdemin kaynağını birkaç şekilde ve yerde bulmak mümkündür. O ilk olarak erdemin kaynağının, tinin mecazlarla konuşmak istediği her zaman parçasında bulunduğunu savunur. İkinci olarak yüreğin engin ve hızlı akar bir nehir gibi, kıyılarında yaşayanlar için bir berekete ve tehlikeye dönüştüğü yerdedir erdemin kaynağı. Üçüncü haldeki erdemin kaynağı, övgünün ve yerginin üzerinde olunduğu, istencin seven birinin istenci olarak buyruk vermek istediği yerdedir. Dördüncü haldeki erdemin kaynağı, rahatlığın ve yumuşak dōşeğin aşağılandığı yerdedir. Son olarak erdemin kaynağı, tek bir istencin isteyeni, tüm gereksinim duyulanlardaki dönüm noktasında bulunan yeni bir iyi ve kötüdür. Güç demektir bu erdem; egemen bir düşüncedir ve çevresi akıllı bir ruhla sarılıdır.⁴³¹

Nietzsche, erdemlilerin erdemleri karşılığında aslında olmayan bir bedel istemekte, erdemli davranışın bir çıkar beklentisiyle yapıldığını savunmakta ve bunu şu cümleleriyle ifade etmektedir:

Demek karşılık da istemektesiniz sizler, yani erdemliler! Erdem karşılığında ödül, yeryüzü için cennet, bugününüz için de sonsuzluk mu istemektesiniz?

Ve şimdi bana öfkelenmektesiniz bedel ödemekle görevli birinin bulunmadığını öğrettiğim için öyle mi? Ve gerçekten de ben erdemin kendi kendisinin ödülü olduğunu bile öğretmiyorum.

Ah, budur işte hüznü oluşumun nedeni: yalan söylediler olup biten her şeyin bedeli ve cezası vardır diye- ve siz erdemliler, böylece sizin ruhunuzun temeline de yalan kattılar! ...

Budur sizin hakikatiniz: intikam, ceza, ödül, kefaret sözcüklerinin kirliliği yanında çok fazla temizsiniz.

Ananın çocuğunu sevdiği gibi sevmektesiniz erdeminizi; ama bir annenin sevgisi karşılığında bedel istediği nerede duyulmuştur?...

Erdeminiz kendi benliğiniz demektir, yoksa dıştaki bir deri, bir kılıf değil, işte siz erdemliler, ruhunuzun temelindeki hakikat budur!⁴³²

Nietzsche'ye göre erdem kimileri için saygınlık, kimileri için adalet, kimileri için tavır, kimileri için gereklilik, kimileri için de yetkinleşmektir. Ancak bunların hiçbiri gerçek erdem değildir. Örneğin, adillikleri ile gurur duyanlar, aslında adalet adına her

⁴³¹ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 100, Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 57.

⁴³² Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 123-124.

şeyi ihlal ederler; böylece dünya onların adaletsizlikleriyle boğulup gider. “Ben adilim” dediklerinde, “ben öcümü aldım” demek isterler. Erdemleriyle düşmanlarını ezmek isterler ve kendi yücelişleri başkalarını küçültmek içindir. Halbuki gerçek erdem, “ödül”, “kefarete”, “ceza”, “adil intikam” sözcüklerinde değil tıpkı ananın çocukta var olması gibi, benliğin eylemde var olmasıdır.⁴³³

Nietzsche'ye göre insan, iyi ve erdem konusunda şöyle söylemelidir:

Bu benim iyimdir, ben bunu seviyorum, ondan böyle bütünüyle hoşlanıyorum, ben iyiyi yalnızca böyle istiyorum.

Onu bir Tanrı yasası, insana ait bir yasa veya gereksinim olarak istemiyorum: iyi benim için yeryüzünün ötelere ve cennetler için kılavuz olmamalı.

Dünyevi bir erdem benim sevdiğim: İçinde düşüncenin payı fazla değil, sıradan akıllılıklar ise neredeyse hiç yok.⁴³⁴

Nietzsche için kötü, erdem için gereklidir. Nasıl ki bir ağaç kötü havalar, fırtınalar olmasa, dışarıdan engellenmese, direnişle karşılaşmasa, gelişmenin uygun koşulları arasında kıskançlık, açgözlülük; güvensizliğin, şiddetin her hangi bir türü yer almasa gelişip yükselemeyeceği gibi, daha zayıf bir doğayı mahveden zehir; onların buna zehir bile demediği güçlüyü güçlendirir.⁴³⁵

Nietzsche ideallerin ortaya çıkışının Platon ve onun gibi düşünenlerin yalanlarından kaynaklandığını belirtir. İdealleştirme yoluyla zayıflık, iyiliğe; kaygılı alçaklık, alçak gönüllülüğe; nefret edilenler Tanrı'nın boyunduruğu altına alınarak boyun eğene dönüştürülmektedir. Böylece zayıfın korkaklığı, saldırmazlığı, bekleyişi “sabır”, hatta “erdem”; intikama güç yettirmeyiş ise “affetme” adını almaktadır. Bedeli mutlulukla ödenen sefalet, “Tanrı tarafından seçilmişlik” olarak belirtiliyor ve sonuçta seçilmiş kişilerin “saadet”e⁴³⁶ ulaşacağı iddia edilmektedir. Ve onların Tanrı'sı bizden bunlara inanmamızı beklemekte, düşünmememizi emretmektedir.⁴³⁷ Ancak Nietzsche için Tanrı, varlığa karşı yapılmış olan en büyük itirazdır.⁴³⁸ Dolayısıyla insanoğlunun büyüklüğünün, tanrısallığının arandığı “Tanrı”, “ruh”, “erdem”, “günah”, “öte dünya”,

⁴³³ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 124-125-126, Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 73-74.

⁴³⁴ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 42

⁴³⁵ Nietzsche, *Şen Bilim La Gaya Science*, 55; Nietzsche, *The Gay Science*, 91-92.

⁴³⁶ Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, 61; Nietzsche, *On the Genealogy of Morality*, 27-28.

⁴³⁷ Nietzsche, *Ecce Homo*, 28; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 186.

⁴³⁸ Nietzsche, *Ecce Homo*, 35; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 193.

“doğru”, “ebedi yaşam” gibi kavramlar⁴³⁹ ancak çöküşün temsilcisi olan, yozlaşmış yalanlardan ibaret olabilir.

Nietzsche'ye göre bu kin, nefret dolu yalancılar kendilerini “iyi”, “adil” olarak adlandırırlar ve istedikleri adaletin zaferidir. Onlar tanrısızlık karşısına adil Tanrı'yı koyarlar ve bir gün “Tanrı'nın Krallığı”nın söz konusu olacağını ve orada dünya hayatının ebedi zarar ve ziyanının çıkacağını, “sevgi” ve “umut” içinde yaşanılacağını savunurlar. Halbuki hakikatin bir yalanın kapısına konulması koşuluyla Hıristiyanlığın ya da Platon'un cennetinin ve onun “ebedi saadetinin” kapısına “ben ebedi bir nefretle yaratıldım” yazmak gerekir.⁴⁴⁰

Kişinin, özellikle kendisini çok üzdükleri ve kendisinden yüksek bir bedel istediklerinde hizmetinde bulunması gereken üstün değerler -işte bu sosyal değerler, sanki Tanrı'nın emirleriymiş, “hakikat”, “gerçek” dünyaymış, bir umut ve gelecek dünyasıymış gibi, seslerini güçlendirmek için insanların üzerine kurulmuştur. Bu değerlerin rezil kaynakları artık ortaya çıktığından kainat sanki değer kaybetmiş gibi görünmektedir, anlamsız görünmektedir - ama bu sadece geçici bir aşamadır.⁴⁴¹

Nietzsche'ye göre o günün eğitilmiş, iyi insanları gerçek yalanın, sahiden kararlı, onurlu yalanın değeri için Platon'a başvurmalıdırlar. Çünkü onlar için çok güçlü bir öneme sahip olan “gerçek yalan”; onlardan gözlerini kendilerine çevirmelerini, kendilerindeki “doğru” ve “yanlış” olanı nasıl ayırt edeceklerini bilmeleri gerektiğini ister. Halbuki onların tek becerdikleri, onursuz bir yalandır; kendine iyi insan diyen kim varsa onursuz, aciz ve erdemli bir yalancıdır.⁴⁴²

Nietzsche'ye göre Sokrates ve Platon'un düşüncesi Çileci idealin en kötü türünü bie sunmaktadır.⁴⁴³ Kapsamlı bir şekilde ele alındığında kutsal niyetlerin koruması altındaki çileci ideal ve onun ahlak sistemi, bütün duygusal metotlarının en akıllıca, en sakıncasız, en tehlikeli sistemleştirilmesi, insanlığın tarihine korkunç ve unutulmaz bir biçimde yazılmış bulunuyor. Bu ideal kadar Avrupa'nın kusursuz sağlığı ve ırksal gücü üstünde böylesine tahrip edici etki yaratan başka bir şey düşünülemez. Abartısız olarak

⁴³⁹ Nietzsche, *Ecce Homo*, 45; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 201

⁴⁴⁰ Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, 62-63; Nietzsche, *On the Genealogy of Morality*, 28.

⁴⁴¹ Nietzsche, *Güç İstenci*, 29.

⁴⁴² Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, 158; Nietzsche, *On the Genealogy of Morality*, 102.

⁴⁴³ Diethe, *Historical Dictionary of Nietzscheanism*, 113.

bu ahlak sistemine Avrupalı insan sağlığının şimdiye kadar görmüş olduğu gerçek bela denilebilir.⁴⁴⁴

Nietzsche'ye göre doğrucu insan; bilime olan inancın şart koştuğu en gözü pek, nihai anlamda bilimle, yaşama, doğa ve tarih dünyasından başka bir dünyaya evet demiş olur. Öbür dünyayı onayladığımız sürece karşıtı olan bu dünyayı, dünyamızı yadsımış oluruz. Böylece öte dünya hakikat, kutsal ve tanrısal hale gelir. Halbuki hiçbir şey, bir hata, bir körlük, ya da yalana dönüşmedikçe kutsala dönüşmez. Bu nedenle öte dünyanın hakikat ve kutsal oluşu da, Tanrı'nın kendisi de bizim en uzun süren yalanımızdır.⁴⁴⁵

Nietzsche'ye göre bu noktadan sonra bilimin kendisinin yargılanması gereklidir. Çünkü şimdiye kadar bütün felsefeye çileci ideal egemen olmuş; hakikat, varlık, Tanrı en son yargı makamı olarak ileri sürülmüş, hakikatin bir sorun olmasına izin verilmemiştir. Ancak çileci idealin Tanrı'sına duyulan inancın yadsındığı andan itibaren, hakikatin değeri sorunu ortaya çıkmaktadır. Hakikatin değeri ise deneysel olarak sorgulanmalıdır.⁴⁴⁶ Bu nedenle Nietzsche "Hakikat duygusunun" sınırının deney olduğunu, deneye izin vermeyen hiçbir şeyi, hiçbir soruyu duymak istemediğini,⁴⁴⁷ adı ister Tanrı, ister hakikat, ister erdem, ister insan sevgisi olsun, eski ideallere ulaşmak için kurulan yalan köprülerine izin vermeyeceğini⁴⁴⁸ belirtir. Ona göre, hakikati isteme bilincine varıldıkça tüm oyunların en korkuncu, en çok sorgulanabilir olanı, belki de en umutlusu olan ahlak artık giderek ortadan kalkacaktır.⁴⁴⁹

Nietzsche'ye göre çileci ideal, şimdiye kadar bir anlamı ve dünyadaki varoluşunun hiçbir amacı olmayan insana anlam ve varoluş amacı katmaktadır. Çileci idealden önce insan ve dünya için isteme eksikti ve "insana ne gerek var?" sorusu yanıtsızdı. İnsan yazgısına sebep olarak koca bir "boşuna!" gösterilirdi. İnsan eksik bir varlıktı ve kendisini saran müthiş boşluk içerisinde kendini nasıl haklı kılacağını, açıklayacağını, evetleyeceğini bilmiyor; anlamsızlığının yarattığı sorundan dolayı acı çekiyordu.

⁴⁴⁴ Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, 163; Nietzsche, *On the Genealogy of Morality*, 106-107.

⁴⁴⁵ Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, 171; Nietzsche, *On the Genealogy of Morality*, 112-113; Nietzsche, *Şen Bilim La Gaya Science*, 214; Nietzsche, *The Gay Science*, 282-283.

⁴⁴⁶ Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, 171-172; Nietzsche, *On the Genealogy of Morality*, 113.

⁴⁴⁷ Nietzsche, *Şen Bilim La Gaya Science*, 74-75; Nietzsche, *The Gay Science*, 115.

⁴⁴⁸ Nietzsche, *Tan Kızılığı Ahlaksal Önyargılar Üzerine Düşünceler*, 14; Nietzsche, *The Dawn of Day*, 13.

⁴⁴⁹ Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, 181; Nietzsche, *On the Genealogy of Morality*, 119.

Yaralıydı ve temelde hastalıklı bir hayvandı. Asıl sorunu çektiği acı değil, bu acıyı neden çektiğini bilmemesi idi. Acıya en alışık olan insan, böyle bir acıyı inkâr etmiyordu. Çektiği bu acının anlamını ve amacını ortaya koyabilmek için acıyı istiyor ve arıyordu. Şimdiye kadar insanlığın üzerine acının kendisi değil fakat anlamsızlığı, bir lanet olarak çökmüştü. İşte varoluş sebebi daha iyisinin bulunmamasından kaynaklanan çileci ideal, insana şimdiye kadar sunulmuş olan anlam yokluğundan daha iyi bir anlam sundu. Çileci ideal ile acı yorumlanarak büyük boşluğun doldurulduğu sanıldı; kapı tüm intihar eğilimli nihilizmlere kapatıldı. Kuşkusuz ki çileci idealin getirdiği yorum daha derin, daha içsel, daha zehirli, daha bir hayat yıkıcıydı. O bütün acılara günahkârlık perspektifinden baktı. Ama bütün bunlara rağmen insan bir anlam sahibi oldu, artık isteyebilirdi. Çileci ideal; sebebi, hedefi ve nesnesi arasında fark olmayan istemenin kendisini kurtarmıştı.⁴⁵⁰

Nietzsche'ye göre çileci idealden kalkarak yön kazanan isteme; insandan hatta daha fazla hayvandan, hatta ve hatta maddeden duyulan nefreti, duyulardan, aklın kendisinden tiksinimeyi, mutluluktan ve güzellikten korkuyu, bütün görüntülerden, değişmeden, gelişmeden, ölümden, arzudan, özlemin kendisinden kurtulma özlemini, yaşam karşısındaki gönülsüzlüğü, yaşamın en temel ön koşullarına karşı başkaldırıyı dile getirmektedir. Kısacası o, insanın istememesine karşı hiçliği istemeyi tercih etmesidir.⁴⁵¹

Nietzsche ahlakı insanlarda hayatı, yaşama sevincini ve doğal yaşamasını baskı altına aldığı için ve ayrıca hayata ve doğaya karşı olmasından ötürü insanı hasta, yorgun ve bitkin kılmakla suçlamaktadır. Ona göre insan, ahlaki baskı yüzünden esnekliğini yitirerek hayati uyarılara cevap veremez hale gelir ve katılaşır. Bunun sonucunda da kişi kendi içgüdülerine karşı, hatta kendine karşı bile yabancılaşmaktadır. Nietzsche insanın içgüdülerine karşı yabancılaşmasını *décadance* formülü⁴⁵² olarak görmektedir ve *décadance*'ın aşılması için yabancılaşmanın aşılması gerektiğini ileri sürer.

Nietzsche'ye göre, nerede ahlakla karşılaşsak orada değerlemeler ile insan güdü ve eylemlerinin kademeli düzeni ile karşılaşırız. Bunlar ise her zaman topluluğun ve

⁴⁵⁰ Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, 181-182; Nietzsche, *On the Genealogy of Morality*, 120.

⁴⁵¹ Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, 182, Nietzsche, *On the Genealogy of Morality*, 120

⁴⁵² Baykan, 17.

sürünün ihtiyaçlarını ifade etmektedir. Ahlak, bireyi sürünün bir fonksiyonu olarak eğitir ve bireye de sadece bu yönde değer atfeder. Farklı toplulukların korunmasının şartları da farklı olduğu için farklı ahlaklar ortaya çıkmıştır ve çıkacaktır. Ahlak, bireylerde bulunan bir sürü içgüdüsünden ibarettir.⁴⁵³

Nietzsche'ye göre Sokrates'ten itibaren tüm Avrupa tarihinin ortak faktörü, yaşamda, bilgide, sanatta, siyasette ve toplumda rehber ve hâkim olabilmek için ahlaki değerlerin diğer değerlerden üstün tutulmasıdır. Dünyada böylesine gelişen ahlaki değerler açısından güç istencinin arkasında 1- Güçlülere ve bağımsızlara karşı sürünün içgüdüsü, 2- Sefillerin ve yoksulların, talihi açık olanlara karşı içgüdüsü, 3- Sıradan olanların istisnai olanlara karşı içgüdüsü, olmak üzere üç neden vardır. Ahlak bu hareket sayesinde muazzam bir avantaja sahip olmuş, bunun yanında çok fazla zulüm, sahtelik ve dar görüşlülük ona yardım etmiştir. Çünkü bugüne kadar dünyada var olan en büyük ahlaksızlık, ahlaklılığın yaşamın temel içgüdülerine karşı mücadelesine ilişkin tarihinin kendisidir.⁴⁵⁴

Felsefe tarihi boyunca ahlak alanında akli temel alan filozoflar duyusallığa karşı bir savaş açmışlardır. Onlara göre ahlak dışı olan duyular bizi gerçek dünya konusunda yanılgıya sürüklerler. Ahlak, duyulardan gelenlerin hepsini ve insanlığın tüm atığını yadsımadır. Oysa Nietzsche'ye göre, duyularla algıladığımız “Görünen dünya” biricik varlıktır. Hakikat diye nitelendirilen evren ise buna eklenmiş bir yalandır.⁴⁵⁵

Hakikatin görünüşten daha değerli olduğu bir ahlak önyargısından başka bir şey değil; hatta dünyada var olan en kötü kanıtlamış varsayım. En azından şu kadarı kabul edilsin. Açısal değerlendirmeler ve görünebilirlik olmasaydı, hiç hayat olmayacaktı ve eğer bazı felsefecilerin erdemli coşkuları ve beceriksizlikleriyle, “görünen dünya” tümüyle ortadan kaldırılmak istenseydi, şimdi diyelim ki siz bunu yapabildiniz- en azından sizin “hakikatinize” hiçbir şey kalmayacaktı.⁴⁵⁶

Nietzsche'ye göre ahlakta her natüralizm, dahası her sağlıklı ahlak bir yaşam güdüsünün buyruğu altındadır. Doğaya aykırı olan Platon ve Hristiyan ahlakında ise yaşam güdüsüne karşı çıkılarak saygısızca suçlanmakta, “Tanrı, insanın gönlüne bakıyor” denilerek bu durum olağan gösterilmektedir. Dolayısıyla Tanrı yaşam

⁴⁵³ Nietzsche, *Şen Bilim La Gaya Science*, 125; Nietzsche, *The Gay Science*, 174, b.116; Baykan, 24.

⁴⁵⁴ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 274, 198-199; Nietzsche, *The Will To Power*, 156.

⁴⁵⁵ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı* 30-31

⁴⁵⁶ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 51

düşmanıdır ve Tanrı Devletinin başladığı yerde yaşam sona ermektedir.⁴⁵⁷ Nietzsche'ye göre ahlakın, iyinin ve kötünün kökenine ilişkin sorgulamanın ortaya çıkardığı şey, Platon tarafından koyutlanan değerlerin nihilistçe olduğudur. Çünkü bu değerler Platon'un idealar kuramında olumsuzluğa, oluşa ve tarihe aşkın olan ve dünyaya ait, ölümlü, acı verici yaşamın kötülenmesi ve değersiz kılınmasına hizmet eden bir öte'ye duyulan inanç üzerine temellenir.⁴⁵⁸ Nietzsche bir yandan Platon'un "kendinde iyi"nin var olduğu düşüncesini reddederken, diğer yandan dünyayı küçümseyen, yaşamı değersiz gören bakış açılarına karşı çıkmaktadır.⁴⁵⁹ Bu nedenle de "kendinde iyi" olarak tasvir edilen Tanrı'nın varlığını da yadsımaktadır.

Nietzsche Platon'un iyi kavramının kaynağını yanlış yerde aradığını savunur. Platon ve Hristiyanlığa göre "iyi" olanlar, kendi başlarına iyi, yani soylu, güçlü, yüksek konumdadır ve kendi eylemleri alçak ruhlu, bayağı ve köylü olanın zıttına yüksek ruhlu, iyi ve birinci sınıftır. Böylece onlar Nietzsche'ye göre değer yaratma hakkını yakalamışlar, değerler için adlar bulmuşlardır. İyi ve kötü zıtlığının kaynağı, soyluluk ve uzaklık pathosu, daha alçak, daha alttaki bir düzene göre daha yüksek düzenin, sürüp giden, egemen olan, temelli ve topyekun duygusudur.⁴⁶⁰ Nietzsche tiksinti duyduğu böyle bir duyguyu kadınca bulur, bunun uşaklıktan kaynaklandığını ve ayak takımı topluluğuna ait olduğunu savunur. Ona göre, bugün efendi olan bu küçük insanlar akla gelebilecek tüm teslimiyetlerin, alçak gönüllülüklerin, akıllılıkların, çalışkanlıkların, hürmetin ve küçük erdemlerin uzayıp giden vesairesinin vaazlarını vermekteler⁴⁶¹ ve böylece tüm insanların yazgılarının efendisi olmak isterler.

Nietzsche'ye göre Platon, akı ve içgüdüyü tek bir hedefe, en yüksek iyi olarak gördüğü Tanrı'ya yöneltmişti. Platon'dan bu yana tüm teologlar ve felsefeciler aynı yolun üzerindeler. Bu nedenle de Nietzsche ahlak konularında şimdiye dek içgüdü ya da Hristiyanların "iman" dedikleri ya da kendisinin "sürü" dediği⁴⁶² şeyin kazandığını savunur.

⁴⁵⁷ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı* 42

⁴⁵⁸ Pearson, 60.

⁴⁵⁹ Berkowitz, 369

⁴⁶⁰ Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, 41; Nietzsche, *On the Genealogy of Morality*, 11-12.

⁴⁶¹ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 388-389; *Thus Spoke Zarathustra*, 233.

⁴⁶² Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 105, Nietzsche, *Beyond Good And Evil*, 81.

Nietzsche tarihin iki farklı ahlak türü sergilediğine inanmıştır.⁴⁶³ köle ya da sürü ahlakı ve efendi ya da aristokrat ahlak. Ona göre, Platon'un ortaya koyduğu değerler orta sınıfın kadim aristokrat ahlakı karşısında kazandığı tarihî zaferi temsil eder. Acıma, alçak gönüllülük, fedakârlık; kölelerin çıkarlarına hizmet eden değerlerdir. Cesaret, cömertlik ve alicenaplık gibi değerler ise soylu efendilerin çıkarlarına hizmet eder. Köle ahlakının değerlerinin temelinde güçsüz ve tepkisel bireylerin stratejileri⁴⁶⁴ bulunurken, efendi ahlakının değerleri güç ya da kudreti temsil etmektedir. Nietzsche bunu şöyle ifade eder:

Minnettarlık ve intikam. –Güçlü birinin minnettar olmasının nedeni şudur. Ona iyilik yapan, yaptığı iyilik eylemiyle, o güçlü kişinin alanını ihlal etmiş ve kendisi oraya girmiştir; şimdi bir misilleme olarak, o da minnettarlık eylemiyle, iyilik yapanın alanını ihlal etmektedir. Bu daha ılımlı bir intikam biçimidir. Minnettarlığın tatmininden yoksun olan güçlü (kudretli), önemli kişi kendisini güçsüz biri olarak gösterecek ve bundan böyle değerlendirilecektir. Bu yüzden özgün olarak güçlü insanlar anlamına gelmiş olan iyi insanlardan oluşan her toplum, minnettarlığı ilk görevlerin arasına koyar.⁴⁶⁵

Nietzsche'ye göre tüm kötülüklerin kökeninde uysallığın, iffetin, özgeciliğin, mutlak itaatin ve köle ahlakının zafer kazanması yatmaktadır. Böylece hükmeden mizaçlar, ikiyüzlülüğe ve vicdan azabına mahkûm edilmişlerdir. Yaratıcı mizaçlar ve Tanrı'ya karşı isyancılar, belirsiz ve ebedi olduğu varsayılan değerlerle yasaklanmış,⁴⁶⁶ istenmeyen bir duruma düşürülmüşlerdir.

Nietzsche'ye göre, insanın erdemleri arasında tutku, sevinç, öfke, haset vb. hepsinin olması gereklidir. Bunlar arasındaki savaş ve çatışma sonucunda insan yıkılacak, kendini aşacaktır.⁴⁶⁷ Nietzsche'ye göre yaşam ve büyümenin var olduğu bütün güç, dürtüler ve tutkular; yaşamı red etme içgüdüğü olarak ahlaklılığın yasaklaması altındadır.⁴⁶⁸ Halbuki bu güç, dürtü ve tutkuların kökünü sökmek; yaşamın kökünü sökmek demektir.⁴⁶⁹ Yaşamın özgürleştirilmesi için Platoncu ahlaklılığın yok edilmesi gereklidir.

⁴⁶³ Kenny, 301.

⁴⁶⁴ West, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, 215

⁴⁶⁵ Nietzsche, *İnsanca Pek İnsanca 1. Kitap*, 63

⁴⁶⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 870, 552; Nietzsche, *The Will To Power*, 465.

⁴⁶⁷ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 43-44

⁴⁶⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 343, 236; Nietzsche, *The Will To Power*, 189.

⁴⁶⁹ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, 40

Ahlaklılık âlemini adım adım azaltıp, sınırlamalıyız. Erdemin iki yüzlü isimleri arkasına uzun süre gizlenmek zorunda kaldıktan sonra gerçekten iş başında olan içgüdülerin adını gün yüzüne çıkartıp, onurlandırmalıyız. Gittikçe daha emredici şekilde konuşan “dürüstlüğümüze” göstermemiz gereken saygıdan dolayı, doğal içgüdülerimizi inkâr etmek ve yok saymak isteyebilecek utancı unutmamamız gerekir.⁴⁷⁰

Nietzsche'ye göre ahlakçılar; iyi insan olabilmek için, ani heyecan, güç, sevgi, intikam, sahip olma tutkusu ve bunlara benzer arzuların büyük talihsizliklere yol açtığı, kötü ya da ayıp olduğu gibi gerekçeler göstererek ruhlarını temizlemek için bunları söndürmek ve kökünü kazıtmak ister. Bu “gözün seni gücendiriyorsa gözünü sök at” mantığı ile aynıdır. Hz. İsa taşradan gelerek Hristiyanlığı kurduğu zaman bu uygulamayı müritlerine tavsiye ettiğinde bunun sonucu ne yazık ki sadece organların kaybı değil, insan karakterinin hadım edilmesi olmuştur. Aynı durum tutkuların dizginlenmesinin yerine bunların kökünden kazılmasını isteyen ahlakçıların çılgınlılığı için de geçerlidir. İnsandaki gücün büyük kaynakları olan ruhun tehlikeli ve taşkın aceleci selini hizmete almak ve onları tasarruf etmek yerine, bu çoğunlukla kısa görüşlü ve öldürücü düşünce tarzı, düşüncenin ahlaki tarzı onları kurutmak ister. Böyle yaparak onlar sadece “hadım edilmiş insan, iyi insan”⁴⁷¹ ortaya çıkarabilmektedirler.

Nietzsche'ye göre erdemin ilk güdüsü, iyi insan icadıdır ve insanın düşman olabileceği, zarar verebileceği, öfkelenebileceği, intikam isteyebileceği iç güdülerini hadım etmesini ister. İnsanı iyiye indirgemekteki temel amaç, insanın kötülük yapmamasına, hiçbir şekilde zarar vermemesine dayanır; buna ulaşmanın yolu kızgınlık iç güdülerinin yok edilmesi ve kronik bir hastalık olarak ruhun huzurudur. Bu düşünce tarzı gerçekte birbirini tamamlayan iyi ve kötüyü birbirleriyle çelişen gerçeklikler olarak kabul etmekten kaynaklanır, iyinin tarafını tutulmasını tavsiye eder, iyinin kötüyü köklerine kadar reddetmesini ister. Bu şekilde aslında tüm iç güdülerinde Evet' i ve Hayır'ı barındıran yaşamı inkâr eder.⁴⁷² Nietzsche'ye göre içgüdüleriyle savaşan bilge insan Sokratesin, bilgi ve mutluluğun eşitliği düşüncesi bir *décadance* formülüdür.⁴⁷³ Halbuki yaşamın yükselişinde mutluluk ve içgüdü birliği söz konusudur. Mutlu olmak için içgüdüleri hadım etmek değil onlarla birlikte yaşamayı öğrenmek gereklidir.

⁴⁷⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 327, 225.

⁴⁷¹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 383, 257- 258; Nietzsche, *The Will To Power*, 206-207.

⁴⁷² Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. s. 351, 240; Nietzsche, *The Will To Power*, 192.

⁴⁷³ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı* 23-25.

Nietzsche çileci idealin insanı zayıflatmakta ve tüketmekte olduğunu, insanlara sadece tükenmişlerin değerleri olan, kendini küçük düşürme, acıma, hatta yaşamın inkâr edilmesi anlamlarına gelen erdemi öğrettiğini belirtir. Buna karşı olarak kendisinin bugüne kadar insanlara öğretilmemiş iki şeyi öğrettiğini savunur. Bunlardan birincisi insanları zayıflatın ve tüketen her şeye karşı hayır demeyi öğretmek, ikincisi de güçlendiren, güç depolayan, güç duygusunu savunan her şeye karşı evet demeyi öğretmektir.⁴⁷⁴ Bunlar Nietzsche için gerçek erdemlerdir ve ahlaka bu şekilde ulaşılacaktır.

Nietzsche'nin perspektifinde acıma ya da merhamet; çöküntü verici bulaşıcı bir içgüdüdür. O yaşamın ayakta durmaya ve değer yükselişine yönelik içgüdülerini baltalar, siler, etkisiz kılar, kişinin güç kaybetmesine neden olur. Ancak Nietzsche'nin merhamete karşı duruşu güçlüler için geçerli değildi. O, zayıf insanın dışarıdan desteklenmesine karşıydı. Çünkü acımanın onursuzlaştırıp, merhametin küçülttüğü kişi; benliğine, yaratıcı hamleye ve hayatı dolu dolu, güçlü bir şekilde yaşama imkânına sahip olamaz. Merhamet ya da yasalar aracılığıyla zayıfın dışarıdan desteklenip korunması;⁴⁷⁵ batıp gitmesi gereken, yaşamın eleyip ölüme mahkûm ettiklerini ayıklama yasası olan evrime karşı, kalkanına yaşamın inkârı kazılı nihilistik bir felsefenin bakış açısıyla *décadance*'ın yükselişine sebep olur. Acıma aracılığıyla yaşam yadsınır ve hiçliğe daha doğrusu “ahiret”, “Tanrı”, “hakiki yaşam”, “Kurtuluş” ya da “Kutsanmışlık” a inanılır.⁴⁷⁶ Ancak yaşam düşmanı olan bu eğilime aktif nihilist katlanamaz ve onun acımasına tahammül edemediği için Tanrı'yı öldürür.⁴⁷⁷

Nietzsche'ye göre bir parça yazgı olan birey aynı zamanda bir yasadır. Herkesin olduğu ve olacağı gibi de bir gerekliliktir. Ondan kendini değiştirmesi istenmemelidir. Çünkü kendini değiştirmesini istemek geçmişini de değiştirmesini istemektir. Olumlu ahlakçılar bunu yapmaz. Onlar insanları olduğu gibi erdemli kabul ederler. Oysa Platon gibileri dünyayı yadsırlar ve insanları olduğu gibi kabul etmek yerine değiştirmek isterler. Bu ise dünyaya ve insana karşı yapılan bir saygısızlık ve azgınlıktır. Yaşama karşı hınç içerisinde olan yozlaşmış ahlakçılar, bir yanlgı içindedir. Buna karşılık

⁴⁷⁴ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 54, 56; Nietzsche, *The Will To Power*, 33-34.

⁴⁷⁵ Magee, 244.

⁴⁷⁶ Nietzsche, *The Dawn of Day*, bl. 7, 12-13; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 98.

⁴⁷⁷ Deleuze, *Üstüninsan: Diyalektiğe Karşı*, 114.

Nietzsche kendisi gibi ahlak dışıcıların yaşamdaki her şeyi, her türü anlamak, kavramak, onaylamak için çabaladığını, yaşamı ve bu dünyayı yadsımak yerine onaylayıcı bir tutum takınarak bu bağlam içinde de saygınlıklarını aradıklarını⁴⁷⁸ belirtmektedir.

Nietzsche'ye göre görünüşe, değişikliğe, acıya, ölüme, teşkilata, duyulara, alın yazısına, köleliğe ve amaçsızlara karşı önyargılı olan filozoflar; öncelikle mutlak bilgiye, bilgi adına bilgiye, erdem ve mutluluk arasında bir bağın olduğuna, insan hareketlerinin anlaşılabilir olduğuna inanmaktadırlar. Daha tehlikeli olanlarsa önceki kültürel koşulların yansıtıldığı içgüdüsel ahlak tanımlamalarıyla hareket ederler. Ancak bu inançlar, filozofların tarih duyusu, fizyoloji bilgisi, gelecekte bir hedef eksikliğinden ya da herhangi bir ironi veya ahlaki kınama olmadan bir eleştiri yaratma yeteneğinden yoksun olmalarından kaynaklanan batıl inançlardır.⁴⁷⁹

Sokrates ve Platon “hiç kimse bilerek kötülük yapmaz” ya da başka bir ifadeyle “doğru bilgiyi doğru davranışın izlemesi gerekir” derken bilgi ve erdemli davranış arasında kurdukları bu şekildeki bir ilişki nedeniyle Nietzsche'ye göre büyük bir yanılgı içerisindeydiler. Onlar bu genel yanlış düşüncenin ve kendini beğenmişliğin mirasçısıydı. Onların “bir davranışın özünde bilginin olduğu ilkesi”ni kanıtlamak istemelerine rağmen, ezelden beri her gün, her saat bunun aksi kanıtlanmaktadır. İnsanın bir davranış hakkında bilebilecekleri, bu davranışı ortaya koymaya asla yetmediği ve bugüne kadar hiçbir durumda bilgi ile davranış arasında, hiçbir köprü kurulamadığı korkunç bir hakikattir.⁴⁸⁰

Davranışın bilgidен kaynaklanmadığını savunan Nietzsche aynı şekilde inançtan da kaynaklanmadığını iddia eder. Bu nedenle ona göre, asıl önemli olanın inanç olduğunu, kaçınılmaz olarak davranışların inançtan kaynaklanması gerektiğini savunan Luther, Sokrates, Platon ve onların etrafındaki kişiler yanıltılmaktadırlar. En güvenilir bilgi ya da inanç, insana eylem yapma gücü kazandırmaz. Bir şeyin düşünceden eyleme dönüşebilmesi için daha önceden geliştirilmiş olması gereken uygulamasının yerini

⁴⁷⁸ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı* 43

⁴⁷⁹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 407-408, 273; Nietzsche, *The Will To Power*, 220.

⁴⁸⁰ Nietzsche, *Tan Kızılığı Ahlaksal Önyargılar Üzerine Düşünceler*, bl. 116, 93-94, DD, 105.

alamaz. Her şeyden önce, en başta davranış yani uygulama gerekir. Bu gereklilik yerine getirilirse inanç zaten devreye girecektir.⁴⁸¹

Nietzsche Platon'un "insanlar yaptıkları eylemleri iyi bir sonuç elde etmek için, iyilik umarak yaparlar"⁴⁸² görüşünü haklı bulmaktadır. Nasıl ki doğa bizi fırtınaya tutup ıslattığında onu ahlaksız olmakla suçlamıyorsa, bize zarar veren bir insanı da ahlaksızlıkla suçlamamalıyız. Çünkü insan, kendisini korumak ya da sıkıntıya sokmamak için yani öz savunma amacıyla başkasına zarar verir. İnsan kendisi için biraz haz ister ya da sıkıntılarını engellemek ister. Şu veya bu şekilde söz konusu olan hep kendisini korumadır. Dolayısıyla Nietzsche'ye göre bu konuda Sokrates ve Platon haklıdır. Kişi ne yaparsa yapsın aklının düzeyine, rasyonelliğinin ölçüsüne göre hep iyi olanı yani kendisine iyi görüneni yapar.⁴⁸³

İyinin ve kötünün ötesinde düşünmeyi yaşamın bütün halinde onaylanması olarak gören Nietzsche için nefret, başkalarının acılarından keyif duymak, çalıp çırparak hükmetme arzusu, egemen olma tutkusu ve kötü diyebileceğimiz ne varsa; türü korumanın en şaşırtıcı ekonomisine dayanır. Bu ekonomi; yüksek bedellerden ve sahtecilikten çekinmez, son derece budalacadır ve türümüzü koruduğu kanıtlanmıştır. Nietzsche, insan olma koşulunun trajik doğasına katlanabilmek ve bunaltıcı etkilerini alt edebilmek için tüm hakikatin karşısında kahkahalarla gülebilmek zorunda olduğumuzu öne sürer. Ona göre tarihin ve uygarlığın hakikati "türün korunması"dır ve birey önemsizdir. Biz bu hakikate gülebildiğimiz sürece kahkahalarımız bilgelikle ittifak edecek ve böylece "şen bilim" doğacaktır.⁴⁸⁴ Şen bilim tavrı, bilginin dar bir çerçevede, bir grubun çıkarına hizmet ederek diğerlerini uyutan, onların gözüne perde örterek, hatta kör ederek belli bir düşünme ve yaşama alışkanlığına sokan, dünyadaki yaşamın gelişmesine ket vuran bir anlayışla yaşanmasına başkaldıran, yaşamdan yana olan,⁴⁸⁵ yaşamı onaylayan bir tavidir.

Nietzsche'ye göre bizler bugüne kadar bize en uzak, en aptal ve aynı zamanda en zeki atalarımızın mirası olan anlayışa, sanki bir mucize ülkesinden gelen şahane bir

⁴⁸¹ Nietzsche, *Tan Kızıllığı Ahlaksal Önyargılar Üzerine Düşünceler*, 30, bl 22; DD, 30.

⁴⁸² Platon, "Gorgias", bl. 468a, 70.

⁴⁸³ Nietzsche, *İnsanca Pek İnsanca 1*, 93-94. Nietzsche, *Human, All to Human*, 55.

⁴⁸⁴ Nietzsche, Friedrich, *Şen Bilim*, (Çev.: Ahmet İnam), Say Yayınları, İstanbul 2009, 23-24; Pearson, 78-79.

⁴⁸⁵ İnam Ahmet, *Yaşama Yoğrulmuş Bilgi*, Say Yayınları, İstanbul 2009, 100-101.

çeyizmiş gibi güvendik. İçimizde bulduklarımıza gösterdiğimiz bu güven ve hürmet belki de bilgideki ahlaki elementin bir parçasıydı. Ancak her ne kadar Platon bize tersini öğretmiş olsa da bizim yapmamız gereken şey, bize miras kalan bütün anlayışlara karşı mutlak bir şüphe ile yaklaşmaktır.⁴⁸⁶

Platon'dan itibaren felsefeye egemen olan unsur ahlaklılık olmuştur. Gerçi Platon'un selefleri olan Anaksimandros'un saf varlıktan kurtuluşların cezası olarak bütün nesnelerin yok olduğunu ileri sürmesi ile Herakleitos'un, varoluş dünyasının tamamının ahlaki ve yasal karakterinin tanığı olarak fenomenin düzenliliğini göstermesi, onlarda da Platon gibi varlık ve varoluş kavramlarının açıklanmasında ahlaki yorumların belirleyici bir rol oynadığının⁴⁸⁷ habercisidir. Ancak ahlakın tam bir egemenlik kazanarak zirveye yerleşmesi Platon sayesinde.

İki çöküş hareketi aşırılıkları yan yana yürümektedir: (a) sanatı ve şovu seven, tensel, kötülük peşinde, çekici çöküş (b) ve kasvetli dini ve ahlaki dokunaklılık uyandıran, Hıristiyanlık için toprağa hazırlayan, duyuları Platonvari karalayan ve Stoacı kendini sertleştirmeden oluşan çöküş.⁴⁸⁸

Nietzsche'ye göre Platon'un ahlak fanatizmi, eski çağın yüce değerlerine yeniden değer biçip ahlaki bozulmayı değil, tam aksine ahlaklaşmayı sağlayarak Hıristiyanlığın egemen olmasına yol açmış, eski çağ ahlaklılığının masumiyetini zehirleyerek paganizmi yok etmiştir. Halbuki o dönemde yok edilen değerler daha sonra efendi hale gelenden çok daha yüceydi. Dolayısıyla çürümüş toprakta kök salan Hıristiyanlık, psikolojik çöküşten kaynaklanmıştır.⁴⁸⁹

Nietzsche değerler sözüyle insanın düşünceleri, ülküleri, bilimi, sanatı, felsefesi, dini, ahlakı, tarihini de içine alan tüm başarılarını ifade etmektedir. Onun anlamlı gördüğü her şey bir değerdir. Ancak Nietzsche'nin çağı da dahil olmak üzere Sokrates'ten beri tüm Batı dünyası, bu değerlerden sadece Hıristiyan ahlakını kendi başına ana değer durumuna getirerek dini, tapınmayı, ahlakı, tarihi, psikolojiyi kendi

⁴⁸⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 409, 274; Nietzsche, *The Will To Power*, 220-221.

⁴⁸⁷ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 412, 276; Nietzsche, *The Will To Power*, 222.

⁴⁸⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 427; s. 287.

⁴⁸⁹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 438, 298; Nietzsche, *The Will To Power*, 242.

doğal değerleriyle düzeltilmeyecek bir şekilde çelişkiye düşürmüş, insanın bütün başarılarına ve yaşaması için şart olan değerlerine aykırı bir anlam yüklemiştir.⁴⁹⁰

Ahlaklılık temelde bilime düşmandır: Sokrates de öyleydi- ve bilimin “iyi” ve “kötü” ile alakası olmayan şeyleri ciddiye alması nedeniyle “iyi” ve “kötü” karşısındaki duygularımız daha az önemli görünmeye başlar. Çünkü ahlaklılık insanın tamamının ve tüm güçlerinin ahlaklılığın hizmetinde olmasını talep eder: israf yapacak kadar zengin olmayan bir insan, ciddi bir biçimde bitkiler ve yıldızlarla ilgileniyorsa bunu o insan açısından boşuna israf kabul ediyor. Sokrates, bilime ahlaklılaşma hastalığını soktukten sonra Yunanistan'daki bilimsel süreçlerin hızlı bir biçimde düşmesinin nedeni buydu.⁴⁹¹

Nietzsche Sokrates'in bilim karşısında ahlakın üstünlüğünü savunması ve kendinden sonra gelen Platon ve diğer filozof ve bilim adamlarının, dolayısıyla da bilimin yozlaşmasının sebebi olduğunu bu şekilde açıkladıktan sonra Hristiyanlığın da Sokrates ve Platon'un bir devamı olarak ahlaklılığı bilimden üstün tuttuğunu, böylece yaşamın yadsınarak değerden düşürüldüğünü savunur. Nietzsche'nin ifadeleriyle:

Gerçekliğin bir ahlaklılık olarak tercüme edilmesine isyan ediyorum: bu nedenle, korkunç bir gerçekliğin üzerine adalet, erdem, ve tanrısallık kisvesi geçirmek için yüce sözcükler ve tavırlar yarattığı için Hristiyanlıktan kaçınılmaz bir nefretle tiksiniyorum.

Tüm filozofları ve bilimi, Darwin'in ekolu tarafından öğretilen varoluş mücadelesinin tam tersi olan bir gerçekliğin önünde diz çöktüğünü görüyorum- yani, en üstte ve ayakta kalanlar arasında her yerde yaşamı ve yaşamın değerini tehlikeye atanları görüyorum.⁴⁹²

Nietzsche üstün değer olarak ahlaklılığın “bu dünya işe yaramaz, *gerçek bir dünya* olmalı” fikrini beraberinde getirdiğini savunur. Ancak bu tür bir ahlaklılık Nietzsche'ye göre çöküşün içgüdüsü; bu şekilde intikamını alan ve efendi rolünü oynayanlar, tükenen ve mirastan yoksun bırakılanlardır. Böyle bir ahlaklılığı savunan filozoflar daima *décadance*'dır, daima nihilist dinlerin hizmetindedir.⁴⁹³

Nietzsche'de kaynağı itibarıyla ahlak, güç istencinin bir ifadesidir. Ahlak kuralları belli insani ihtiyaçları karşılamak için konulmuştur. Bu ihtiyaçlar temelde biyolojik, daha özelde fizyolojiktir. “Sürü içgüdüsü” ya da topluluk halinde yaşama ihtiyacı; türün

⁴⁹⁰ Ioanna Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 2009, 15.

⁴⁹¹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 443, 302.

⁴⁹² Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 685, 437.

⁴⁹³ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 401, 269; Nietzsche, *The Will To Power*, 216.

korunması ve geliştirilmesi, daha yüksek yaşam formlarının yaratılması, ezilenlerin korunmasıdır. Bütün erdemler, temelde “gerekli, iyi kabul edilen organik işlevlerden” başka bir şey değildir.⁴⁹⁴

Nietzsche'ye göre, güçlü olanlar nesnelerin isimlerini kanun haline getirirler. Onlar arasında kategorileri yaratanlar en güçlü olanlardır ve soyutlama konusundaki en büyük sanatçılardır. Güçlülerin uzun deneyimler sonucu test ederek kanıtladıkları bir ahlaklılık sonucu elde edilen bir yaşam tarzı; en sonunda bir kanun olarak, egemen olarak bilincimize yerleşir. Böylece saygıdeğer, doğruluğundan şüphe edilemez, kutsal ve gerçek hale gelen değerler ve durumların ait olduğu grubun tamamı; bilincimize giriş yapmış olur. Bu ise kutsal gerçeklerin efendi olduğunun işaretidir.⁴⁹⁵ Ancak Nietzsche; insanın geniş kapsamlı alın yazılarını incelediğinde en çok şaşırdığı şeyin, Darwin'in ve ekolünün savunduğu şeyin aksine seçimin ve türün ilerlemesinin, daha güçlü olan ya da daha iyi durumda olanın aleyhine olarak tam tersinin hissedildiğini söyler. Ona göre, şanslı talihliler yok edilmekte; daha gelişmiş türlerin yararsızlığı, vasat olanların, hatta vasatın altında olanların kaçınılmaz egemenliği söz konusu olmaktadır.⁴⁹⁶

Nietzsche; seçimin neden istisnalar ve şanslı talihliler lehine yapılmadığına dair nedenlerin, tüm değişimlerin nihai nedenini ve karakterini oluşturan güç istenci tarafından sunulduğunu belirtir. Ona göre en güçlü ve en talihli olanlar bile, organize sürü içgüdüleri, güçsüz olanların korkaklığı ve salt çoğunluğu karşısında güçsüzdürler. Değerler dünyasını yaratan ve bugün insan üzerinde hüküm süren üstün değerleri ellerinde tutanlar; şanslı talihliler, seçkin türler değil, daha ziyade çökmüş türlerdir. Nietzsche için bu durum, dünyada istenmeyen bir manzarayı oluşturmaktadır.⁴⁹⁷

Ahlaklılığın hatırı için ahlak, ahlaklılığı doğallıktan uzaklaştırdığı gibi, sanatın iyiliği için sanat da bir gerçekliğin karalanmasıdır. “Güzelliğin iyiliği için güzel olan”, “gerçeğin iyiliği için gerçek” ve “iyinin iyiliği için iyi olan” bunlar, kötü gözün üç biçimidir. Sanat da bilgi de ahlak da yaşamı yükseltmek için bir araçtır.⁴⁹⁸ Kendi başlarına bir değer ya da amaç olarak görülmemeleri gerekir. Aksi takdirde

⁴⁹⁴ Baykan, 28.

⁴⁹⁵ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 513-514, 338; Nietzsche, *The Will To Power*, 277-278.

⁴⁹⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 685, 436-437, Nietzsche, *The Will To Power*, 364.

⁴⁹⁷ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 685, 437; Nietzsche, *The Will To Power*, 364.

⁴⁹⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 298, 212; Nietzsche, *The Will To Power*, 198.

gerçekliklerini ya da değerlerini kaybetmektedir. Eylemi insandan ayırmak, ahlaklılığın doğallıktan uzaklaştırılmasıdır. Bir eylem kendi başına değerden yoksundur. Her şey eylemin kimin tarafından yerine getirildiğine bağlıdır.⁴⁹⁹ Nietzsche bu gibi sebeplerden ötürü Platoncu değerlerin yeniden değerlendirilmesi ve yeni değerlerin yaratılması gerektiğini savunur. Ona göre bu yeniden değerlendirme ve yaratma süreci birkaç şekilde olabilir.

- Değerlerin yeniden değerlendirilmesi ya da yeni değerler yaratmak; ilk olarak gerçekliğin, olup biten her şeyin ve insan başarılarının doğal değerini, insan hayatı için taşıdıkları değeri görmek; geçerlikte olan ahlakın ve çağı yöneten değerlerin dışında “iyinin ve kötünün ötesinde” değerlerin değerini biçmek; bunu da yeni bir başarıyla, belli bir insan başarısı alanında yeni bir adımla göstermektir.⁵⁰⁰

- İkinci olarak değerlendirme insanın bir varlık şartıdır. Yaşayabilmek için ilk defa şeylere değer yükleyen, şeylerin insanca bir anlamını yaratan insandır.⁵⁰¹

- “Geçmişte kalanları kurtarmak ve her ‘böyleydi bir zamanlar’ı bir ‘ben böyle istedim’e dönüştürmek - ancak bu olabilir benim kurtuluşumun adı!”⁵⁰² Bu da değerlerin yeniden değerlendirilmesinin üçüncü anlamıdır.

- Değer duygularımızın ne dereceye kadar yaratıcı olduğunu yani tarihe ne dereceye kadar anlam yükleyebildiğimizi bilmemiz gibi, tarih boyunca insan başarılarının bugün için anlamını kavrayarak geleceği hazırlamak ve yaşayabilmek için yeni başarılar ortaya koymak da değerlerin yeniden değerlendirilmesini⁵⁰³ ifade eder.

Nietzsche, felsefesinin amacının “bireysel bir ahlaklılık değil, mertebelerin düzenlenmesi”⁵⁰⁴ olduğunu savunur. Kendisinin de içinde bulunduğu ahlak-dışı insanların ahlaklılığın gücünü talep ettiklerini, kendilerinde var olan kendini koruma dürtüsünün rakiplerinin güçlerini kaybetmelerini istemediğini, sadece onların efendisi olmak istediğini⁵⁰⁵ belirtir.

⁴⁹⁹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 292, 209; Nietzsche, *The Will To Power*, 165; Kuçuradi, 17.

⁵⁰⁰ Kuçuradi, 17.

⁵⁰¹ Kuçuradi, 17.

⁵⁰² Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 188.

⁵⁰³ Kuçuradi, 18.

⁵⁰⁴ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 287, 206; Nietzsche, *The Will To Power*, 193.

⁵⁰⁵ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 361, 246; Nietzsche, *The Will To Power*, 197.

Platon'dan beri Nietzsche'nin zamanına kadar her türlü insan başarısının ve olayın değerlendirilmesinde ölçü, bir "öte" düşüncesi olmuştur. Bu "öte"nin hedefi ise bir ahlaki düzendi. Din için bu "öte" bir "öte dünya", bilgi için "ide" ve buna benzer şeyler, kısaca bilinmeyen bir varlık alanıydı. Ama bu "öte" düşüncesi, yaşayan insanın realitesine aykırı, hayata aykırı bir görüş olarak hayatı yoksullaştırmıştır. O halde yeni değerlerin ölçüsü, ne ya da kim olacaktır? Nietzsche'ye göre yeni değerlendirmelerin ölçüsü; gerçekliği kendi gözleriyle gören, geçerlikte olan ahlakın dışında yeni başarılarıyla yeni değerler ortaya koyan, geleceğe yön verebilen yaratıcı insan, milyonlarca insanın yaşamasını haklı çıkaran trajik insandır.⁵⁰⁶

Nietzsche, değerler ve değerlendirme problemini Platon'da olduğu gibi ahlakın bir problemi olarak değil insanın bütün etkinlikleri ile ilgili bir problem olarak ele alır. Bu bakımdan da ahlakı problematik görür. İyi-kötü zıtlığına dayanan ve "bu dünyadaki" gerçek hayatı "mahkûm eden" ahlakın karşısına o, hayatı olduğu gibi ve bütün haklarıyla yaşayan insan hayatını koyar; öyle bir hayat ki bunda, insanın gerçek "metafizik etkinliği" ahlak veya din değil, en geniş anlamda "sanat" ve "yaratıcılıktır."⁵⁰⁷ Nietzsche için sanat, *décadance*'ı aşma, üstün insan'a ulaşma yolundaki en önemli insan faaliyetidir.

3.4. AKIL MI? İÇGÜDÜ MÜ? (KURTARICI SANAT)

Sadece sanattır ki, varoluşun dehşeti ve saçmalığına bağlı tiksintiyle karışık düşünceleri, hayata barışık düşüncelere dönüştürebilir.

Nietzsche, çağının modern kültüründe kötülöklere karşı yaşamı onaylayıcı tutum olan "güç kötümserliği"nin eksik olduğunu öne sürer. Çünkü ona göre çağdaş dünya görüşümüz, Nietzsche'nin hayranlık duyduğu Eski Yunanlıların sanatsal ve mitsel dünya görüşünün aksine bilimsel ve teorik, yani aklın ve bilginin varlığın en derinlerine nüfuz edebileceğine, hatta yaşamı düzeltip iyileştirebileceğine inanan Sokratizm mirasından başka bir şey değildir.⁵⁰⁸ Nietzsche, insan aklının doğada ne kadar zavallı,

⁵⁰⁶ Kuçuradi, 18-19.

⁵⁰⁷ Kuçuradi, 6-7.

⁵⁰⁸ Pearson, 92-93.

ne kadar belirsiz ve fani, ne kadar amaçsız ve gelişi güzel görüldüğünün yeterince sergilenemez olduğunu şöyle bir masal uydurarak örneklendirir:

Işıldayan sayısız güneş sisteminin yayıldığı evrenin ücra bir köşesinde bir zamanlar bir yıldız vardı; akıllı mahluklar, bilmek denilen şeyi orada icat etmişlerdi. Bu “dünya tarihinin” en ukalalıkla ve yalanla dolu anıydı; fakat nihayetinde sadece bir andı. Doğanın bir-iki nefes çekmesinden sonra bu yıldız katılaşp soğumuş ve bu akıllı mahluklar ölmek durumunda kalmışlardır.⁵⁰⁹

Nietzsche bu ve bunun gibi birçok masal uydurulabileceğini ama yine de insan aklının var olmadığı sonsuz zamanlarda olduğu gibi insan aklı yok olunca da hiçbir şeyin olmayacağını savunur. Çünkü ona göre aklın görevinin insan hayatının sürdürebilmesinden başka bir şey olmamasına rağmen, aklın sahibi onu, dünya onun ekseninde dönüyormuş gibi ciddiye alır. İnsanın varlığının devamı için gerekli olan akıl, en temel güçlerini sahtekârlığa tahsis eder zira kendilerine boynuzlar ya da keskin dişler vasıtasıyla mücadele etme şansı verilmediğinden dinç olmayan çelimsiz bireyler ancak sahtekârlık sanatı ile kendilerini koruyabilirler.⁵¹⁰

Nietzsche'ye göre Platon'un aldatmanın efendisi olarak kullandığı akıl, zarar vermeden kandırabildiği sürece özgürdür ve diğer kölelik görevlerinden azat olmuştur. Yaratıcı coşkusuyla metaforları birbirine katar ve soyutlamaların mihenk taşlarının yerini değiştirir. Önceki zamanlarda efendisi için av peşinde koşan köle gibi, hayata imrenen aciz bir bireye yol ve araçları gösteren bir hizmetçi olan akıl; şimdi içgüdüleri ile hareket edebilen ve bu şekilde üzerinden esaret simgesini atmış, artık efendi olmuştur. Eski tutumunun bozulma izleri taşıması gibi şimdi yaptığı her şey de aldatmanın izlerini taşır.⁵¹¹ Nietzsche akıl ve içgüdü ya da sezgi karşıtlığı söz konusu olduğunda içgüdüden yana tavır takınmaktadır. Bu tavrını Nietzsche şöyle ifade eder:

Özgür akıl insan hayatını taklit eder, fakat bu hayatı iyi olarak değerlendirir ve onunla tamamen tatmin olmuş gibidir. Aciz kişinin kendisini korumak için bütün hayatı boyunca yapıştığı kavramları bu muazzam çatı kirişi ve kalasları, özgürleşmiş aklın en cüretkar sanat eserlerinin yanında sadece basit bir iskele ve oyuncaktan ibarettir. Eğer akıl bu kalasları ve çatıyı parçalar, karmaşaya sokar, sonra da alaycı bir tutumla tekrar bir araya getirirse birbiriyle en alakalı olan şeyleri uzaklaştırır ve en alakasızları birleştirirse bu, artık acizliğin, yardım

⁵⁰⁹ Nietzsche, *Ahlakdışı Anlamda Doğru ve Yalan Üzerine*, 1.

⁵¹⁰ Nietzsche, *Ahlakdışı Anlamda Doğru ve Yalan Üzerine*, 1- 2.

⁵¹¹ Nietzsche, *Ahlakdışı Anlamda Doğru ve Yalan Üzerine*, 13.

taleplerine ihtiyacı olmadığını ve artık kavramlarla değil sezgileriyle hareket edebileceğini gösterir. Bu sezgilerden şemaların ve soyutlamaların hayalet şehirlerine çıkan hiçbir doğru düzgün yol yoktur; zira bu sezgiler için bir kelime yoktur. Bu dürtülerle karşılaşan kişi dilsizleşir veya ancak yasaklı metaforlarla ve kavramların hiç bilinmeyen kombinasyonlarıyla konuşur. Eski kavramların bariyerlerini yıkmaya ve onlarla dalga geçme sayesinde, en azından şimdiki güçlü sezgisini yaratıcı bir şekilde takip etmiş olur.⁵¹²

Nietzsche'ye göre şeylerin gerçek doğası içgüdüye dayalı sanat ile anlaşılabilirken Platon'a göre akıl yürütmeye dayalı felsefe ile ortaya çıkarılabilmektedir. Bu konu Platon'un Sokrates'inin "felsefe (logos) ve şiir arasındaki eski mücadele"⁵¹³ diye tanımladığı çatışmayla yakından ilgilidir.⁵¹⁴ Bu kadim kavgada logos'un safında yer alan Platon; Homeros'u tanrılar hakkında yalanlar uydurduğu, topluma zarar veren efsaneler söylediği için suçlar ve şairleri hakikatten uzaklaşmaktan başka işe yaramayan söylemler kullandıkları⁵¹⁵ gerekçesiyle;

Öyleyse her kılığa girmesini, her şeyi ustaca taklit etmesini bilen bir adam, bizim topluma gelip de şiirlerini halkın önünde söylemek isterse, bu kutsal, bu eşsiz, bu tadına doyumlanmaz şairin önünde saygıyla eğilir, deriz ki: Bizim devletimizde senin cinsinden insanlar yok, olması da yasak. Böylece başına kokular sürer, çelenkler takar, onu başka bir devlete yollarız. Bize daha ağır başlı bir şair gerek, deriz. O kadar hoş olmasın zarar yok, ama işe yarar masallar söylesin, yalnız iyi adamın taklitçisi olsun, onun davranışlarını anlatsın... sözleri.⁵¹⁶

diyerek, Devlet'inden kovar. Platon'a göre bir tanrısal çılgınlık biçimi olan şiir, insanı formlar dünyasını diyalektik yoluyla tanımaya ilişkin görevinden uzaklaştırır.⁵¹⁷ Nietzsche ise Platon'un felsefe ile sanatın arasını açmasından yakınıır⁵¹⁸ ve onun sürgüne gönderdiği şairi yeniden tahtına oturtmak için felsefeye ("bilim", "hakikat" ve "kavram") şiir ("mit", "sanat" ve metafor") üzerinde değer biçilmesine karşı çıkar. Hatta felsefenin sürekli kisve değiştirdiği için şiirden daha fazla yalan söyleyen bir şiir biçimi olduğunu söyleyerek hakikat hiyerarşisini tersine çevirir.⁵¹⁹

⁵¹² Nietzsche, *Ahlakdışı Anlamda Doğru ve Yalan Üzerine*, 13.

⁵¹³ Platon, *Devlet*, bl. 607b, 294.

⁵¹⁴ Berkowitz, 81

⁵¹⁵ Ali Utku, *Friedrich Nietzsche, "Sadece Deli! Sadece Şair!"*, 8.

⁵¹⁶ Platon, *Devlet*, bl. 398a-b, 88.

⁵¹⁷ Ali Utku, *Friedrich Nietzsche, "Sadece Deli! Sadece Şair!"*, 8.

⁵¹⁸ Eyüboğlu, 63.

⁵¹⁹ Ali Utku, *Friedrich Nietzsche, "Sadece Deli! Sadece Şair!"*, 9.

O; bilgeliğin yaşama rehberlik etmesi gerektiğini, hakikatin ya da en azından insan doğası ve kozmosun metafizik yapısı hakkındaki en önemli hakikatlerin doğayı taklid eden ya da ona ayna tutan ve onun şeklini değiştiren trajik sanat aracılığıyla bilinebileceğini savunur.⁵²⁰ Nietzsche'ye göre Platon'un sorunu; bizzat kendi felsefesinin sanatsal temelini fark edememesi ve felsefesini ezeli, ebedi ve nesnel hakikat olarak sunmasından kaynaklanır.⁵²¹

Platon; Nietzsche'ye göre tragedyanın ve sanatın yargılanışı konusunda Sokrates'in naif kinizminin izinden yürümüş, tamamen sanatsal zorunluluk sonucu, tam da mevcut ve kendisinin reddettiği sanatsal biçimlerle içsel bir akrabalık bağı içindeki yeni bir sanat biçimi yaratmıştı. Platon eski sanat biçimini, bir görünüş imgesinin taklidi oluşu, yani fenomenlerin dünyasından daha alt bir alana ait oluşu gibi gerekçelerle suçlamıştı. Ancak bu suçlama yeni sanat yapıtına yöneltilemezdi. Bu yüzden Platon gerçekliğin ötesine geçme ve o sözde gerçekliğin temelinde yatan ideyi serimleme çabası içine girmiştir. Bunu yaparak da Platon, suçlayarak protesto ettiği eski sanatın bulunduğu yere dolambaçlı bir yoldan varmıştı. Platon'un eksantrik bir anlamda tüm üslup ve biçimlerin karıştırılmasıyla üretilen, öykü, lirik şiir ve drama arasında ya da düzyazı ve nazım arasında bulunan ve böylece eski, birlikli dilsel biçim yasasının katılığını da delmiş olan diyalogları; tıpkı tragedyanın daha öncesinde yaptığı gibi tüm eski sanat biçimlerini kendi içine almıştır. Nietzsche Platon'un dialog biçimini, gemisi batmış eski şiir sanatının tüm çocuklarıyla birlikte üstüne çıkarak kendini kurtardığı bir kayığa benzetir. Bu benzetmesinin devamında kayıktakilerin dar bir mekâna tıkmış ve Sokrates diye bir dümenciye korka korka itaat ederek yeni bir dünyaya yol aldığını söyler. Dolayısıyla Nietzsche'ye göre Platon; gerçekten tüm bir gelecek dünya için yeni bir sanat biçimi olan romanın örneğini vermiştir ve bir Aisopos fablı olarak tanımlanabilecek olan bu roman, şiir sanatının içerisinde diyalektik felsefenin teoloji içerisindeki durumuna benzer bir hiyerarşik ilişki içinde yaşamıştır. Bu ilişkide roman şiirin, felsefe de teolojinin hizmetçi kızı rolünü üstlenmiştir.⁵²² Bu nedenle de Nietzsche'ye göre Platon, Sokrates'in baskılarıyla sanatı felsefenin ve teolojinin hizmetkârı konuma getirmiştir.

⁵²⁰ Berkowitz, 81

⁵²¹ Pearson, 105, Zuckert, "Nietzsche's Re-reading of Plato Political Theory", 213-239.

⁵²² Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, 85-86.

Nietzsche'ye göre Platon aklın bir ürünü olan diyalektiğin cazibesine o denli aşırı bir heyecanla kapılmıştır ki diyalektik anlayışını ideal bir biçim olarak onurlandırmış ve tanrılaştırmıştır. Diyalektiği bir güç istenci aracı olarak, kendi üzerinde hâkimiyet kurma bilinci olarak⁵²³ kullanmıştır.

Nietzsche'ye göre sanatın gelişmesi Apollon ve Dionysos arasındaki düşmanlığa bağlıdır. Nietzsche; temelde Yunan Apollon tarzının neden Dionysos tarzının toprağında meydana gelmek zorunda olduğunu ve Dionysos tarzının neden Apollon tarzı olmak zorunda kaldığını yani korkunç, çok çeşitli, belirsiz ve korku dolu olan şeylere istencini, neden ölçme, basitleştirme, kurallara ve anlayışlara teslim olma istenci üzerine kırmak zorunda kaldığını araştırır. Bulduğu sonuç; köklerinde ılımlı olmayan düzensiz Asyalıların yattığı, Yunanlıların yiğitliğinin Asyalılığıyla mücadele etmesinden oluştuğu, güzelliğin onlara verilmediği, fethedildiği, istendiği, mücadele ile kazanıldığıdır.⁵²⁴

Nietzsche, Apollinian ve Dionysian sanatın insanda doğanın bir gücü olarak görüldüğü ve istesin ya da istemesin insanın üzerinde vizyonlara sahip olma içtepisi olarak ve heyecan dolu bir duruma gelme içtepisi olarak iki şekilde tasarrufta bulunduğunu savunur. Ona göre her iki durum daha zayıf bir şekilde de rüyada ve sarhoşlukta tekrarlanmaktadır. Rüya içimizdeki sanatsal güçler olan vizyon, çağırışma, şiirsellik güçlerini serbest bırakırken sarhoşluk da jest, tutku, şarkı ve dans güçlerini serbest bırakır.⁵²⁵

Nietzsche'ye göre sanatçıların, hiçbir şeyi olduğu gibi değil daha dolu, daha basit ve daha güçlü görmeleri gerekir. Bu nedenle hayatlarının bir nevi gençlik ve canlılık, bir nevi daimi sarhoşluk içermesi zorunludur. Müzik yapmak, çocuk yapmanın başka bir yoludur ve her halükârda sanatçılarda bile cinsel güç durduğunda verimlilik de durur. Çünkü sanatçının iyi olabilmesi için fiziksel açıdan da güçlü ve enerji dolu olması gereklidir.⁵²⁶ Cinsellik, sarhoşluk, yiyip içme, canlılık, düşmana karşı zafer, alay, kabadayılık, zulüm gibi durumlar; bir şeylere yüce nitelikler ve doluluk aşıladığımız ve doluluğumuzla hayattan aldığımız zevki bize geri yansıtana kadar onları

⁵²³ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 431, 292; Nietzsche, *The Will To Power*, 236.

⁵²⁴ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 1050, 639; Nietzsche, *The Will To Power*, 539-540.

⁵²⁵ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 798, 501; Nietzsche, *The Will To Power*, 419.

⁵²⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 800, 503; Nietzsche, *The Will To Power*, 421.

şiiirleştirdiğimiz durumlardır ve hepsi de insanlığın en eski bayram zevklerine ait olup erken "sanatçıda" egemendir. Böyle bir estetik durum, sadece ihsan edilmiş ve taşan bedensel dinçlik dolgunluğuna açık doğalarda görülür. Ağırbaşlı, güçsüz, bitkin ve tükenmiş olanlar örneğın bilginler Nietzsche'ye göre sanattan hiçbir şey alamazlar çünkü başlıca sanatsal güce, bereket baskısına sahip değıldirler.⁵²⁷

Nietzsche; güzel ve çirkinin kökenine dair araştırmasında, insanın uzun deneyimlerinin sonucunda, bize içgüdüsel olarak estetik açıdan çirkin gelen şeylerin zararlı, tehlikeli ve şüphe içeren şeyler olduklarını, güzel olan biyolojik değerlerin ise faydalı ve yaşamı uzatan şeyler olduklarını söyler. Ancak bize yararlı şeyleri hatırlatan bir sürü uyarıcının bize güzel olanın duygusunu yani güç duygusu artışı hissini verdiğini belirtir. Böylece Nietzsche'ye göre güzel ve çirkin, göreceli olarak en temel koruma değerlerimize,⁵²⁸ güç istencimize kabul edilir.

Nietzsche'ye göre "güzellik" ya da "çirkinlik" ile ilgili yargılar içgüdüsel yargılardır ve sonuçlar zinciri açısından kısa görüşlüdür. Anlamak ise temel içgüdüsel yargılar için bir görev üstlenir. Kararı geciktirir, dikkatle inceler ve sonuçlar zincirini uzatır. Güzellik ve çirkinlik ile ilgili yargılar, anlayış daha konuşmadan içgüdülerimizle hızlı karar verir. Güzellik söz konusu olduğunda objektif kalmak veya yorumlayıcı, şiiirleştirici gücü askıya almak mümkün değildir. Bu nedenle bir şeyi güzel olarak tecrübe etmek, onu ister istemez yanlış tecrübe etmektir.⁵²⁹

Nietzsche'ye göre bir idealist olarak Platon, her şeyin üzerine zorla bir süsleme, büyütme, yüceltme, sonsuzluk yükler.⁵³⁰ Böylece yücelik ve sonsuzluk kisvesi altında şehvetini barındırır. Nietzsche Platon gibi, kavramlar ve soyutlamalar tarafından yönlendirilen rasyonel insanın, bunlarla mutluluğu hiç elde edememesine rağmen sadece mutsuzluğu uzak tutmayı becerebileceğini; onun mümkün olduğunca acıdan kaçmaya çalışırken, içgüdüsel insanın, bir kültürün ortasında ayakta durarak sezgileri sayesinde ve çirkin olandan kaçmadan, sürekli akan bir aydınlığın, neşenin ve kurtuluşun hasadını toplayacağını⁵³¹ savunur.

⁵²⁷ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 801, 503; Nietzsche, *The Will To Power*, 421-422.

⁵²⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 804, 504- 505; Nietzsche, *The Will To Power*, 423.

⁵²⁹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 804, 505-506; Nietzsche, *The Will To Power*, 423-424.

⁵³⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 806, 506; Nietzsche, *The Will To Power*, 423.

⁵³¹ Nietzsche, *Ahlakdışı Anlamda Doğru ve Yalan Üzerine*, 14.

Nietzsche'ye göre bir sanat biçiminin doğuşunu en az açıklayan şey, yaşamın gerçekten trajik oluşudur. Sanat yalnızca doğal gerçekliğin taklit edilişi değil, doğal gerçekliğin, özellikle metafizik bir ilavesidir; onun aşılması için onun yanına konulmuştur. Trajik mitos sanata dahil olduğu sürece, sanatın bu metafizik yüceltme niyetine de tamamen katılır.⁵³² Görünüş dünyası gerçektir ve yaşamın kendisidir.

Nietzsche'ye göre sanat çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir. Öncelikle sanat; sadece sanat olarak ortaya çıkar ve burada sanat, hayatı ve hayatın o büyük baştan çıkarıcılığını ve hayatın o büyük uyarıcısını mümkün kılmayı sağlayan araçtır. Diğer biçimiyle sanat; hayatı inkâr etme istencinin tek karşı gücü olarak anti-Hristiyan, anti-Budist ya da anti-nihilist olarak ortaya çıkar. Bir başka biçimiyle sanat; *bilgi insanının kurtuluşu* olarak, varoluşun korkunç ve kuşkulu karakterini bilenlerin, görmek isteyenlerin, trajik bilgi insanının kurtuluşu olarak ortaya çıkar. Ayrıca sanat, varoluşun korkunç ve kuşkulu karakterini sadece bilenlerin değil, onu yaşayanların, yaşamak isteyenlerin, trajik savaşçı insanın, kahramanın, eylem insanının kurtuluşu olarak ortaya çıkar. Son olarak ıstırapın istençli olduğu, yüceltildiği, tanrılaştırıldığı, ıstırap çekmenin büyük bir hazzın biçimi olduğu durumlara giden bir yol olarak, ıstırap çekenlerin kurtuluşu olarak sanat şeklinde ortaya çıkar.⁵³³

Nietzsche'ye göre şimdiye kadar felsefeye çileci ideal egemen olmuş çünkü hakikat, varlık, Tanrı, en son yargı makamı olarak ileri sürülmüş, hakikatin değeri sorgulanmamıştır. Oysa hakikatin değeri deneysel olarak sorgulanmalıdır. Ancak bunu yapacak olan bilim değildir. Çünkü aynı temele dayanan bilim de çileci ideal gibi hakikatin değerlendirilemez ve eleştirilemez olduğu inancını taşır. Bu nedenle hakikati sorgulama işi sanat tarafından yapılacaktır.⁵³⁴ Nietzsche hakikat'in estetik üst-eleştirisini geliştirmiş, bu eleştiri tarzı ile de hakikatin imkâncının temelinin sanat yapıtında atıldığını⁵³⁵ savunmuştur. Ona göre yalanın kutsallaştırıldığı, aldatmayı istemenin temiz bir vicdana kavuştuğu sanat, çileci ideale bilimden daha temelli bir biçimde karşı çıkar. Platon bu karşı çıkışı içgüdüsel olarak sezdiği için Avrupa'nın şimdiye dek yetiştirdiği en büyük sanat düşmanıdır. Öte dünyanın en içten savunucusu,

⁵³² Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, 143; Nietzsche, *The Birth of Tragedy Out of the Spirit of Music*, 82.

⁵³³ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 853, 538; Nietzsche, *The Will To Power*, 452.

⁵³⁴ Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, 172-173; Nietzsche, *On the Genealogy of Morality*, 113-114.

⁵³⁵ Allan Megill, *Aşırılığın Peygamberleri: Nietzsche Heidegger Foucault Derrida*, (Çev.: Tuncay Birkan), Ayraç Yayınları, Ankara 2008, 66.

yaşamının büyük kara çalıcısı; kendisini çileci idealin hizmetine koşarak bir sanatçının gerçekleştirebileceği en belirgin bir kokuşmaya sürüklemektedir. Nietzsche'ye göre hakikatin değerlendirilemez olduğunu savunan bilim ile çileci ideal, fizyolojik açıdan da birbirini desteklemektedir. Çünkü her ikisinin de ön koşulu; yaşamın belli bir biçimde yoksullaştırılması, duyguların soğutularak yaşama temposunun yavaşlatılması, içgüdülerin yerine diyalektiğin konulması, yüzlere ve davranışlara ciddiye bulaştırılmasıdır.⁵³⁶

Nietzsche'ye göre yaşam, fenomenlerin tüm değişimine karşın yok edilemeyecek derecede güçlü ve haz vericidir. Giderek hem doğanın acımasızlığının hem de dünya tarihi denilen şeyin korkunç yok ediciliğinin tam içine gözünü kırpmadan bakarken bile sanat ve sanat yaşamı yolu ile kurtarılırız.⁵³⁷

Mantık açısından mazur görülemeyen dünya, ancak estetik açıdan kabul edilebilir. Bu nedenle insan güzellik duygusunu kendisinde geliştirerek ondan hissesini almak için gayret göstermelidir. Sanat yaratımı sırasında insanlar belki yaratıcının nihayetsiz hazzını hissedebilirler. Sanatçı doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak sanatkârane haz veren hayalleri dış dünyadan yaratabilir. Zaten estetiğin temeli de düşünce ve imgeler aracılığıyla dışsal çevreden içsel bir hayal yaratmaktır. Bu içsel hayal güzellik ve sevinci içerebildiği gibi elemli ve korkunç manzaralardan da oluşabilir. Nietzsche bu şekilde gerçek hayattan hayal yaratmaya “Apollon yetisi” adını verir. Böylece insan güzelliği temaşa ederek pesimizmden kurtulur. Hayatı, güzel olan hayali hatırına temsil ve arzu edilebilir olarak görür ve onaylar. Kendi iradesiyle kendisinin de evrenin bir parçası olduğunu, evrene benzediğini hissederek ve evrenle bağ kurar. Ancak insan doğa olayları ya da uyuşturucuların etkisiyle heyecan ve sarhoşluk halinde bulunduğu zaman evrenle olan bağı azalır ve “Dionysos” durumuna geçer. Dionysos’un doğal dili müziktir ve bu halde insanlar pesimizme yönelir. Fakat aynı zamanda kişisel arzuları evrenin arzularına uygun olduğundan kendi ebediyetinden haberdar olur. Böylece ebediyet bilinci ile pesimizmin etkisinden kurtulur.⁵³⁸ Estetik, gerek Apollon gerek Dionysos sanatları aracılığı ile hayatı anlamlandırarak onun yaşanabilir olmasını sağlar.

⁵³⁶ Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, 173. Nietzsche, *On the Genealogy of Morality*, 114.

⁵³⁷ Walter Kaufmann, *İnsanı Anlamamak Nietzsche Heidegger Buber*, (Çev.: Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul 1997, 74.

⁵³⁸ A. Nebil, B. Tevfik, M Süleyman, 138.

Nietzsche sanatçıların Platon'un yaptığına aksine, hayatın kokusunu unutmadıklarını, duyularını ve bu dünyada olanları sevdiklerini söyler⁵³⁹ ve bu nedenle de sanatçılara büyük önem verir. Nietzsche'ye göre insanın çöküş biçimleri olan din, ahlaklılık ve felsefeye karşı yükseliş hareketi sanat⁵⁴⁰ ile yapılmalıdır.

3.5. NIETZSCHE'DE DİN ELEŞTİRİSİ

*İnançlar hakikat düşmanları olarak yalanlardan daha tehlikelidir.*⁵⁴¹

Nietzsche'ye göre amacı yeni bir din kurmak olan Platon, ruhça ve yetenekçe bir din kurucusu rolüne çok uygun olmasına rağmen bu din kurma girişiminde başarısız olmuş ancak tarikat kurabilmiştir. Nietzsche'ye göre Platon ve onun gibi birçok Yunanlının din kurma girişimlerinin başarısız olmasının sebebi, o dönemde Yunanistan'da yüksek bir uygarlığın var olmasıdır. Yüksek uygarlığın göstergesi ise toplumun gereksinimlerinin, mutsuzluklarının, inancının ve umudunun tek bir reçete ile giderilmediği çok farklı bireylerden oluşmasıydı. Bütün bir ulusun düzeltilemediği, önderlerin yalnızca tarikat kurabildiği her yerde, ulusun nispeten heterojen olduğu kaba sürü içgüdüsünden söz edebilir; ahlak kurallarının ahlaklıktan uzaklaşmaya başladığı sonucunu çıkarabiliriz. Nietzsche ilerleyişini desteklediği, gerçekte yumurtanın olgunlaşmaya başladığı, kabuğun kırılmak üzere olduğu böyle bir durumun, ahlak ile yozlaşmanın küçümsenmeye başlandığı bir ara durum olarak öylece bırakıldığını⁵⁴² belirtir.

Nietzsche'ye göre bireyin ya da bireyin düşüncelerinin etkisi koşulsuz olduğu ölçüde etkilenen kitle; daha homojen, daha alçak olmaktadır. Güçlü bir uygarlıkta başkasına söz hakkı tanımayan yaratılışların etkisi azdır ve burada ancak bir din değil tarikat kurulabilir. Birinin yönettiği yerde kitleler ve kitlelerin olduğu yerde de köle ihtiyacı vardır. İnsanların köleleştirildiği yerde birey azdır. Sürü içgüdüsünün vicdanı da bu az sayıdaki bireye karşı çıkar.⁵⁴³ Bu ise Nietzsche için istenmeyen bir durumdur. Platon din kurmakta başarısız olsa da onun bir devamı olan Hristiyanlık, bunu

⁵³⁹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 820, 517; Nietzsche, *The Will To Power*, 434.

⁵⁴⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 794, 500; Nietzsche, *The Will To Power*, 419.

⁵⁴¹ Friedrich Nietzsche, *İnsan Çoğul ve Tek Başına*, (Çev.: Kenan Sarılioğlu), Kırmızı Yayınları, İstanbul 2006, 103.

⁵⁴² Nietzsche, *Şen Bilim La Gaya Science*, bl. 149, 140.

⁵⁴³ Nietzsche, *Şen Bilim La Gaya Science*, bl. 149, 141.

başarmış; toplum sürü haline getirilmiştir. Nietzsche; Platon, idolu Sokrates ve onların etkisi altında felsefe yapmak isteyenlerin, asıl istediklerinin bir din olduğunu şu cümleleriyle ifade eder:

Felsefe yapan gençlerimizin, kadınlarımızın, sanatçılarımızın, felsefeden Yunanlıların algıladığının tam tersini istediklerinin çok farkındayım! Platon'un bir diyalogunda her karşılıklı konuşmada var olan kesintisiz sevinç haykırıışlarını, akılcı düşüncenin yeni buluşu ile ilgili sevinç haykırıışlarını duymayan biri Platon'dan ne anlar, felsefeden ne anlar? Eskiden kavramların, genellemelerin, iddiaları çürütmenin, kısıtlamaların katı ve gerçekçi oyunu oynandığı zaman, ruhlar sarhoşluktan dolup taşardı, -belki de müziğin eski, önemli ve katı kontrpuancılarının tanıdığı o sarhoşluktan. O zaman Yunanistan'da, insanların dilinde başka, daha eski ve vaktiyle en güçlü olan tat vardı: Ve yeni tat eskisinden o kadar faklıydı ki, insan "tanrısal sanat" diyalektikten, sanki aşk çılgınlığına kapılmış gibi söz eder, kekelerdi. Ama eski geleneklerin etkisindeki düşünceydi, bu düşünce için sadece saptanmış yargılar, saptanmış nedenler, otoritenin nedenlerinden başka nedenler yoktu: Öyle ki düşünce, duyulan bir şeyi tekrar etmekti, konuşmanın ve sohbetin bütün zevki, biçimde olmak zorundaydı. İçeriğin sonsuz ve evrensel olarak düşünüldüğü her yerde sadece bir tek büyük büyü vardır: Değişen biçimin, yani üslubun büyü. Homeros'un zamanından beri, şiirlerinde ve daha sonra heykellerinde, Yunanlılara zevk veren şey orijinallik değil, tam tersiydi. Tam tersi büyü, yani sebep ve etkinin, neden ve sonucun büyüsunü keşfeden Sokrates'ti: Ve biz modern insanlar mantığın gerekliliğine öylesine alıştık ve öyle eğitildik ki bu tat dilimize normal gelmeye başladı ve bu niteliği ile şehvet düşkünü ve kibirli insana da itici gelmek zorunda. Ona karşı farklı olan onu büyüler: Onun rafine hırsı, ruhlarının istisna olduğuna, diyalektik ve akıllı varlıklar olmadıklarına, aksine, örneğin, içsel duyu ile ya da "zihinsel anlayışla" donatılmış, "sezgisel varlıklar" olduğuna inandırmak ister. Ama öncelikle kafasında dehası, bedeninde şeytani olan "sanatçı kişilikler" olmak isterler, dolayısıyla bu ve öteki dünyada sahip olacakları özel haklarla, özellikle Tanrı ayrıcalığı ile anlaşılmaz olmayı isterler: -Şimdi onlar da felsefe yapıyor! Korkarım bir gün yanıldıklarını fark edecekler, - Onların istedikleri dindir.⁵⁴⁴

Nietzsche'ye göre din isteyenler insanlara dünya ötesi umutlar vermektedir. Halbuki anlamlı olan yeryüzüdür ve böyle umutlara inanmamak gereklidir. Burada Nietzsche; Platon başta olmak üzere öte dünyaya inananları eleştirerek insanın dünyaya sadık kalmasını, dünya ötesi umutlardan söz edenlere inanmamasını çünkü onların yaşamı aşağıladıklarını, kendilerini ve insanları zehirlediklerini savunur. Ancak zaman değişmiştir artık ve bunu,

⁵⁴⁴ Nietzsche, *Tan Kızıllığı Ahlaksal Önyargılar Üzerine Düşünceler*, bl. 544, 273-274.

Bir zamanlar günahların en büyüğüydü Tanrı'ya karşı günah işlemek, ama Tanrı öldü ve onunla birlikte bu günahkârlar da öldüler. Şimdi ise en korkunç şey yeryüzüne karşı günah işlemek ve bilinemez olanın iç yüzünü araştırmaya yeryüzünün anlamından daha büyük saygı duymak!⁵⁴⁵

ifadeleriyle dile getirir.

Nietzsche'ye göre dünyanın devinimi nihai bir aşamayı hedeflemez. Oluş nihai maksatlara başvurmada açıklanmalıdır. Ne şimdiki zaman geleceğe başvurarak ne de geçmiş zaman şimdiki zamana başvurarak açıklanmalıdır. Tüm olayları, hisseden ve bilen ama istençli olmayan bir varlığın himayesine girmemek için oluşun toplam bilincini, bir Tanrı'yı inkâr etmek gerekir.⁵⁴⁶

Nietzsche; Avrupa ateizminin nedeninin, Tanrı'daki "baba" fikrinin, "yargılayıcılığı", "ödüllendiriciliği" ve "özgür istenci"nin temelden yadsınması ve Tanrı'nın iştmez, iştse de yardım etmeyi bilmez, en kötüsü de kendini açıkça anlaşılır kılmada yetersiz görünmesi olduğunu ileri sürer.⁵⁴⁷

Nietzsche bizlere en yüksek iyi olarak gösterilen, bizi seven ve her şanssızlıkta bizim için en iyisini isteyen bir Tanrı'nın her bir eylemimizin, her bir anımızın, her bir düşüncemizin muhafızı ve şahidi olması iddiasının memnuniyetle benimsenecek bir iddia olmadığını savunur. Nietzsche'ye göre bu iddalar, Platon'un bize sunduğu huzur verici ve yatıştırıcı olan hakikatlerle bağdaştırılamaz. Bu nedenle böyle hakikatler ya da metafizik kurguların gerçekliğinden bahsedilemez. Kalplerimizde ve kafalarımızda hakikatin sağlam yöntemine bir kez sahip olursak artık dinin ve metafiziğin bu tür dogmalarına inanmak⁵⁴⁸ zorunluluğundan kurtulabiliriz ve hatta özgürlük istiyorsak kurtulmak zorundayız. Nietzsche'nin deyişiyle, "özgürlüğe uzanan yolu bulmak istiyorsanız eğer, bütün kurtarıcılardan daha büyük olanlardan da kurtulmak zorundasınız."⁵⁴⁹

Nietzsche'ye göre insanın bütünden, birlikten, bazı güçlerden, koşullanmamış bir şeyden kurtulması gereklidir. Aksi takdirde onu en yüksek temyiz mahkemesi olarak görecektir ve "Tanrı " diye vaftiz edecektir. Oysaki bütünü paramparça etmeli; ona saygı

⁵⁴⁵ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 13, Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 6.

⁵⁴⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 708, 452; Nietzsche, *The Will To Power*, 377.

⁵⁴⁷ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 67; Nietzsche, *Beyond Good And Evil*, 49.

⁵⁴⁸ Friedrich Nietzsche, "Dinsel Hayat", *Nietzsche ve Din*, 32.

⁵⁴⁹ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 122.

göstermemeyi öğrenmeli; bilinmeyene ve bütüne verdiklerimizi geri alıp bize yakın olanlara, bizim olanlara geri vermeliyiz. Bütün daima "kötülük problemi" gibi problemleri beraberinde getirir; bu nedenle bütün yoktur, büyük duyumsallık veya yaratıcı ya da güç deposu yoktur.⁵⁵⁰ Bir şeyin olduğu gibi olduğundan emin olmak, "böyle olmalıydı" demekten daha yüce ve daha ciddi bir şeydir.⁵⁵¹

Nietzsche'ye göre, "Hiçbir zaman, ne doğrudan, ne de dolaylı olarak, ne dogma ne de alegori olarak, din herhangi bir hakikate sahip olamamıştır. Çünkü her bir din, aklın alt edilmesiyle varoluş kazanarak korkudan ve ihtiyaçtan doğmuştur"⁵⁵² ve dinin psikolojik mantığı şöyle işler: Bir insan aniden ve ezici bir biçimde güç duygusuyla kaplandığında içinde kendi kişiliği hakkında şüphe uyanır. Bu duygunun nedenini tek başına düşünmeye cesaret edemediği için bunu açıklamak üzere daha güçlü bir kişiyi, tanrısallığı öne sürer.⁵⁵³ Din bir kişilik değiştirme meselesidir; insanın içindeki büyük ve güçlü olan her şey, insanüstü ve harici olarak kavrandığı için insan kendi kendini küçültmüştür. Değersiz ve zayıf yönüne "insan", güçlü ve hayret verici yönüne "Tanrı" demiştir.⁵⁵⁴ Nietzsche'ye göre bir varsayım ve bir düşünceden ibaret olan Tanrı'nın bütün doğruları eğri, duran her şeyi devingen kıldığına inanır insanlar ve ayrıca "zaman geçip gidecek ve fani her şey yalnızca yalandan mı ibaret olacak?" düşüncesi insanoğlu için bir kargaşa ve baş dönmesine yol açtığı ve bunu kabul edemediği için böyle hastalıklı bir Tanrı varsayımı uydurur.⁵⁵⁵

Nietzsche'ye göre, Platon ve Platoncuların uydurdukları dinî yalan ve dogmaların şu üç şeye sahip olmaları gereklidir: İlk olarak güç, otorite ve kayıtsız şartsız güvenilirliğe; ikinci olarak bireyi etkileyen her şeyin onların kanunlarına bağılmış gibi görünmesi için doğanın tüm gidişatını ellerinde tutmak zorunluluğuna; son olarak da kontrollü vatandaşlarının gözlerini atlatamayan daha yoğun bir güç ilkesine; öteki tarafta, "ölümden sonra" gidilen yerde, ceza gücüne ve eksiksiz mutluluğa giden yolu keşfeden araçlara sahip olmaları⁵⁵⁶ gerekmektedir.

⁵⁵⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 331, 227-228; Nietzsche, *The Will To Power*, 180.

⁵⁵¹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 333, 228; Nietzsche, *The Will To Power*, 182.

⁵⁵² Nietzsche, "Dinsel Hayat", *Nietzsche ve Din*, 33.

⁵⁵³ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 135, 116; Nietzsche, *The Will To Power*, 86.

⁵⁵⁴ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 136, 117; Nietzsche, *The Will To Power*, 86-87.

⁵⁵⁵ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 112.

⁵⁵⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 141, 121; Nietzsche, *The Will To Power*, 89-90.

Nietzsche'ye göre Platon'un kutsal yalanı sayesinde "iyi", "kötü" ve bunlar sayesinde de her eylemin değerini sonuçları açısından değil, niyetleri ve bu niyetlerin ne dereceye kadar "kanunlara" uygun olduğu açısından ölçen bir iç ses olan "vicdan" yaratılmıştır. Bu nedenlerle kutsal yalan 1) cezalandıran ve ödüllendiren, tam yetkili elçilerini dünyaya gönderen bir "Tanrı"yı, 2) büyük cezalandırma makinesi ve tinin ölümsüzlüğünün etkili olacağı düşünülen bir "ahiret"i, 3) iyi ve kötünün sürekli olduğu bilinci olarak vicdan aracılığıyla konuşan "insan bilinci"ni, 4) tüm doğal süreçlerin inkârı; tüm olayları ahlaka bağlı bir olaya indirgenmesi, tek güç ve tüm değişimlerin yaratıcısı olarak "ahlaklılık"ı ve 5) belirli, açığa vurulan, rahiplerin öğrettikleriyle aynı olan ve bu yaşamda tüm kurtuluşun ve mutluluğun koşulu olarak "hakikat"i uydurmuştur.⁵⁵⁷

Nietzsche, dinsel zulüm basamağının birçok basamağı olduğunu ama bunların üçünün çok önemli olduğunu savunur. Bunların ilki, tarih ötesi dinlerde insanlığın Tanrı'sına insanlar kurban etmesidir. İkincisi, insanlığın ahlaksal döneminde, insanın Tanrı'sına en güçlü güdülerini, kendi "doğa"sını kurban etmesidir. Üçüncü basamak ise, Tanrı'yı hiçliğe kurban etmek için, Tanrı'nın kendisini kurban etmek ve kendine olan zulmünden, taşa, budalalığa, ağırlığa, yazgıya, hiçliğe tapmaktır.⁵⁵⁸

Nietzsche, Platon felsefesinin put olarak gördüğü tüm ideallerine saldırmasına ve genel olarak ideallere karşı olmasına rağmen Tanrı'nın öldüğü ve insanlığın en yüksek değerlerini yitirdiği bağlamda kendisi üstün insan'ı bir ideal olarak koymuş ve idealin mantığının tuzağına düşmüştür. Çünkü üstün insan Nietzsche'ye gelecek için umutlar aşılar, şimdiyi hor görme duygusunu alt etmesini sağlar. Dolayısıyla üstün insan, Nietzsche'nin mevcut insanlıktan ve şimdiden duyduğu yoğun hoşnutsuzluğa rağmen tesellisi ve geleceğe dair umudunun temsilidir.⁵⁵⁹

Nietzsche *Deccal* adlı eserinde Hristiyanlık kavramının bir yanlış anlama olduğunu, var olan tek Hristiyan'ın "Çarmıhta ölen İsa" olduğunu, ancak bugün bile böyle bir hayat yaşamamanın, hakiki primitif Hristiyanlığın mümkün hatta bazı insanlar

⁵⁵⁷ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 141, 121-122; Nietzsche, *The Will To Power*, 90-91.

⁵⁵⁸ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 68; Nietzsche, *Beyond Good And Evil*, 50.

⁵⁵⁹ Pearson, 140.

için gerekli de olduğunu savunur.⁵⁶⁰ O, *décadent* kilise babaları tarafından uydurulup sunulan Tanrı kavramına karşı çıkmaktadır.⁵⁶¹

Nietzsche Platoncu bir din olan Hristiyanlığın Tanrı'sının karşısına, kendi deyişiyle "Çarmıha Gerilen"e karşı Dionyssos'u koyar. Ona göre, bu iki zıt Tanrı'nın ölümleri açısından bir fark yoktur. Dionyssos, yaşamın kendisini temsil eder ve ebedi verimliliği, tekerrürü, işkenceyi, yok etmeyi, imha istencini yaratır. İstirap çeken, masum olarak Çarmıha Gerilen ise bu yaşama bir itiraz, hor görülmesi için bir formül olarak kabul edilmektedir. Çarmıha Gerilen, Hristiyan anlamda ıstırap çekerken Dionyssos, trajik bir anlamda ıstırap çeker. Hristiyanlıkta ıstırap, kutsal bir varoluşa giden yol olarak ileri sürülürken tragedyada varlık, devasa bir ıstırap miktarını savunacak kadar kutsal kabul edilmektedir. Trajik insan en sert ıstırapı bile onaylayarak bunu yapacak kadar güçlü, zengin ve kutsallaştırabilecek durumda olmasına rağmen Hristiyan dünya üzerindeki en küçük mutluluğu bile reddeder. Çarmıhtaki Tanrı yaşam üzerinde bir lanet, hayattan kurtuluşu aramak için bir işaret direği görevini üstlenmişken parçalara ayrılmış Dionyssos ise ebediyen tekrar doğacak ve yok oluştan geri dönecek olan bir yaşam vaadidir.⁵⁶²

Nietzsche, Hristiyanlık tarzındaki her hakikatin, her iyiliğin, her kutsallığın ve her Tanrısallığın, insanların yaşamı açısından ne kadar tehlikeli olduğunu tarih boyunca görüldüğünü belirtir. Ve hatta şimdi bile insanlığın yaşama ters düşen bir idealizmden dolayı yok olma tehlikesiyle karşı karşıya⁵⁶³ olduğunu savunur.

Platoncu Hristiyanlık tarafından öne sürülen

Tanrı, insanı mutlu, aylak, masum ve ölümsüz yaratmıştır: Şu andaki hayatımız yanlış, bozulmuş, günahkâr bir varoluş, ceza yaşamıdır. -Acı çekmek, mücadele etmek, iş ve ölüm, uzun sürmemesi gereken, tedavi gerektiren -ve tedavisi olan!- bir şey olarak yaşama karşı bir itiraz nedeni ve soru işareti sayılmaktadır. Âdem'den bu yana insan anormal bir durumdaydı: Tanrı bu anormal durumu sona erdirmek için, oğlunu Âdem'in günahı için kurban etti. Yaşamının doğal karakteri,

⁵⁶⁰ Nietzsche, *The Dawn of Day*, bl. 39, 48-49; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 128-129.

⁵⁶¹ Baykan, 147.

⁵⁶² Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 1052, 642-643; Nietzsche, *The Will To Power*, 542-543.

⁵⁶³ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 244, 180; Nietzsche, *The Will To Power*, 141.

gidişatı bir lanettir. İsa, kendisine inananlara normal durumlarını geri vermektedir. Onu mutlu, aylak ve masum yapmaktadır.⁵⁶⁴

görüşlerini dünyanın iddia edildiği gibi işsiz verimli olmaya başlamadığı, kadınların acı çekmeden çocuk doğurmadığı, hastalıkların durmadığı gerekçeleriyle reddeden Nietzsche; kilise tarafından öne sürülen, “insanın ölümden ve günahattan kurtulduğu” fikrinin hiçbir savunması olmadığını belirtmiş, “insanın kendi eyleminden dolayı sert bir mücadele sayesinde değil, kurtuluş eylemi sayesinde günahlarından arınıp, özgürlüğüne kavuşmuştur”⁵⁶⁵ fikrini de şiddetle eleştirmiştir.

Nietzsche'ye göre Hristiyanlıkla birlikte geçici ve şartlanmış olanların yerine ebedi haklar, devlet, toplum, tarihi yasalar ve fizyoloji yok sayılarak ölümsüz, ilahi olan bir *ruh* konulmuş, bununla birlikte "Tanrı huzurunda ruhların eşitliği" şeklindeki Hristiyan anlayışı, tüm eşit haklar kuramlarının prototipini oluşturmuştur. Böylece insanlığa önce eşitlik önermesini dini bir bağlamda kekelemesi öğretilmiş, daha sonra bu ahlaklılığa dönüştürülmüştür.⁵⁶⁶

Nietzsche'ye göre Hristiyanlık üstün insan'a ulaşmak yerine insan türünün yok olmasına sebep olmaktadır. Çünkü özgecilik ve sevgi doktrini ön plana çıkartarak türlerin menfaatlerine bireyin menfaatlerinden daha yüksek bir değer tanımamış, aksine bireysel ölümsüzlük derecesine varan bireyin egoizmini genişletmiştir. Birey, o kadar önemli, o kadar mutlak hale getirilmiştir ki artık Tanrı huzurunda tüm ruhlar eşit hale gelmiştir. Bireyler eşit kabul edildiği takdirde, türler tehlikeye girer ve türlerin mahvolmasına yol açan bir yaşam tarzı özendirilmiş olur.⁵⁶⁷ Halbuki önemli olan insan türünün devamı, insanın kendini aşır üstün insan'a ulaşmasıdır.

Nietzsche, Hristiyan özgeciliğinin "zayıfların herkes birbirine özen gösterdiği takdirde her bireyin mümkün olduğunca uzunca bir süre korunacağına" dair inancını, bir kitle egoizmi olarak görmekte ve bunu “aşırı bir ahlaksızlık”, “yaşama karşı bir cinayet”

⁵⁶⁴ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 224, 167.

⁵⁶⁵ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 224, 167-168; Nietzsche, *The Will To Power*, 130.

⁵⁶⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 765, 479; Nietzsche, *The Will To Power*, 401.

⁵⁶⁷ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 246, 181; Nietzsche, *The Will To Power*, 1.41-142

olarak değerlendirmektedir. Ona göre gerçek yardımseverlik türlerin iyiliği için fedakârlık yapmaktır.⁵⁶⁸

Nietzsche gelmiş geçmiş en vahim türden yüksekte atma⁵⁶⁹ olarak gördüğü Hristiyanlığın, kendi çıkarları gereğince insanı insanlıktan çıkarmak için insanda var olan olumlu yönleri olumsuzmuş gibi göstermeye çalışarak şu önermeleri ortaya attığını söyler:

Birinci önerme: Ruh sağlığı, hastalık olarak şüpheli kabul edilir.

İkinci önerme: Güçlü ve verimli bir hayatın gereklilikleri olan güçlü arzular ve tutkular, güçlü ve verimli bir hayata direniş olarak kabul edilecektir.

Üçüncü Önerme: İnsanı tehlikeyle tehdit eden her şey; insana hükmedebilecek ve onu yok edebilecek her şey kötü ve ayıptır- ruhun da kökünden kurutulması gerekir.

Dördüncü Önerme: İnsan, hem kendisi, hem başkaları için zararsız ve zayıf, alçak gönüllülük ve ılımlılıkla halsiz, zayıflığın farkında olacak ve “günahkar” hale getirilecektir. Bu en fazla arzu edilen ve ruha yapılan küçük bir ameliyatla meydana getirilebilen türdür.⁵⁷⁰

Nietzsche bir ahlak şarlatanlığı olarak gördüğü Hristiyanlığın bu yöntemlerle hatayı erdeme, pot kırmayı sanata, yok etme içgüdüsünü de kurtuluş yalanına dönüştürdüğünü; iyileşmek adına yaptığı şeyin iyileşme değil, kötü bir semptomdan başka bir kötü semptomla geçmek olduğunu savunur. Ona göre Hristiyanlıkta yaşamın sistematik olarak biçimsizleştirilmesi ve hadım edilmesi kutsal ve dokunulmaz sayılır, onun hizmetinde yaşamak, bu iyileştirme türünün bir aracı yani *rahip* olmak, insanı saygıdeğer kılar, kutsal hatta dokunulmaz yapar. Bu en yüksek derecedeki iyileşmenin yaratıcısı sadece tanrısallıktır. Kurtuluş sadece vahiy olarak, ilahi takdir sanatı olarak anlaşılabilir.⁵⁷¹ Tüm bunlar ise Nietzsche'ye göre tehlikeli bir saçmalıktan ibarettir.

Aslında Nietzsche Hz. İsa'ya değil, kilisenin getirdiği Hristiyanlığa karşı çıkmıştır. Çünkü ona göre Hz. İsa, Nietzsche'nin çağındaki Hristiyan denen her şeye karşıdır. Kilise tam olarak Hz. İsa'nın aksini vaaz ettiği ve havarilerine mücadele etmeyi öğrettiği şeydir.⁵⁷² Platoncu Yunan Felsefesi ve Museviliğin bir karışımı olan

⁵⁶⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 246, 182; Nietzsche, *The Will To Power*, 142.

⁵⁶⁹ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 75; Nietzsche, *Beyond Good And Evil*, 57.

⁵⁷⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 248, 183.

⁵⁷¹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 248, 183; Nietzsche, *The Will To Power*, 143.

⁵⁷² Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 168, 134; Nietzsche, *The Will To Power*, 101.

Hristiyanlık; çileciliği, devamlı bir yargılama ve kınamayı, mertebe sırasını⁵⁷³ ister. Bu ise Nietzsche için dehşet verici bir durumdur.

Nietzsche onunla ilgili her türlü uzlaşmayı reddederek ona karşı savaş açtığını ilan ettiği Hristiyanlığın; bugüne kadar var olan en kaçınılmaz baştan çıkartıcı yalan, kutsal olmayan büyük yalan olduğunu söyler. Ona göre, Hristiyanlığın saklandığı her kıyafetin altında, idealinin büyüme filizi bulunur. Önemsiz insanların ahlaklılığını ölçü olarak alır ve bu bugüne kadar sergilenen en tiksindirici dejenerasyon kültürüdür. Ve bu ideal, hâlâ insanlığın üzerinde "Tanrı" olarak asılı durmaktadır.⁵⁷⁴

Nietzsche'nin din alanında Platon'a yönelttiği diğer eleştiri noktası, ruh ve beden ilişkisidir. Platon ruhu bir öte dünya varlığı olarak nitelendirir ve ölümsüz olduğunu söyler. Bu nedenle de ruha büyük önem vererek bedeni hor görür. Ruhun temizlenmesi, öte dünyaya yükselmesi vb. nedenler ileri sürerek bedensel arzu ve isteklerden arındırılması gerektiğini savunur. Nietzsche'nin ifadeleriyle:

Bir zamanlar ruh bedene aşağılayarak bakardı: ve o zamanlar bu aşağılama en yüce şeydi: - Ruh bedenin zayıf, iğrenç olmasını, açlık çekmesini isterdi. Bedenden ve yeryüzünden böylece kaçmayı düşünürdü.

Oysa ah, bu ruhun kendisi çok daha zayıf, iğrenç ve açtı: ve acımasızlık bu ruhun şehvetiydi.⁵⁷⁵

Bu ifadelerinden de anlaşılacağı gibi Nietzsche'ye göre Platon'un yaptığına aksine hor görülmesi gereken, aşağılık olan, beden değil ruh idi. Nietzsche'ye göre "ruh", sadece daha yüce amacın hizmetinde, yaşamın geliştirilmesinde bir araç ve alettir; Platon'un anladığı şekildeki ruhun iyiliği ise hayatı tehlikeye atan, hayatı lekeleyen, hayatı reddeden bir prensibe benzemektedir.⁵⁷⁶

Hristiyanlar bedeni hor görüp ona bir düşman gibi davrandıkları halde "Tanrı huzurunda haklı çıkma", "ilahî takdir aracılığıyla kurtuluş duygusu" gibi düşüncelerle doğal eğilimlerini tatmin ederler. Ancak onlar arzularını dizginlemek uğruna, içgüdülerinin kökünden kazınması ya da çarmıha gerilmesi gerektiğini

⁵⁷³ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 169, 135; Nietzsche, *The Will To Power*, 102.

⁵⁷⁴ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 200, 153; Nietzsche, *The Will To Power*, 117.

⁵⁷⁵ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 13, Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 6.

⁵⁷⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 644, 412; Nietzsche, *The Will To Power*, 342.

düşünmektedirler.⁵⁷⁷ Bu tür düşüncelere ise ancak hastalıklı bireyler meylederler. Hristiyanlığın eğilimi, beden/nefis, şehvet ve dünyadan vazgeçme veya onları reddetme yönündeydi. Dünya hayatı bir tür acı çekme, kötü ruhlar ve kutsal olmayan günahkâr istekler/ arzularla sürekli bir çatışma yeri olarak görüldü. Dinî hayatı yaşayacak olan iyi bir Hristiyan, benliğin istekleri mahvoluncaya ve ruhu mistik ayinlerde kendinden geçinceye kadar bakışlarını kutsal üzerine sabitlemek için dünyevi olan her şeyden el etek çekmeye çalışır. Ancak bu tür bir azizlik insan doğası için aşırı bir durumun ifadesidir.⁵⁷⁸

Nietzsche'ye göre Platon felsefesini miras alarak bunu sürdürmekten başka bir şey yapmamış olan Hristiyanlık, bir "ruhu", bir ruhun "sonsuz kaderini" kurtarmak için önce cezanın günahları temizleme gücüne ve daha sonra affetmenin silici gücüne inanmaktadır. Bunlar ise, dinî ön yargıların hilesidir. Ceza günahları temizlemez, affetme de söndürmez. İnsanın bir şeyi unutması, o şeyin yaşanmamış ya da var olmamış olduğunu kanıtlamaz. Yapılmış yapılmıştır.⁵⁷⁹ Bir fiil "cezalandırılmış", "günahlarından temizlenmiş", "affedilmiş" ve "söndürülmüş" olup olmadığına bakılmaksızın insanın içinde ve dışında kendi sonuçlarını meydana getirir. "Ruhlara", var olmayan tanrısal etkilere, var olmayan durumlara, günaha, kurtarılışa, ruhun kurtuluşuna inanan Hristiyanlık; işaretlere hareketlere, sözcüklere keyfi bir anlam verir. O, iyi düşünülmüş bir psikolojik sahteciliğe sahiptir.⁵⁸⁰

Nietzsche'ye göre Platon'dan itibaren felsefeciler; yaşama dair düşüncelerini bu düşüncelere temel teşkil eden bedenden, deneyimlerin asıl maliki olan bedenden çekip çıkarmışlardır. Temel dünya görüşleri bir hınç metafiziğine dayanır. Fiziksel maddi yaşama yönelik, arzuya yönelik, bedene yönelik bir hınç metafiziğine. Nietzsche'ye göre felsefe, beden-ruh birliğine yaslanmasından ötürü bir anaya benzer. Başarılması gereken görevse Platon'da olduğunun tersine ruhu bedenin hapisanesinden kurtarmak değil ruhun yalnızca bedendeki bir şey, bedende barınan bir şey için uydurulmuş bir sözcük olduğunun fark edilmesidir.⁵⁸¹

⁵⁷⁷ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 228, 170; Nietzsche, *The Will To Power*, 132.

⁵⁷⁸ Wolf, 67-68.

⁵⁷⁹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 394, 263; Nietzsche, *The Will To Power*, 212.

⁵⁸⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 394, 264; Nietzsche, *The Will To Power*, 212.

⁵⁸¹ Pearson, 234.

Her fırsatta ona karşı düşmanlığını dile getiren Nietzsche, Hristiyanlığın kutsal kitabı olan “İncil”i de sevmediğini, bu iki bin yıldır beğeni ile karşılanmış, en fazla saygı görmüş yapıtla ilgili olarak beğenisinin bulunmadığını, hatta kendisinin huzurunu kaçırdığını belirtir. Ayrıca ona göre İncil’de yalnızca bir küçük tarikat yönetimi, saklı köşeleri, acayiplikleri, gizli dinsel toplantıların havasını bulduğunu; birbirinin içine geçmiş alçak gönüllülük ve kendini önemseme; insanı oldukça sersemleten duygu gevezeliğinin olduğu; iyi bir eğitimden eser bile bulunmadığını savunur. Daha sonra Nietzsche, İncil’i savunan bu dindar insancıkların yarattığı küçük kötü alışkanlıklardan hiçbir varlık çıkamayacağını, Tanrı dahil hiç kimsenin onlara aldırmayacağını söyler. Buna karşılık Tevrat’ta büyük insanlar, kahraman bir ülke, dünyada en nadir görülen nitelikteki güçlü bir yüreğin eşi bulunmaz naifliğini ve üstelik bir halk bulduğunu, bu nedenler de Tevrat’a saygı duyduğunu belirtir.⁵⁸²

İnsanlık için en büyük tehlike olarak gördüğü Platoncu Hristiyanlığa açtığı savaşa rağmen Tevrat’a saygı gösteren Nietzsche, Hz. Muhammed’e ve İslamiyete de çeşitli övgülerde bulunur. Nietzsche’nin kendisinin İslam düşünceleriyle bazı benzer yönleri olmakla birlikte, İslamiyet’e olan ilgisi aslında Hristiyanlık ile İslamiyetin çatışmasından kaynaklanmaktadır. Bunu Ian Almond “Nietzsche’nin İslam ile Barışı: Düşmanımın Düşmanı Benim Dostumdur” adlı makalesinin başlığı ile çok güzel vurgulamıştır. Burada Nietzsche’nin İslama yaklaşımı İslamı daha iyi anlamak için değil aksine kendisini daha iyi anlamak içindir. Nietzsche’nin İslama karşı tutumu bu gizli epistemolojik işlevi sergiler.⁵⁸³

Nietzsche’ye göre İslam ve İslami kültürler, Avrupa Hristiyanlığı ve Avrupa modernitesinin evrensel olduğuna dair ortaya konan iddiaları çürütmek için kullanılan alternatif bir değerler ve gelenekler hazinesidir.⁵⁸⁴ Ancak Hristiyanlık tıpkı Antik Yunan kültürüne olduğu gibi Müslüman kültürüne karşı da savaş açmış, her ikisini de talan etmiştir. Bu konuda Nietzsche şunları söylemektedir:

Hristiyanlık bizi antik kültürün mirasından yoksun bıraktığı gibi, daha sonra İslam kültürünün bütün mirasından da yoksun bıraktı. İspanya’daki Mağribilerin, bize Roma ve Grek kültüründen daha yakın olan, duyularımıza ve beğenimize daha çok

⁵⁸² Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, 164-165; Nietzsche, *On the Genealogy of Morality*, 107.

⁵⁸³ Ian Almond, *Nietzsche’nin İslam ile Barışı: Düşmanımın Düşmanı Benim Dostumdur*, 7; Celal Türer, *Doğu- Batı Dergisi*, Ankara 2003-2004, sy. 25, 225.

⁵⁸⁴ Türer, *Doğu- Batı Dergisi*, 225.

hitap eden yetkin kültürü ayaklar altında ezildi. (-Ne tür ayaklar altında olduğunu söylemeyeceğim-) Neden? Çünkü kökeni soylu ve erkekçe içgüdülere dayanıyordu -çünkü yaşama, hatta Mağrib yaşamının nadide ve inceltilmiş hoşluklarına evet demişti! Haçlılar, daha sonraları, önünde toz toprak içinde yerlere yüz sürmeleri daha uygun olacak bir şeyle savaştılar – bizim, şu 19. yüzyılımız bile, yanında zavallı ve pek “geç” kaldığı bir uygarlıkla. –İstedikleri elbette yağmaydı: Doğu zengindi... Gelin önyargılarımızı bir kenara bırakalım! Haçlılar; korsanlığın yüceltilmiş bir biçiminden başka bir şey değildi!⁵⁸⁵

İslam ve Nietzsche’nin düşüncesi pek çok ortak özelliğe sahiptir.⁵⁸⁶ Bu nedenle Nietzsche Hıristiyanlığa duyduğu nefretin aksine İslama sempati duymaktadır. Almond, Nietzsche’nin İslamiyete duyduğu sempatiyi dört maddede toplar: 1-İslamın kadınlar ve sosyal eşitlik gibi konulardaki ‘aydınlanmamış’ durumu, 2- İslamın ‘erkeksi’ olarak algılanması, 3- İslamın tartışılmaz olması ve 4- Hayatı olumlayıcı karakteri... İslam, yıkıcı, dar görüşlü Avrupalının kendi çürümüşlüğüne görebileceği bir aynadır.⁵⁸⁷

Nietzsche zaman zaman Hz. Muhammed ve Platon arasında benzetmeler yapar. Ona, “her ikisi de insanların vicdanlarını kontrol etmek ve güç elde etmek amacıyla ‘Tanrı’ ve ‘Sonsuz Değerler’ gibi kavramları kullanmayı bilen orijinal ve akıllı kanun koyucular ve yetenekli ahlakçılar olarak görünür.”⁵⁸⁸

Nietzsche’ye göre mantıksal veya ahlaki değerlendirmeler gerçeğini saptamak isteyenler ve bu gibi değerlendirmelerin yasallaştırıcıları olan iki türlü filozof grubu vardır. Önceki olayları incelenebilir, anlaşılabilir, kavranabilir ve kullanılabilir hale getirmeyi amaçlayan birinci gruptakiler; olayların çeşitliliğini işaretlerle yoğunlaştırıp özetleyerek şu andaki veya geçmişteki dünyaya hükmetmeye çalışırlar. İnsanlara geçmişteki bütün şeyleri, geleceğin yararına kullanma konusunda yardımcı olurlar.⁵⁸⁹ Emir verici olan ikinci gruptakiler ise insan için neyin faydalı olacağını belirler ve bilimsel insanların ön hazırlıkları üzerinde tasarrufta bulunurlar. Onlar için tüm bilgi sadece yaratmak için bir araçtır. Ancak bunlar nadiren başarılı olur ve durumlarıyla tehlikeleri gerçekten de korkunçtur. Uçuruma atılmaktan ayıran dar çıkıntıyı görmek zorunda kalmamak için kasıtlı olarak gözlerini kapatırlar. Onlarda tıpkı Platon’un kendi

⁵⁸⁵ Nietzsche, *The Dawn of Day*, bl. 60, 85.

⁵⁸⁶ Nicholas Birns, “Nietzsche ve İslam”, (Roy Jackson, Nietzsche ve İslam, The New School), (Çev.: Can Çınar), *Ayraç Aylık Kitap Tahlili ve Eleştiri Dergisi*, 2010, sy, 6, 12.

⁵⁸⁷ Almond, 226-227.

⁵⁸⁸ Almond, 235.

⁵⁸⁹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 972, 604; Nietzsche, *The Will To Power*, 509-510.

iyiliğini değil, “kendi içinde iyi olanı” arzu etmesi ve bu nedenle Platon adındaki bir adamın yolunun üzerinde keşfetme şansına sahip olduğu ebedi hazine konusunda kendini kandırdığı zamanki gibi bir körlük istenci mevcuttur. Böyle bir istenç, din kurucularında da mevcuttur. Onlar, görevlerini sadece bir Tanrı’nın emri olarak yerine getirmeye cesaret edebilirler. Onlar için değer yasaları, sadece bir "ilham" olarak, altında vicdanlarının ezilmeyeceği, dayanılabilir bir yükür. Platon'un ve Muhammed'in araçları olan bu “Tanrı” ve "ebedi değerler" hipotezleri çekildiği ve hiçbir düşünür vicdanını bunlarla rahatlatamaz hale geldiği anda, yeni değerlerin yasallaştırıcısının iddiası; henüz asla erişilmemiş yeni bir korkunçluğa yükselir.⁵⁹⁰

Almond’a göre Nietzsche, üç sebepten ötürü Peygamber Muhammed’i, Arap bir Platon olarak görmektedir. Öncelikle her ikisi de öğretilerinde daha farklı ve daha çekici benzetmeler kullanabilmesinin ender yeteneği ile sıradan insanın dünyasını retorik hayal gücüne dayalı olarak yeniden tanımlamakta maharetlidir. İkinci olarak, İslamın kurucusu da Sokrates’in öğrencisi de güç ve gücün aracısı olan ‘hakikat’ ile ilgilenmişlerdir. Her ikisi de bütün dini örgütlenmelerin temelinde var olan ‘Tanrı İradesi’ veya ‘hakikat’ kavramlarını küçük doğaların varlığını kontrol etmede kullanmışlardır. Son olarak Platon kendi vatandaşı olan Yunanlıları birleştirerek ve kontrol ederek Sicilya’da bir ‘Akdeniz devleti kurmaya’ giriştiği gibi, ondan dokuz yüzyıl sonra Muhammed, Arapları bir araya getirip bir kimlik altında birleştirmeye çalışmıştır.⁵⁹¹

Platon, felsefi düşünürün mevcut her toplumda, aşağılıklar örneği gibi kabul edilmesi gerektiğini harika bir biçimde anlatmıştır. Çünkü o, mevcut geleneklerin eleştirisini yapan biri olarak, ahlaklı insanların karşıtıdır ve olayı yeni gelenekler yaratmaya kadar götürmezse o zaman insanların anılarında “kötü ilke” olarak kalır. Bu noktadan hareketle oldukça özgür düşünen ve yenilik meraklısı Atina kentinin; Platon’un yaşadığı dönemde onun şöhretinde ne gibi bir rol oynadığını tahmin edebiliriz: Kendisinin de ifade ettiği gibi bedeninde “siyasi bir dürtü” olan Platon’un o dönem tam da bütünüyle Yunanlı bir Akdeniz devleti kuruluyor gibi görünen Sicilya’da üç kez deneme yapması kimi şaşırtır? Hem bu devlette hem de onun yardımıyla Platon, sonradan Muhammedi’nin Araplar için yaptığını tüm Yunanlılar için yapmak istiyordu: Önemli ve önemsiz gelenekleri, özellikle herkesin günlük yaşam tarzını belirlemek. Düşünceleri Muhammed’inkiler kadar kullanışlıydı. Ama Hristiyanlığın çok daha inanılmaz düşüncelerinin olanaklı

⁵⁹⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 972, 605; Nietzsche, *The Will To Power*, 510.

⁵⁹¹ Almond, 236.

olduğunu kanıtladı! Bir kaç rastlantı daha az ya da birkaç rastlantı daha fazla - dünya belki de Güney Avrupalının Platonlaşmasını yaşayacaktı ve bu durum şimdiye dek sürmüş olsaydı, o zaman muhtemelen Platon'daki "iyi ilkeye" saygı duyardık. Ama onda eksik olan şey başarıydı: Ve bu nedenle hayalci ve ütopyacı olarak ün yaptı, - daha katı isimleri eski Atina ile birlikte yok olup gitti.⁵⁹²

Almond, Nietzsche'nin İslamı hayatı olumlayıcı değerlerin zirvesi olarak gördüğünü ve "olumlayıcı semitik bir din" olması nedeniyle Hristiyanlıktan üstün tuttuğunu söyler. Ancak onun Platon sonrası dönemde, kitleleri kurnazca yönlendirenlerden bahsedilince Muhammed'i, öte dünya fikrini kullanarak zayıf kardeşlerini kontrol ve itaat altına alan biri olarak gösterdiğini⁵⁹³ belirtir.

Nietzsche insanı zayıflatan, onun yaşamını körelten ve değerden düşüren her şeye karşı savaştığı ve Tanrı'yı da insanın kendini gerçekleştirmesinin önünde bir engel olarak gördüğü için Tanrı kavramından kurtulmak ister. Ancak Tanrı'ya karşı açtığı bu savaşa rağmen yine de Nietzsche'nin Tanrı adına ortaya koyduğu bir anlam öbeği vardır.⁵⁹⁴ Şöyle der Nietzsche:

"Tanrı" anlayışı için bir anlamı muhafaza etmenin tek yolu: Tanrıyı bir itici güç olarak değil, bir en yüksek düzeyde bir aşama olarak, bir dönem olarak - güç istencinin evriminde gerek gelecekteki evrimlerin, gerekse önceki evrimlerin açıklanabileceği bir nokta olarak kabul etmek olacaktır.

Mekanikçi açıdan baktığımızda, oluşun tamamının enerjisi sabit kalır; ekonomik açıdan baktığımızda, doruk noktaya yükselir ve ebedi devridaime geri düşer. Bu "güç istenci" kendini yorumda, gücün sarf edildiği şekilde ifade eder; enerjinin hayata dönüştürülmesi ve "en yüksek kuvvet olarak hayat", hedef olarak ortaya çıkar. Aynı miktarda enerji, evrimin farklı aşamalarında farklı şeyler anlamına gelir.⁵⁹⁵

Nietzsche'ye göre Tanrı'yı sadece "Üstün güç olan Tanrı" olarak görmek gereklidir. Dünya ve her şey bundan çıkar.⁵⁹⁶ "En yüksek güç" dışında kalan "en yüksek iyilik", "en yüksek bilgelik" vb. tüm nitelikler Tanrı hakkında fazladandır.

⁵⁹² Nietzsche, *Tan Kızıllığı Ahlakal Önyargılar Üzerine Düşünceler*, 254-255.

⁵⁹³ Almond, 237.

⁵⁹⁴ Çevikbaş, "Nietzsche'nin Düşüncesinde Tanrı'nın Ölümü", 25.

⁵⁹⁵ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 639, 410.

⁵⁹⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl, 1037, 633; Nietzsche, *The Will To Power*, 534.

Dolayısıyla Nietzsche Tanrı kavramını fazlalıklardan arındırmak ister. Ona göre ölmesi gereken “en yüksek güç olarak Tanrı” değil, ona atfedilen fazlalıklardır.⁵⁹⁷

İnsan bilgisini daimi alt yapıların üzerinde tekrar kurmaya çalışan Platon’u eleştiren ve ahlak kurallarının evrenselliği doktrinini reddeden Nietzsche için yasallaşmak, insanın kendisini yasallaştırmasıdır. “Yapmalısın” gerçekte “yapacağım” demektir ve sonunda “yaparım” olur. “Çünkü ben kararlarım sayesinde asıl ben olurum.”⁵⁹⁸ Varoluşun bu şekilde onanması Nietzsche’de “ben”i öne çıkarmaktadır. “Yapmalısın” dan daha yüksek olan “Ben istiyorum”dur (kahramanlar), “Ben istiyorum”dan daha yüksekte duran “Benim” (Yunanlıların tanrıları).⁵⁹⁹ Böylece hayat üstün insan’ın Dionysian kişiliğinde meşrulaşır ve *décadence* sadece aşılmakla kalmaz aynı zamanda da *vecd* içinde tasdik edilir.⁶⁰⁰

Nietzsche’nin felsefesi, öz itibarıyla mistisizmin ilkel bir çeşitlemesidir.⁶⁰¹ Çünkü mistisizm “Yabancılaşmayı Aşmanın Evrensel Yolu” ya da “Bilgelik Yolu”dur ve Nietzsche’nin öğretisi *décadence* halinde olan insan ve değerlerinin aşılabileceğini savunur. İnsanoğlunun yapısı gereği maruz kaldığı bu varoluşsal belanın nihai çözümü; eski bilgelerin “kozmik bilinçlilik” ya da “fenafillah” gibi ifadelerle işaret ettikleri, yaratılışın toptan ve kayıtsız şartsız onanması, hayat ile *vecd* ile birlik hali olan Dionysian haldir.⁶⁰² Bu hali Nietzsche şöyle ifade etmektedir:

O güçlü çağlarda ozanların esin dedikleri şey nedir, on dokuzuncu yüzyılın sonunda bunu açıkça bilen var mı? Yoksa ben anlatayım. İçinizde azıcık boş inan olmayagörsün, insanüstü güçlerin cisimlenmesi, yalnızca onların sözcüsü, aracısı olduğunuza inanmaktan kendinizi alamazsınız. İnsanı en derinden sarsan, altüst eden bir şeyin birdenbire anlatılmaz bir doğruluk ve incelikte görülür, duyulur olması anlamına gelen “vahiy” sözcüğü var ya, bu olaya tıpatıp uyar işte. İnsan aramaksızın duyar, kimden geldiğini sormaksızın alır; bir şimşek gibi çakar düşünce, zorunlulukla, en son biçimi içinde, -benim için seçme diye bir şey yoktur hiç. Bir kendinden geçmedir, korkunç gerilimi, zaman olur gözyaşlarıyla boşanır; yürürken elinizde olmadan bir hızlanır, bir yavaşlarsınız; hiç kendinizde değilsinizdir, ama tepeden tırnağa geçirdiğiniz o ince ürpertiler sağnağını apaçık duyarsınız; bir derin mutluluktur, en büyük acılar, en korkunç şey orada karşıt etki

⁵⁹⁷ Çevikbaş, “Nietzsche’nin Düşüncesinde Tanrı’nın Ölümü”, 25-26.

⁵⁹⁸ Roy Jackson, *Nietzsche ve İslam*, (Çev.: Tuğba Koç), Sitare Yayınları, Ankara 2010, 200.

⁵⁹⁹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 940, 587; Nietzsche, *The Will To Power*, 5.

⁶⁰⁰ Baykan, 140.

⁶⁰¹ Baykan, 146.

⁶⁰² Baykan, 147.

yapmaz, tersine gerekli duyulur, istenir bu ışık bolluğunda zorunlu bir renktir o da; biçimlerle dolu engin uzayları kaplayan, bir ritim bağlantıları sezişi, - ki uzunluk, geniş dalgalı bir ritim gereksinmesi neredeyse esin gücünün bir ölçüsüdür, onun baskısını, gerilimini bir anlamda gidermektir... Hiçbir şey elinizde değildir, gene de bir özgürlük duygusu, bir saltlık bir güç, bir tanrısallık fırtınası içindeymiş gibi olup biter hepsi... imgenin benzetinin artık size bağlı olmayışı, işin en ilginç yanıdır. İmge nedir? Benzeti nedir? Hiçbirini bilmez olursunuz. Her şey elinizin altındadır, en doğru, en yalın deyim. *Zerdüşt*'ün bir sözüyle söyleyelim, şeyler sanki kendiliklerinden gelirler. Kendilerini sunarlar benzeti olarak. (-“Her şey senin konuşmanı okşamaya geliyor burda, yüzüne gülüyor senin: Çünkü senin sırtına binmek istiyor hepsi. Burada her benzetinin sırtına binip, her doğrunun peşine koşturuyorsun. Burada tüm varlığın sözleri, söz hazineleri sana açılıyor; burada tüm varlık söz olmak istiyor. Senden konuşmayı öğrenmek istiyor tüm oluş-”). İşte esin konusunda benim yaşadığım bu. “Benimki de böyleydi” diyebilecek birini bulmak için, hiç şüphe yok, binlerce yıl geriye gitmeli insan.⁶⁰³

Her ne kadar Nietzsche dinsiz ve ateist bir filozof olarak tanınsa da, onun satırlarında ve meydan okuyan üslubunda Tanrı arayışının vecd ve hüznü hissedilmektedir. Nietzsche'nin dinsizliği, ateistliği ve hatta nihilistliği bir fikr-i sabit ve katı bir iman değildir. Nietzsche Tanrı konusunda yüzyıllardan beri hiçbir şey üretmeyen, yeni fikirler ve açılımlar ortaya koymayan teist ve metafizik görüşlere saldırırken, aslında belki kendine bile itiraf etmediği, ama ruhunun derinliklerinde faal olan mistik bir Mutlak Varlık özlemiyle hareket etmektedir. Belki de o Sokrates, Platon ve Hristiyan metafiziğe duyduğu öfkeden dolayı dinlerin vaaz ettikleri Tanrı dışında bir Tanrı'ya inanmak istiyordu.⁶⁰⁴ Teoman Duralı'nın belirttiği gibi

Tarihte kimi kişiler, Allah'ın kamu âleme hitabının kendi devirlerine eksik ve çarpık nail olmuş kısmını açacak akıl-vidan seviyesine erişmişlerdir. *Herakleitos*'un, *Eflatun*'un, *Farabi* ile *Nietzsche*'nin “fevkalbeşer”, “üstün insan” diye değerlendirdikleri işte bu kişilerdir. Onların, bilgelik, güzel sanat, zanaat, bilim, fen, siyaset ile askerlik gibi değişik alanlarda çığır açan başarıları bulunabilir. Hiçbir sahada göz kamaştırıcı işler becerememiş de olabilirler. Kişiyi insan, öyle ki “üstün insan” kılan asıl onun gönül gözü ile kulağını, *Herakleitos*'un değişimini tekrarlırsak, Logos'a, demek ki “Kelam Allah'a alabildiğine açık tutmasıdır.”⁶⁰⁵

⁶⁰³ Nietzsche, *Ecce Homo*, 87-88.

⁶⁰⁴ Özkan, 144

⁶⁰⁵ Duralı, *Sorun Nedir*, 200.

Nietzsche'nin üstün insanı gönül gözü ve kulağını Tanrı'nın sözüne yöneltmişti. Bu şekildeki Tanrı arayışını o, *Dionysos Dithyrambosları* adlı eserinde şöyle belirtmektedir:

Hayır!
Dön artık!
Kabulümsün tüm işkencelerinle birlikte!
Tüm gözyaşlarım sana koşarlar
ve kalbimin son alevi
senin için yanıp tutuşur.
Lütfen, dön artık,
Benim meçhul Tanrım! İstirabım benim!
Son mutluluğum benim!⁶⁰⁶

Nietzsche *Şen Bilim* adlı eserinde ifade ettiği “Tanrı öldü” görüşüyle içinde yaşadığı Avrupa kültürü için dinin artık savunulacak bir tarafı kalmadığını anlatmaya çalışmıştır. O Kierkegaard gibi dini rasyonel ilkelere dayandırma çabalarına karşı olduğu kadar, Aydınlanmanın deizmine ve laiklik anlayışına da karşıydı.⁶⁰⁷ Nietzsche, her ne kadar din düşmanlığını aydınlanmanın özgür düşünürleriyle paylaşırsa da modernlikle irtibatlandırılan yaygın inanç yitiminin kesin ve ağır sonuçlarının farkındadır. O, hümanizmin Tanrı inancı yerine insanı geçirmesi nedeniyle bu sonuçların fark edilmesinin geciktiğini⁶⁰⁸ düşünür.

3.6. SİYASET ALANINDA PLATON ELEŞTİRİSİ

Nietzsche iyileriyle ve kötülerıyla, bütün zehir içenlerin bulunduğu, herkesin kendini yitirdiği, herkesin ağır ağır intihar edişinin “yaşam” diye adlandırıldığı yeri devlet⁶⁰⁹ olarak tanımlamaktadır. Ona göre fazlalık olmayan, biricik ve yeri doldurulamaz olan insanın başladığı ve üstün insan'a uzanan bir köprü olan yer; ancak devletin bittiği yerdir.⁶¹⁰

⁶⁰⁶ Nietzsche, *Dionysos Dithyrambosları*, 97; Özkan, 147.

⁶⁰⁷ David West, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, (Çev.: Ahmet Cevizci), Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2008, 208

⁶⁰⁸ West, 209

⁶⁰⁹ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 63; Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 35.

⁶¹⁰ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 64; Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 36.

Nietzsche'ye göre, devletin işareti olan iyiyi ve kötüyü anlatmada kullanılan dil kargaşası, aslında ölüm istenci anlamına gelmektedir. Çünkü çok fazla insan doğmakta ve devlet bu fazlaları yutmakta, çiğnemekte ve geviş getirmektedir. Devlet kendini “Tanrı’nın yeryüzünde her şeyi düzenleyen parmağı” olarak ilan etmektedir. Çevresini kahramanlarla ve onurlu kişilerle doldurmak isteyen bu düzmece Tanrı, çok fazla olanı avlamak için onların erdem parıltılarını satın almakta ve yem olarak kullanmaktadır. Böylece kendini yaşam diye öven kitlesel bir ölüm icat edilmiş olmaktadır.⁶¹¹

Nietzsche'ye göre ortaya çıkış nedeni zorlayıcı bir eylemle denetlenmemiş, biçimsiz nüfusu biçimlendirmek olan devlet; insan ham maddesi ve yarı hayvanların yalnızca tümüyle yoğrulup uysallaştırılmayıp ayrıca biçimlendirilinceye dek işleyişini sürdürdüğü korku verici bir tiranlık, ezici ve acımasız bir makinedir.⁶¹² Devlet, halkların ölümü üzerinedir. Halk olduğunu iddia eden devlet yalan söylemektedir. Halkları yaratanlar yaratıcı olanlardır ve yaşama hizmet etmek için halkların üzerine inanç ve sevgi asmışlardır. Devlet kuranlar ise yıkıcılarıdır ve insanlara tuzaklar kurup insanların üzerine bir kılıç ve yüzlerce ihtiras asmışlardır. Halk devleti anlayamaz ve ondan kem bir göz, geleneklere ve yasalara karşı işlenmiş bir günahmış gibi nefret eder. Kendi dilini gelenekler ve yasalar içinde icat etmiş olan halk iyiyi ve kötüyü kendi diliyle anlatır. Var olan her şeyi çalıntı olan devlet ise iyiyi ve kötüyü anlatan bütün dillerde yalan söyler.⁶¹³

Nietzsche'ye göre kutsal yalanın kökeni güç istencidir; yalan aracılığıyla güç ve gücün ilavesi olarak yalan, “gerçeğin” yeni anlayışıdır. Bu anlayış tıpkı Platon'un “Cumhuriyet”ini hayal ettiği anda uyguladığı “sonu isteyen, araçlarını da istemek zorundadır” türünden olan bir anlayıştır.⁶¹⁴ Platon’un ve onun gibi düşünen her türlü idealistin yüce hüküm sürme tutkusu, insanların bilinçaltına daha çocuklukta önemli olanların daha farklı şeyler olduğunu yerleştirmeye çalışmaktadır. Onlar tarafından bireyin ihtiyaçları, bir gün içinde küçük ve büyük sorunları sanki hor görülmesi veya önemsenmemesi gereken şeyler olarak aksettirilirken önemli olan şeylerin ruhun mutluluğu için devlete hizmet, bilimin desteklenmesi veya bütün insanlık uğruna

⁶¹¹ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 62; Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 35.

⁶¹² Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, 92; Nietzsche, *On the Genealogy of Morality*, 50.

⁶¹³ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 61; Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, 34.

⁶¹⁴ Nietzsche, *Güç İstenci*, 123, 142; Nietzsche, *The Will To Power*, 92.

kullanılacak birer araç olarak itibar ve mülk edinmek adına gerektiği anlatılmaya çalışılır.⁶¹⁵

Platon'a, onun bir devamı olan idealistlere ve ahlakçılara göre bireyden daha uzun yaşayan, belki de bir birey tarafından yaratılan bir eser olan devletin dayanıklılığı için bireye muhtemel her tür sınırlama, tek taraflılık vs. zorla kabul ettirilmelidir. Bunu başarabilmek için polis (şehir devlet) örneğinde olduğu gibi eseri yaratan kişiye karşı sevgi, saygı ve minnettarlık gibi araçlar ya da atalarımızın bunun için savaştığı ya da torunlarının sadece bu eseri garanti ettiği takdirde garantide olacağı söylemleri işe yarayabilir. Ama yeterli değildir.⁶¹⁶ Bunun için en etkili yol ahlaklılıktır. Temelinde bir kalkan, bir savunma aracı olan ahlaklılık,⁶¹⁷ bireylerin ötesinde bir şeyin ya da daha ziyade bireyin köleleştirilmesiyle dayanıklılığını garanti etme aracıdır. Ancak ahlaklılık ve birçok neslin kendini bunun için feda ettiği gerçeği aracılığı ile devlet adı verilen güç kompleksi devam ettirilebilir.⁶¹⁸

Her türlü ahlakın temeli; ancak daha büyük devlet ya da toplum gibi kolektif bireylere boyun eğdirdiği, böylece onları içinde bulundukları yalıtılmışlıktan çıkarıp bir ortaklık olarak örgütlediği zaman kurulabilir. Zorlama, ahlaktan önce gelir. Gerçekten bir süre için ahlakın kendisi zorlama haline gelmiştir. Diğerlerinin acıdan kaçmak için sığındığı bir şeydir. Sonra gelenek, daha sonra özgür itaat ve sonuçta da bir içgüdü haline gelir ve uzun bir süre alışılmış, doğallaşmış her şey gibi haz ile ilişkilendirilmiştir. Şimdi ise ahlak, erdem olarak adlandırılmaktadır.⁶¹⁹

Nietzsche erdem vaizleri olan Platon'un ve Hristiyan rahiplerinin, “erdemini herkes için bir ideal olarak” öğretmeleri dolayısıyla aslında en büyük erdem düşmanı olduklarını söyler. Böyle yaparak onlar, Nietzsche'ye göre erdemin ender olma, taklit edilememe, istisnai olma ve vasat olmama cazibesini ve aristokrat gizemini yok ediyorlar. Aynı zamanda onlar “büyük ve nadir olanı talep edip, daha sonra onu hırs ve

⁶¹⁵ Nietzsche, *Gezgin İle Gölgesi*, 13; Nietzsche, *Human, All to Human*, 301.

⁶¹⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 730, 461- 462; Nietzsche, *The Will To Power*, 386 - 387.

⁶¹⁷ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 727, 460; Nietzsche, *The Will To Power*, 385.

⁶¹⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 730, 462; Nietzsche, *The Will To Power*, 387.

⁶¹⁹ Nietzsche, *İnsanca Pek İnsanca 1. Kitap*, 91, Nietzsche, *Human, All to Human*, 53.

insanlara güvenmemekle onların burada olmadıklarını” öte dünyada olduklarını ileri sürüyorlar. İşte bu yüzden bizler bu tür idealistlere karşı koymalıyız.⁶²⁰

Erdem egemenliği, erdemin kendisi yolu ile kurulamaz; bu yol ile insan ancak gücü terk eder, güç istencini kaybeder.⁶²¹ Nietzsche'ye göre bir erdem siyasal bir partinin kullandığı araçların aynısıyla güç kazanır. Bu araçlar güçlü rakip erdemlere iftira atmak, suçlamak, onlara sinsice zarar vermek, zulmetmek, alay konusu yapmak yani salt “ahlaksızlık”tır.⁶²²

Nietzsche; Platon ve onun gibi erdem beylerinin, erdemi kendilerine mal etmelerinin sefil bir kişisel çıkarıcılık olduğunu, içlerinde biraz daha kuvvet ve cesaret olsa kendilerini bu şekilde erdemli hiçliklere indirgemeyeceklerini savunur. Onların sadece eğilimlerine uygun olanları veya zorunluluğun gerektirdiği ya da kendileri için yararlı olanları yaptığını ve bu nedenle de övülecek bir taraflarının olmadığını, insanın özelliğinin sadece erdemli olmak ise onun çok küçük bir insan türü olduğunu, önemli ve dikkate değer insanların böylesine erdemli dangalaklar olmadığını söyler. Ayrıca erdemli insana onda var olan minimum güç ile hiçbir şey erdemden daha bilge görünmezken onların en içteki içgüdülerinin, güce dair içgüdülerinin bu şekilde tatmin edilmediğini savunur. Sonuçta Nietzsche'ye göre erdem beylerinin yanında kalabalıklar vardır ve aslında tiranı oynamaya yeltenirler. İşte bu nedenlerle onlara karşı savaş açmak⁶²³ gereklidir.

Nietzsche bir arzunun erdem haline gelmek için yapacağı şeylerin tekrar vaftiz edilmek, amaçlarını sistematik olarak inkâr etmek, mevcut kabul edilmiş erdemlerle ittifak kurmak, rakiplerine gösterişli ev sahipliği yapmak, mümkün oldukça kutsallaştırıcı güçlerin korumasını satın almak, idealizmin küçümseyiciliğini kullanmak, ya fethedecek ya da yok olacak bir parti kurmak olduğunu savunur. Nietzsche'ye göre toplum olarak insan, “birim” olarak insandan çok daha naiftir ve bu nedenle toplumun incelemesi paha biçilmezdir. Toplum için erdem kuvvete, güce ve düzene giden bir araçtan başka bir şey değildir.⁶²⁴

⁶²⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 317, 220-221; Nietzsche, *The Will To Power*, 175.

⁶²¹ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 305, 216; Nietzsche, *The Will To Power*, 171.

⁶²² Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 311, 217; Nietzsche, *The Will To Power*, 172.

⁶²³ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 318, 221-222; Nietzsche, *The Will To Power*, 176.

⁶²⁴ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 716, 456; Nietzsche, *The Will To Power*, 382.

Güç sahibi olamayınca özgürlük, güce sahip olunca da daha fazla güç isteyen insan, eğer daha fazla güç elde edemeyecek kadar zayıfsa “eşit güç” anlamına gelen “adalet” ister.⁶²⁵ Adalet, yaklaşık olarak eşit bir güç konumu varsayımı doğrultusunda gerçekleştirilen bir karşılık verme ve mübadeledir. Böylece intikam kökeni itibarıyla adaletin alanına girer. Adalet doğal olarak sağgörülü kendini koruma yaklaşımıdır.⁶²⁶

Eğer biri içtenlikle bir şeye inanmış ve kendi inancı uğruna mücadele edip ölmüşse, ona ilham kaynağı olan şeyin aslında bir yanılgı oluşu gerçekten de korkunç bir haksızlık olurdu. Böyle bir yaklaşımın sonsuz adaletle çeliştiği anlaşıyor; bu yüzden duyarlı insanlar, bu ilkeyi uygularken ellerindeki delilleri tekrar tekrar değerlendirirler: ahlaki eylemle entelektüel kavrayış arasında mutlaka zorunlu bir bağlantı olmalıdır. Ne yazık ki durum bunun tersidir; çünkü sonsuz (ebedi) adalet diye bir şey yoktur.⁶²⁷

Nietzsche'ye göre “suç”, “vicdan”, “ödev”, “ödevin kutsallığı”nın oluşturduğu ahlak kavramlarının dünyası; hukuki yükümlülük alanından kaynaklanır ve temelinden beri kanla sulanmıştır.⁶²⁸ Çünkü her türlü acı çektirmenin bir bedeli vardır. İntikam alma dürtüsü olarak zulüm eski insanın büyük sevincini ve tüm hazların yapı taşı oluşturmuştur. Ancak bu zulüm insanlara insanın normal bir özelliğiymiş gibi çıkar gözetmeyen bir şer olarak, vicdanın yürekte evet dediği şey olarak sürülmekte ve gittikçe manevi kılığa sokulup tanrılaştırılmaktadır.⁶²⁹

Nietzsche'ye göre “intikam öğretisi”; tepkisel duygulara karşı kavgayı, gücünün bir kısmını tepkisel duygu dünyasının aşırılığını sınırlandırmak ve dengelemek, onu uzlaşmaya zorlamak için kullanılan etkin ve saldırgan güçlere karşı gerçekleştirilen savaşı temsil eder. Nerede adalet işliyor ve korunuyorsa orada etkisi altına alındığı daha zayıf güçler arasında kin duygusunun anlamsız hışmına son verme yollarını, bir parça kin duygusu nesnesini intikam tuzağına çekerek, bir parça intikam yerine batışın ve düzenin düşmanlarına karşı kavgayı koyarak, bir parça uzlaşımlar yaratarak, gereğinde öğütleyerek, bir parça da belli zarar ziyan bedellerini yönlendirici kurallara ulaşarak arayan daha kuvvetli bir güç görülür. Bu gücün uygulayıp başardığı en can alıcı eylem de, buyruk verir bir biçimde, neye adil olduğu için izin verilip neyin de adil olmadığı

⁶²⁵ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 784, 492; Nietzsche, *The Will To Power*, 412.

⁶²⁶ Nietzsche, *İnsanca Pek İnsanca* 1. Kitap, 84; Nietzsche, *Human, All to Human*, 49.

⁶²⁷ Nietzsche, *İnsanca Pek İnsanca* 1. Kitap, 69

⁶²⁸ Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, 81; Nietzsche, *On the Genealogy of Morality*, 41.

⁶²⁹ Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, 82; Nietzsche, *On the Genealogy of Morality*, 42

için yasaklandığını herkese duyuran yasanın kurumsallaştırılmasıdır.⁶³⁰ Hayat özünde, temel işlevlerini zarar verme, saldırı, sömürü ve yok etmeyle gerçekleştirdiği için bunlara “adil değildir” diyemeyeceğimiz gibi, ancak yasanın kurumsallaşmasıyla var olabilen “adil” ve “adil olmayan”ın kendisinden söz etmemizin de bir anlamı yoktur.⁶³¹

Nietzsche'ye göre sanki ahlaklılığın ürünleriymiş gibi sunulan evlilik, iş, insanın mesleği, ana vatan, aile, düzen ve kanun gibi ürünler sadece bütün sivil kurumların aklandığı iki yüzlü gösterilerden ibarettir. İstisnai ihtiyaçlara karşı birer koruma olarak sıradan insan türü üzerine kurulmalarından ötürü bunların ancak yalanla dolu olmaları beklenebilir.⁶³² Nietzsche Platon'un evlilik anlayışının aşk üzerine değil de bir ırkın yetiştirilmesi üzerine kurulmasını şöyle eleştirmektedir:

Gerek eski çağ Atina'sında, gerekse 18. yüzyılda yaşayan her sağlıklı aristokraside hüküm süren böyle bir asil evlilik anlayışının soğukluğu, katılığı ve hesapçı açıklığı karşısında, duyarlı kalpleri olan biz sıcakkanlı hayvanların, biz “modernlerin” tüyleri diken diken olurdu! Aşkın bir tutku olarak -kelimenin engin anlamıyla- aristokrasi dünyası için *yaratılmış* olmasının ve içinde kendini tutmanın ve sıkıntının büyük olmasının nedeni budur.⁶³³

Nietzsche'ye göre devlet, içeride polis, ceza kanunu, sınıflar, ticaret, aile olarak; dışarıda güç istenci, savaş istenci, yarış istenci, intikam istenci olarak ahlaklılık adına ahlaksızlığı organize etmiştir. Devlet itaat, görev, vatanseverlik ve sadakat erdemlerini araya sokarak; şiddeti, gücü, kibri, nefreti ve intikamı destekleyerek; bireyin asla tasvip etmeyeceği bir sürü şey yapabiliyor. Örneğin öldürme cesareti olmayan bir insan, tek başına sorumluluk taşımayacağı halde devletin verdiği güçle bunu yapabilmektedir.⁶³⁴

Nietzsche;, Platon ve sosyalizm arasında bağlantı kurarak bireyin özel mülkiyete sahip olma hakkını etkisiz kılmaya yönelik bu her iki girişimin de, toplumsal yaşamda sahnelenmelerine izin verilmesi gereken kendini beğenmişlik ve bencillik duygularının yok edilmesiyle sonuçlanacağını öne sürer.⁶³⁵ Platon'un, “mülkiyet devletin elinde olursa adalet sağlanır” görüşünü Nietzsche, malları cemaate verip birey de geçici bir icarcı haline getirilirse, insanın geçici olarak sahip olduğu her şeye karşı ilgisiz

⁶³⁰ Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, 91; Nietzsche, *On the Genealogy of Morality*, 49-50.

⁶³¹ Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, 92; Nietzsche, *On the Genealogy of Morality*, 50.

⁶³² Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 316, 220; Nietzsche, *The Will To Power*, 175.

⁶³³ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 732, 463.

⁶³⁴ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 717-718, 457; Nietzsche, *The Will To Power*, 382-383.

⁶³⁵ Pearson, 123.

olacağından elindekileri sadece bir eşkiya veya ahlaksız bir israfçı gibi sömüreceğini savunarak eleştirmektedir.⁶³⁶ Ona göre;

Platon'un sosyalistler tarafından bugün hâlâ söylenen, ütopyacı temel melodisi, insanlar hakkında eksik bilgiye dayanmaktadır. Platon ahlaki duyguların tarihçesine ve insan ruhunun iyi ve yararlı özelliklerinin kaynağı hakkında bilgiye sahip değildi. Eski çağlardaki tüm insanlar gibi iyiye ve kötüye tıpkı siyaha ve beyaza inandığı gibi yani iyi ve kötü insanların ve iyi ve kötü özelliklerinin radikal bir biçimde birbirlerinden farklı olduklarına inanıyorlardı. -Malın bundan sonra daha fazla güven sağlaması ve daha ahlaklı olması için küçük servete giden tüm yollar açık tutulmalı ama hiç çaba göstermeden, ani zenginleşmeler önlenmelidir. Büyük servetlerin ödenilmesini destekleyen nakliye ve ticaretin tüm dalları, özellikle de para ticareti özel kişilerin ve özel şirketlerin elinden alınmalı ve fazladan mala sahip olanlarla hiçbir şeye sahip olmayanlara da toplum için tehlikeli birer yaratık gibi yaklaşmalıdır.⁶³⁷

Nietzsche, özel-kamusal ayrımının korunmasını ister. Sosyalizmi despotizmin kardeşi olarak gören Nietzsche, liberalizme de karşıdır. Çünkü modern liberal toplumun politikayı özelleştirme ideolojisi, bireylere son derece büyük bir özel özgürlük olanağı sunsa da bunu kültür ve yurttaşlık nosyonlarını aşındırma pahasına yapar.⁶³⁸ Ona göre kültür ve yurttaşlık nosyonları aşındırılmadan bireylere özgürlük tanınmalıdır. Nietzsche'nin siyasi düşüncesi; "insanın kendini-alt etmesi" ihtiyacı üzerine odaklanır ve onun hümanizm karşıtlığı, liberallerin, sosyalistlerin ve Hristiyanların ahlaki duyarlılıklarına karşı çıktığı gibi ırkçı ve milliyetçi çizgilere de karşı çıkar.⁶³⁹

Nietzsche'ye göre, "insanlaştırma" isteği sürü içgüdüsünün egemenlik kurmaya çalıştığı bir saçmalıktır. "İnsan eşitliği", insanları gittikçe birbirine benzer yapma eğiliminin arkasında gizlidir. Toplumsal ahlaklılık açısından güce ve sahiplenmeye karşı duyulan isteği, erdemin bekçilerine dönüştürmektir.⁶⁴⁰ Halbuki Nietzsche'ye göre eşitlik bir arzudan oluşmaktadır ve bu arzu kendini ya kişinin başkalarını küçülterek, çelme takarak vb. yollarla kendine doğru aşağı çekerek ya da herkesle birlikte onlara

⁶³⁶ Nietzsche, *Gezgin İle Gölgesi*, 136; Nietzsche, *Human, All to Human*, 381; Pearson, 123.

⁶³⁷ Nietzsche, *Gezgin İle Gölgesi*, 136-137.

⁶³⁸ Pearson, 123.

⁶³⁹ Pearson, 48.

⁶⁴⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 315, 219-220; Nietzsche, *The Will To Power*, 174.

hak vererek, yardım ederek, başkasının başarısına sevinerek vb. yollarla kendini yukarı çekerek göstermektedir.⁶⁴¹

Nietzsche'ye göre Hristiyanlık, sürü hayvanı ahlaklılığının doğallıktan uzaklaştırılması olarak mutlak yanlış anlama ve kendi kendini aldatmayı beraberinde getirir. Demokratikleşme bunun daha doğal bir biçimi olup en az Hristiyanlık kadar yalancıdır. Nietzsche demokratikleşmeden önceki ortamda, eziyet görenler, alçak gönüllüler, büyük köle ve yarı köle kitlelerinin güç istediğini, bunun için attıkları ilk adımda kendilerini özgürleştirdiklerini, ikinci adımda mücadeleye girip kabul edilmeyi, eşit haklar ve adalet istediklerini, üçüncü adımda gücün temsilcilerini kendi taraflarına çekerek imtiyaz talep ettiklerini ve son adımda sadece onlara ait olacak gücü isteyip aldıklarını savunur. Nietzsche'ye göre sürü içgüdü, din aracılığıyla en yüksek derecedeki onayı alır ve haksız yere siyasi gücü benimser. Böylece doğallaştırılmış Hristiyanlık olan demokrasinin karşısında, aristokrat ideal doğallığını kaybeder.⁶⁴²

Nietzsche'ye göre biyolojik açıdan, hukuk koşulları asla kural dışı koşullardan başka bir şey olamaz çünkü gücünü göstermekte kararlı yaşama istemini bir parça belirliyorlar, tüm amaçlarını daha büyük güç birimleri yaratma amacı için düzenliyorlar. Egemen ve evrensel güç odaklarının çarpılmasında değil de tüm çarpışmaları yasaklamasında araç olan bir hukuk düzeni, yaşama düşman bir ilke, insanın çözünüp yok olmasına ve hiçliğe giden gizli bir yol olacaktır.⁶⁴³

Her şeyin biyolojik olduğunu savunan Nietzsche'ye göre bilinç, ahlak, değerler, akıl, ya da insan grubunun yaşam ve çoğalma koşullarının dışında hiçbir şey yoktur. İşaretler, kurumlar, ahlaki ve dini sistemlerle örgütlenen bu biyoloji; politik hale gelir ve bundan böyle maddeci bir politika ortaya çıkmalıdır. İşte bu maddeci politika, ya bilincin yanılması uzatacak ve insanlığı nihilizme sürükleyecektir ya da biyolojik bir gerçekçilik için mücadele ederek kendisini doğal bir hiyerarşik düzende kuracaktır. Yani politika; ya “demokrasi”yi, “dayanışma”yı, “sürücülük”ü ve “liberalizm”i ya da

⁶⁴¹ Nietzsche, *İnsan Çoğul ve Tek Başına*, 20.

⁶⁴² Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 215, 162- 163; Nietzsche, *The Will To Power*, 126.

⁶⁴³ Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, 92; Nietzsche, *On the Genealogy of Morality*, 50.

biyolojik insan ve toplumun yeni bir örgütlenmesini kuracaktır. Bu ise Nietzsche'nin bütün değerlerin dönüşümünden anladığı şeydir.⁶⁴⁴

Nietzsche için politika insanlık tarihinin nasıl tedavi edilmesi gerektiği sorusuna yanıt bulmalıdır. Yeniden doğru yola “yaşamın”, cesaretin, yaratımın yoluna koyulmalıdır. Batı'nın bugünkü politikası hastalığın devamıdır ve bu politika'da kitleler hiçlik istencinin araçları, demokrasi hiçliğin rejimi, işçiler hiçliğin sınıfı, çalışma hiçliğin değeri, kapitalizm de hiçliğin ekonomisidir. Nietzsche burada “iyi yurttaş”, “iyi demokrat” gibi politik, ahlaki, metafizik ya da akli olan yerden yeniden başlamak için değil, yıkmaktan ve bozmaktan çekinmeyen aktif bir “güç istenci”nin oluşturduğu yerden bakarak “iyileşmek isteyen”e, “iyileştirilebilir” olana ve “iyileşmeye” tahammül edecek güce sahip olana, yani “üstün insan”⁶⁴⁵ ulaşmak istiyor. Nietzsche'nin büyük politik projesi, kesinlikle kitleleri baskı altına almak değil ama onları kendilerinden daha büyük olanın hizmetine sokmaktır.⁶⁴⁶

Nietzsche'nin sağlıklı bir siyasi düzen için Platon'a yönelik eleştirilerinin yanında onu Platon'un devletine bağlayan paralellikler ve farklılıklar vardır. Öncelikle Nietzsche, politik yaşamın etik temelini vurgulandığı ve bireyin, toplumsal bütündeki belirli işlevini yerine getirdiği ölçüde değer gördüğü, klasik bir Platoncu devlet anlayışını savunur. Söz gelimi, Nietzsche Platon'un Devlet'inin politika teorisiyle ilgili olarak, devletin asıl amacının, “şiişsel önseziyle” keşfedilmesi ve “sağlam bir şekilde tasvir edilmesinin” ancak bu yapıtta bulunduğunu yazar. Platon ve Nietzsche arasındaki fark ise dahi insanın Platon için bilgi sahibi insan (filozof kral) tarafından, Nietzsche için ise sanatçı tarafından temsil edilmesidir.⁶⁴⁷

Nietzsche ve Platon siyasi cemaatin, en bilgenin, en üstün güç konumunda olduğunu, bekçilerin savunmayı ve kitlelerin işçiliği üstlendikleri üç hiyerarşik sınıfa ayrılması⁶⁴⁸ gerektiğinde hemfikirdirler. Aynı şekilde adil bir şehir kurmak ve korumak için bir yalanın gerekli olduğunda ve doğanın siyasi toplumu düzenlemek için gerekli

⁶⁴⁴ Edelman, 61.

⁶⁴⁵ Edelman, 58.

⁶⁴⁶ Edelman, 59.

⁶⁴⁷ Pearson, 105

⁶⁴⁸ Platon, *Devlet*, bl. 415a-b-c, 105; Nietzsche, *The Dawn of Day*, 125- 126; Berkowitz, 177.

kriteri sağladığında da mutabıktırlar.⁶⁴⁹ Ancak Platon onların felsefe yapma arzularının aksine en üst veya felsefeci sınıfa şehri yönetme görevi dayatarak bu sınıfın mutluluğunu feda ederken⁶⁵⁰ Nietzsche'nin sağlıklı siyasi düzeni, en tinsel olanları siyasi sorumluluklardan kurtararak ve siyasi yönetimi ikinci sıradaki sınıfın, "hukukun bekçileri"nin ellerine bırakarak azınlıktakilerin mutluluğunu korur. Platon'un şehri adalete katı bir şekilde uygun olarak işlenirken Nietzsche'nin sağlıklı siyasi düzeni, insan mükemmeliyetinin gerekliliklerine göre incelikle işlenmiştir. Bu yüzden Platon'un devletinde filozof kralın adalet uğruna mutluluğundan vazgeçmesi gerekirken Nietzsche'nin devletinde en yüksek insan tiplerinin mutluluğu veya yetiştirilmesi uğruna geri kalan her şey feda edilmelidir. Toplumun ayakta tutulabilmesi, hakların var olabilmesi ve daha yüksek insan türlerinin evrimi için bu şekildeki bir hak eşitsizliği zorunludur.⁶⁵¹

Başlangıçta oldukça naif bir biçimde "iyiyi, gerçeği ve güzeli" ve "eşit hakları" hayal ettiği için sosyalizme bunları daha şiddetli bir tarzda istediği için anarşizme, sürü hayvanlarının efendi olmasını sağlayan araçlar olduğu için demokrasiye karşı⁶⁵² olan ve Platon'un demokrasi karşıtı devlet anlayışına benzer bir anlayışı savunan Nietzsche; *İnsanca Pek İnsanca* adlı eserinde, politikanın amacının yaşamı mümkün olduğunca çok sayıda insan için katlanılır kılmaksa katlanılır bir yaşamdan ne anladıklarını tayin etme özgürlüğünün,⁶⁵³ insanlara "her şeyin politik olmaması koşuluyla" tanınması gerektiğini savunur. Bu düşüncesiyle Nietzsche, Platoncu devlet anlayışını oldukça yumuşatır. Böylece Nietzsche'de artık demokrasinin, ille de yüksek kültürün ve soylu değerlerin ölümü anlamına gelmesi gerekmediği düşüncesinin⁶⁵⁴ oluşmaya başladığı görülmektedir.

⁶⁴⁹ Berkowitz, 177.

⁶⁵⁰ Berkowitz, 177; Platon, *Devlet*, bl. 419-420-519, 109 -110- 203-204.

⁶⁵¹ Nietzsche, *The Dawn of Day*, bl. 57, 79; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 155.

⁶⁵² Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 753, 474; Nietzsche, *The Will To Power*, 397.

⁶⁵³ Nietzsche, *İnsanca Pek İnsanca 1. Kitap*, 279; Nietzsche, *Human, All to Human*, 161; Pearson, 121.

⁶⁵⁴ Pearson, 121.

SONUÇ

Doğası gereği bir tür diyalog olan her felsefe, genel olarak karşısında bulunacağı, kısmen yanında yer alacağı bir muhatap arar. Hayatı Dionysosça ve estetik bir tarzda öteleyip ertelemeden, şimdi ve burada yaşamak gerektiğini, varoluşun anlamına da bu şekilde ulaşabileceğimizi savunan Nietzsche ve düşüncesinin muhatabı; anlamı öte dünyada arayarak bu dünyanın gerçekliğini inkâr eden Platon ve Platoncu felsefe olmuştur. Nietzsche'ye göre Avrupa insanın ve kültürünün içinde bulunduğu krizin nedeni, Platon ve Platon'dan esinlenerek oluşmuş/oluşturulmuş Batı metafiziği ve Hristiyanlıktır. Bu yüzden yaşamı, dünyayı olumlamayan hatta yadsıyan Platon ve Platoncu felsefelerin koydukları bütün değerlerin yeniden değerlendirilmesi gerekmiştir. Bu yeniden değerlendirme ile Platon ve Platoncu felsefelerin aksine insanın sadece rasyonel yönünü değil duygusal ve içgüdüsel yönlerini dikkate alarak insanın kendisine yabancılaşmasının, *décadance*'ın ve nihilizmin önü kesilmiş olacaktır. Kendine yabancılaşma, *décadance* ve nihilizm sorunlarının aşılması, "üstün insan"a giden yolu aralayacaktır.

Yaşamı ve yaşam dünyasını olumlayabilmek için mesafeli davranan Platon ve Platonculuk, Nietzsche'ye göre Avrupa'yı uçurumun kenarına getirmiştir: insanın kendine yabancılaşması, *décadance* ve nihilizm. Bu yüzden Platon ve Platoncu tüm felsefelere karşı çıkar Nietzsche.

Platon'daki hakikat anlayışını, kibrin ıssız ateşi etrafında debelenmekten ibaret olarak gören Nietzsche, Platon'un aksine herkes için geçerli olabilecek bir hakikat anlayışına ve buna bağlı olarak geliştirilen tek bir yaşam tarzını iyi olarak kabul eden dogmatizme karşıdır. O, farklı insanların farklı doğruları ve bu farklı doğrulara uygun olan farklı yaşam tarzları olması gerektiğini savunan perspektivizmden yanadır.

Nietzsche Platon ile başlayıp kendisine kadar uzanan ahlaki değerlerin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini ve o güne dek yasaklanmış, küçümsenmiş, lanetlenmiş her şeye "evet" demek, olumlamak gerektiğini savunmaktadır. Ona göre insanlık kendi başına doğru yolu bulmamıştır ve tanrısal olarak yönetilmemektedir. Tersine o yadsıyan ve bozucu içgüdüler, *décadance* içgüdüleri insanı baştan çıkarmış ve en kutsal değerleri arasında hüküm sürmüştür. Bu nedenle Nietzsche, ahlaki değerlerin kaynağına ulaşmayı ve insanlığın en yüksek anlamda kendine döneceği, geriye ve ileriye bakabileceği,

rahiplerin boyunduruğundan kurtulup neden ve niçin sorularının ortaya konacağı vakti hazırlamayı kendisi için bir ödev kabul etmiş,⁶⁵⁵ yaşamı boyunca bunu başarabilmek için çaba göstermiştir. İnsanlığın geleceğinin değerlerin kökeni sorusunda yatmakta olduğunu savunan Nietzsche'ye göre, filozof ya da rahip tarafından olsun, bugüne dek “Kutsal Kitabın bize insan yazgısını yöneten tanrısal bilgelik üstüne en son çözümleri getirdiğine, ötesini düşünmemek gerektiğine” inanmamızı istenmesi, aslında tam tersinin doğru olduğunun kanıtıdır. Yani dünya bugüne dek Nietzsche gibi düşünmeyen mikrop bulaşmış filozof ya da ermiş olarak adlandırılan en kötülerin, düzenbazların, öç güdücülerin elinde kalmıştır ve onlar, dünyaya kara çalan, insanlığı lekeleyen kimselerin dünyayı yönettiği gerçeğinin su yüzüne çıkmasını istemezler. Çıkar gözetmezliğe değer verirler ve bencilliği aşağılarlar. Décadance ahlakıyla bitiş istencini gerçek ahlak sayarlar. Halbuki ahlaki anlamda kullandıkları “ruh”, “tin”, “özgür istenc”, “Tanrı” gibi kavramlar insanlığı fizyolojik olarak yıkmaktadır. “Ruhun kurtuluşu” olarak gördükleri, bedeni küçümseme, yaşamın gücünü arttırmayı önemsememe vb. insanlığı decadance’a götürmektedir. Onların ahlakı, decadance’a götüren bir yoldur.⁶⁵⁶ Décadance’dan kurtulmanın yolu ise ahlaki değer olarak gösterilmeye çalışılan putları yok etmek, yeni değerler yaratmaktır.

Nietzsche Platon’dan beri süregelen Batı Avrupa’nın Hristiyan değerlerinin artık inanılmayacak düzeye geldiğini ve bu gerçeğe yüzleşilmesi gerektiğini düşünüyordu. Ona göre, bunlara inanmaya devam edenler ancak samimiyetsiz ve sahteci olanlardır. İnsanlık bu değerlerin iflasını ve değer boşluğunu gördüğü zaman korkunç bir pesimizm ve nihilizme düşecek; medeniyet, inanç yitimiyle terkedilecek ve çökecekti. Daha önceleri Lutherci bir dindar olan Nietzsche, sonrasında ateşli bir ateist olarak belki de seküler bir toplumun tehlikelerini vurgulamak istiyordu.⁶⁵⁷ Nietzsche’ye göre eğer Tanrı ve temsil ettiği her şey öldüyse, Hristiyanlığın değerleri artık Avrupa uygarlığına etik ve kültürel değerler sağlamıyorsa, o halde tüm korkunçluğuyla varoluşun anlamı sorunu karşımıza çıkmaktadır.⁶⁵⁸ Nietzsche Tanrı’nın yokluğunda dünyayı kurtarıp masumiyeti yeniden yaşamın akışına yerleştirerek varoluşu anlamlandırarak olan tek tutumun

⁶⁵⁵ Nietzsche, *Ecce Homo*, 79; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 228.

⁶⁵⁶ Nietzsche, *Ecce Homo*, 79-80; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 228-229.

⁶⁵⁷ Robinson, 7.

⁶⁵⁸ Nietzsche, *Şen Bilim La Gaya Science*, 232. Pearson, 69.

“trajik bir güç kötümserliğinin” geliştirilmesi konusunda modern insanın yüreklendirilmesi olduğunu savunur. Ona göre yaşamın nihai amaçlardan ve ahlaki ereklerden yoksun olduğunun kabul edilmesi gerekliliği gerçekliği trajiktir ama bu, kendi hıncımız yüzünden bizi umutsuzluğa ya da yaşamdan intikam almaya yöneltmemeli; aksine, gerçekliği olduğu gibi şen bir biçimde onaylamalı, yaşama karşı mutlak ahlaki yargının “iyi”sinin ve “kötü”sünün ötesinde bir tutumla yaklaşmalıyız. Dünyaya ve varoluşa güçsüzlük ve hınçtan değil yardımseverlik, kadirşinaslık, sağlık, enerji, bilgelik ve yüreklilikten kaynaklanan estetik bir tutum takınmalıyız. Çünkü Nietzsche’nin *Tragedya’nın Doğuşu* adlı eserinde de belirttiği gibi dünya ve varoluş ancak estetik bir fenomen olarak ebediyen onaylanmıştır.⁶⁵⁹ Varoluşun dehşetine karşı gelecek olan huzur, mutluluk ve yaşamın onaylanması ancak ve ancak estetik yaklaşım ile mümkün olacaktır.

Nietzsche, Platon’un yaşama karşı alttan alta hınç duyan yozlaşmış içgüdüünün karşısına dolup taşmaktan doğmuş olan en yüksek olumlama ilkesini koyar. Ona göre acının kendisine, suçun kendisine, varlığın sorunsal ve yabancı nesi varsa hepsine sınırsız bir evet demek gereklidir. Yaşama karşı bu en sevinçli, en coşkulu ve taşkın evet deyiş, bilgeliklerin en yükseği ve en derini, doğrunun ve bilimin en sağlam bir biçimde doğrulayıp destekledikleridir. Var olan hiçbir şeyden vazgeçilemez. Ama bunun için güç ister, yürek ister. Décadent olan zayıfların yaşamda kalma koşullarından biri yalandır ve onlar için gerçekten korkup kaçmak, yani ideal olana sığınmak nasıl bir zorunluluksa güçlüler için de bilmek, gerçeğe evet demek böyle bir zorunluluktur. Nietzsche’ye göre bunları fark ederek Dionysosça sözcüğünü kavramakla kalmayıp bu sözcükte kendini bulan kişi, artık Platon’daki çürümüşlüğü kokusunu alan⁶⁶⁰ kişidir. Nietzsche’nin perspektifinde bu kişi diriliğin, canlılığın, yaşamının, varoluşun, geleceğin filozofudur ve artık bir üstün insan’dır.

Nietzsche’ye göre üstün insan, décadance ahlakın getirdiği değerlerden oluşan putları yıkarak yeni değerler yaratabilen insandır. Nietzsche değer yaratmak için, geleneksel felsefenin akılcı ve tartışmacı olanları dışındaki yollarla başkalarının tutumlarını değiştirmeye çalışmak gerekliliğini savunur. İnsanın kendi geleneksel

⁶⁵⁹ Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, 39; Pearson, 69- 70; Nehamas, *Yaşama Sanatı Felsefesi, Platondan Foucault’ya Sokratik Düşünüm*, 247.

⁶⁶⁰ Nietzsche, *Ecce Homo*, 60-61; Nietzsche, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, 214.

önyargılardan oluşmuş değerlendirme perspektifinden uzaklaşarak yeni değerlendirmelerine yerleşmesi zor, fakat imkânsız değildir. Değer yaratmayı bir ödev kabul eden Nietzsche sadece iyi entellektüel vicdanların çok farklı perspektiflere sahip⁶⁶¹ olmalarından ötürü değer yaratabileceklerini savunur. Artık Platoncu geleneğin getirdiği köhnemiş, yozlaşmış, sürü ahlakının değerlerinin yerine kendi yasasını kendi koyan, entellektüel vicdana dayalı, üstün insan'ın değerleri gelmelidir.

Nietzsche'ye göre Sokrates ile başlayan özel bir düşünme şeklinin en son ve en ölümcül aşaması Hıristiyanlıktır. Ölümsüz ruh ve mutlak hakikat inancını destekleyen Sokrates'in öğrencisi Platon'un geliştirdiği gündelik maddi dünyanın mükemmel aşkın bir dünyanın bayağı bir kopyası olduğunu iddia eden "iki-dünya" felsefesinde bulunan aşkın hakikatler ve varoluşlara olan inançlar, sonraki Hıristiyan kilisesinin teolojisinin içine kolayca karıştırıldı. Hıristiyan değerleri ve inançları, Aydınlanma felsefesi başta olmak üzere modern Batı felsefesini kaçınılmaz bir şekilde etkiledi. Modernizmin bir filozofu olan Descartes matematik ve bilimin kesin, sonsuz hakikatlerinin yanında ölümsüz ruhun varlığını kanıtladı. Alman filozof Kant insanın duyularıyla asla ulaşamayacağı başka bir aşkın ve numenal dünyanın varlığını ilan etti. Batı filozofları kendilerini mutlak ve bütün bilginin imkânına duydukları inanç ile aldattılar. Onlar aşkın dünyalar hakkında başka kaçış fantazileri getirdiler. İşte bu gelenek, Nietzsche için nihayete ulaşmış,⁶⁶² kendileri tarafından sonlandırılmıştır.

Nietzsche çoğu zaman Platon'a karşı eleştirel bir tavır sergilemiş olsa da Nietzsche'nin tüm düşüncesi Platon ve Platoncu felsefeden derinden etkilenmiştir.⁶⁶³ O kadar ki onun felsefesinin özü; Platon ve Hıristiyanlığın koyutladığı değerlerin yeniden değerlendirmesini, nihilizmi, Platon ve Hıristiyan değerlerini yok sayarak onların ahlak ve varlık anlayışlarının bu dünyayı hiçleştirmesini hiçleştirmeyi ya da onların pasif nihilizmine karşı aktif bir nihilizmi içermektedir.

Sokrates'e, Platon'a ve Platoncu Hıristiyanlığa yönelttiği eleştirisinin sonucunu Nietzsche, her toplumun rakiplerini karikatürlere indirgeme, açlıktan öldürme

⁶⁶¹ M. Clark, D. Dudrick, "Nietzsche And Moral Objectivity: The Development of Nietzsche's Metaethics", *Nietzsche and Morality*, Ed. B. Leiter, N. Sinhababu, Oxford University Press, New York 2007, 225.

⁶⁶² Robinson, 10

⁶⁶³ Walter Kaufmann, *Nietzsche, Philosopher, Psychologist, Anticrist*, Princeton Universty Press, New Jersey 1974, 160.

eğiliminin olduğunu, örneğin aristokratik Romen düzeninde Yahudilerin, sanatçılar arasında burjuvaların, dindarlar arasında dinsizlerin, ahlaksızlar arasında ahlakçıların ve Nietzsche'nin kendi ellerinde de Platon'un bir karikatüre dönüştüğünü⁶⁶⁴ söyleyerek ortaya koymuştur. Dolayısıyla bu eleştirilerinde kendisinin de “ben derin meselere soğuk suya girer gibi yaklaşırım; çabucak dalar çıkarım”⁶⁶⁵ ifadesinde belirttiği gibi her zaman sağlam temellere dayanmadığı, Sokrates'e de Platon'a da zaman zaman haksızlık ettiği görülmektedir.

Nietzsche'nin Sokrates'e yönelttiği haksız eleştirilere baktığımız zaman üç belirgin örnek karşımıza çıkmaktadır. Birincisi, Nietzsche'nin, Sokrates'in rasyonellik arayışı nedeniyle içgüdüleri yok etmek gerektiğini söylediğini savunmasıdır. Ancak Sokrates rasyonel bir varlık olan insanın, aklını kullanarak ama içgüdüleriyle birlikte, içgüdülerine rağmen yaşaması gerektiğini savunur. İkinci haksız eleştirisi, Sokratesin yaşamı bir hastalık olarak gördüğünü ifade etmesidir. Ancak Nietzsche'nin söyleminin aksine Sokrates yaşamın kendisini bir hastalık olarak görmemekte, sadece bedensel yaşamı bir hastalık olarak göremekte, ruhsal yaşamın hakiki yaşam⁶⁶⁶ olduğunu belirtmektedir. Yönelttiği haksız eleştirilerin sonuncusu da, Nietzsche'nin Sokrates'i diyalektikçi olmakla suçlamasıdır. Nietzsche'nin bir *décadance* belirtisi ve ayaktakımının işi olarak gördüğü Sokrates'in diyalektiği, aslında halkın “bilgi” sandığı şeylerin “kanaat” olduğunu göstermeye yarayan *décadance* karşıtı bir silahtı. Bu şekilde Sokrates aslında insanlarda var olan zihni şartlanmışlıkları yıkmaya çalışıyordu.⁶⁶⁷ Bu çaba tıpkı Nietzsche'nin “değerlerin yeniden değerlendirilmesi” gerekliliğini göstermeye çalışmasına benzer bir amacı taşıyordu.

Nietzsche'nin Platon'a yönelttiği haksız eleştirilerin başında, Platon'da yaşamın yadsındığı ve nihilizme sürüklendiği iddiası gelmektedir. İnsanın varoluş amacı söz konusu olduğunda Platon, amacın insanın “ölmeye ve öte dünyaya hazırlanmak” olduğunu belirtirken Nietzsche, Platon ve Hristiyanlığın yaşamı nihilizme sürükledikleri gerekçesi ile eleştirmektedir. Ancak Platon'daki ölmeye hazırlanış ile, Hristiyanlıktaki gibi yaşam yadsınmaz. Aksine Platon'da “ölmeye hazırlanmak” ile

⁶⁶⁴ Nietzsche, *Güç İstenci*, bl. 374, 252, Nietzsche, *The Will To Power*, 202

⁶⁶⁵ Kaufmann, *Nietzsche, Philosopher, Psychologist, Anticrist*, 87; Baykan, *Nietzsche'ni Felsefesi*, 159.

⁶⁶⁶ Hadot, *Yaşam İçin Felsefe*, 177.

⁶⁶⁷ Baykan, *Nietzsche'nin Felsefesi*, 158

amaç; “yaşamaya hazırlanmak”, “parçalı ve tek taraflı ben”i aşmak, “evrensel perspektif”e kendini yükseltmektir.⁶⁶⁸ Bu şekildeki bir yükselme ve “şeylere yukarıdan bakmak”⁶⁶⁹ gibi tinsel alıştırmaların gerekliliğini savunan Nietzsche’nin iddia ettiği gibi Platon’da bedeni reddediş ya da tensel olandan tikslenme değil sadece minik bir nesne olmadığımızı fark ederek daha önemli birçok şeyin ve mutlak denilebilecek değerlerin bilincine vararak evrensel olana ve Bütüne dönüş⁶⁷⁰ söz konusudur. Nietzsche’nin varoluşun amacının, insanın tüm varlığının bilincinde olarak, tüm şenliği ve ıstırabı ile “yaşamı onaylamak” ve “yaşamla kalmak” gerekliliğini vurgulaması gibi Platon’da da yaşam, evrensel bir anlamda onaylanmaktadır.

Platon ile başladığı ve Hristiyanlık ile devam ettiğini belirttiği çileci bir ideale yönelerek bedenin ve bu dünyanın yadsınması düşüncesi, aslında Platon’un kendisinde de Hristiyanlığın kurucusu olan Hz. İsa’da da Nietzsche’nin iddia ettiği gibi aşırı şekliyle bulunmamaktadır. Bu şekildeki bir aşırılıkla bedeni ve dünyayı reddeden, yeni Platoncular ve kilise Hristiyanlığıdır. Beden sağlığına ve eğitimine büyük önem veren Platon iyi ideasına yükselen bilgi kavrayışı için uygulanacak eğitimde önce beden eğitimi ile başlanması⁶⁷¹ gerektiğini savunur. Ayrıca Platon’da idealar dünyasına yönelerek Tanrı’ya yaklaşmayı öğütleyen “bu dünyadan kaçın” diyen metinler kadar, “bu dünya çok güzel” diyen metinler de bulunmaktadır. Aynı şekilde Hristiyanlıkta da “benim krallığım bu dünyada değil” söyleminin yanında “gök ve yer yaratıcı Tanrı’nın ihtişamını söyler”⁶⁷² ifadesi de bulunmakta, böylece onların dünyanın güzelliğinin, ihtişamının ve muhteşemliğinin farkında oldukları ve hiçleştirmedikleri görülmektedir.

Nietzsche’nin Platon, Platoncu metafizik ve Platoncu Hristiyanlıktan hoşnutsuzluğunu belirtmesi ve onlara yönelik şiddetli eleştirilerde bulunması, Batı felsefesi başta olmak üzere, tüm felsefe tarihine büyük etkilerde bulunmuştur. Nietzsche, Postmodernizm, Postyapısalcılık, Egzistansiyalizm akımlarına öncülük etmiştir.

⁶⁶⁸ Hadot, *Yaşam İçin Felsefe*, 11.

⁶⁶⁹ Hadot, *İlkçağ Felsefesi Nedir*, 271

⁶⁷⁰ Hadot, *Yaşam İçin Felsefe*, 211.

⁶⁷¹ Platon, *Devlet*, bl. 537, 221.

⁶⁷² Hadot, *Yaşam İçin Felsefe*, 212.

Nietzsche, Sokrates ile başladığını iddia ettiği modernizme karşı olan tutumuyla postmodernizmin öncüsü olmuştur. Ona göre Batı metafiziğinin sonlarında net bir şekilde ortaya çıkan modernizm; aşkın özneyi, rasyonalitenin üstünlüğünü, özne ve nesne dualizmini, evrensellik gibi ideal kavramları kabulü nedeniyle nihilistik özellik göstermektedir. Nietzsche'nin nihilizme dolayısıyla modernizmin kabullerine karşı olan yıkıcı tutumu, Postmodern felsefe ile paralel bir doğrultudur.

Postyapısalcılığın temsilcilerinden yapıbozumculuğun kurucusu olan Derrida; metafiziğin bütünüyle, felsefi söylemin biçimsel görünümüyle, filozof-sanatçı kavramıyla, retorik ve filolojik sorunların felsefe tarihine sokulmasıyla, hakikatin, anlamın ve Varlık'ın değerine dair şüphecilikle ilgili konularda ve metafizik düşüncenin sözmerkezci eğilimlerini yapıbozuma uğratmak amacıyla Nietzsche'ye başvurur.⁶⁷³ Foucault; Nietzsche'nin tarihsel analize, dile ve akılcılığa yönelik eleştirileri ile güç istenci⁶⁷⁴ söyleminden büyük ölçüde etkilenmiş, bilgi ve güç arasında doğrudan ilişki kurarak bilgi'nin güç olduğunu savunmuştur.

Nietzsche tarafından geliştirilen, anlamsız ve sadece üstünlük mücadelesinin var olduğu evrende her bireyin kendi inanç, değer ve dolayısıyla kendi kimliğini yaratmak gerekliliğinden doğan etik, her seferinde eylemlerinin sorumluluğunu almayı gerektirdiği için insana zorlayıcı ve zahmetli bir görev yükler. Nietzsche'nin, bazı bireylerin bunu yapmak için cesaret edeceğini ama çoğunun zahmet bile etmeyeceğini düşündüğü bu etik anlayışı, daha sonra Jean-Paul Sartre tarafından geliştirilen Egzistansiyalizm için bir temel oluşturdu.⁶⁷⁵ Nietzsche'de var olan, insanın kendini yaratarak üstün insan'a ulaşacağı söylemine benzer şekilde Sartre da, insanın kendi varoluşunu kendisi gerçekleştiren tek varlık olduğunu savunur.

Sonuç olarak, Nietzsche; Platon ile başlayan Platoncu Hıristiyanlık ve Batı metafiziğine yönelik jeneolojik sorgulaması sonucunda, bir öte dünyanın varlığını iddia eden pasif nihilizmin aktif nihilizm ile aşılması gerektiği, öte dünyaya dayanan akılla kavranabilecek bir evrensel hakikatin var olmadığı, evrensel kabul edilen değerlerin aslında güç istencine dayandığı ve bu nedenle yeniden değerlendirilmesinin gerektiği,

⁶⁷³ Derrida, 10.

⁶⁷⁴ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 727.

⁶⁷⁵ Robinson, 69.

çileci ahlakı savunan Hıristiyanlığın Tanrı'sının öldüğü, insanın üstün insan'a ulaşabilmesi için kendini yaratması, décadance'ı aşması, oluşa ve varoluşun tüm dehşetine ve saçmalığına rağmen yaşama ve oluşa estetik bir tarzda, Dionysosça "evet" diyerek kaderini sevmesi ve "an"ın ebedi dönüşünü onaylaması gerekliliği fikirlerine ulaşmıştır. Böylece Platon'un ve Batı metafiziğinin temel kabullerine duyulan inanç sarsılmış, felsefede postmodernizm ve egzistansiyalizm gibi metafiziği ve mutlak hakikatleri reddeden yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- Almond, İ., Nietzsche'nin İslam ile Barışı: Düşmanımın Düşmanı Benim Dostumdur. (C. Türer, Ed.) *Doğu- Batı Dergisi*, (25), 2003-2004.
- Aster, Ernst Von, *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*, (Çev.: Vural Okur, İm Yayınları, İstanbul 2005.
- Baykan, Fehmi, *Nietzsche'nin Felsefesi*, Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2008.
- Behler, Ernst, "Yirminci Yüzyılda Nietzsche", (Çev.: Kemal Atakay), *Cogito*, sy.25, İstanbul 2001, 45.
- Berkowitz, Peter, *Nietzsche Bir Ahlak Karşıtının Etiği*, (Çev.: Ertürk Demirel), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2003.
- Birns, Nicholas, "Nietzsche ve İslam", (Roy Jackson, Nietzsche ve İslam, The New School), (Çev.: Can Çınar), *Ayraç Aylık Kitap Tahlili ve Eleştiri Dergisi*, 2010, sy, 6, 12.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2005.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Tarihi Thales'ten Baudrillard'a*, Say Yayınları, İstanbul 2009.
- Clark, M., Dudrick, D., "Nietzsche And Moral Objectivity: The Development of Nietzsche's Metaethics", *Nietzsche and Morality*, Ed. B. Leiter, N. Sinhababu, Oxford University Press, New York 2007.
- Çakmak, Cengiz, "Platon'da Gerçekliği Tasvir Eden Önergelerin Yapısı Hakkında Bir Çalışma", *Felsefe Arkivi*, sy. 30, İstanbul 1997, 123-139.
- Çevikbaş, Sebahattin, "Nietzsche ve Nihilizm: Tarihsel Bir Yazgı Olarak Nihilizm: Avrupa Nihilizminin Tarihi, Kökeni ve Egemen Olma Aşamaları", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2011, 69
- Çevikbaş, Sebahattin, "Nietzsche ve Nihilizm: Kalkanına Yaşamın Yadsınmasını Kazımış Olan Bir Felsefe", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2010, 34.
- Çevikbaş, Sebahattin, "Nietzsche'nin Düşüncesinde Tanrı'nın Ölümü", *Felsefe Tartışmaları*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, sy. 43, İstanbul 2009.

- Çevikbaş, Sebahattin, *Nietzsche ve Nihilizm Avrupa Nihilizminin Tarihi: Tarihsel Bir Yazgı Olarak Nihilizm*, Felsefe Tartışmaları, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, sy. 48, İstanbul 2013.
- Çüçen, Abdulkadir, *Heidegger'de Varlık ve Zaman*, Asa Yayınları, Bursa 2000.
- Deleuze, Gilles, *Nietzsche*, (Çev.: İlke Karadağ), Otonom Felsefe Yayıncılık, İstanbul 2005.
- Deleuze, Gilles, *Üstüninsan: Diyalektiğe Karşı*, Cogito, sy. 25, İstanbul 2001, 111.
- Demirtaş, Pınar, “Nietzsche ve Felsefesi”, *Uludağ Üniversitesi Felsefe Topluluğu Dergisi Kaygı*, sy. 1, İstanbul 2002.
- Derrida, Jacques, *Nietzschelerin Şöleni*, (Der. ve Çev.: Ali Utku - Mukadder Erkan), Otonom Yayıncılık, İstanbul 2011, 46.
- Diethel, Carol, *Historical Dictionary of Nietzscheanism*, The Scarecrow Press, United Kingdom 2007.
- Dorion, Louis-André, *Sokrates*, (Çev.: M. Nedim Demirtaş), Dost Yayınları, Ankara 2005, 16.
- Duralı, Ş. Teoman, *Çağdaş Küresel Medeniyet Anlamı-Gelişimi- Konumu*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.
- Duralı, Ş. Teoman, *Felsefe-Bilim Nedir*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014.
- Duralı, Ş. Teoman, *Sorun Nedir*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011.
- Edelman, Bernard, “Nietzsche: Kayıp Bir Kıta”, (Çev.: Ferhat Taylan), *Cogito*, 25, 2001, 60.
- Eflâtun, *Phaidros*, (Çev.: Hamdi Akverdi), MEB Yayınları, İstanbul 1990.
- Erdem, Hüseyin Subhi, *Nietzsche Perspektivizm, Anlam ve Yorum*, Bilge Adam Yayınları, Van 2007.
- Eyüboğlu, İsmet Zeki, *Nietzsche: Eylem Ödevi*, Broy Yayınları, İstanbul 2002.
- Hadot, Pierre, *İlkçağ Felsefesi Nedir*, (Çev.: Muna Cedden), Dost Kitabevi, Ankara 2017.

- Hadot, Pierre, *Yaşam İçin Felsefe*, (Çev.: Kağan Kahveci, Pinhan Yayınları, İstanbul 2015.
- Hare, R.M, *Platon Düşüncenin Ustaları*, (Çev.: Işık Şimşek, Bediz Yılmaz, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2002.
- Heidegger, Martin, “Nietzsche'nin Platonculuğu Tersine Çevirmesi”, *Cogito*, sy.25, İstanbul 2001, 141.
- Heidegger, Martin, "Nietzsche'nin Sözü "Tanrı Öldü", *Nietzsche ve Din*, (Der. ve Çev.: Ahmet Demirhan), Nirengi Kitap, Ankara 2012.
- Heidegger, Martin, *Nietzsche Volume: I The Will To Power, as Art, Volume: II The Eternal Recurrence of the Same*, (Transleted from the Germany by. David Farrell Krell), Harper Collins Publishers, San Francisco, 1991.
- Hipparkhos / Kleitophon, *In Diyaloglar 1*, (Çev: S. Eyüboğlu), Remzi Kitabevi. İstanbul 1989
- İnam, Ahmet, “Şen Bilim Şiirlerinde Şen ve Özgür Olan”, Friedrich Nietzsche, *Şen Bilim (Şiirler)*, (Çev.: Ahmet İnam), Say Yayınları, İstanbul 2009, 11-12-13.
- İnam, Ahmet, *Yaşamlı Yoğrulmuş Bilgi*, Say Yayınları, İstanbul 2009.
- Jackson, Roy, *Nietzsche ve İslam*, (Çev.: Tuğba Koç), Sitare Yayınları, Ankara 2010.
- Jaspers, Karl, *Nietzsche*, (Çev. Murat Batmankaya), Alkım Yayınları, İstanbul 2008.
- Kaufmann, Walter, *İnsanı Anlamamak Nietzsche Heidegger Buber*, (Çev.: Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul 1997.
- Kaufmann, Walter, *Nietzsche, Philosopher, Psychologist, Anticrist*, Princeton Universty Press, New Jersey 1974.
- Kenny, Anthony, *Brief History of Western Philosophy*, Blackwell Publishers, Great Britain 1998.
- Kılıç, Cevdet, “Platon’un Metafizik Terminolojisi ve Mağara Allegorisinin Mistik Temelleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(33), 572.
- Kuçuradi, İ., *Nietzsche ve İnsan*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 2009.

- Küçükalp, Kasım, “Nietzsche’nin Nihilizmi Alt Etme Projesi”, *Uludağ Üniversitesi Felsefe Topluluğu Dergisi Kaygı*, sy. 1, İstanbul 2002, 39.
- Magee, Bryan, *Büyük Filozoflar – Platon’dan Wittgenstein’e Batı Felsefesi*, (Çev.: Ahmet Cevizci, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Megill, Allan, *Aşırılığın Peygamberleri: Nietzsche Heidegger Foucault Derrida*, (Çev.: Tuncay Birkan), Ayraç Yayınları, Ankara 2008.
- Nebil, A., Tefvik, B., Süleyman, M., *Nietzsche Hayatı ve Felsefesi*, (Ed. A. Utku, M.A. Arslan), Çizgi Yayınları, İstanbul 2013.
- Nehamas, Alexander, *Edebiyat Olarak Hayat, Nietzsche Açısından*, (Çev.: Cem Soydemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999.
- Nehamas, Alexander, *Yaşama Sanatı Felsefesi, Platondan Foucault’ya Sokratik Düşünümler*, (Çev.: Cem Soydemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2002.
- Nietzsche, Friedrich Wilhelm, “*We Philologists*”, iBooks. <https://itun.es/tr/dLcDE.l>
Translated by J. M. Kennedy . N. Foulis, Edinburgh - London 1911, 207-208.
- Nietzsche, Friedrich, “Ahlakdışı Anlamda Doğru ve Yalan Üzerine” *Felsefe Tartışmaları*, (Çev.: Abdullah Onur Aktaş), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013, sy. 48, 6.
- Nietzsche, Friedrich, “Dinsel Hayat”, *Nietzsche ve Din*, (Der. ve Çev.: Ahmet Demirhan), Nirengi Kitap, Ankara 2012.
- Nietzsche, Friedrich, “On Truth and Lies in an Extra- Moral Sense”, *The Portable Nietzsche*, (Ed. Walter Kaufmann), Viking Press, New York 1954
- Nietzsche, Friedrich, “Sadece Deli! Sadece Şair!” *Dionysos Dithrambosları*, (Çev.: Oruç Aruoba), İthaki Yayınları, İstanbul 2003, 11
- Nietzsche, Friedrich, *Aforizmalar*, (Çev: O. Düz), İlgı Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2010.
- Nietzsche, Friedrich, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne Bir Kavga Yazısı*, (Çev.: Ahmet İnam), Say Yayınları, İstanbul 2015.
- Nietzsche, Friedrich, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*, (Çev: T. Erdem), Arya Yayıncılık, İstanbul 2010.

- Nietzsche, Friedrich, *Beyond Good And Evil*. (R.-P. Horstmann, & J. Norman, Eds.) Cambridge University Press, New York 2002.
- Nietzsche, Friedrich, *Deccal – Hristiyanlığa Lanet*, (Çev.: Ayça Kaya), Say Yayınları, İstanbul 2017.
- Nietzsche, Friedrich, *Dionysos Dithyrambosları*, (Çev.: Murat Batmankaya), Say Yayınları, İstanbul 2010.
- Nietzsche, Friedrich, *Dionysos Dithyrambosları*. (Çev.: O. Aruoba), İthaki Yayınları İstanbul 2003.
- Nietzsche, Friedrich, *Ecce Homo*, (Çev.: Can Alkor), İthaki Kitapları, İstanbul 2003.
- Nietzsche, Friedrich, *Gezgin İle Gölgesi*, (Çev.: Murat Batmankaya), Say Yayınları, İstanbul 2010.
- Nietzsche, Friedrich, *Güç İstenci*, (Çev.: Nilüfer Epçeli), Say Yayınları, İstanbul 2010, bl, 224
- Nietzsche, Friedrich, *Human, All to Human*, (Part Two the Wanderer and His Shadow), (Çev.: R.J. Hollingdale) Cambridge University Press, New York 2005.
- Nietzsche, Friedrich, *İnsan Çoğul ve Tek Başına*, (Çev.: Kenan Sarıalioğlu), Kırmızı Yayınları, İstanbul 2006.
- Nietzsche, Friedrich, *İnsanca Pek İnsanca 1. Kitap*, (Çev.: Cemal Atila), Say Yayınları, İstanbul 2010.
- Nietzsche, Friedrich, *İnsanca Pek İnsanca 2. Kitap*, (Çev.: Nilüfer Epçeli), Say Yayınları, İstanbul 2008.
- Nietzsche, Friedrich, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, Ahmet Cemal, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2007.
- Nietzsche, Friedrich, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, (Çev.: Ahmet İnam), Say Yayınları, İstanbul 2010.
- Nietzsche, Friedrich, *On the Genealogy of Morality*, (Ed. Carol Diethe), Cambridge University Press, New York 2006

- Nietzsche, Friedrich, *Putların Alacakaranlığı- Çekiçle Felsefe Yapmanın Yolları*, (Çev.: İsmet Zeki Eyüboğlu), İstanbul 2002
- Nietzsche, Friedrich, *Seçilmiş Düşünceler (Denemeler)*, (Çev.: Samih Tiryakioğlu, Assos Yayınları, İstanbul 1997.
- Nietzsche, Friedrich, *Şen Bilim La Gaya Science*, (Çev.: Levent Özşar), Asa Kitapevi, Bursa 2003.
- Nietzsche, Friedrich, *Şen Bilim*, (Çev.: Ahmet İnam), Say Yayınları, İstanbul 2009.
- Nietzsche, Friedrich, *Tan Kızılığı Ahlaksal Önyargılar Üzerine Düşünceler*, (Çev.: Özden Saatçi), Say Yayınları, İstanbul 2009.
- Nietzsche, Friedrich, *The Birth of Tragedy Out of the Spirit of Music*, (Ed. Ian Johnston), Vancouver Island University Nanaimo, British Columbia, Canada 2008.
- Nietzsche, Friedrich, *The Dawn of Day* (Çev.: John McFarland Kennedy, The MacMillan Company, New York 1911, 17-18-19.
- Nietzsche, Friedrich, *The Gay Science*, (Translated: Walter Kaufmann), Vintage Books, New York 1974.
- Nietzsche, Friedrich, *The Will To Power*, (Ed. Walter Kaufmann-R. J. Hollingdale), Vintage Books, New York 1967.
- Nietzsche, Friedrich, *Thus Spoke Zarathustra*, (Ed. Adrian Del Caro and Robert B. Pippin), Cambridge Universty Press, New York 2006.
- Nietzsche, Friedrich, *Tragedyanın Doğuşu*, (Çev.: Mustafa Tüzel), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010
- Nietzsche, Friedrich, *Twilight of the Idols With Antichrist and Ecce Homo*, (Ed. Antony M. Ludovici), Wordsworth Classics of World Literature, London 2007.
- Nietzsche, Friedrich, *Wagner Olayı*, (Çev.: Aslı Yarbaş), İlya Yayınları, İzmir 2008.
- Nietzsche, Friedrich, *Yunan Tragedyası Üzerine İki Konferans*. (Çev.: M. Kahraman) Say Yayınları, İstanbul 2005.

- Nietzsche, Friedrich, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, (Çev.: Turan Erdem), Arya Yayıncılık, İstanbul 2010.
- Özkan, Senail, *Nietzsche Kaplan Sirtında Felsefe*, Ötüken Yayınları, Ankara 2007.
- Pearson, Keith Ansel, *Kusursuz Nihilist*, (Çev. Cem Soydemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998.
- Platon, *Devlet Adamı*, (Çev.: Behice Boran – Mehmet Karahasan), Sosyal Yayınlar, İstanbul 2001.
- Platon, *Devlet*, (Çev.: S. Eyüboğlu, & A. M. Cimcoz), Remzi Kitabevi, İstanbul 1992.
- Platon, *Euthdemos*, (Çev.: Halil Vehbi Eralp), Sosyal Yayınlar, İstanbul 2000.
- Platon, *Euthphron-Küçük Hippias*, (Çev.: Pertev Naili Boratav), Sosyal Yayınlar, İstanbul 2000.
- Platon, “İon. In Platon”, *Diyaloglar 1*, (Çev.: T. Ünlü, pp. 260-288), Remzi Kitabevi, İstanbul 1989.
- Platon, “Kratylos. In Platon”, *Diyaloglar 1*, (Çev.: T. Aktürel, pp. 189-260), Remzi Kitabevi, İstanbul 1989.
- Platon, “Kriton / Kharmides / Lakhes/ Lysis/ Protogoras. In Platon”, *Diyaloglar 2* (Çev.: T. Gökçöl, pp. 9-176). Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.
- Platon, *Mektuplar*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2010.
- Platon, “Menon. In Platon”, *Diyaloglar 1*, (Çev.: A. Cemgil, pp. 137-188). Remzi Kitabevi, İstanbul 1989.
- Platon, *Phaidon*, (Çev.: Hamdi Ragıp Atademir-Kemal Yetkin), Sosyal Yayınlar, İstanbul 2001.
- Platon, *Phaidros*, (Çev.: Hamdi Akverdi), MEB Yayınları, İstanbul 1990.
- Platon, *Philebos*, (Çev.: Sabri Esat Siyavuşgil), Cumhuriyet Yayınları, 1998.
- Platon, “Sofist. In Platon”, *Diyaloglar 2* (Çev.: Ö. N. Soykan, pp. 271-358), Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.
- Platon, “Sokrates’in Savunması /Gorgias. In Platon”, *Diyaloglar 1* (Çev.: M. C. Anday, pp. 7-135): Remzi Kitabevi, İstanbul 1989.

- Platon, *Şölen-Dostluk*, (Çev.: Sabahattin Eyüboğlu- Azra Erhat), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008, bl. 217.
- Platon, “Theaitetos. In Platon”, *Diyaloglar 2* (Çev.: P. D. Gökberk, pp. 177-270). Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.
- Platon, *Timaios*, (Erol Güney-Lütfi Ay), Sosyal Yayınlar, İstanbul 2001, bl. 28c.
- Platon, *Yasalar*, (Çev.: Candan Şentuna-Saffet Babür), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1998.
- Robinson, Dave, *Nietzsche and Postmodernism*, Totem Books USA, New York 2000.
- Sevil, Ekrem, *Platon'un Tanrı Anlayışı*, Birey Yayınları, İstanbul 2007.
- Sim, Stuart, *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*, (Çev.: Mukadder Erkan-Ali Utku), Ebabil Yayınları, Ankara 2006.
- Steiner, Rudolf, *Nietzsche Özgürlük Savaşçısı - İnsan Kendi İçgüdülerinin Uşağı mıdır?* (Çev.: Sevinç Çekli, Omega Yayınları, İstanbul 2004.
- Şengör, A.M. Celal, “Nietzsche ve ‘Akla’ İsyan”, *Cogito*, sy. 25, İstanbul 2001.
- Thilly, Frank, *Felsefeye Yolculuk*, (Çev.: İbrahim Şener), 47 Numara Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Türer, Celal, *Doğu- Batı Dergisi*, 25, Ankara 2003-2004, 225.
- Utku, Ali, “Friedrich Nietzsche, “Sadece Deli! Sadece Şair!” ”, *Ayraç Aylık Kitap Tahlili ve Eleştiri Dergisi*, 2010, sy, 6, 8.
- Weber, Alfred, *Felsefe Tarihi*, (Çev.: H. Vehbi Eralp), Sosyal Yayınlar, İstanbul 1998.
- West, David, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, (Çev.: Ahmet Cevizci), Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Wolf, Abraham, *Nietzsche'nin Felsefesi*, (Çev.: Sebahattin Çevikbaş - Subhi Erdem), Babil Yayınları, Erzurum 2003.
- Yavuz, H., “Nietzsche ve Bengidönüş”, *Cogito*(25), 2001, 146.
- Zuckert, Catherine, “*Nietzsche's Rereading of Plato*” *Political Theory*, 13:3 (Mayıs-1985), 213-239.

Zweig, Stefan, *Kendileri ile Savaşanlar: Kleist, Nietzsche, Hölderlin*, (Çev.: Gürsel Aytaç), Doğu-Batı Yayınları, Ankara 2012.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Ebru ÖNER
Doğum Yeri ve Tarihi	29.12.1974 - Rize / Fındıklı
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi	Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Felsefe Tarihi Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayınlanan makale: "Nurettin Topçu ve Albet Camus'de Ahlak: İsyan / Başkaldırı Ahlakı" (ISSN 2149-2239) Cilt 2, Sayı 3, Sayfalar: 49-62, 2016.
İş Deneyimi	
Stajlar	-
Projeler	-
Çalıştığı Kurumlar	Otağlı Köyü İlkokulu (Damal/ Ardahan) – İlkokul Öğrt. Rize - Söğütlü Köyü İlkokulu – İlkokul Öğrt. Fındıklı Ticaret Meslek Lisesi – Felsefe Öğrt. Fındıklı Lisesi - Felsefe Öğrt. Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi - Felsefe Öğrt. Adem Özdemir Anadolu Lisesi - Müdür Yardımcısı Fatma Nuri Erkan Bilim Sanat Merkezi – Felsefe Öğrt.
İletişim	
E Posta Adresi	ebruoner7@gmail.com
Tarih	23/ 10/ 2017